

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»**

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

МАЛИШ ВОЛОДИМИР ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК [330.341.1+330.222]:658.14]:334.716(043.5)

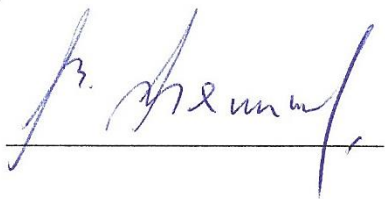
ДИСЕРТАЦІЯ

**ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ
БЕЗПЕКИ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ**

Галузь знань: 07 Управління та адміністрування
Спеціальність: 073 Менеджмент

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

В. В. Малиш

Науковий керівник:
Попело Ольга Володимирівна,
доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри менеджменту
та адміністрування
Національного університету
«Чернігівська політехніка»

Чернігів – 2026

АНОТАЦІЯ

Малиш В. В. «Інноваційно-інвестиційне забезпечення економічної безпеки промислових підприємств». – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 073 Менеджмент (07 Управління та адміністрування). – Національний університет «Чернігівська політехніка». – Чернігів, 2026.

У дисертації поглиблено теоретико-методичні засади та розроблено науково-практичні рекомендації щодо удосконалення інноваційно-інвестиційного забезпечення економічної безпеки промислових підприємств у сучасних умовах.

Метою дисертаційної роботи є узагальнення та поглиблення теоретико-методичних положень та прикладних засад щодо інноваційно-інвестиційного забезпечення економічної безпеки промислових підприємств.

Об'єктом дослідження є процес удосконалення інноваційно-інвестиційного забезпечення економічної безпеки промислових підприємств.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних та прикладних положень забезпечення економічної безпеки промислових підприємств на основі стимулювання їхнього інноваційно-інвестиційного розвитку.

На сьогодні промислові підприємства в Україні, на тлі активізації військової агресії, потребують значної уваги щодо забезпечення їх економічної безпеки. Попри такі кризові явища в економіці держави, завдяки активізації інноваційно-інвестиційних процесів відбувається переформатування, що пов'язано з впровадженням нових фінансових, організаційних та економічних інструментів. Саме тому основою забезпечення розвитку промислових підприємств та економічної безпеки є активізація інноваційно-інвестиційних процесів, що потребує формування відповідного теоретичного, методологічного

та прикладного підґрунтя дослідження процесів забезпечення економічної безпеки підприємств на основі інноваційно-інвестиційної складової.

У дисертації поглиблено понятійно-категоріальний апарат економічної науки у частині уточнення змісту категорії «економічна безпека підприємства», що було обґрунтовано через виокремлення двох напрямків розгляду її сутності: модернізаційний (забезпечення умов для розвитку підприємств); ризиковий (забезпечення ефективно функціонуючої системи управління економічними ризиками), ідентифікації окремих концепцій трактування цієї категорії: ресурсно-функціональна, гармонізаційна, конкурентна, захисна, стійкісна. У підсумку запропоновано економічну безпеку промислового підприємства розглядати як систему суб'єктів, заходів, технологій, процесів, принципів та забезпечення, які в сукупності дають змогу сформувати умови для стійкого функціонування промислового підприємства, його подальшого стабільного розвитку в довгостроковій перспективі.

Набули подальшого розвитку теоретико-прикладні положення обґрунтування структури системи економічної безпеки промислового підприємства, у межах якої виокремлено такі складові: фінансова, інноваційно-інвестиційна, інформаційна, маркетингова, технологічна, правова, кадрова, що дало можливість конкретизувати сутність таких науково-теоретичних аспектів щодо розгляду змісту зазначеної системи: інноваційний, інвестиційний, інноваційно-інвестиційний, та виокремити основні інноваційно-інвестиційні детермінанти її забезпечення в сучасних умовах (підвищення рівня інноваційного потенціалу промислового підприємства; забезпечення інвестиційної активності промислового підприємства; модернізація виробництва; забезпечення зростання технологічної конкурентоспроможності; активізація фінансування інноваційних проєктів; формування підприємницької культури та удосконалення системи менеджменту інновацій).

Удосконалено методичний підхід до оцінювання рівня економічної безпеки промислового підприємства, що було реалізовано через детальний розгляд наявних концепцій до здійснення такого оцінювання (аналітичний, тривимірний, індикаторно-індексний, функціональний, матричний та бухгалтерський), визначення показників, які необхідно аналізувати в рамках кожної з них. Це дало можливість обґрунтувати власну методику оцінки рівня економічної безпеки промислового підприємства на основі його інноваційно-інвестиційного розвитку, в рамках якої запропоновано здійснювати три етапи: системний аналіз фінансового стану промислового підприємства; оцінка інноваційно-інвестиційного розвитку промислового підприємства; індексний аналіз визначення рівня економічної безпеки промислового підприємства.

Здійснено аналіз сучасного стану та тенденцій розвитку промислових підприємств України. Економічні кризи та війна призвели до значного зниження основних показників діяльності промислових підприємств, проте спостерігається тенденція адаптації бізнесу до нових умов функціонування. Відповідно до запропонованої методики, досліджено рівень економічної безпеки підприємств молочної промисловості. Виявлено принципово різні рівні економічної безпеки досліджуваних підприємств. Обґрунтовано, що економічна безпека вітчизняної молочної галузі зазнає критичного впливу внаслідок війни та несприятливої економічної кон'юнктури. Це виявляється у знищенні виробничих об'єктів, розриві логістичних ланцюгів, браку молочної сировини й кваліфікованого персоналу, зниженні споживчого попиту, зростанні операційних витрат і загальній турбулентності, що істотно впливає на функціонування всіх суб'єктів галузі.

У роботі поглиблено теоретико-прикладні положення трансформації та розвитку системи управління інноваційно-інвестиційними ризиками промислового підприємства в умовах невизначеності, що було реалізовано через визначення основних елементів такої системи, їх взаємозв'язку, опису ролі у функціонуванні системи економічної безпеки такого підприємства.

Автором удосконалено концептуальні положення обґрунтування трансформаційних процесів в інституційному середовищі функціонування промислових підприємств. Такі положення базуються на результатах побудови матриці сучасних загроз для забезпечення інституційної підтримки належного рівня економічної безпеки цих суб'єктів господарювання в умовах дисипативності зовнішнього економічного середовища, обмеженості фінансових ресурсів та загроз національної безпеки.

Набув подальшого розвитку функціонально-управлінський підхід до опису процесу забезпечення необхідного рівня економічної безпеки промислового підприємства на основі активізації його інноваційно-інвестиційної діяльності, що реалізовано через розгляд базових функцій та складових такого забезпечення, виокремлення і систематизацію принципів функціонування системи такої безпеки: загальні та специфічні. Це дозволило визначити основні ймовірні ризики для економічної безпеки промислового підприємства, які були згруповані за стадіями його життєвого циклу (стадія створення підприємства; стадія зростання підприємства; стадія зрілості та пониження активності підприємств; стадія затухання розвитку підприємств) та описати особливості управління такими ризиками.

Обґрунтовано механізм забезпечення економічної безпеки промислового підприємства на основі удосконалення системи управління його інноваційно-інвестиційними ризиками в умовах стохастичності та нестабільності зовнішнього економічного середовища, що реалізовано через дослідження структури такого механізму, опису трансформації зазначеної системи та конкретизації нових перешкод у діяльності промислових підприємств в умовах дисипативності та непередбачуваності умов здійснення їхньої діяльності.

Ключові слова: економічна безпека, інновації, інноваційний розвиток, інноваційна стратегія, інноваційні орієнтири, інвестиції, інвестиційний розвиток, інвестиційна стратегія, інноваційно-інвестиційне забезпечення, цифровізація, промислове підприємство, механізм, ризики, нестабільність, конкурентоспроможність, функціонально-управлінський підхід.

ABSTRACT

Malyshev V. V. "Innovation and investment support for the economic security of industrial enterprises". – Qualification scientific work in the form of a manuscript.

Dissertation for the Degree of Doctor of Philosophy in the specialty 073 Management (07 Management and Administration). – Chernihiv Polytechnic National University. – Chernihiv, 2026.

In the dissertation, the theoretical and methodological principles are deepened, and scientific and practical recommendations for improving the innovation and investment support for the economic security of industrial enterprises in modern conditions are developed.

The purpose of the dissertation is to generalize and deepen the theoretical and methodological provisions and applied principles for the innovation and investment support for the economic security of industrial enterprises.

The object of the study is the process of improving the innovation and investment support for the economic security of industrial enterprises.

The subject of the study is a set of theoretical, methodological, and applied provisions for ensuring the economic security of industrial enterprises based on stimulating their innovative and investment development.

Today, industrial enterprises in Ukraine, against the backdrop of increased military aggression, require significant attention to ensuring their economic security. Despite this crisis phenomena in the state economy, due to the intensification of innovation and investment processes, a reformatting is taking place, which is associated with the introduction of new financial, organizational, and economic instruments. That is why the basis for ensuring the development of industrial enterprises and economic security is the intensification of innovation and investment processes, which requires the formation of an appropriate theoretical, methodological, and applied basis for studying the processes of ensuring the economic security of enterprises based on the innovation and investment component.

The dissertation deepens the conceptual and categorical apparatus of economic science in terms of clarifying the content of the category “economic security of an enterprise”, which was justified by distinguishing two directions of considering its essence: modernization (ensuring conditions for the development of enterprises); risk (ensuring an effectively functioning economic risk management system), identification of individual concepts of interpretation of this category: resource-functional, harmonization, competitive, protective, sustainable. As a result, it is proposed to consider the economic security of an industrial enterprise as a system of subjects, measures, technologies, processes, principles, and support, which together allow to form conditions for the sustainable functioning of an industrial enterprise, its further stable development in the long term.

The theoretical and applied provisions of substantiating the structure of the economic security system of an industrial enterprise have been further developed, within which the following components have been identified: financial, innovation and investment, information, marketing, technological, legal, and personnel, which made it possible to specify the essence of these scientific and theoretical aspects regarding the consideration of the content of the specified system: innovation, investment, innovation and investment, and to identify the main innovation and investment determinants of its provision in modern conditions (increasing the level of innovation potential of an industrial enterprise; ensuring investment activity of an industrial enterprise; modernization of production; ensuring growth of technological competitiveness; activating financing of innovative projects; forming an entrepreneurial culture and improving the innovation management system).

The methodological approach to assessing the level of economic security of an industrial enterprise has been improved, which was implemented through a detailed consideration of the existing concepts for carrying out such an assessment (analytical, three-dimensional, indicator-index, functional, matrix, and accounting), determining the indicators that need to be analyzed within the framework of each of them. This made it possible to substantiate our own methodology for assessing the level of economic security of an industrial enterprise based on its innovation and

investment development, within which it is proposed to carry out three stages: systemic analysis of the financial condition of an industrial enterprise; assessment of the innovation and investment development of an industrial enterprise; index analysis of determining the level of economic security of an industrial enterprise.

The current state and development trends of industrial enterprises in Ukraine have been analyzed. Economic crises and war have led to a significant decrease in the main indicators of the activities of industrial enterprises, however, there is a tendency for business to adapt to new operating conditions. In accordance with the proposed methodology, the level of economic security of dairy industry enterprises has been studied. Fundamentally different levels of economic security of the studied enterprises have been identified. It has been substantiated that the economic security of the domestic dairy industry is critically affected by the war and unfavorable economic conditions. This is manifested in the destruction of production facilities, disruption of logistics chains, shortage of dairy raw materials and qualified personnel, reduced consumer demand, increased operating costs and general turbulence, which significantly affects the functioning of all subjects of the industry.

In the paper, the theoretical and applied provisions of the transformation and development of the system for managing innovation and investment risks of an industrial enterprise in conditions of uncertainty are deepened, which was implemented through determining the main elements of this system, their interconnection, and describing the role in the functioning of the system of economic security of such an enterprise.

The author has improved the conceptual provisions of the justification of transformation processes in the institutional environment of the functioning of industrial enterprises. Such provisions are based on the results of constructing a matrix of modern threats to ensure institutional support for the appropriate level of economic security of these business entities in the conditions of a dissipative external economic environment, limited financial resources, and threats to national security.

The functional-management approach to describing the process of ensuring the required level of economic security of an industrial enterprise based on the activation of its innovation and investment activity has been further developed, which is implemented through consideration of the basic functions and components of such provision, isolation, and systematization of the principles of functioning of the system of such security: general and specific. This made it possible to determine the main probable risks for the economic security of an industrial enterprise, which were grouped by the stages of its life cycle (the stage of establishment of the enterprise; the stage of growth of the enterprise; the stage of maturity and decrease in the activity of enterprises; the stage of attenuation of the development of enterprises) and to describe the features of managing such risks.

The mechanism of ensuring the economic security of an industrial enterprise based on improving the system of management of its innovation and investment risks in the conditions of stochasticity and instability of the external economic environment is substantiated, which is implemented through research of the structure of such a mechanism, description of the transformation of the specified system and specification of new obstacles in the activities of industrial enterprises in the conditions of dissipativeness and unpredictability of the conditions of their activities.

Keywords: *economic security, innovation, innovative development, innovation strategy, innovation guidelines, investments, investment development, investment strategy, innovation and investment support, digitalization, industrial enterprise, mechanism, risks, instability, competitiveness, functional management approach.*

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в іноземних наукових виданнях:

1. Popelo O., Shaposhnykov K., Popelo O., Hrubliak O., **Malysh V.**, Lysenko Z. The influence of digitalization on the innovative strategy of the industrial enterprises development in the context of ensuring economic security. *International Journal of Safety and Security Engineering*. 2023. Vol. 13, No. 1. Pp. 39–49. DOI: <https://doi.org/10.18280/ijssse.130105> (1,3 ум. друк. арк.). (наукометрична база: SCOPUS). Особистий внесок: обґрунтовано проблеми промислового розвитку країни та труднощі впровадження принципів цифрової економіки в існуючих умовах (0,2 ум. друк. арк.).

Наукові праці у наукових фахових виданнях України:

2. Попело О. В., **Малиш В. В.** Адаптивне управління інноваційно-інвестиційним розвитком промислових підприємств як фактор забезпечення економічної безпеки. *Economic Synergy*. 2023. № 1. С. 48–56. DOI: <https://doi.org/10.53920/ES-2023-1-4> (1,0 ум. друк. арк.). Особистий внесок: досліджено теоретичні аспекти адаптивного управління інноваційно-інвестиційним розвитком промислових підприємств в контексті забезпечення економічної безпеки (0,6 ум. друк. арк.).

3. **Малиш В.**, Самойлович О. Інноваційний розвиток як фактор забезпечення економічної безпеки промислових підприємств. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2024. № 1(37). С. 81–89. DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-1\(37\)-81-89](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-1(37)-81-89) (1,0 ум. друк. арк.). Особистий внесок: представлено характеристику поняття «економічна безпека підприємства», розкрито зв'язок між поняттями «економічна безпека підприємства» та «інноваційний розвиток підприємства» (0,5 ум. друк. арк.).

4. Малиш В. Інноваційно-інвестиційні детермінанти забезпечення економічної безпеки промислових підприємств. *Науковий вісник Полісся*. 2024.

№ 2(29). С. 308–321. DOI: [https://doi.org/10.25140/2410-9576-2024-2\(29\)-308-321](https://doi.org/10.25140/2410-9576-2024-2(29)-308-321) (1,6 ум. друк. арк.).

5. Popelo O., **Malysh V.** Management of innovation and investment risks of industrial enterprises in the context of ensuring economic security. *Інвестиції: практика та досвід*. 2025. № 17. С. 98-105. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2025.17.98> (0,9 ум. друк. арк.). Особистий внесок: проаналізовано особливості управління інноваційно-інвестиційними ризиками промислових підприємств в контексті забезпечення економічної безпеки (0,7 ум. друк. арк.)

Опубліковані праці апробаційного характеру:

6. Малиш В. В. Інноваційний розвиток як детермінанта економічної безпеки промислових підприємств в умовах цифровізації. *Розвиток підприємництва як фактор росту національної економіки* : матеріали XXI Міжнародної науково-практичної конференції (23 лист. 2022 р.). Київ : ІВЦ Видавництво «Політехніка», 2022. С. 120-121. (0,1 ум. друк. арк.).

7. Малиш В. В. Інноваційні технології як підґрунтя забезпечення конкурентоспроможності підприємств. *Юність науки – 2023: соціально-економічні та гуманітарні аспекти розвитку суспільства* : збірник тез доповідей XIII Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених (м. Чернігів, 26-27 квітня 2023 р.). Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2023. С. 493-495. (0,2 ум. друк. арк.).

8. Малиш В. В. Праксеологічні підходи до вдосконалення системи економічної безпеки на промислових підприємствах. *Стратегічні орієнтири сталого розвитку в Україні та світі* : збірник тез доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених (м. Чернігів, 21 квітня 2023 р.). Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2023. С. 432-434. (0,2 ум. друк. арк.).

9. Malysh V.V. The role of innovative activities of the enterprise in ensuring economic security. *Розвиток підприємництва як фактор зростання національної економіки* : матеріали XXII Міжнародної науково-практичної

конференції 22 листопада 2023 року. Київ : ІВЦ Видавництво «Політехніка», 2023. С. 52. (0,1 ум. друк. арк.).

10. Малиш В. В. Інвестиційні аспекти забезпечення економічної безпеки промислових підприємств. *Юність науки – 2024: соціально-економічні та гуманітарні аспекти розвитку суспільства* : збірник тез доповідей XIV Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених (м. Чернігів, 24-26 квітня 2024 р.). Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2024. С. 201-202. (0,1 ум. друк. арк.).

11. Малиш В. В. Інноваційно-інвестиційна складова забезпечення економічної безпеки промислових підприємств. *Молодіжна наука: інновації та глобальні виклики* : збірник тез за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених. Полтава : НУПП імені Юрія Кондратюка, 2024. С. 185-186. (0,1 ум. друк. арк.).

12. Malysh V. The role of innovations and investments in ensuring the economic security of an industrial enterprise. *Юність науки – 2025* : збірник тез доповідей XV Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених (м. Чернігів, 23-25 квітня 2025 р.). Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2025. С. 200-201. (0,2 ум. друк. арк.).

13. Малиш В. В. Особливості забезпечення економічної безпеки промислових підприємств на мікрорівні. *Стратегічні імперативи сучасного менеджменту в контексті реалізації глобальних цілей сталого економічного розвитку* : матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 15 жовтня 2025 р.) / Навчально-науковий інститут менеджменту та підприємництва ДУІКТ. Київ, 2025. С. 68-72. (0,3 ум. друк. арк.).

ЗМІСТ

ВСТУП	15
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ	
ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПРОМИСЛОВИХ	
ПІДПРИЄМСТВ	25
1.1. Понятійно-категоріальний апарат дослідження інноваційно-інвестиційного забезпечення економічної безпеки промислових підприємств	25
1.2. Інноваційно-інвестиційні детермінанти забезпечення економічної безпеки промислових підприємств	37
1.3. Методичне забезпечення оцінки економічної безпеки промислових підприємств	56
Висновки до розділу 1	79
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОГО СТАНУ	
ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВИХ	
ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ	81
2.1. Актуальні тенденції розвитку промислових підприємств в Україні.....	81
2.2. Аналіз інноваційно-інвестиційного розвитку промислових підприємств	116
2.3. Оцінка впливу інноваційно-інвестиційного забезпечення промислових підприємств на рівень їхньої економічної безпеки	176
Висновки до розділу 2	209
РОЗДІЛ 3. МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ	
БЕЗПЕКИ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ НА ОСНОВІ	
АКТИВІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	212
3.1. Концептуальні підходи до удосконалення механізму забезпечення економічної безпеки промислових підприємств.....	212

3.2. Напрями активізації інноваційно-інвестиційної діяльності промислових підприємств в Україні	235
3.3. Прикладні аспекти підвищення рівня економічної безпеки промислових підприємств в умовах невизначеності	270
Висновки до розділу 3	286
ВИСНОВКИ	288
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	292
ДОДАТКИ	335

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сучасні виклики глобалізації, цифровізації, мінливого конкурентного середовища значно впливають на забезпечення економічної безпеки та розвиток промислових підприємств. В умовах нестабільності та ризиків, пов'язаних з економічними та політичними факторами, інноваційно-інвестиційна діяльність підприємств має бути стратегічно орієнтованою на забезпечення довгострокових конкурентних переваг. Економічна безпека промислових підприємств визначається не лише їх фінансовими показниками, але й здатністю до інноваційного розвитку, інвестиційною активністю, оптимізацією ресурсного забезпечення. Саме тому у дослідженні концентрується увага на розробці механізму забезпечення економічної безпеки промислового підприємства на основі удосконалення системи управління його інноваційно-інвестиційною діяльністю в умовах стохастичності та нестабільності зовнішнього економічного середовища.

В умовах цифровізації та переходу до індустрії 4.0, питання інноваційно-інвестиційного забезпечення економічної безпеки промислових підприємств набуває особливого значення та актуальності, адже ці процеси трансформують традиційні моделі управління та взаємодії з ринком. Це вимагає від підприємств швидкої адаптації, гнучкості, впровадження передових технологій, змін в організаційній структурі, управлінських процесах, виробництві, технологіях, корпоративній культурі тощо. Безумовно, промислові підприємства, які ефективно реалізують інноваційно-інвестиційні стратегії, можуть не лише забезпечити свою економічну безпеку, але й зайняти лідируючі позиції на ринку.

Інноваційним та інвестиційним аспектам розвитку підприємств присвятили свої дослідження такі науковці: Бутко М., Вагонова О., Волощук Ю., Германюк Н., Зянько В., Іванова Н., Кириченко О., Коваленко О., Колодяжна І., Конащук В., Кузьмін О., Лабунська С., Лесько О., Матвієць М., Мельникова В., Микитюк П., Могильна С., Никифоренко В., Пересада А., Півторак В.,

Попело О., Прохорова В., Семенова В., Сороківська О., Строченко Н., Blikhar M., Barawski P., Chong S., Dumitrescu G., Jiang Y., Li G., Tan J., Wang S. та ін..

Вивченням особливостей забезпечення економічної безпеки підприємств займалися такі вчені: Андрушків Б., Анісімова О., Арєф'єва О., Баїна Н., Барановський О., Берідзе Т., Богдан С., Бондаренко О., Варічева Р., Варналій З., Васильців Т., Вовк О., Гавловська Н., Гавриш О., Гнатишин Л., Данілова Е., Денисенко М., Дикань В., Дубина М., Зінченко О., Ковальчук А., Козаченко Г., Маслак О., Небаба М., Отенко І., Першина О., Погребняк А., Полозова Т., Прокопишин О., Тульчинська С., Харченко Ю., Ярославський А., Apriani D., Burkhanov A., Grzelak M., Owszarek P., Simanaviciene Z., Li X., Xue Q., Liezina A., Shynkar S., Uktamov K., Zajac A. та ін..

Проте на сьогодні теоретичні, методичні та прикладні положення щодо інноваційно-інвестиційного забезпечення економічної безпеки промислових підприємств недостатньо обґрунтовані. Малодослідженими залишаються питанням щодо формування механізмів забезпечення економічної безпеки промислового підприємства на основі удосконалення системи управління його інноваційно-інвестиційними ризиками в умовах стохастичності та нестабільності зовнішнього економічного середовища, застосування методичних підходів до оцінювання рівня економічної безпеки промислових підприємств, розробки концептуальних положень обґрунтування трансформаційних процесів в інституційному середовищі функціонування промислових підприємств, тощо.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами та темами. Дисертаційна робота виконана в межах планів науково-дослідних робіт Національного університету «Чернігівська політехніка» за такими темами: «Науково-прикладні засади реалізації державної політики розвитку підприємництва в умовах децентралізації влади» (номер державної реєстрації 0120U101816, 2020-2024 рр.), у межах якої автором поглиблено концептуальні положення обґрунтування трансформаційних процесів в інституційному середовищі функціонування промислових підприємств; «Стратегічне

управління підприємствами в умовах війни та післявоєнної відбудови» (номер державної реєстрації 0124U004476, 2024-2027 рр.), де автором запропоновано теоретико-прикладні положення трансформації та розвитку системи управління інноваційно-інвестиційними ризиками промислового підприємства в умовах невизначеності.

Метою дисертаційної роботи є узагальнення та поглиблення теоретико-методичних положень та прикладних засад щодо інноваційно-інвестиційного забезпечення економічної безпеки промислових підприємств.

Для досягнення цієї мети в роботі поставлено такі *завдання*:

- поглибити понятійно-категоріальний апарат дослідження інноваційно-інвестиційного забезпечення економічної безпеки промислових підприємств;
- визначити інноваційно-інвестиційні детермінанти забезпечення економічної безпеки промислових підприємств;
- систематизувати та удосконалити методичні підходи до оцінки економічної безпеки промислового підприємства;
- дослідити актуальні тенденції розвитку промислових підприємств в Україні;
- визначити сучасний стан інноваційно-інвестиційного розвитку промислових підприємств;
- описати вплив інноваційно-інвестиційного забезпечення промислових підприємств на рівень їхньої економічної безпеки;
- обґрунтувати концептуальні положення функціонування та трансформації механізму забезпечення економічної безпеки промислових підприємств;
- сформулювати напрями активізації інноваційно-інвестиційної діяльності промислових підприємств в Україні;
- запропонувати прикладні заходи підвищення рівня економічної безпеки промислових підприємств у сучасних умовах.

Об'єктом дослідження є процес удосконалення інноваційно-інвестиційного забезпечення економічної безпеки промислових підприємств.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних та прикладних положень забезпечення економічної безпеки промислових підприємств на основі стимулювання їхнього інноваційно-інвестиційного розвитку.

Методи дослідження. У роботі використано спектр загальнонаукових і спеціальних методів досліджень, застосування яких дозволило отримати сформульовані наукові результати. Серед зазначених методів варто виокремити такі: методи *контент-аналізу, групування* – для обґрунтування сутності категорії «економічна безпека підприємства»; *системний та структурний підходи* – для визначення прикладних положень трансформації та розвитку системи управління інноваційно-інвестиційними ризиками промислових підприємств, визначення структури системи економічної безпеки промислового підприємства; *функціональний, процесний підходи* – для опису процесу забезпечення необхідного рівня економічної безпеки промислового підприємства; *статистичні методи* – для обґрунтування методичного підходу до оцінювання рівня економічної безпеки промислового підприємства; *методи вимірювання і порівняння, динамічний аналіз* – для проведення аналітичного дослідження сучасних тенденцій розвитку промислових підприємств в Україні, стану їхнього інноваційно-інвестиційного розвитку; *методи індукції дедукції, абстрагування* – для обґрунтування моделі механізму забезпечення економічної безпеки промислового підприємства. Також використано графоаналітичний та табличний методи дослідження – для наочного представлення отриманих результатів дослідження.

Інформаційну базу дослідження склали законодавчі акти України, нормативно-правові документи, які стосуються функціонування промислових підприємств, їхньої інноваційної діяльності, наукові праці вчених, у яких досліджуються питання удосконалення інноваційно-інвестиційного забезпечення промислових підприємств з метою підвищення стабільності їхнього розвитку, захищеності від зовнішніх та внутрішніх негативних чинників, статистична інформація Державної служби статистики України,

Національного банку України, інформаційні ресурси мережі інтернет, особисті спостереження та розрахунки автора.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у поглибленні теоретико-методичних засад та розробці науково-практичних рекомендацій щодо удосконалення інноваційно-інвестиційного забезпечення економічної безпеки промислових підприємств у сучасних умовах. Найбільш суттєві результати, які характеризують наукову новизну роботи, полягають у такому:

вперше

– запропоновано механізм забезпечення економічної безпеки промислового підприємства на основі удосконалення системи управління його інноваційно-інвестиційними ризиками в умовах стохастичності та нестабільності зовнішнього економічного середовища, що реалізовано через дослідження структури такого механізму, опису трансформації зазначеної системи та конкретизації нових перешкод у діяльності промислових підприємств в умовах дисипативності та непередбачуваності умов здійснення їхньої діяльності;

удосконалено:

– методичний підхід до оцінювання рівня економічної безпеки промислового підприємства, що на відміну від існуючих підходів, було реалізовано через детальний розгляд наявних концепцій до здійснення такого оцінювання (аналітичний, тривимірний, індикаторно-індексний, функціональний, матричний та бухгалтерський), визначення показників, які необхідно аналізувати в рамках кожної з них; це дало можливість обґрунтувати власну методику оцінки рівня економічної безпеки промислового підприємства на основі його інноваційно-інвестиційного розвитку, в рамках якої запропоновано здійснювати три етапи: системний аналіз фінансового стану промислового підприємства; оцінка інноваційно-інвестиційного розвитку промислового підприємства; індексний аналіз визначення рівня економічної безпеки промислового підприємства;

– теоретико-прикладні положення трансформації та розвитку системи управління інноваційно-інвестиційними ризиками промислового підприємства в умовах невизначеності, що, на відміну від існуючих підходів, було реалізовано через визначення основних елементів такої системи, їх взаємозв'язку, опису ролі у функціонуванні системи економічної безпеки такого підприємства;

– концептуальні положення обґрунтування трансформаційних процесів в інституційному середовищі функціонування промислових підприємств, які, на відміну від подібних підходів, базуються на результатах побудови матриці сучасних загроз для забезпечення інституційної підтримки належного рівня економічної безпеки цих суб'єктів господарювання в умовах дисипативності зовнішнього економічного середовища, обмеженості фінансових ресурсів та загроз національної безпеки;

набули подальшого розвитку:

– понятійно-категоріальний апарат економічної науки у частині уточнення змісту категорії «економічна безпека підприємства», що, на відміну від існуючих підходів, було обґрунтовано через виокремлення двох напрямків розгляду її сутності: модернізаційний (забезпечення умов для розвитку підприємств); ризиковий (забезпечення ефективно функціонуючої системи управління економічними ризиками), ідентифікації окремих концепцій трактування цієї категорії: ресурсно-функціональна, гармонізаційна, конкурентна, захисна, стійкісна. У підсумку запропоновано економічну безпеку промислового підприємства розглядати як систему суб'єктів, заходів, технологій, процесів, принципів та забезпечення, які в сукупності дають змогу сформувати умови для стійкого функціонування промислового підприємства, його подальшого стабільного розвитку в довгостроковій перспективі;

– теоретико-прикладні положення обґрунтування структури системи економічної безпеки промислового підприємства, у межах якої виокремлено такі складові: фінансова, інноваційно-інвестиційна, інформаційна, маркетингова, технологічна, правова, кадрова, що дало можливість конкретизувати сутність таких науково-теоретичних аспектів щодо розгляду

змісту зазначеної системи: інноваційний, інвестиційний, інноваційно-інвестиційний, та виокремити основні інноваційно-інвестиційні детермінанти її забезпечення в сучасних умовах (підвищення рівня інноваційного потенціалу промислового підприємства; забезпечення інвестиційної активності промислового підприємства; модернізація виробництва; забезпечення зростання технологічної конкурентоспроможності; активізація фінансування інноваційних проєктів; формування підприємницької культури та удосконалення системи менеджменту інновацій);

– обґрунтування функціонально-управлінського підходу до опису процесу забезпечення необхідного рівня економічної безпеки промислового підприємства на основі активізації їхньої інноваційно-інвестиційної діяльності, що реалізовано через розгляд базових функцій та складових такого забезпечення, виокремлення і систематизацію принципів функціонування системи такої безпеки: загальні (законність, економічна доцільність, комплексність, своєчасність, активність, спеціалізація, закритість та гласність, безперервність) та специфічні (спеціалізація та професіоналізм, інформаційна безпека, стійкість до кризових ситуацій); це дозволило визначити основні ймовірні ризики для економічної безпеки промислового підприємства, які були згруповані за стадіями його життєвого циклу (стадія створення підприємства; стадія зростання підприємства; стадія зрілості та пониження активності підприємств; стадія затухання розвитку підприємств) та описати особливості управління такими ризиками.

Практичне значення отриманих результатів полягає в доведенні основних положень, викладених у дисертації, до рівня методичних розробок та практичних рекомендацій щодо удосконалення інноваційно-інвестиційного забезпечення економічної безпеки промислових підприємств у сучасних умовах. Результати дисертаційної роботи використовуються в діяльності: Департаменту економічного розвитку Чернігівської обласної військової адміністрації: враховано рекомендації щодо розробки механізму забезпечення економічної безпеки промислового підприємства на основі удосконалення

системи управління його інноваційно-інвестиційними ризиками в умовах стохастичності та нестабільності зовнішнього економічного середовища при розробці стратегічних напрямів розвитку економіки регіону та Плану заходів з реалізації Стратегії сталого розвитку Чернігівської області (01.01-20/258 від 10.02.2026 р.); Чернігівської Регіональної Торгово-Промислової Палати: використано науково-методичні положення щодо оцінки рівня економічної безпеки промислового підприємства на основі його інноваційно-інвестиційного розвитку при підготовці інформаційних матеріалів та заходів з підтримки бізнесу (№ 19/01 від 09.03.2026 р.); ТОВ «Багатопрофільне підприємство «АТІЛОС»: враховано концептуальні положення щодо обґрунтування трансформаційних процесів в інституційному середовищі функціонування промислових підприємств при оновленні стратегічних планів розвитку підприємства та впровадженні інноваційних рішень з метою забезпечення високого рівня конкурентоспроможності (№ 27 від 03.03.2026 р.); ТОВ «Торговий дім «ВІАТ»: з метою удосконалення стратегічних підходів до розвитку підприємства, підвищення результативності його діяльності та посилення конкурентних позицій на ринку використано науково-практичні підходи до забезпечення економічної безпеки підприємства на основі удосконалення системи управління інноваційно-інвестиційними ризиками (№ 54 від 20.02.2026 р.); Національного університету «Чернігівська політехніка»: використано у навчальному процесі кафедри менеджменту та адміністрування при розробці методичних матеріалів, а також під час проведення лекційних та практичних занять з таких освітніх компонентів: «Інноваційно-інвестиційна політика підприємств», «Стратегічний менеджмент», «Управління бізнес-процесами організації» (№ 202/08-3095/ВС від 22.12.2025 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійним завершеним дослідженням, у якому розкрито авторський підхід до поглиблення теоретичних та методичних положень забезпечення економічної безпеки промислових підприємств на основі активізації їхньої інноваційно-

інвестиційної діяльності. Наукові результати, розробки, висновки та рекомендації, які викладені в роботі й виносяться на захист, одержані автором особисто. Авторський внесок у працях, опублікованих у співавторстві, конкретизовано у списку публікацій.

Апробація результатів дослідження. Основні результати досліджень, а також висновки та пропозиції доповідались й обговорювались на науково-практичних конференціях, серед яких: XXI Міжнародна науково-практична конференція *«Розвиток підприємництва як фактор росту національної економіки»* (м. Київ, 23 листопада 2022 р.); XIII Міжнародна науково-практична конференція студентів, аспірантів і молодих вчених *«Юність науки – 2023: соціально-економічні та гуманітарні аспекти розвитку суспільства»* (м. Чернігів, 26-27 квітня 2023 р.); II Міжнародна науково-практична конференція молодих учених *«Стратегічні орієнтири сталого розвитку в Україні та світі»* (м. Чернігів, 21 квітня 2023 р.); XXII Міжнародна науково-практична конференція *«Розвиток підприємництва як фактор зростання національної економіки»* (м. Київ, 22 листопада 2023 року); XIV Міжнародна науково-практична конференція студентів, аспірантів і молодих вчених *«Юність науки – 2024: соціально-економічні та гуманітарні аспекти розвитку суспільства»* (м. Чернігів, 24-26 квітня 2024 р.); Міжнародна науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих вчених *Молодіжна наука: інновації та глобальні виклики»* (м. Полтава, 2024); XV Міжнародна науково-практична конференція студентів, аспірантів і молодих вчених *«Юність науки – 2025»* (м. Чернігів, 23-25 квітня 2025 р.); I Міжнародна науково-практична конференція *«Стратегічні імперативи сучасного менеджменту в контексті реалізації глобальних цілей сталого економічного розвитку»* (м. Київ, 15 жовтня 2025 р.).

Публікації. Основні результати дисертаційної роботи опубліковано у 13 наукових працях, з них: 1 стаття в іноземному науковому виданні (Scopus); 4 статті у наукових фахових виданнях України, що входять до міжнародних

наукометричних баз даних; 8 праць апробаційного характеру. Загальний обсяг публікацій – 7,41 друк. арк.; особисто автору належить – 4,79 друк. арк.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації складає 346 сторінок, з них основний текст – 277 сторінок, перелік використаних джерел – 366 найменувань на 43 сторінках, 3 додатки на 11 сторінках. У тексті дисертації розміщено 20 таблиць, 58 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

1.1. Понятійно-категоріальний апарат дослідження інноваційно-інвестиційного забезпечення економічної безпеки промислових підприємств

Трансформація економічних процесів у державі та на рівні підприємств зумовлена динамічним впливом факторів макросередовища, станом безпекової ситуації, підвищенням рівня конкуренції на ринку, загостренням конкурентних відносин, що впливає на зміну поведінки вітчизняних промислових підприємств. Означені особливості розвитку національної економіки вимагають розробки та впровадження нових підходів щодо формування теоретико-методичного та організаційного забезпечення, яке спрямоване на інноваційно-інвестиційний розвиток промислових підприємств. Визначені складності в розвитку економіки держави вимагають від промислових підприємств підвищення інноваційно-інвестиційної активності та адаптивності до змін зовнішнього середовища, що за рахунок відповідних інструментів дозволить забезпечити їм економічну безпеку. У межах аналізу різних концептуальних підходів до визначення сутності та змісту категорії економічна безпека розглянемо найбільш поширені підходи. Змістовне тлумачення категорії «економічна безпека підприємства» залежить від підходу до її розуміння (захисний, ринковий, ресурсно-функціональний) [6].

У сучасній вітчизняній та закордонній літературі на сьогодні є значна кількість характеристик поняття «безпека», що вказує на багатоаспектність та складність ідентифікації цього поняття. Якщо розглядати історичний аспект, то поняття «безпека» розглядалося як стан захищеності від постійної загрози та посягань на устрій, свободу, життя [4].

Своїм корінням термін «безпека» історично відповідає латинському *securitas* – безтурботність, душевний спокій, вільність від страху, небезпеки; спокій, впевненість у собі [178]. Перші тлумачення безпеки знаходять своє відображення ще за часів грецьких та римських філософів (Платона, Арістотеля, Цицерона). Найчастіше воно використовувалось у юридичному, філософському та політичному значеннях. Більш сучасні визначення окреслюють безпеку як певний стан спокою, впевненості, відсутність загрози, захист. Так, у Словнику суспільних наук наведене таке визначення безпеки, як «ідентична безпечності й означає відсутність фізичної загрози або охорону перед нею» [69]. Оксфордський словник трактує поняття безпеки як «стан або відчуття безпечності, а також засоби, що її забезпечують» [344]. У «Новому тлумачному словнику української мови» безпека розглядається як стан, при якому нічого нікому не загрожує [174]. Далі розвиток трактування «безпеки» знайшов своє відображення у словниках В. Даля [178], у подальшому в наукових працях зі спеціалізованих дисциплін та нормативно-правовому забезпеченні. Загалом дослідження економічної безпеки здійснюється на різних рівнях (рис. 1.1).

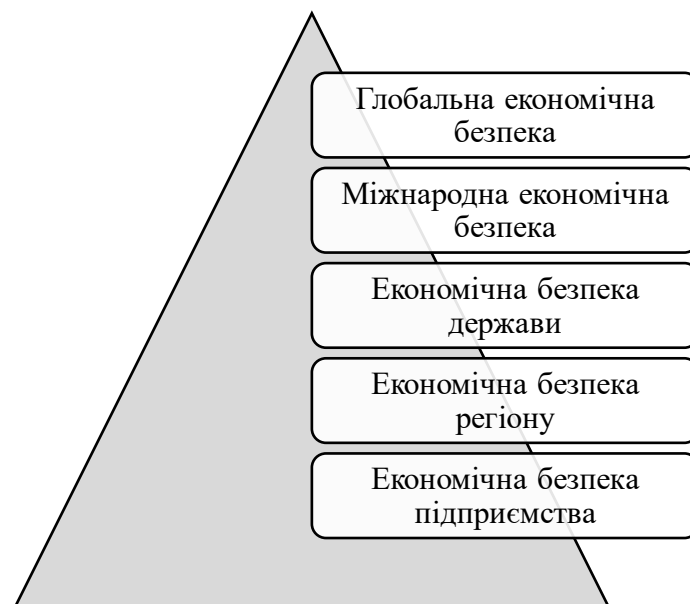

Рис. 1.1. Ієрархія видів економічної безпеки

Джерело: складено автором на основі [3; 9; 14; 21; 22; 82].

Відповідно до рівнів ієрархії виокремлюють глобальну економічну безпеку, міжнародну економічну безпеку, безпеку держави, економічну безпеку регіону та підприємства. Глобальний рівень економічної безпеки характеризує стан основних функціональних складових безпеки та включає такі аспекти як забезпечення енергетичної безпеки, військової, продовольчої та фінансової. Міжнародна економічна безпека регулює процеси розвитку на міждержавному рівні. Процеси забезпечення економічної безпеки на рівні держави націлені на стабільність функціонування національної економіки та формування ефективного механізму протидії ризикам та загрозам [168; 257; 278; 328; 366].

Економічна безпека регіону — це здатність конкретної території (області або іншого адміністративного утворення) забезпечувати стабільний і стійкий економічний розвиток, захищати свої економічні інтереси та ефективно протидіяти внутрішнім і зовнішнім загрозам. Економічна безпека регіону є важливою частиною національної безпеки, оскільки економічний стан регіонів впливає на загальну стабільність країни. Економічна безпека регіону включає заходи з розроблення стратегій розвитку інфраструктури, інвестиційної та інноваційної політики, стимулювання діяльності підприємств [3; 99; 153].

У 1998 році в Україні була прийнята Концепція економічної безпеки України [218], у якій було визначено безпеку як певний механізм спроможності національної економіки забезпечити необхідний, стабільний розвиток суспільства з урахуванням розвитку оборонного потенціалу держави, захисту національних інтересів від загроз. Надалі розвиток змістовності категорії економічної безпеки та її показників знайшов своє відображення в роботах Г. В. Козаченко [117]. Так, автор зазначає, що на сьогодні тлумачення категорії «економічна безпека» є багатограним та перебуває на стадії свого становлення. Великий економічний словник трактує поняття «економічна безпека» як стан економічних, юридичних, організаційних відносин, ресурсів підприємств, які гарантують стабільність його функціонування в усіх сферах [118]. Основними складовими категорії «економічна безпека підприємства»

виступають безпека як стан, якому нічого не загрожує, небезпека як результат діяльності підприємства, рівень адаптивної спроможності підприємства.

Попри ґрунтовні дослідження у сфері безпекології, на сьогодні ця категорія потребує розгляду відповідних підходів, які формують методологічний базис її дослідження. На початку 90-х років науковці розглядали поняття «економічної безпеки» в контексті захисту комерційної таємниці [121]. В означеному аспекті це поняття розглядалося з позиції формування надійного кадрового складу, оскільки розголос комерційної таємниці здійснюється саме через персонал організації, що визначило її найслабшою ланкою. Таке визначення категорії забезпечення економічної безпеки є досить вузьким та не враховує впливу факторів зовнішнього середовища. У подальшому при дослідженні категорії «економічна безпека» було сформовано підхід, за яким її слід розглядати як стан захищеності [90; 107; 109]. Так, автори [94] розглядають поняття «економічна безпека» як здатність швидко реагувати на вплив таких несприятливих факторів з урахуванням усунення такого впливу або пристосування до нього. Економічна безпека суб'єктів господарювання визначається як стан захищеності всіх виробничо-господарських інтересів підприємства від впливу негативних факторів та загроз, який реалізується шляхом використання різних заходів адміністративного, правового та економічного характеру [67]. Так, «економічна безпека підприємства» розглядається через захищеність його потенціалів (виробничого, технічного, організаційного, кадрового) від загроз прямого та непрямого впливу [39]. Інші автори розглядають цю категорію з позиції стану захисту стратегічних інтересів суб'єкта від негативних впливів [25]. Також розглядають економічну безпеку з позиції захищеності інтересів від впливу загроз зовнішнього та внутрішнього середовища, у тому числі структури підприємства (кадрового, економічного, організаційного, виробничого потенціалів) [25].

З позиції інтересів власників та керівників організації, категорію «економічна безпека» доцільно розглядати з позиції матеріальних цінностей, інтелектуально-кадрових та фінансових ресурсів на основі використання

засобів запобігання їх виникненню та ліквідації наслідків [28]. В Енциклопедії з економічної безпеки її дефініційний зміст визначається як стан захищеності життєво важливих інтересів підприємства від впливу різних протиправних дій, здатність протистояти різного виду загрозам, зберігати стабільність та розвиватися в напрямку стратегічних цілей [69]. Чимало вітчизняних авторів розглядають економічну безпеку підприємства з позиції спроможності ефективного використання наявних ресурсів та можливостей [35]. У своїх дослідженнях О. Ф. Долженков визначає це поняття як певний стан матеріальних, виробничих, організаційних, фінансових ресурсів, за рахунок яких забезпечується стабільний розвиток підприємства [177].

Слід зазначити, що в ресурсно-функціональному підході відсутні посилання на небезпеки або загрози для діяльності підприємств. У працях [188; 190] економічна безпека підприємства трактується як процес раціонального використання наявних ресурсів організації для протидії різного виду загрозам та небезпекам для його стабільного функціонування в майбутньому.

І. І. Цигилик трактує економічну безпеку через стан корпоративних ресурсів та бізнес-можливостей, які гарантують ефективне використання означених ресурсів для забезпечення стабільного функціонування та розвитку у стратегічній перспективі з можливістю запобігання негативного впливу загроз середовища [259]. Такої ж думки дотримується С. Ф. Покропивний, який розглядає економічну безпеку як стан корпоративних ресурсів та можливостей із максимально ефективним їх використанням, що сприяє протидії негативним наслідкам та загрозам [63].

Автори [40; 56] вбачають економічну безпеку підприємств не як стан, а як безперервний процес, який забезпечує стабільність функціонування підприємства з урахуванням впливу зовнішнього середовища. Іншого підходу в тлумаченні економічної безпеки дотримується колектив авторів [169; 186], які розглядають її як певну оптимізацію в часі та просторі різних економічних інтересів підприємства з урахуванням інтересів суб'єктів навколишнього

середовища, які функціонують поза межами підприємств. Так, у дослідженні Л. Г. Шемаєва зміст поняття фінансово-економічної безпеки підприємства розкривається на основі забезпечення реалізації стратегічних цілей підприємства з урахуванням можливостей внутрішнього середовища та ефективної взаємодії із суб'єктами зовнішнього середовища [263].

У працях О. В. Ареф'євої економічна безпека визначається як стан об'єкта, який дозволяє реалізовувати власну стратегію функціонування [3]. Схожої думки у визначенні цієї категорії дотримується і Р. М. Федоренко, який розглядає її як сукупність інструментів, які дозволяють реалізовувати стратегічні напрями розвитку суб'єкта господарювання [246]. Зазначені підходи щодо трактування поняття економічна безпека підприємства умовно можна поділити на два напрями – розвиток підприємства та захист від ризиків. Залежно від обраного напрямку сформовано відповідні концепції: ресурсно-функціональна, гармонізаційна, конкурентна, захисна, стійкісна.

Для узагальнення теоретичних підходів щодо визначення категорії економічна безпека підприємства доцільно виокремити відповідні періоди її становлення в Україні (табл. 1.1). Умовно можна виокремити чотири періоди з дати проголошення незалежності України. Початковий період характеризується становленням незалежності держави та формуванням стратегії економічної безпеки держави. У період розвитку ринкових відносин виникає потреба у формуванні нових підходів у діяльності підприємств, які спрямовані на їхню адаптацію до нових умов зовнішнього середовища.

Починаючи з 2000-х років спостерігався період економічного розвитку, який характеризувався впровадженням нових управлінських теорій у діяльність підприємств, реалізацією заходів щодо підвищення рівня конкурентоспроможності бізнесу як на вітчизняному, так і міжнародному ринках, підвищення якості продукції. Цей період відзначається інноваційним розвитком підприємств, запроваджуються нові техніки та технології на вітчизняних підприємствах, що дозволяє їм конкурувати на міжнародних ринках. Якщо розглядати сучасний період забезпечення економічної безпеки

то для України він характеризується кризовими явищами та нестабільністю безпекової ситуації через військову агресію з боку росії. В кризовий період заходи та напрями забезпечення економічної безпеки потребують кардинальної зміни з урахуванням стану зовнішнього середовища.

Таблиця 1.1

**Основні періоди формування категорії економічна безпека підприємств
в Україні**

№ з/п	Період формування	Характеристика
1	Початковий період (початок 1990-х років)	Після здобуття незалежності Україна зіткнулася із серйозними економічними викликами, труднощами перехідного періоду та дестабілізацією економіки. У цей час підприємства зазнавали нестабільності, низької продуктивності та працювали у складних умовах.
2	Проміжний період (середина 1990-х – початок 2000-х років)	Розвиток реформ та впровадження ринкових принципів господарювання більшість підприємств адаптувалися до нових умов функціонування. Відбувається стабілізація економічної ситуації в країні, проте залишаються відкритими питання безпеки та ефективності.
3	Період розвитку (середина 2000-х – початок 2010-х років)	Розвиток сучасних управлінських практик у діяльності підприємств, які націлені на оптимізаційні процеси, підвищення якості товарів та послуг, впровадження інновацій. Заходи щодо забезпечення економічної безпеки знайшли своє відображення у стратегіях різного рівня.
4	Сучасний період (з початку 2010-х років до сьогодення)	У сучасних умовах підприємства зосереджені на забезпеченні конкурентоспроможності, розвитку адаптивності та гнучкості щодо умов зовнішнього середовища, впровадження цілей сталого розвитку. Особлива увага приділяється заходам щодо забезпечення економічної безпеки в умовах нестабільності та невизначеності.

Джерело: узагальнено автором на основі [103; 117; 165; 190; 196; 204].

Проведене теоретичне дослідження визначення категорії економічна безпека підприємства дозволяє визначити, що на сьогодні є багато підходів щодо її трактування в контексті інноваційно-інвестиційної діяльності. На основі проведених досліджень можна виокремити спільні терміни, які вживаються для характеристики поняття економічна безпека підприємства, а саме: «захищеність», «захист», «стан розвитку підприємства», «внутрішні та зовнішні загрози» та «ефективне використання ресурсів». Систематизуючи сучасні підходи до визначення категорії «економічна безпека підприємства», їх доцільно представити таким чином (рис. 1.2).

**Рис. 1.2. Підходи до визначення поняття
«економічна безпека підприємства»**

Джерело: узагальнено автором на основі [4; 118; 88; 94; 115; 150; 175].

На основі дослідження теоретичного базису щодо визначення категорії економічна безпека, сформовано авторське бачення цієї категорії, яка передбачає систему заходів, напрямів, які сприяють стратегічному розвитку промислових підприємств, їхній адаптивності та спроможності протистояти мінливим факторам зовнішнього середовища. Інноваційно-інвестиційне забезпечення безпеки промислових підприємств можна розглядати як складові загальної безпеки, або як окрему категорію, яка впливає на розвиток підприємств.

Слід наголосити, що основні підходи до ідентифікації визначення категорії економічної безпеки підприємства здійснювалися під впливом різних чинників (політичних, фінансових, інноваційно-інвестиційних). Процес забезпечення економічної безпеки підприємства є складним завданням, тому підприємства на сьогодні розробляють та впроваджують нові ефективні стратегії щодо її забезпечення, які включають цілі сталого розвитку та міжнародну безпеку держави загалом.

Для подальшого розвитку теоретичного підґрунтя розвитку економічної безпеки необхідно виділити її основні складові (компоненти) (рис. 1.3).

Рис. 1.3. Основні складові економічної безпеки підприємств

Джерело: узагальнено автором на основі [43; 154; 181; 205; 277; 359].

Економічна безпека підприємства являє собою систему, яка за рахунок відповідних напрямів та заходів спроможна забезпечити стабільне функціонування підприємств у довгостроковій перспективі в умовах мінливого середовища. Фінансова безпека як функціональна складова економічної безпеки підприємства, дозволяє забезпечити фінансову стабільність підприємства, управління ліквідністю та платоспроможністю, мінімізацію фінансових ризиків та загроз, захист від шахрайства. Інформаційна безпека сприяє забезпеченню захисту конференційної інформації щодо діяльності підприємства, запобігає кіберзагрозам, витоку даних та несанкціонованому їх використанню, контроль за доступом до баз даних.

Для підтримки своїх конкурентних позицій промисловим підприємствам необхідно забезпечити свої стійкі позиції на зовнішніх та внутрішніх ринках збуту, що координує маркетингова безпека.

Важливим елементом економічної безпеки є забезпечення технологічної безпеки, яка спрямована на оновлення та модернізацію обладнання, впровадження нових технологій, використання інноваційних розробок для екологічності та енергоефективності використання технологій.

Регулювання всіх виробничо-господарських процесів неможливе без відповідного нормативно-правового забезпечення, яке регулює ці процеси. Завдяки дотриманню законодавчих норм та нормативних актів відбувається захист від правових ризиків, підготовка та укладення відповідних договорів та контрактів. Реалізація означених функціональних складових неможлива без забезпечення кадрової безпеки, яка включає найм висококваліфікованого персоналу, управління людськими ресурсами, запобігання плинності кадрів, створення сприятливих умов праці.

Впровадження цілей сталого розвитку передбачає використання принципів екологічності, енергоефективності виробництва. Тому інноваційні розробки на сьогодні для підприємств орієнтовані саме на дотримання таких принципів, що дозволить значно знизити негативний вплив на довкілля, зменшити витрати підприємства на відповідні штрафні санкції та штрафи. Реалізації всіх вказаних заходів неможлива без залучення додаткових коштів, які забезпечують ефективне впровадження всіх процесів. Інвестиційна безпека спрямована на ефективне використання ресурсів, управління ризиками, які з цим пов'язані, захист від негативних змін у інвестиційному кліматі підприємства.

Важливим та актуальним завданням на сьогодні є соціальна відповідальність бізнесу, яка сприяє дотриманню соціальних стандартів та норм, управління відносинами з місцевою громадою та соціальними групами.

Сучасний розвиток підприємства з урахуванням його економічної безпеки складно уявити без ефективної інноваційно-інвестиційної діяльності, яка є одним із напрямів забезпечення безпеки. Так, інноваційну складову діяльності підприємства як підґрунтя економічної безпеки розглядали у своїх наукових працях О. А. Гавриш [35], О. С. Кириченко [107], С. В. Лабунської [135], В. Г. Никифорова, В. О. Кравченко [170], О. М. Ястремської [274], О. І. Судакова [228], С. М. Шкарлета [269] та інші.

Питання інвестиційного забезпечення економічної безпеки підприємстві висвітлено у працях О. М. Анісімова й О. С. Картечева [2], О. І. Барановського [7], З. Б. Гук [48], С. В. Євтушенко [70], Н. В. Караєва і А. О. Межевич [100], В. І. Кириленко [105], О. А. Кириченко, В. С. Сідак, С. М. Лаптева [107], Н. М. Побережної [187], Т. О. Скрипко [218], І. А. Юр'єва [271] та інших. Проблема інноваційно-інвестиційної діяльності як складової економічної безпеки підприємства розглянуто в дослідженнях Т. В. Блудової та В. В. Токар [12].

Необхідність та важливість дослідження всіх функціональних складових категорії економічної безпеки дозволяє вчасно реагувати на відповідні зміни в навколишньому середовищі та ухвалювати раціональні управлінські рішення. Управління кожною складовою дозволяє забезпечити достатній рівень економічної безпеки підприємства, що позитивно впливає на її фінансову спроможність, дозволяє стимулювати стратегічний розвиток промислового підприємства та підвищувати рівень конкурентоспроможності на національному та міжнародному рівнях. Тому кожне промислове підприємство повинно розробляти відповідні превентивні заходи щодо мінімізації або уникнення негативних наслідків або загроз. Узагальнюючи розглянуті підходи щодо визначення поняття «економічна безпека підприємства», доцільно сформулювати науково-теоретичний базис використання цього поняття (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

**Науково-теоретичні аспекти використання
поняття «економічна безпека підприємства»**

Автор	Науково-змістовний базис
1	2
<i>Загальний аспект</i>	
Н. О. Лисенко, Н. В. Білошкурська [139]	Економічна безпека розглядається як стан захисту підприємства від негативної дії ризиків та загроз зовнішнього середовища за рахунок ефективного використання наявних ресурсів, адаптивної спроможності підприємства та реалізації його стратегічних напрямів в довгостроковій перспективі.
<i>Інноваційний аспект</i>	
О. А. Гавриш, Г. М. Черняк [35]	Інноваційна безпека підприємства визначається як стан інноваційної спроможності та потенціалу підприємства, який дозволяє здійснювати захист від загроз в умовах нестабільності та невизначеності національної економіки.

1	2
С. В. Лабунська [134].	Впровадження інновацій у діяльність підприємств супроводжується відповідними ризиками, які можуть призвести до зниження загального рівня економічної безпеки. Відсутність інноваційної діяльності для підприємства є ризиком зниження його конкурентоспроможності, ефективності діяльності та розвитку.
О. М. Ястремська [274]	Економічна безпека інноваційної діяльності підприємства розглядається через стан ефективного використання наявних ресурсів та ринкових можливостей, які дозволяють уникнути загроз навколишнього середовища, що виникають у процесі здійснення його господарської діяльності при впровадженні інноваційних розробок, які сприяють забезпеченню конкурентних переваг для підприємства.
Інвестиційний аспект	
О. М. Анісімова, О. С. Картечева [2]	Інвестиційна безпека в контексті економічної безпеки підприємства розглядається на основі узгодження інтересів підприємства та інвестора в довгостроковій перспективі, при якому підприємство не переходить у кризовий стан зниження конкурентоспроможності та прибутковості.
С. В. Євтушенко [70].	Під інвестиційною безпекою підприємства розуміється ступінь узгодження стратегічних інтересів з іншими суб'єктами зовнішнього середовища, за якої в умовах настання загроз підприємство не переходить в кризовий стан, який може привести до збитків або втрати конкурентоспроможності.
Н. В. Караєва, А. О. Межевич [100]	Інвестиційна безпека розглядається як досягнення такого стану інвестиційної спроможності, за якого стратегія підприємства здатна забезпечувати відповідний рівень інвестиційних ресурсів у кризових умовах, що є необхідною умовою конкурентоспроможності.
О. Д. Кирилов [106]	Інвестиційна безпека розглядається з позиції її складових елементів (зовнішніх та внутрішніх), зміна яких може становити загрозу для нормального розвитку підприємства в довгостроковій перспективі.
Н. М. Побережна [187]	Інвестиційна безпека підприємства розглядається як стан раціонального використання його наявних ресурсів та ринкових можливостей, які дозволяють запобігти негативним явищам навколишнього середовища, які можуть виникати в процесі його інвестиційної діяльності.
О. А. Кириченко [107]	Інвестиційна складова розглядається як підсистема економічної безпеки, яка формує передумови для раціонального використання суспільних відносин у розвитку та інноваційному відновленні продуктивних сил суспільства за рахунок активної інвестиційної діяльності
І. А. Юр'єва [271]	Інвестиційне забезпечення розглядається як певна економічна діяльність, яка націлена на активізацію інвестиційної спроможності відповідно до безпечного функціонування і розвитку національної економіки
Інноваційно-інвестиційний аспект	
Т. В. Блудова [12]	Акцентується увага на тісному взаємозв'язку між інноваційною спроможністю та інвестиційним потенціалом підприємства.
Т. Г. Васильців [25]	Розглядає вплив інноваційно-інвестиційної спроможності підприємства та їхній вплив на економічну безпеку
Т. В. Полозова [191]	Інноваційно-інвестиційна безпека підприємства трактується як захищеність інноваційно-інвестиційної діяльності від негативного впливу загроз, що досягається за рахунок активізації інноваційно-інвестиційного потенціалу, забезпечуючи ефективне запобігання ризикам.

Джерело: узагальнено автором на основі [2; 12; 25; 35; 70; 100; 106; 107; 134; 139; 187; 191; 271; 274].

У сучасних умовах для забезпечення економічної безпеки підприємств та сприяння їхньому сталому розвитку важливу роль відіграє інноваційно-інвестиційна спроможність підприємств. Для визначення впливу інноваційно-інвестиційної складової на формування економічної безпеки підприємства доцільно розглянути їх більш ґрунтовно.

1.2. Інноваційно-інвестиційні детермінанти забезпечення економічної безпеки промислових підприємств

Забезпечення економічної безпеки промислових підприємств є підґрунтям стабільного функціонування та стратегічного розвитку підприємства. В умовах розвитку цифрових технологій та підвищення ролі інтелектуальної праці важливим напрямом забезпечення економічної безпеки є комерціалізація інновацій. Це важливий інструмент підвищення ефективності виробничо-комерційної діяльності підприємства, що сприяє зміцненню його конкурентоспроможності як на національному, так і на міжнародному ринках. Інноваційний розвиток є на сьогодні підґрунтям сталого розвитку підприємств та забезпечення його конкурентоспроможності та економічної безпеки. Схематично вплив інноваційно-інвестиційного розвитку підприємства на його економічну безпеку представлено на рис. 1.4. На формування системи економічної безпеки підприємства значно впливає інноваційно-інвестиційна складова, яка забезпечує загальне функціонування підприємства та сприяє його стратегічному розвитку [145].

Рис. 1.4. Вплив інноваційно-інвестиційного розвитку промислового підприємства на забезпечення його економічної безпеки

Джерело: систематизовано на основі [41; 58; 61; 160; 184; 192; 227; 279; 286; 300; 312; 318; 361].

Інноваційно-інвестиційні детермінанти економічної безпеки промислових підприємств є ключовими факторами, які сприяють стійкості, конкурентоспроможності та розвитку підприємств в умовах сучасної ринкової економіки. Вони формують стратегічні напрями захисту підприємства від зовнішніх і внутрішніх загроз, сприяючи його адаптивності та здатності до модернізації. Основні детермінанти забезпечення економічної безпеки підприємства можна виокремити у шість напрямів (рис. 1.5) [145].

Рис. 1.5. Основні інноваційно-інвестиційні детермінанти забезпечення економічної безпеки

Джерело: розроблено автором на основі [87; 89; 113; 114; 182; 183; 254].

Інноваційний потенціал підприємства забезпечує впровадження нових технологій, які дозволяють підвищити ефективність виробництва, оптимізувати виробничі процеси та поліпшити якість продукції та послуг. За рахунок розвитку інноваційної інфраструктури створюються нові дослідні центри, наукові підрозділи. Сучасні вимоги потребують сучасних підходів до впровадження нових проєктів, стартапів.

Реалізація таких інноваційних проєктів не можлива без залучення додаткових фінансових коштів як від вітчизняних інвесторів, так і від закордонних партнерів. В умовах сталого розвитку інноваційний потенціал більшості підприємств спрямований на забезпечення екологічності, енергоефективності та соціальної справедливості бізнесу. Саме за таких умов відбувається модернізація виробничо-господарської діяльності промислових підприємств України, що сприяє покращенню процесів забезпечення їх економічної безпеки в довгостроковій перспективі. Для пошуку ресурсів щодо проведення таких заходів підприємства запроваджують різні методи та підходи, які дозволяють оптимізувати структуру капіталу, вивільнити додаткові джерела для розвитку.

Впровадження інноваційних технологій не можливе без відповідного фінансового забезпечення, яке націлене на підтримку кадрового забезпечення підприємства, розробку та захист інтелектуальних даних. В Україні для підприємств у напрямку інвестування інноваційного розвитку є програми як державного, так і міжнародного значення, які сприяють реалізації проєктів.

Забезпечення захисту прав інтелектуальної власності здійснюється на основі ліцензування та патентування винаходів у межах чинного законодавства. В Україні система захисту прав інтелектуальної власності потребує значного удосконалення з урахуванням норм європейського законодавства.

Для забезпечення в довгостроковій перспективі конкурентних переваг за рахунок інноваційної активності, підприємства розробляють програми

щодо мотивації персоналу, підвищення рівня їхньої креативності та новаторства за рахунок матеріальних та нематеріальних стимулів.

На основі вищевикладеного, можна зробити висновок, що взаємозв'язок інноваційно-інвестиційних складових з економічною безпекою сприяє:

- збільшенню прибутковості підприємств за рахунок покращення продуктивності праці та рентабельності виробництва, що в подальшому є підґрунтям забезпечення конкурентних переваг;

- формуванню гнучкості та адаптивної спроможності бізнесу відповідати на виклики та загрози з боку зовнішнього середовища;

- модернізації виробничо-господарської діяльності підприємства шляхом оновлення матеріально технічної бази, що підвищує продуктивність праці.

Отже, інноваційно-інвестиційні детермінанти є ключовими для забезпечення економічної безпеки промислових підприємств, оскільки вони сприяють розвитку, стійкості й адаптації до викликів зовнішнього та внутрішнього середовища. Ефективне функціонування виокремлених складових дозволяє забезпечити відповідний рівень економічної безпеки промислового підприємства. Основою для досягнення максимально стабільного та надійного захисту промислового підприємства має стати механізм використання оптимального набору ключових заходів, що передбачають врахування принципів, методів та суб'єктно-об'єкту взаємодію (рис. 1.6) [146].

Ці заходи впливають один на одного та створюють синергетичний ефект, формуючи загальну систему економічного розвитку промислового підприємства. Забезпечення економічної безпеки підприємства має орієнтуватися на такі ключові етапи [146]:

- 1) визначення сутності економічної безпеки підприємства;
- 2) розробка типових принципів її забезпечення;
- 3) оновлення функціонального змісту;
- 4) визначення методів забезпечення в умовах нестабільної економіки;

- 5) ідентифікація відповідних інструментів та управлінських впливів;
 6) розробка систем для мінімізації зовнішніх факторів тиску на безпеку підприємства;
 7) практичні рішення.

Рис. 1.6. Стадії реалізації функцій забезпечення економічної безпеки промислового підприємства

Джерело: узагальнено автором на основі [3; 28; 42; 67; 84; 214; 220; 269].

Найбільш ефективним для забезпечення економічної безпеки підприємства, на думку більшості науковців, є функціонально-управлінський підхід. Для досягнення оптимальної безпеки необхідно чітко сформулювати мету та завдання підприємства, а також забезпечити якість інструментів їх

впровадження через функціональні алгоритми (як стратегічні, так і оперативні). Ці алгоритми, схеми та механізми забезпечення економічної безпеки є відображенням господарського механізму промислового підприємства, є унікальними та базуються на конкретних передумовах.

При забезпеченні економічної безпеки діяльності підприємств слід звернути увагу на певні функціональні елементи, які забезпечують ефективність цих процесів, а саме:

- необхідність проведення комплексної оцінки рівня економічної безпеки підприємства;
- стратегічне та тактичне планування забезпечення економічної безпеки бізнесу, яке включає більш короткострокові плани сформовані за всіма функціональними складовими;
- розробка та вчасне коригування організаційно-економічних та технічних заходів, які дозволяють забезпечувати ефективне використання матеріальних, трудових, фінансових, інформаційних ресурсів;
- формування ефективного механізму щодо мотивації персоналу, який включатиме сучасні методи та підходи щодо активізації креативності та новаторства серед працівників;
- розробка ефективної системи моніторингу та контролю за виконанням розроблених планів з метою відстежування на контрольних точках рівень їх досягнення, з метою вчасного корегування невідповідностей;
- розробка системи економічної безпеки підприємства за всіма функціональними складовими з урахуванням зміни стан зовнішнього середовища для мінімізації можливих ризиків та загроз [153; 269; 303].

На сьогодні існує значна кількість методів та підходів щодо забезпечення економічної безпеки підприємства. Апробація теоретичного базису дозволила встановити, що сучасні теорії економічної безпеки найчастіше гуртуються на функціонально-управлінському підході, який включає впровадження цифровізації та сучасних технологій в напрями забезпечення економічної безпеки на всіх рівнях управління.

Розробка та реалізація будь-якого підходу починається з реалізації аналітичного етапу, який надалі слугує підґрунтям розробки планів та стратегій. Слід зазначити, що діагностика стану економічної безпеки підприємства не є синонімом оцінки або аналізу, оскільки є ширшим поняттям, яке включає різні методичні підходи.

Від того, наскільки є ефективною система діагностики економічної безпеки промислового підприємства, залежить його конкурентоспроможність та стабільність як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку.

Загальноприйнята схема класифікації базових функцій включає оцінку показників розвитку за минулий період, аналіз цих показників (який нині виходить за межі традиційного аналізу та наближається до контролінгу або діагностики). Діагностика відрізняється від системного аналізу, оскільки має інший зміст та підхід до оцінки показників розвитку. Важливість таких процедур пояснюється їх комплексним підходом до виявлення проблем та пошуку відповідних рішень щодо їх усунення. Діагностика є більш комплексною та ефективною, ніж просто аналіз, оскільки, крім збору, оцінки та аналізу даних, вона охоплює функції визначення проблемних елементів і факторів, вимірювання відхилень, розрахунків показників для коригувальних дій та визначення вектора таких дій. Основою діагностики є розробка відповідного показника або системи показників для вимірювання рівня та динаміки економічної безпеки підприємства. Тому для підприємства першочергово важливо визначити методичний інструментарій для оцінювання рівня економічної безпеки з урахуванням вимог економічного, бухгалтерського та оперативного обліку показників [146; 214; 278; 286; 312].

Планування (стратегічне, поточне, оперативне) є наступною важливою функцією забезпечення економічної безпеки підприємства. Це складна система розрахунків, метою якої є визначення оптимальних варіантів економічного розвитку промислового підприємства та їх детальний облік. На основі таких розрахунків формуються відповідні рішення для досягнення високого рівня економічної безпеки підприємства. Планування визначає

конкретну мету, розробляє стратегічні плани, пов'язує їх із системою раннього виявлення кризових явищ і ризиків та формує основу для ухвалення економічних рішень.

Організація є базовою функцією, яка сприяє забезпеченню економічної безпеки підприємства за рахунок ефективної налагодженої взаємодії всіх компонент (інноваційно-інвестиційної, фінансової, кадрової, виробничої тощо).

Впровадження розроблених заходів є однією з ключових функцій забезпечення економічної безпеки. Воно ґрунтується на стратегічних, поточних і оперативних планах та результатах оцінки й діагностики економічних показників. На цьому етапі особливо важливими є час, а також об'єктивність і точність ухвалених рішень щодо економічної безпеки промислового підприємства.

Економічне оцінювання заходів із забезпечення економічної безпеки промислового підприємства та застосування систем контролю і коригування дій є найскладнішими функціями, оскільки вони передбачають формування відповідного аналітичного та нормативного базису за кожною складовою економічної безпеки, з урахуванням впливу зовнішнього середовища. Від правильності здійснення оцінювання функціонування всіх складових економічної безпеки промислового підприємства залежить його подальший розвиток [205; 251; 300; 359].

Мотивація працівників є складною функцією як із соціального, так і з фінансового погляду. Її детальний розгляд є важливим, оскільки кадрова та когнітивна складова має вирішальне значення в інноваційній підсистемі забезпечення економічної безпеки промислового підприємства в умовах невизначеності та мінливості навколишнього середовища.

В епоху цифровізації та кіберзагроз, саме наявність відповідних компетентностей та навичок персоналу значно підвищує забезпечення безпеки на всіх функціональних рівнях. Це актуально для всіх підприємств, тому слід завчасно забезпечувати відповідний професійний рівень кадрового забезпечення співробітників, оскільки від цього залежить забезпечення безпеки на всіх рівнях [38; 171; 293].

Зі стратегічного погляду саме мотивація персоналу та розвиток соціальної відповідальності бізнесу в довгостроковій перспективі забезпечить стабільність та конкурентоспроможність підприємства. Попри те, що такі інвестиції мають довготривалий термін окупності, у стратегічному розвитку підприємства такі переваги забезпечать значний економічний ефект.

Розвиток навичок персоналу є фундаментом адаптації підприємства до умов трансформаційної економіки, створюючи базу для формування інформаційно-когнітивного потенціалу співробітників та подальшого його розвитку. Дослідженню різних аспектів управління персоналом в умовах цифровізації та інноваційності економіки присвячені напрацювання [84], у межах яких запропоновано методичні рекомендації для вдосконалення підходів до розвитку та мотивації персоналу.

Мотивація в системі інноваційного управління персоналом є важливим і впливовим етапом, який закладає основи для базових процесів на підприємстві. Наразі розвиток навичок персоналу в більшості промислових підприємств є несистемним, і при його плануванні бракує науково обґрунтованої методики. Основою такої методики є орієнтація на підвищення соціальних стандартів через матеріальне стимулювання розвитку персоналу. Мотивація персоналу має враховувати інтереси власників підприємства, інвестиційні можливості перспективного та поточного розвитку, а також забезпечувати соціальну захищеність і економічну ефективність у межах досягнення економічної безпеки [220; 257; 312; 361].

Ключовим елементом економічного механізму інноваційного управління персоналом є формування системи матеріального стимулювання. Кожному промислому підприємству доцільно розробити власну систему матеріального стимулювання, яка сприятиме розвитку персоналу та інноваційності підприємства, забезпечуючи високий рівень економічної безпеки, конкурентоспроможність та ефективність діяльності. В умовах трансформаційної економіки кожен працівник повинен усвідомлювати, що провідні країни світу все більше орієнтуються на створення доданої вартості в інформаційному секторі.

Вітчизняні промислові підприємства перебувають на початку цього процесу, працюють над розробкою методичного інструментарію для моделі створення інноваційного симбіозу розвитку персоналу. Ця модель, у свою чергу, дедалі більше поширюється на різні сфери впливу інформаційних технологій у сучасному інформаційному суспільстві.

Забезпечення ефективного функціонування всіх складових економічної безпеки промислових підприємств потребує дотримання загальних та специфічних принципів. У загальному вигляді комплекс принципів забезпечення економічної безпеки підприємств наведено на рис. 1.7.

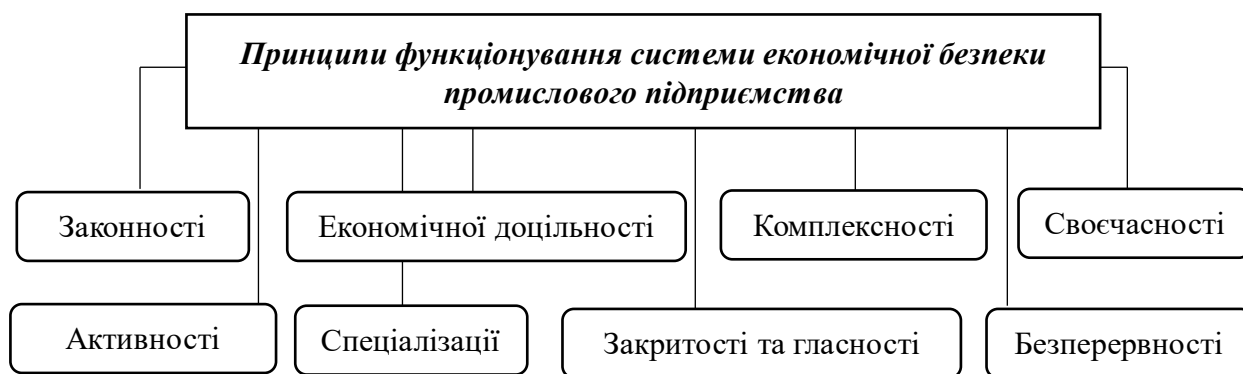

Рис. 1.7. Основні принципи функціонування системи економічної безпеки промислового підприємства

Джерело: узагальнено автором на основі [105; 303; 314; 319; 334; 335].

Основні принципи функціонування системи економічної безпеки націлені на дотримання правил та норм існування в існуючій системі функціонування бізнесу.

Так, принцип законності характеризує необхідність дотримання правил та норм вітчизняного законодавства.

Принцип економічної доцільності характеризує раціональний підхід до використання ресурсної спроможності бізнесу з урахуванням можливих ризиків та загроз, з метою їх мінімізації.

Принцип активності забезпечує надійний рівень економічної безпеки на підприємстві за рахунок постійного моніторингу її стану на всіх функціональних підрозділах та складових її забезпечення.

В умовах зміни попиту та пропозиції на ринку товарів та послуг для забезпечення економічної безпеки саме вибір ключової спеціалізації відіграє основну роль в маркетинговій стратегії підприємства для забезпечення його конкурентних переваг.

Всі функціональні системи на підприємстві повинні працювати в умовах узгодженості своєї мети із загальною стратегічною метою бізнесу, що реалізується на основі принципу комплексності.

Система забезпечення економічної безпеки підприємства може мати як закритий вид (особливо, коли заходи стосуються комерційної таємниці), так і відкритий – із залученням усіх працівників установи.

Усі заходи та напрями щодо забезпечення ефективного функціонування бізнесу та економічної безпеки повинні реалізовуватися безперервно, оскільки ситуація наявності ризиків та загроз існує постійно. Для їх виявлення та оцінки потребі постійно проводити моніторинг стану зовнішнього та внутрішнього середовища з метою вчасного реагування на зміни [303; 312; 328; 334].

Слід зауважити, що, крім загальних принципів забезпечення економічної безпеки, існують і специфічні принципи, які використовуються залежно від певної ситуації, які дозволяють більш ефективно протидіяти ризикам та загрозам з боку зовнішнього середовища. Специфічні принципи найчастіше охоплюють різні функціональні складові загальної системи економічної безпеки, таких як фінансова складова, інформаційна, інноваційна тощо.

Такі специфічні принципи доповнюють базові, що дозволяє підприємству більш ефективно та раціонально використовувати наявні ресурси з метою мінімізації ризиків та загроз у довгостроковій перспективі. Ефективною вважається та система економічної безпеки, яка сприяє стабільності розвитку підприємства в довгостроковій перспективі на всіх рівнях його функціонування з метою забезпечення конкурентоспроможності.

Важливим аспектом при формуванні ефективної системи економічної безпеки підприємства на сьогодні є невизначеність зовнішнього середовища, яка ускладнює процеси оцінки ризиків та загроз. Проте сучасні економічні теорії досліджують невизначеність не тільки як негативне явище, але і як можливість для підприємства збільшити прибутковість за рахунок впровадження нестандартних рішень для мінімізації негативного впливу таких умов.

Якщо розглядати результати діяльності бізнесу, то невизначеність буде впливати на його прибуток, фінансову спроможність, рівень конкурентоспроможності тощо. Тому в сучасних економічних теоріях саме конкурентоспроможність доцільно розглядати через призму невизначеності в напрямку забезпечення його конкурентоспроможності та гнучкості. Розвиток цифрових технологій та їх впровадження в діяльність вітчизняних підприємств сприяє покращенню рівня їхньої конкурентоспроможності за рахунок розвитку інноваційно-інвестиційної активності [87; 182; 205].

Загалом на формування економічної безпеки підприємства впливає ряд факторів макросередовища, серед яких можна виокремити геополітичну ситуацію, інноваційний розвиток, технологічний та інформаційний розвиток. Стабільність та безпека функціонування підприємства як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку залежить від його адаптивної спроможності та гнучкості, які визначають можливість протидіяти негативним явищам та загрозам з мінімальними витратами ресурсів. Враховуючи те, що підприємства проходять відповідні життєвий цикл, то і забезпечення економічної безпеки повинно змінюватися на кожному з етапів циклі розвитку бізнесу [22; 60; 153].

З огляду на динамічний розвиток промислових підприємств в умовах трансформаційної економіки, доцільно застосовувати управлінські підходи, які враховують специфіку кожного етапу життєвого циклу підприємства (рис. 1.8). Так, на стадії створення промислового підприємства найбільший ризик полягає в нестачі інвестицій, що вимагає активних організаційно-економічних заходів для їх мінімізації.

Рис. 1.8. Групування ймовірних ризиків економічної безпеки підприємства за стадіями життєвого циклу

Джерело: систематизовано автором на основі [60; 84; 165; 230; 261; 322].

На етапі створення будь-яке промислове підприємство неодмінно стикається з такими об'єктивними ризиками, як недостатній кадровий потенціал і низький рівень інтелектуальних ресурсів. В умовах інформаційної економіки швидке вирішення цих проблем має вирішальне значення, оскільки подальші важливі характеристики, такі як адаптивність, інноваційність, ефективність, здатність обробляти інформацію та протидіяти економічним труднощам, безпосередньо залежать від креативного рівня персоналу, особливо управлінців. Низький рівень адаптивності та відсутність стабільної діяльності в операційній, інвестиційній та фінансовій сферах також є ключовими викликами на початковій стадії життєвого циклу промислового підприємства.

Як відомо, етап зростання є найтривалішим і найбільш важливим у розвитку промислових підприємств. Економічна безпека на цьому етапі безпосередньо залежить від рівня економічного потенціалу та розвитку, сформованих на момент створення бізнесу. Усі ресурси, накопичені на початковому етапі — новітні, технологічні й виробничі (основні та оборотні засоби), а також людський, інформаційний та інноваційний потенціали — перетворюються у процесі діяльності підприємства на високий рівень економічної безпеки на етапі зростання.

Таким чином, можна стверджувати, що економічна безпека на етапі зростання промислового підприємства прямо пропорційно пов'язана з рівнем його адаптивності та інноваційності не лише на цьому етапі, але й на стадії його заснування. Високий економічний потенціал та розвиток, досягнуті під час зростання, стануть запорукою стабільної економічної безпеки на наступних етапах: зрілості та зниження активності промислового підприємства.

У цей період ключовим фактором, що сприяє підвищенню економічної безпеки, є позитивна капіталізація промислового підприємства, що можна обґрунтувати такими положеннями.

Так, у дослідженнях науковців [84; 243] представлена концепція, яка визначає капіталізацію як «економічну категорію, що відображає системність певних економічних процесів та відносин, пов'язаних із забезпеченням

збільшення ринкової вартості підприємства шляхом корекцій та впровадження необхідних заходів». Капіталізація є динамічною величиною, що накопичує результати всіх господарських дій підприємства протягом його існування.

Відповідно до цього підходу, а також положень щодо генезису та сутності капіталізації, викладених у дослідженні [17], запропоновано розглядати капіталізацію як систему економіко-правових відносин на підприємстві, де учасниками виступають промислове підприємство як юридична особа та його засновники. Ці відносини стосуються процесів створення, розподілу та інвестування капіталу, включаючи його збільшення, стабільність або зменшення. Капіталізація як економічна категорія має динамічний характер.

На основі окреслення особливостей процесів капіталізації, автори [243; 245] обґрунтовують взаємозв'язок категорій економічної безпеки, рівня капіталізації інновацій та рівня конкурентоспроможності підприємства на основі таких тверджень:

- економічна безпека, конкурентоспроможність та капіталізація промислового підприємства є об'єктивними економічними явищами;
- усі ці явища мають динамічний характер;
- вектори формування економічної безпеки, конкурентоспроможності та капіталізації мають спільну спрямованість;
- вплив економічної безпеки, конкурентоспроможності та капіталізації на рівень економічного розвитку промислового підприємства є позитивним;
- показники, що характеризують рівні економічної безпеки, конкурентоспроможності та капіталізації, а також економічний розвиток промислового підприємства, є адитивними та взаємодоповнюючими;
- можливо визначити кореляцію між показниками рівнів економічної безпеки, конкурентоспроможності та капіталізації;
- існує тісний системний взаємозв'язок між економічною безпекою, конкурентоспроможністю, результатами капіталізації та рівнем економічного розвитку промислового підприємства.

На основі цих тверджень для забезпечення економічної безпеки на етапах зрілості та зниження активності промислового підприємства можна запропонувати впровадження низки організаційних і економічних заходів, спрямованих на мінімізацію притаманних ризиків.

На етапі зрілості основні зусилля повинні бути націлені на збереження досягнутого рівня капіталізації та стабільності розвитку підприємства. Для підвищення рівня прибутковості на сьогодні завдяки розвитку цифрових технологій використовують різні продукти для прогнозування розвитку подій та визначенні більш пріоритетних напрямів для інвестування коштів, що дозволяє збалансувати результативність діяльності всього підприємства. Основні напрями забезпечення такої стабільності пов'язані з підтримкою виробничо-господарської діяльності, фінансової спроможності, інноваційної активності та кадрового розвитку [87; 89].

На цьому етапі більшість підприємств стикається з проблемою інноваційно-інвестиційної активності бізнесу в пріоритетні напрями розвитку, що потребує відповідного втручання та оцінки споживчих вподобань для виокремлення оптимальних секторів розвитку. При зниженні попиту на продукцію доцільно впроваджувати заходи щодо реструктуризації фінансових ресурсів, що збалансує перерозподіл витрат та доходів. Такі заходи дозволять оптимізувати стан розвитку та економічної безпеки підприємства як у короткостроковій, так і у стратегічній перспективі [41; 206].

Дії, спрямовані на запобігання ризикам на етапі затухання життєвого циклу промислового підприємства, мають свої специфічні особливості. Замість фокусування на зростанні прибутковості або капіталізації, економічні служби повинні переключити увагу на такі цілі, як мінімізація збитків, зниження негативних соціально-психологічних наслідків, скорочення виробничої діяльності та інші подібні завдання. На цьому етапі функціонування економічного відділу, відповідального за забезпечення економічної безпеки, стає схожим на санаційні заходи, характерні для промислових підприємств у подібному стані. Використовуються аналогічні інструменти та юридично-методичний супровід, як і при припиненні

господарсько-економічної діяльності в процесі санації. Загалом на будь-якому етапі розвитку промислового підприємства важливу роль у його інноваційному та інвестиційному розвитку відіграють питання необхідного фінансування та створення необхідних умов для впровадження розробок.

Підприємства з метою оптимізації фінансової спроможності можуть залучати додаткові кошти як від вітчизняних, так і від міжнародних інвесторів та фондів. В умовах інноваційного розвитку підприємства для оптимізації своїх витрат на такі розробки найчастіше розподіляють фінансування фундаментальних та прикладних проєктів. Для фінансування прикладних проєктів найчастіше залучаються іноземні інвестори та партнери, у той час як для фундаментальних досліджень використовується державне фінансування.

Для розвитку інноваційної підсистеми промислових підприємств необхідно:

- сформулювати раціональні інструменти державної інноваційної політики з урахуванням потенціалу регіональної економіки;
- забезпечити ефективність розвитку інноваційної складової економіки регіонів;
- створити умови для активізації інноваційно-інвестиційної діяльності на українських промислових підприємствах;
- підвищити частку інноваційної продукції серед регіональних виробників;
- забезпечити ефективне використання інтелектуальної складової інноваційного процесу;
- розробити заходи стимулювання інноваційної активності малого та середнього бізнесу.

Для розвитку українських промислових підприємств, особливо в період повоєнного відновлення, у частині стимулювання їхньої інвестиційно-інноваційної спроможності, доцільно розробити та запровадити заходи забезпечення їх економічної безпеки. До таких основних заходів можна віднести:

- врахування принципів сталого розвитку, які націлені на екологічність виробництва, використання енергозберігаючих технологій та інноваційність технологій;

- узагальнення вектора розвитку підприємства із загальнодержавною стратегією розвитку галузі на 2030 рік, що є взаємоузгодженими діями;
- врахування актуальності потреб на певний проміжок часу, таких як військова промисловість та обороноздатність країни, які на сьогодні є підґрунтям забезпечення економічної безпеки країни;
- розробка ефективних планів тактичного та оперативного характеру які повинні враховувати найбільшу кількість факторів впливу на економічну безпеку підприємства, оскільки високий рівень неточності даних може негативно вплинути на прогностні значення показників;
- використання цифрових програмних продуктів для моделювання процесів економічного розвитку з метою прогнозування зміни подій на певний проміжок часу;
- розробка та реалізація програм мотивації персоналу до новаторства та інноваційної активності, що окрім забезпечення економічної безпеки бізнесу, дозволить підприємства підвищити рівень своїх конкурентоспроможності;
- активізація використання сучасних цифрових технологій у діяльність підприємств на різних функціональних системах, що дозволить більш швидко обробляти дані для прийняття відповідних рішень [189; 194; 206; 248; 294].

Економічні та політичні кризи спричиняють явища, що знижують ефективність і конкурентоспроможність промислових підприємств, дестабілізують їхню стабільність, платоспроможність та кредитоспроможність, руйнують більшість виробничих і маркетингових зв'язків. Чимало промислових підприємств перебувають на межі банкрутства.

У сучасних умовах господарювання стабільність функціонування промислових підприємств не завжди гарантована. На їхній економічний розвиток постійно впливає широкий спектр зовнішніх факторів. Обмеженість можливостей контролювати ці зовнішні чинники вимагає від керівництва промислових підприємств концентрації зусиль на використанні внутрішніх резервів.

1.3. Методичне забезпечення оцінки економічної безпеки промислових підприємств

Раціональне управління економічною безпекою промислового підприємства є одним із головних завдань у його господарській діяльності. Вплив загроз як з внутрішнього, так і із зовнішнього середовища впливає на рівень цієї безпеки. Тому виникає об'єктивна потреба у своєчасній оцінці економічної безпеки для виявлення та усунення ризиків і загроз.

Важливим завданням є вивчення відомих методик щодо оцінки стану економічної безпеки промислових підприємств для проведення сучасної діагностики їхнього фінансового стану та вибору найбільш поширеного підходу. Існує значна кількість методичних підходів щодо оцінки економічної безпеки суб'єктів господарювання. Аналіз літератури [105, с. 161-163] дозволив виокремити кілька груп методик. Хоча дослідники зазначають, що ці методи не враховують усіх показників, які впливають на економічну безпеку, їхнє групування спрощує роботу з великими обсягами інформації та полегшує вибір напрямку для подальшого оцінювання.

Т. Васильців класифікував підходи до оцінки економічної безпеки підприємств за двома критеріями:

- традиційні методи, що базуються на оцінці надійності та ефективності ключових елементів економіки. Вони включають оцінку функціональних показників діяльності промислового підприємства, захисту його майна й ресурсів, аналіз фінансової стійкості, прогнозування кризових і некризових станів, а також прогнозування банкрутства;

- нестандартні методи, що охоплюють оцінку співвідношення бруто-інвестицій промислового підприємства до ресурсів, які необхідні для належного рівня економічної безпеки, оцінку ринкової вартості та захищеності капіталу, оцінку рівня розвитку підприємництва, системних ризиків, рівня криміналізації економіки та ризиків господарської діяльності [25].

Автори О. І. Маслак та Н. Є. Гришко [150] у своєму дослідженні зазначають, що всі існуючі підходи до методики оцінки рівня економічної безпеки підприємств можна розділити на три основні групи.

Прихильники першої групи застосовують метод порівняння фактичних результатів діяльності підприємства з граничними, використовуючи поєднання авторських і класичних загальновідомих методик [140; 180; 186; 190].

Другий підхід ґрунтується на виокремленні та оцінці рівня безпеки за функціональними складовими [120; 135; 218].

Третій підхід передбачає комплексне оцінювання шляхом визначення сукупного критерію [115].

Загалом сучасні дослідження практичних та теоретичних підходів до вивчення категорії економічної безпеки доводять, що більшість сучасних науковців формують власні підходи та методи щодо оцінки функціональних складових економічної безпеки. Оцінювання в такому випадку проводиться за окремими складовими, що групуються в загальну оцінку.

Прихильники такого підходу вдосконалюють наявні методи оцінки рівня економічної безпеки встановлюють власні граничні межі показників, обґрунтовуючи це власними методичними підходами. Так, автор І. В. Пірятінська [186] вказує, що модель економічної безпеки на макрорівні повинна базуватися на моделі мікрорівня з урахуванням відповідного методичного інструментарію. Такої ж думки дотримуються й інші науковці Л. В. Гнилицька [42], С. М. Ільяшенко [94], які так само досліджують стан економічної безпеки на макрорівні.

Колектив авторів Мельник С. І та Франчук В. І виокремлюють наступну класифікацію підходів до оцінки рівня економічної безпеки підприємства [155]:

- комплексної оцінки економічного потенціалу [218];
- оцінка конкурентного становища підприємства [228];
- інтегральна оцінка ризику та загроз [177];
- використання багатофакторних лінійних моделей [161];
- оцінка ефективності заходів з мінімізації ризиків [121].

Так, на думку авторів М. О. Кокнаєва [121], Н. О. Ковальчук, А. Г. Корбутяк [115], Н. Н. Пойди-Носик [190] на сьогодні найбільш частим підходом щодо оцінки рівня економічної безпеки підприємства є ресурсно-функціональний підхід та індикативний. Проте слід зазначити, що при використанні даних підходів є певні особливості за окремими авторами, оскільки в умовах цифрових технологій ці методи доповнюються економіко-математичним інструментарієм.

На основі дослідження сукупності методичного забезпечення оцінювання стану економічної безпеки можна виділити такі підходи.

Підхід, заснований на аналізі фінансового стану [88], який передбачає порівняння показників фінансового стану з нормативами, з подальшою оцінкою в балах, що узагальнюються в середній бал для визначення рівня економічної безпеки.

Прибутково-інвестиційний підхід [117], який заснований на порівнянні обсягу інвестицій з потребами для забезпечення економічного розвитку та безпеки.

Ресурсно-функціональний підхід [63; 271] використовує сукупний критерій, який заснований на оцінці критерію важливості окремої функціональної складової економічної безпеки.

Індикаторно-індексний підхід [112; 228], що оцінює рівень економічної безпеки через індикатори технологічної, ресурсної, фінансової та соціальної безпеки.

Індикаторний підхід [228] оцінює рівень безпеки на основі встановлення методу максимум-мінімум граничних значень.

Програмно-цільовий підхід, запропонований у працях [29], оцінює рівень економічної безпеки через експертні методи та інтеграцію показників.

Підхід за функціональними складовими економічної безпеки, описаний Г. В. Козаченко та Ю. С. Погорєловим [118], полягає в розрахунку показників за всіма складовими.

Експертний підхід, запропонований у [118], оцінює ймовірність настання несприятливих подій на основі думок експертів.

Матричний підхід [118], використовує матричні методи для оцінки економічної безпеки.

Вузькофункціональний підхід [118] базується на аналізі фінансових показників зі звітності підприємства.

Підхід на основі теорії економічних ризиків, розглянутий А. М. Вергуном, М. М. Савченком, І. О. Тарасенком [28], використовує експертні оцінки й інтеграцію показників для визначення рівня економічної безпеки.

Бухгалтерський підхід [186] базується на використанні даних бухгалтерської звітності, що є основою оцінки фінансового стану суб'єкта господарювання.

На сьогодні найчастіше використовують підхід щодо оцінки ймовірності банкрутства підприємства запропонований Шило Ж. С. [264], який включає в себе використання моделей Альтмана, Конана, Таффлера та Голдера, які враховують фактори зовнішнього та внутрішнього впливу на функціонування бізнесу.

Як вже відмічалось, на сьогодні найбільш ефективним є ресурсно-функціональний підхід та індикативні методи оцінки рівня економічної безпеки підприємства. Так, на думку авторів Є. О. Олейнікова [174], С. Ф. Покропивного [63] та С. М. Ілляшенка [94], цей підхід можна удосконалити за рахунок розробки галузевих методик з чітко визначеними показниками оцінки по галузям економіки.

Програмно-цільовий підхід передбачає інтеграцію показників з використанням багаторівневого підходу, зокрема кластерного та багатовимірного аналізу. Однак через складність математичного аналізу його практичне застосування ускладнене.

Індикаторний підхід, який реалізується на основі формування системи індикаторів і розрахунку інтегрального показника, є найбільш поширеним на макrorівні, що зазначено в роботах [39; 196]. Проте дослідження виявили, що

індикаторний підхід має поверхневий характер, оскільки максимальний рівень економічної безпеки досягається лише тоді, коли всі індикатори знаходяться в межах граничних значень, що відрізняються залежно від діяльності підприємства.

Слід зазначити, що серед науковців немає єдності думок щодо переліку показників, які найкраще характеризують економічну безпеку підприємства. Г. М. Черняк підкреслює важливість формування єдиної методики оцінювання економічної безпеки підприємств, яка повинна містити такі елементи [35]:

- динамічність (врахування змін середовища підприємства);
- репрезентативність (відображення ключових показників, які впливають на рівень безпеки);
- достовірність (адекватне відображення стану безпеки);
- інформаційна доступність (використання офіційних даних і звітів) [35].

Ж. С. Шило [264] запропонував певні підходи, які відрізняються від традиційних поглядів інших науковців, зокрема: «інвестиційний підхід» використовується для впровадження заходів адаптивної реакції підприємств; програмно-цільове управління застосовується у випадках передкризового стану підприємства; оцінка управління ризиками використовують для діагностики загроз економічній безпеці; застосування чистого прибутку доцільне для підприємств на межі передкризового стану; оцінка вартості підприємства на основі дохідного підходу є актуальною при купівлі-продажу бізнесу». Проте, на нашу думку, ці підходи потребують подальшого вдосконалення, оскільки не мають чіткої назви, визначеної суті та методики розрахунку, а також ці підходи не знайшли достатньої підтримки в дослідженнях інших науковців.

Таким чином, аналізуючи підходи до оцінки рівня економічної безпеки, можна зробити висновок, що ключове завдання полягає у правильному виборі підходу для точного аналізу й отримання повноти результатів, які необхідні для керівництва промислового підприємства.

На основі проведеного аналізу методичного забезпечення було систематизовано основні підходи щодо оцінки економічної безпеки промислових підприємств (рис. 1.9).

Економічна безпека промислового підприємства є складною системою, в основі якої лежить його фінансова безпека. У системі економічних інтересів підприємства ключову роль відіграє стабільність його функціонування, що забезпечується стійким фінансовим становищем, зростанням прибутку та розвитком діяльності.

Для своєчасного виявлення зовнішніх і внутрішніх загроз, а також мінімізації їхнього негативного впливу необхідно оцінювати рівень фінансової безпеки, яка є основним елементом економічної безпеки.

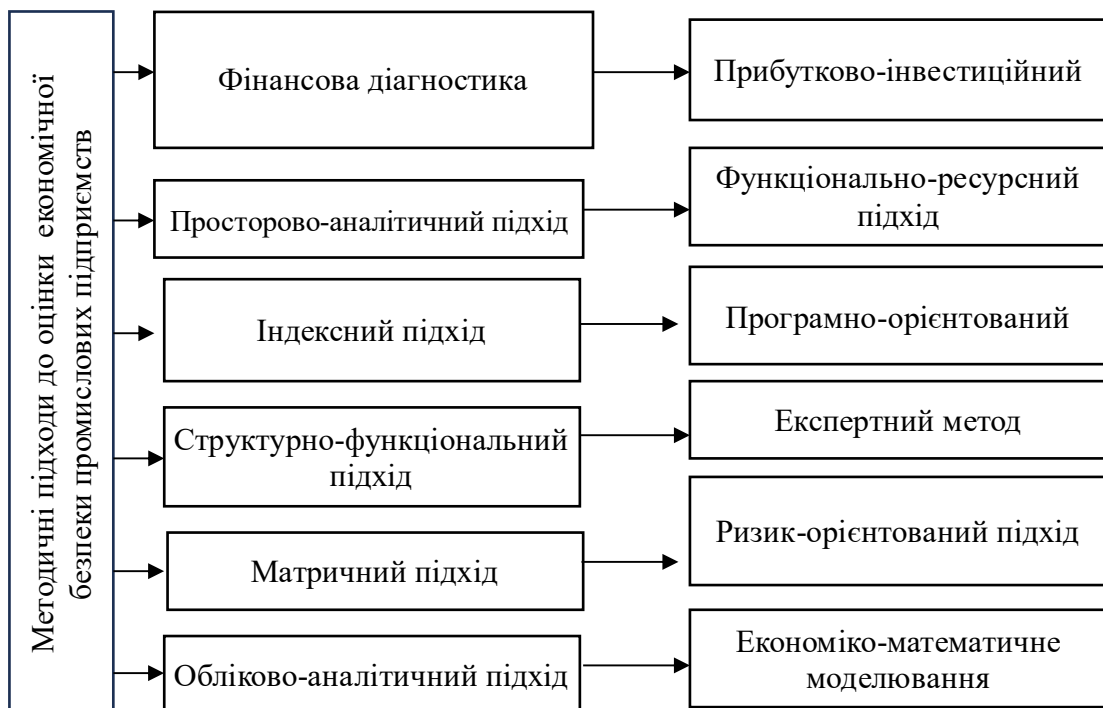

Рис. 1.9. Методичні підходи до оцінки економічної безпеки промислових підприємств

Джерело: узагальнено на основі [102; 107; 109; 112; 115; 117; 118; 119; 121; 154; 264; 258; 327; 342].

Для формування системи показників щодо оцінки рівня економічної безпеки підприємства доцільно використовувати оцінку всіх трьох блоків [165], де перший блок включає оцінку та виявлення загроз, що дозволяє більш швидко реагувати на них. Другий блок націлений на виокремленні об'єктів моніторингу економічної безпеки, оскільки дозволяє виявити причинно-наслідкові зв'язки між явищами та процесами. Третій блок націлений на

розробку відповідної системи показників діагностики всіх функціональних складових, що дозволяє визначити відповідність встановленим нормативам та відсоток відхилень від них.

Надалі варто докладніше розглянути методичні підходи до оцінювання економічної безпеки як основного елемента розвитку промислового підприємства. У наукових працях представлено різні підходи до цієї оцінки. Так, О. Антонова пропонує класифікувати їх залежно від певних особливостей.

Залежно від результативності роботи промислового підприємства, що відображається у його офіційній звітності, оскільки в цьому випадку оцінювання фінансово-економічної безпеки може здійснюватися на основі не тільки кількісних, але і якісних показників або базуватися на комбінованих даних.

Відповідно до методики визначення оціночних показників, можна виділити такі підходи: агрегатний, коефіцієнтний, інтегральний, збалансований та беззбитковий.

У свою чергу, А. М. Вергун, К. В. Стріжко та Л. О. Матвійчук класифікували підходи до оцінки рівня економічної безпеки на три основні групи [28]:

- оцінка рівня економічної безпеки за функціональними складовими [3];
- оцінка рівня економічної безпеки на основі загального економічного розвитку підприємства;
- розрахунок інтегрального показника економічної безпеки на основі розрахунку відповідних коефіцієнтів [121].

Незважаючи на різноманіття методичних підходів, усі вони мають певні недоліки.

Індикаторний підхід передбачає порівняння фактичних показників безпеки з пороговими значеннями). Порогові значення є граничними величинами, порушення яких призводить до негативних тенденцій у сфері ЕБ. Найвищий рівень економічної безпеки досягається, коли всі індикатори залишаються в межах порогових значень, причому без шкоди для інших показників. Цей підхід є обґрунтованим, однак його ефективність залежить від

граничних значень, які змінюються під впливом зовнішнього середовища, до якого підприємство часто змушене пристосовуватися [42].

Загалом ресурсно-функціональний підхід включає оцінку стану фінансово-економічної безпеки підприємства та оцінку виконання функцій, що дозволяє максимально врахувати всі особливості розвитку бізнесу. В умовах обмеженості аналітичного базису доцільно використовувати метод експертних оцінок, який дозволяє врахувати вплив означених факторів без наявного аналітичного інструментарію.

Оцінка достатності оборотних активів для здійснення виробничої діяльності. Цей підхід є вузьким і використовується для оперативної оцінки рівня фінансової безпеки, оскільки він охоплює лише окремі види фінансової діяльності.

Доцільно оцінювати рівень економічної безпеки за окремою функціональною складовою, на основі якої розраховується експертним шляхом загальний інтегральний показник. Важливість індикаторного підходу також підкреслює О. І. Барановський, хоча він розглядає оцінку безпеки з боку держави [7]. Н. О. Ковальчук і А. Г. Корбутяк описують ресурсно-функціональний підхід, який полягає у визначенні часткових функціональних критеріїв, які розраховуються для кожної окремої складової фінансово-економічної безпеки [115].

На думку науковців, цей показник визначають як «відношення сукупного збитку, якого вдалося уникнути (або отриманої вигоди) у межах окремої складової фінансово-економічної безпеки підприємства, до загальної суми витрат, пов'язаних із запобіганням збиткам через негативні фактори, та вартості збитків, які не вдалося уникнути». Дослідники вважають, що чим вище цей показник, тим більша ефективність заходів із забезпечення фінансово-економічної безпеки.

Ми підтримуємо цю думку і вважаємо, що цей підхід є одним з основних і широко застосовуваних. Учені виділяють «економіко-математичний підхід для оцінки рівня фінансово-економічної безпеки підприємств» [261]. Однак ми

погоджуємося з тим, що застосування цього методу на практиці є складним, оскільки його результати більше орієнтовані на математичні аспекти, ніж на управлінські рішення [190].

Слід відзначити позицію Н. Н. Пойда-Носик у напрямку використання стратегічно-цільового підходу за яким відбувається коригування фінансової стратегії відповідно до рівня фінансової безпеки на базу вартісного підходу. Слід також зазначити, що вартісний підхід включає оцінку підприємства з позиції збільшення його капіталізації та ринкової вартості, оскільки ці показники роблять його привабливим для інвесторів [190].

Використання виключно ресурсного підходу для оцінки фінансово-економічної безпеки підприємства в сучасних умовах є невиправданим, оскільки безпека розглядається як спроможність підприємства протидіяти загрозам і сприяти його розвитку в майбутньому. Слід зауважити важливість використання економіко-математичного підходу, оскільки цей метод дозволяє виявляти ключові прямі та зворотні, а також прямі та обернені взаємозв'язки між різними факторами, які впливають на зміцнення фінансово-економічної безпеки підприємств [121].

Економіко-математичний підхід сприяє формуванню різних сценаріїв розвитку підприємства залежно від змін окремих факторів, що є важливим для вибору фінансово-економічної стратегії розвитку. Недоліком багатьох методичних підходів, що використовують моделювання процесів фінансово-економічної безпеки, є те, що їхні прогнози базуються на ретроспективному аналізі та лінійній проєкції динаміки окремих факторів.

Слід зазначити важливість врахування рівня прибутковості, адже прибуток є однією з головних цілей діяльності підприємства. Взаємозв'язок між рентабельністю та фінансово-економічною безпекою полягає в тому, що рентабельність сприяє формуванню безпеки підприємства, тоді як стабільний фінансово-економічний розвиток веде до підвищення рентабельності шляхом залучення зовнішніх ресурсів.

Таким чином, для безпечного розвитку підприємства необхідно забезпечити таке економічне зростання, яке не лише підтримує, але і зміцнює його фінансово-економічну стійкість [175].

Погоджуючись з думкою авторів, що стан економічної безпеки підприємства характеризується, коли його діяльність приносить прибуток. Дослідження різних методичних підходів до оцінки економічної безпеки розвитку підприємств дозволили сформувані найбільш поширені: індексний, функціонально-ресурсний, економіко-математичний, експертний та діагностичний, а також підхід за функціональними складовими. Економіко-математичний підхід видається складнішим, оскільки потребує залучення спеціалізованих фахівців.

Найбільш оперативними є методи оцінювання фінансової стійкості підприємства та прогнозування банкрутства, які дозволяють швидко ідентифікувати загрози безпеці підприємства. Дослідження показали, що деякі підходи не завжди враховуються у процесі оцінювання економічної безпеки якісні показники, серед них: прибутково-інвестиційний, просторово-аналітичний, індексний, програмно-орієнтований, експертний, матричний, ризик-орієнтований підхід, а також підхід на основі фінансової діагностики.

Останнім часом в Україні та світі дедалі більше уваги приділяється питанням економічної безпеки, що зумовлено погіршенням стійкості підприємств, несприятливими умовами для ведення бізнесу, економічною нестабільністю, суперечностями в законодавстві, а також кризовими явищами у фінансовій системі та валютному ринку країни.

Аналіз методик оцінки економічної безпеки свідчить, що кожна з них має певні недоліки та обмеження, через що вони не дозволяють повністю і точно визначити реальний стан підприємства. Під час дослідження методичних підходів було виокремлено кілька недоліків. Зокрема, оцінка економічної безпеки підприємства на основі аналізу динаміки малої кількості індикаторів є неефективною, оскільки не враховує системного характеру безпеки. Для оцінки рівня фінансово-економічної безпеки перевагу слід надавати

інтегральному показнику, який формується за допомогою багатовимірних статистичних методів.

Багато методів не беруть до уваги взаємозв'язок між економічною безпекою підприємства та загрозами. Необхідно кількісно та якісно оцінювати ці взаємозв'язки як між інтегральним рівнем безпеки, так і між загрозами.

Основна увага в більшості методів зосереджена на поточних і ретроспективних оцінках економічної безпеки, тоді як прогнозні оцінки майбутнього залишаються поза увагою.

Через відсутність єдиного підходу в науковій економічній літературі до оцінки економічної безпеки підприємства, попри недоліки та обмеження, можна узагальнити найбільш ефективні й практично значущі методики. Зокрема, методика, яку підтримують [165; 253] базується на функціональних складових економічної безпеки. Вона включає розрахунки:

Фінансової складової, підкреслюючи необхідність додаткових розрахунків: стану коштів, а також джерел формування запасів.

Техніко-технологічної складової, яка включає розрахунок таких показників, як частка продукції підприємства, що відповідає або перевершує світові аналоги, частка технологічного обладнання, яке відповідає міжнародним стандартам, а також частка продукції, захищеної патентами.

Інтелектуально-кадрової складової, яка потребує розрахунку коефіцієнтів рівня кваліфікації працівників, патентної діяльності.

Політико-правової складової рекомендує оцінювати її такими показниками: частка судових справ серед усіх господарських договорів підприємства, частка виграних справ, частка штрафних санкцій у загальній сукупності зобов'язань підприємства та частка витрат на юридичний супровід у структурі виробничих витрат. О. В. Ілляшенко [96], однак пропонує обмежитися розрахунком рівня правової безпеки.

Кадрової складової [134], яка вказує на необхідність обчислювати коефіцієнт плинності кадрів, коефіцієнт фізичного старіння, рівень забезпечення працівників виробничими й невиробничими фондами.

Інформаційної складової [165], для якої слід розраховувати коефіцієнт повноти та суперечності інформації.

Інноваційної складової [165], яка вимірюється через коефіцієнт впровадження інноваційної продукції та частку інноваційних рішень у виробничих і управлінських процесах.

Силовій складовій [165], для якої слід оцінювати частку витрат на охорону підприємства в загальних виробничих витратах та рівень забезпеченості службою охорони.

Ретроспективної складової, що передбачає обчислення середнього показника рентабельності конкретного ресурсу підприємства та комплексного показника рентабельності всіх ресурсів.

Узагальнюючий показник рівня економічної безпеки підприємства [339] додає до цього розрахунку коефіцієнти сировинної та енергетичної безпеки.

Для оцінки рівня економічної безпеки Н. Є. Гришко використовує інтегральні показники, які розраховуються за різними функціональними складовими, враховуючи їхні нерівнозначні результати в загальній сукупності. Модель базується на виділенні функціональних складових і нормуванні (стандартизації) показників [150].

Методика, заснована на використанні системи індикаторів при оцінюванні функціональних складових. Прихильниками цього підходу є [9; 90], які пропонують використовувати граничні та фактичні індикатори для розрахунків.

Методика, заснована на інвестиційному підході, згідно з яким оцінка економічної безпеки здійснюється на основі бруто-інвестицій. До цих інвестицій входять реінвестований прибуток поточних і майбутніх періодів, накопичення минулих років та амортизаційні відрахування [228].

Методика, заснована на наявності чистого прибутку передбачає, що рівень економічної безпеки підприємства визначається його здатністю досягати поставлених цілей у поточних умовах мікро- та макросередовища.

Методика, заснована на ресурсно-функціональному підході, який передбачає розрахунок інтегрального показника. Автори пропонують обчислювати сукупний критерій економічної безпеки підприємства. Вони розробляють функціональну модель, яка базується на виявленні залежності між рівнем економічної безпеки, показниками діяльності підприємства й коефіцієнтами, що визначають вагу кожного показника. Вплив внутрішніх і зовнішніх факторів на безпеку підприємства відображається через зміни цих показників [160; 169].

С. В. Лабунська у своїй методиці наводить формули і стверджує, що «економічна безпека підприємства має розглядатися як багатогранна категорія, що складається з кількох частин, які мають різну вагу для підприємства в різні періоди [134]:

- стала складова – це стан ресурсного потенціалу підприємства, який сформувався під впливом попередніх результатів діяльності та загроз і визначає його фінансові та економічні можливості для реалізації стратегічних цілей у поточному періоді;

- динамічна складова поточного періоду – це здатність управлінської системи адаптуватися до впливу внутрішніх та зовнішніх негативних факторів;

- динамічна складова, спрямована на майбутні результати – це комплекс дій у межах існуючої системи управління, які не тільки адаптують підприємство до всіх видів викликів, але і сприяють формуванню сприятливих умов для його майбутнього функціонування [134].

Інші автори у своїй методиці оцінюють рівень економічної безпеки за допомогою розрахунку бальних оцінок. Підґрунтям виступають граничні значення показників та їхній рейтинг. Залежно від значень показника щодо нормативних, рейтинг поділяє його за відповідними класами (перший, другий та третій). Рейтинг показника встановлюється відповідно до мети дослідження та його значущості для обраного напрямку [98].

Активно застосовується методика, яка використовує інтегральний показник економічної безпеки, що розраховується з огляду на ринкову вартість

підприємства та захищеність його капіталу [180]. Європейська економічна інтеграція відкриває нові можливості для українських підприємств у межах світової економіки. Проте інтеграція України у європейський економічний простір може мати суттєві соціально-економічні наслідки як позитивні, так і негативні для підприємств, які не розробили власну стратегію економічної безпеки. Тому нинішня економічна ситуація в Україні та світі вимагає від керівництва ухвалення складних рішень щодо забезпечення захисту своїх підприємств від негативних впливів як зовнішнього, так і внутрішнього середовища, а також дій конкурентів. Групування методів оцінювання економічної безпеки підприємств наведено в (табл. А.1, Додаток А).

Таким чином, учені пропонують різноманітні методики, виокремлюючи в них різні показники. Найчастіше використовуються інтегральний показник, але основа будь-якої методики оцінки рівня економічної безпеки полягає у вивченні впливу всіх функціональних складових на рівень економічної безпеки. Крім того, кожна галузь має свої особливості, оскільки значущість вибраних складових залежить від виду діяльності підприємства.

Сучасний етап функціонування промислових підприємств потребує від керівництва виважених рішень у питаннях забезпечення економічної безпеки. Вибір оптимального методу оцінювання економічної безпеки повинен включати велику кількість факторів впливу, для всебічного охоплення можливих негативних явищ. Для більшого врахування факторів впливу доцільно використовувати декілька методик, які дозволять більш ґрунтовно врахувати кількісні та якісні параметри функціонування підприємств. Зважаючи на обмеження інформаційно-аналітичного базису для здійснення оцінювання стану, появи нових технологій оцінки інформації, необхідно удосконалювати існуючі підходи до оцінки та її критерії.

Для оцінювання економічної безпеки промислових підприємств з урахуванням інноваційно-інвестиційної складової доцільно порівняти розрахункові значення за *суб'єктами* господарювання в динаміці та порівняти ці розрахунки з аналогічними показниками за галузями економіки. Проаналізувавши методичний базис оцінки економічної безпеки промислових

підприємств доцільно зупинитися більш детально на найбільш застосовуваних підходах [28].

Один із поширених підходів щодо визначення рівня безпеки підприємств заснований на встановленні вагових коефіцієнтів значущості її складових. У деяких працях пропонується використання матриці, яка складається з елементів, які характеризують деталізовані показники якості підприємств та включає нумерування їх залежно від ступеня впливу. Така вибірка складається з кількості суб'єктів господарювання m , та деталізованих структурних складових n -економічної безпеки i -го суб'єкта. Слід зазначити, що рейтингове оцінювання здійснюється з урахуванням пріоритетності окремих показників та їх модифікацій. Для всебічного аналізу інноваційного розвитку рекомендується застосовувати метод, який заснований на визначенні сукупних критеріїв, які впливають на ваговий коефіцієнт окремих функціональних складових економічної безпеки підприємства. Такі коефіцієнти розраховуються на основі зіставлення рівня загрози економічної безпеки та ефективності заходів щодо її уникнення. Найбільшого застосування в сучасній практиці отримали підходи щодо визначення складових економічної безпеки підприємства, які засновані на встановленні вагових коефіцієнтів.

$$R_{EB}^1 = \sum_{i=1}^n K_i q_{ij=1..m} \quad (1.1)$$

де R_{EB}^1 – інтегрований кількісний показник рівня економічної безпеки J -го підприємства;

k – ваговий коефіцієнт значущості i -ї складової;

m – деталізовані показники рейтингової оцінки j -го підприємства за i -ю функціональною складовою;

n – кількість складових економічної безпеки підприємства.

Для точності розрахункових даних необхідно дотримуватися принципу нормалізованих показників за умови $\sum_i^n k_i = 1$.

Наступний підхід щодо оцінки стану складових економічної безпеки підприємства полягає у визначенні сукупного критерію на основі встановлення

рейтингу з урахуванням максимального значення кількісної оцінки інтегрованого показника [88]. Тобто найбільший рейтинг отримує той суб'єкт господарювання, у якого найбільший сумарний результат. Інтегрований показник стану безпеки підприємства розраховується за формулою:

$$R_{EB_j}^2 = \frac{1}{\sqrt{n}} \sqrt{\sum_{i=1}^n \alpha_{ij}^2} \quad j = 1.m) . \quad (1.2)$$

Цей метод заснований на врахуванні тих показників, значення кількісних оцінок яких є більш домінуючим незалежно від їхньої вагомості, та виокремлюють ті складові економічної безпеки, які характеризують позитивну тенденцію. Недоліком такого методу є те, що не враховується якісна складова елементів, а тільки кількісне значення, оскільки деякі показники характеризують позитивну тенденцію при своєму кількісному зменшенні та навпаки.

Наступний метод заснований на врахуванні коефіцієнтів вагомості за кожною складовою $i=1, \dots, m$:

$$R_{EB}^3 = \sqrt{\sum_{i=1}^n K_i \alpha_{ij}^2} \quad j = 1.m , \quad (1.3)$$

де k_i – ваговий коефіцієнт відповідного деталізованого показника, $j=1, \dots, n$.
 $\sum_{i=1}^n k_i = 1$.

Застосування цього методу дозволяє враховувати переваги кожної складової, оскільки навіть якщо ваговий коефіцієнт розрахований на основі експертної оцінки, то вони все одно враховують відносну вагомість кожного з виокремлених показників.

Недоліком застосування такого підходу є те, що врахування сукупного критерію показників економічної безпеки підприємства не враховують нівелювання деталізованих показників, оскільки кількість менших значень компенсує великі кількісні значення за рахунок свого збільшення в кількості.

Наступний метод оцінки економічної безпеки за критеріями, що передбачає врахування коефіцієнта вагомості кожного елементу показника.

$$R_{EB}^4 = \frac{1}{2} \sqrt{\sum_{i=1}^n K_i (1 + \alpha_{ij})} \quad j = 1.m . \quad (1.4)$$

До недоліку цього методу слід віднести те, що якісні показники за критеріями нівелюються в порівнянні з попередніми оцінками, оскільки внесок великих кількісних значень показників значно переважає значення через зміщення початку відліку деталізованих показників на 1.

Для більш ґрунтовного аналізу визначення рівня економічної безпеки за складовими доцільно враховувати середнє геометричне значення компонент показників. Для визначення рівня економічної безпеки доцільно розглядати з двох позицій. Перша позиція характеризує визначення середнього показника на основі встановлення лінійної форми зв'язку між складовими системи економічної безпеки підприємства та визначається за формулою:

$$R_{EB}^5 = n \left(\sqrt[n]{\prod_{i=1}^n K_i \alpha_{ij}} \right) j = 1..m. \quad (1.5)$$

На основі застосування мультиплікативного підходу критерій визначення економічної безпеки підприємства за складовими матиме вигляд:

$$R_{EB}^6 = \frac{n}{2} \left(\sqrt[n]{\prod_{i=1}^n K_i (1 + \alpha_{ij})} \right) j = 1..m, \quad (1.6)$$

де R_{EB}^6 – інтегрований кількісний показник функціонування j-го підприємства;
 $j = 1, \dots, m$ – ваговий коефіцієнт показника відповідної компоненти,
 $i = 1, \dots, n$;

K_i – ваговий коефіцієнт відповідного критерію показника, який характеризує ризик похибки при визначенні комплексного інтегрованого показника рівня економічної безпеки суб'єкта господарювання, $\sum_{i=1}^n k_i = 1$.

Критичну межу значення інтегрованого показника економічної безпеки інноваційних підприємств доцільно запроваджувати з урахуванням середнього геометричного значення за степеневою формою зв'язку факторів:

$$R_{EB}^7 = \frac{1}{2} \prod_{i=1}^n (1 + \alpha_{ij}) j = 1..m, \quad (1.7)$$

Слід зауважити, що вагові коефіцієнти також повинні бути нормалізованими.

Враховуючи необхідність відповідності вагових коефіцієнтів k_i ($k_i \geq 0$), $i=1, \dots, n$ умовам нормованості:

$$\sum_i^n k_i = 1.$$

У цьому випадку показники менше нівелюються, що характеризує більш точний розрахунок рівня економічної безпеки підприємств.

Використання методів для оцінки рівня економічної безпеки за складовими мають свої як позитивні, так і негативні аспекти. До негативного аспекту використання таких методів належать важкість або неможливість провести розрахунки питомої ваги відповідних складових елементів економічної безпеки підприємств. Тому для більш ґрунтовної оцінки рівня економічної безпеки підприємств за складовими доцільно користуватися методом експертних оцінок. Застосування методів експертної оцінки дозволяє встановити коефіцієнти значущості кожної окремої складової при проведенні розрахунків щодо визначення рівні економічної безпеки підприємства [112].

Більш простим у застосуванні є використання методу, який заснований на зіставленні відхилення між інтегральним показником рівня економічної безпеки підприємства від нормативного значення еталонного показника за підприємствами. За аналогією розраховується оцінка стану складових економічної безпеки підприємства. Розрахунок різниці між еталонним значенням та фактичним за обраними складовими економічної безпеки підприємства розраховується за формулою:

$$D(A_i A_0) = \sqrt{\sum_{j=1}^n (\alpha_{ij} - \alpha_{0j})^2}, \quad (1.8)$$

де $D(A_i A_0)$ – інтегральна різниця рівня економічного стану суб'єкта господарювання від «еталонного»;

α_{ij} – значення j -го показника для i -го суб'єкта господарювання;

α_{0j} – значення j -го показника для «еталонного» суб'єкта господарювання.

Нормативне значення показника або складових показника рівня економічної безпеки підприємства розраховується на основі методу експертних оцінок. Так, інтегральний показник відповідної складової $D(A_i A_0)$ характеризує рівень відхилення рівня економічної безпеки від нормативного.

Якщо $D(A_i A_0) = 0$, то можна вважати, що на підприємстві досягнуто оптимального рівня економічної безпеки. Якщо цей показник в динаміці має тенденцію до зниження, то можна стверджувати, що рівень економічної безпеки на підприємстві погіршився. Такий метод можна застосовувати як для конкретних підприємства, так і для оцінки регіонального та макrorівня суб'єктів господарювання. На сьогодні для більшості підприємств важливий вплив на рівень економічної безпеки становить саме інноваційна складова. Тому для формування відповідних напрямів щодо розвитку й забезпечення економічної безпеки підприємств необхідним є дослідження та врахування саме цього аспекту.

Для більш обґрунтованого дослідження впливу факторів на економічну безпеку підприємства слід застосовувати системний підхід, який дозволяє врахувати всі функціональні складники відповідних індикаторів. Визначення впливу інноваційної складової на рівень економічної безпеки підприємства здійснено за таким алгоритмом: визначення функціональних складових; встановлення значущості кожної складової за допомогою експертних оцінок; обґрунтування індикаторів та встановлення їхніх порогових значень; розрахунок індикаторів; порівняння розрахованих показників з нормативними значеннями; визначення рівня економічної безпеки підприємства за складовими. Значення показника індикатора (S_i) при його стабілізуючому впливі розраховується за формулою:

$$S_i = \frac{I_n}{M_n} \cdot k_m, \quad (1.9)$$

коли індикатор має дестабілізуючу дію:

$$S_i = \frac{M_n}{I_n} \cdot k_m. \quad (1.10)$$

Розрахунок рівня економічної безпеки підприємства за складовими розраховується як середнє значення:

$$P_i = P_i = \frac{\sum_{i=1}^n S_i}{n}, \quad (1.11)$$

де n – кількість показників-індикаторів.

Рівень економічної безпеки за складовими розраховується залежно від пріоритетності впливу показників:

$$L_{es} = \sum_{i=1}^m P_i \cdot q_i. \quad (1.12)$$

Використання запропонованих методик є гнучким, оскільки формування системи індикаторів та показників здійснюється залежно від цілей аналізу та діагностики.

У цій роботі пропонуємо здійснити оцінювання рівня економічної безпеки промислових підприємств на прикладі підприємств молочної промисловості. Це є комплексним завданням, що вимагає аналізу різних аспектів діяльності підприємств. Опрацювання значного масиву наукових джерел дало можливість розробити методику оцінки рівня економічної безпеки підприємств молочної промисловості.

Запропонована методика базується на оцінюванні фінансових показників та враховує інноваційно-інвестиційний розвиток підприємства як важливий фактор його стійкості та конкурентоздатності (рис. 1.10).

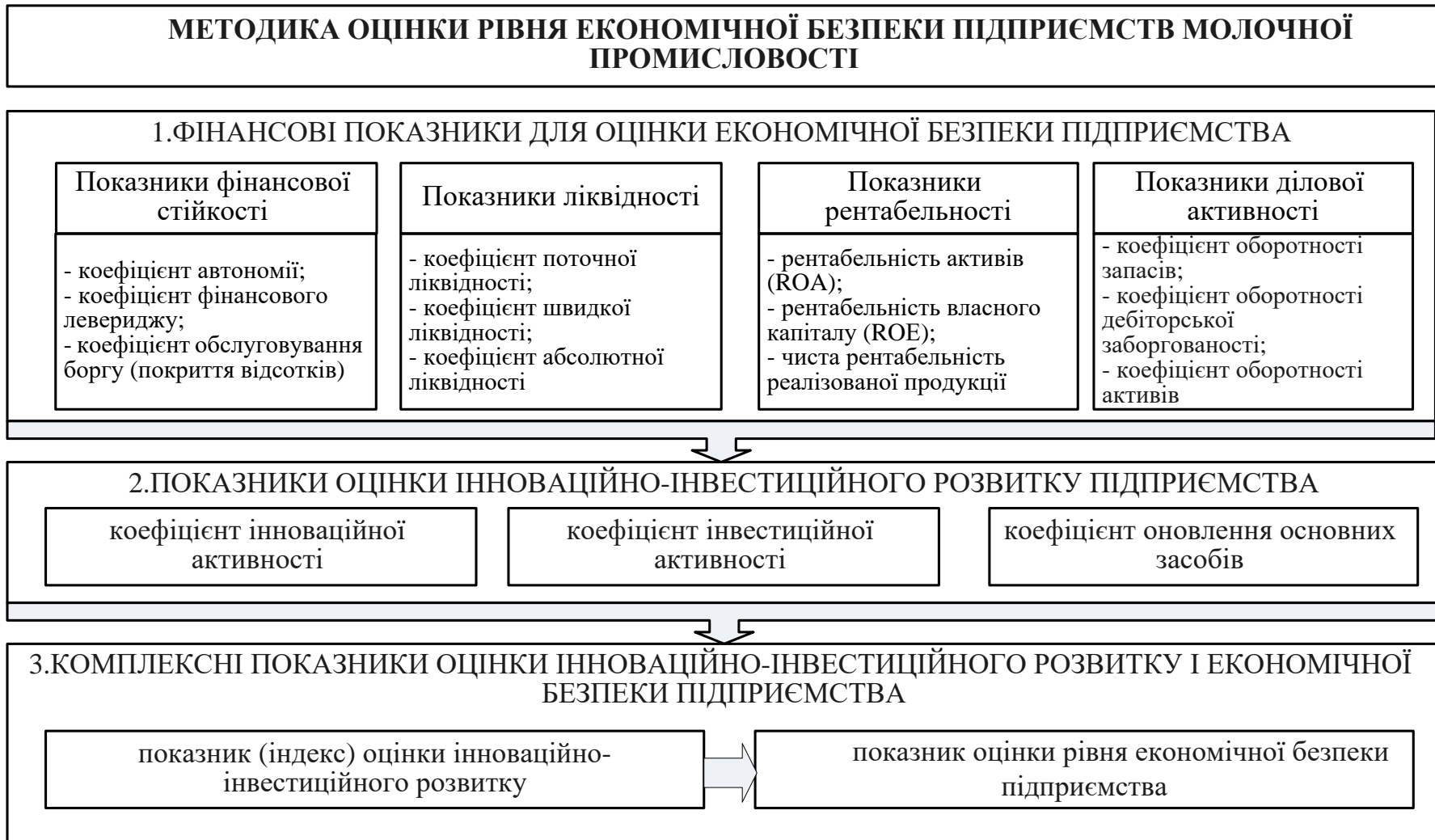

Рис. 1.10. Основні концептуальні положення методики оцінки рівня економічної безпеки підприємств молочної промисловості

Джерело: розроблено автором на основі [107; 109; 112; 115; 117; 118; 119; 121].

Для оцінки інноваційно-інвестиційного розвитку підприємства молочної промисловості, що базується на фінансових даних, пропонується використовувати такі показники:

1. *Коефіцієнт інноваційної активності* ($K_{\text{інн.а}}$), який відображає частку витрат на дослідження та розробки (за наявності) та придбання нових технологій у загальному обсязі доходу або собівартості реалізованої продукції.

$$K_{\text{інн.а}} = \frac{\text{Витрати на дослідження та розробки} + \text{Витрати на придбання нових технологій}}{\text{Чистий дохід від реалізації}}, \quad (1.13)$$

2. *Коефіцієнт інвестиційної активності* – відображає частку капітальних інвестицій у придбання основних засобів у загальному обсязі активів або доходу.

$$K_{\text{інв.а}} = \frac{\text{Капітальні анвестиції}}{\text{Загальна сума активів}}, \quad (1.14)$$

3. *Коефіцієнт оновлення основних засобів* – характеризує інтенсивність оновлення матеріально-технічної бази підприємства.

$$K_{\text{он.оз.}} = \frac{\text{Вартість придбаних основних засобів за період}}{\text{Первісна вартість основних засобів на кінець періоду}}, \quad (1.15)$$

Для комплексної оцінки інноваційно-інвестиційного розвитку підприємства молочної промисловості пропонується розрахувати *інтегральний індекс*, який враховує вищезазначені коефіцієнти. *Індекс інноваційно-інвестиційного розвитку (ІІР)* може бути розрахований як середнє геометричне або середнє арифметичне нормованих значень коефіцієнтів інноваційної та інвестиційної активності, а також коефіцієнта оновлення основних засобів.

$$\text{ІІР} = \frac{K_{\text{інн.а}}^{\text{н}} + K_{\text{інв.а}}^{\text{н}} + K_{\text{он.оз.}}^{\text{н}}}{3}, \quad (1.16)$$

Оскільки різні показники мають різні одиниці виміру та діапазони значень, їх необхідно нормувати. Нормування показників здійснюється для приведення їх до єдиної шкали (наприклад, від 0 до 1) з використанням методу z-оцінки, за яким нормативне значення визначається за формулою:

$$\text{Нормоване значення} = \frac{\text{Фактичне значення} - \text{Середнє значення}}{\text{Стандартне відхилення}}, \quad (1.17)$$

Для оцінки рівня економічної безпеки підприємства молочної промисловості пропонується комплексний показник, який враховує як фінансові аспекти, так і інноваційно-інвестиційний розвиток. *Показник рівня економічної безпеки* (ПРЕБ) може бути розрахований як зважена сума нормованих значень ключових фінансових коефіцієнтів та індексу інноваційно-інвестиційного розвитку.

$$\text{ПРЕБ} = w1 \cdot K_{\text{п.л.}}^H + w2 \cdot K_a^H + w3 \cdot K_{\text{ROE}}^H + w4 \cdot K_{\text{об.а}}^H + w5 \cdot \text{ППР}^H \quad (1.18)$$

де $K_{\text{п.л.}}^H$ - нормований коефіцієнт поточної ліквідності;

K_a^H - нормований коефіцієнт автономії;

K_{ROE}^H - нормована рентабельність власного капіталу;

$K_{\text{об.а}}^H$ - нормований коефіцієнт оборотності активів;

ППР^H - нормований ППР.

Отримані значення ПРЕБ мають бути інтерпретовані з використанням такої шкали: 0,8-1,0 – високий рівень економічної безпеки; 0,6-0,8 – середній рівень економічної безпеки; 0,4-0,6 – низький рівень економічної безпеки; менше 0,4 – критичний рівень економічної безпеки.

Вагові коефіцієнти ($w1-w5$) можуть визначатись експертним шляхом або на основі статистичного аналізу значущості кожного показника для забезпечення економічної безпеки в галузі. Сума вагових коефіцієнтів повинна дорівнювати 1.

Запропоновані вагові коефіцієнти ($w1 = 0,25$, $w2 = 0,25$, $w3 = 0,20$, $w4 = 0,15$, $w5 = 0,15$) відображають загальну значущість кожного показника для економічної безпеки підприємства. Сума вагових коефіцієнтів: $0,25 + 0,25 + 0,20 + 0,15 + 0,15 = 1,00$.

Висновки до розділу 1

Проведене теоретико-методичне дослідження щодо забезпечення економічної безпеки промислових підприємств дозволило зробити наступні висновки.

1. Незважаючи на ґрунтовні дослідження категорії «економічна безпека підприємства», на сьогодні немає єдиного підходу науковців щодо розуміння її сутності. Запропоновано економічну безпеку промислового підприємства розглядати як систему суб'єктів, заходів, технологій, процесів, принципів та забезпечення, які в сукупності дають змогу сформувати умови для стійкого функціонування промислового підприємства, його подальшого стабільного розвитку в довгостроковій перспективі.

2. Доведено важливість розвитку та оцінки інноваційно-інвестиційної функціональної складової економічної безпеки підприємства, яка в умовах високої конкурентної боротьби забезпечує промисловим підприємствам значні конкурентні переваги за рахунок впровадження нових технологій у виробничо-господарські процеси.

3. Обґрунтовано важливість використання методик для оцінки рівня економічної безпеки підприємств, які враховують стан функціонування та ресурсні можливості всіх функціональних елементів, що дає змогу вчасно враховувати вплив негативних факторів, тим самим вчасно ухвалювати відповідні управлінські рішення.

4. Виокремлено підходи щодо оцінки рівня економічної безпеки підприємств, що дало змогу визначити найбільш вживані з них, а саме: ресурсно-функціональний, економіко-математичний, інтегральний та виокремити недоліки використання кожного з методичних підходів.

5. Запропоновано методичний підхід до оцінювання рівня економічної безпеки промислового підприємства, що реалізовано через детальний розгляд наявних концепцій до здійснення такого оцінювання (аналітичний, тривимірний, індикаторно-індексний, функціональний, матричний та

бухгалтерський), визначення показників, які необхідно аналізувати в рамках кожної з них.

6. Досліджено теоретико-прикладні положення обґрунтування структури системи економічної безпеки промислового підприємства, у межах якої виокремлено такі складові: фінансова, інноваційно-інвестиційна, інформаційна, маркетингова, технологічна, правова, кадрова, що дало можливість конкретизувати сутність таких науково-теоретичних аспектів щодо розгляду змісту зазначеної системи: інноваційний, інвестиційний, інноваційно-інвестиційний, та виокремити основні інноваційно-інвестиційні детермінанти її забезпечення в сучасних умовах.

Основні положення розділу, результати дослідження і висновки опубліковані в наукових працях автора [142; 143; 144; 145; 146; 148].

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОГО СТАНУ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

2.1. Актуальні тенденції розвитку промислових підприємств в Україні

Розробка і впровадження інноваційних технологій відіграє важливу роль у забезпеченні економічного зростання національної економіки. Використання інноваційних технологій не тільки дозволяє підприємствам різних організаційно-правових форм і видів діяльності створювати нові продукти та послуги, які відповідають потребам споживачів, а і пристосовуватись до мінливих умов ринку. Реалізація інноваційних технологій дозволяє підприємствам не тільки виділятися серед конкурентів за ціновими і якісними характеристиками, а й підвищувати рівень своїх доходів. Наприклад, поява і використання технології 3D-друку підприємствами різних галузей дозволила створювати складні деталі та комплектуючі, які були раніше недоступні внаслідок дороговартості й техніко-технологічної складності [288; 339; 295]. Унікальні продукти та послуги, що створюються завдяки інноваціям, допомагають промисловим підприємствам залучати нових клієнтів, у тому числі за рахунок покращення функціональності існуючих продуктів, підвищення надійності, а також зберігати лояльність існуючих споживачів.

Інвестиції в новітні технології та обладнання дозволяють підприємствам всіх видів діяльності знизити витрати на виробництво, у тому числі за рахунок скорочення енергоспоживання, покращити якість продукції, підвищити продуктивність праці та зменшити негативний вплив виробничих процесів на навколишнє середовище, що є важливим фактором для сучасних споживачів.

Інвестування в розробку й реалізацію інновацій сприяє створенню нових робочих місць у різних галузях економіки, що підвищує рівень зайнятості населення, позитивно впливає на зростання рівня їхніх доходів і якості життя.

Щодо підприємств, то фінансування інноваційних проєктів дозволяє підприємствам наблизитись до міжнародних стандартів якості, що відкриває доступ на нові ринки, позитивно впливає на посилення довіри з боку іноземних партнерів та стимулює економічне зростання.

Інновації – це не тільки технології, а й нові способи взаємодії з клієнтами, які серед іншого передбачають персоналізацію товарів та послуг відповідно до їхніх індивідуальних потреб, що дозволяє підприємствам сформувати зі своїми споживачами й контрагентами стійкі середньо- і довгострокові партнерські відносини. Прикладом такої взаємодії є модель підписки клієнтів на програмне забезпечення, яка дозволяє отримувати доступ до програмних продуктів за фіксованою щомісячною чи річною оплатою.

Використання інноваційних технологій дає можливість промисловим підприємствам краще зрозуміти потреби та очікування споживачів, а також дозволяє їм своєчасно реагувати на зміни в попиті та адаптувати свою продукцію та спектр послуг відповідно до потреб ринку. Зокрема, використання аналітичних інструментів та великих даних (Big Data) допомагає підприємствам збирати та аналізувати інформацію про поведінку та вподобання споживачів, оцінювати ринкові тенденції тощо [311; 317; 364].

Розробка інновацій та їх впровадження сприяє створенню сильного бренду продукції підприємства та позитивно впливає його на імідж та репутацію. Промислові підприємства, які впроваджують інновації на постійній основі отримують репутацію галузевих лідерів, що підвищує їхню привабливість для існуючих та потенційних контрагентів. Зауважимо, що з метою підвищення конкурентоспроможності промисловим підприємствам не варто обмежуватись сферою виробництва, а доцільно звернути увагу на застосування новітніх методів маркетингу та використання таких інновацій, як Інтернет речей (IoT), цифровий маркетинг, соціальні мережі, мобільні платформи, які активно сприяють залученню нових клієнтів, зростанню обсягів продаж, а отже, і рівня доходів.

Проведене дослідження дозволило виявити тісний взаємозв'язок інновацій та інвестицій, які не тільки взаємопідсилюють один одного, а й закладають основу для ефективного функціонування і розвитку промислових підприємств – фундаменту національної економіки. Зазначене пояснюється

тим, що інновації створюють нові можливості для розвитку, а інвестиції забезпечують необхідні ресурси для їх практичної реалізації. Інвестування в інновації сприяє підвищенню конкурентоспроможності підприємств як на національному, так і на світовому ринках товарів і послуг.

Однак, незважаючи на переваги, які отримують промислові підприємства завдяки залученню інвестицій і впровадженню інновацій в усі сфери власної діяльності, вони мають бути готовими до прояву ризиків і загроз пов'язаних з інноваційно-інвестиційною діяльністю і мати комплексні стратегії для їх подолання, що дозволить забезпечити фінансову стабільність і посилити конкурентні позиції.

Таким чином, інноваційно-інвестиційна діяльність промислових підприємств є ключовою умовою для підвищення конкурентоспроможності, економічного зростання та інтеграції України в глобальний ринок. Однак для того щоб повною мірою зрозуміти, як інноваційно-інвестиційна діяльність впливає на промислові підприємства в Україні, важливо розглянути актуальні тенденції в цій сфері, що потребує дослідження статистичних показників функціонування і розвитку промислових підприємств, розвитку інноваційно-інвестиційної діяльності, даних, що характеризують сучасний стан інноваційної активності та джерел її фінансування, основних напрямів інвестицій тощо.

Спочатку зупинимось на дослідженні кількісних показників, зокрема на кількості суб'єктів великого, середнього, малого і мікропідприємництва, як по країні загалом, так і по промисловості зокрема (табл. 2.1).

Як видно з таблиці 2.1, за період з 2010 по 2024 роки спостерігаються значні коливання в загальній кількості суб'єктів господарювання. У 2010 році загальна кількість суб'єктів становила 2 183 928 од., проте вже до 2011 року цей показник різко знизився на 482 308 од. (або на 22,1 %) і становив 1 701 620 од. Це було найбільше абсолютне зниження суб'єктів господарювання за досліджуваний період, яке, серед іншого, було пов'язано з економічною кризою, яка вплинула на бізнес-середовище, зокрема через зміни в законодавстві, зменшення інвестицій, зростання податкового навантаження тощо. У 2013 році спостерігалась позитивна динаміка змін суб'єктів господарювання (+121 943 од., або 7,6 %).

Таблиця 2.1

Кількість діючих суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва в Україні у 2010-2024 рр., од.

Рік	Суб'єкти господарювання, з них					У тому числі фізичні особи-підприємці			
	усього	великого підприємництва	середнього підприємництва	малого підприємництва	Мікропідприємництва	усього	середнього підприємництва	малого підприємництва	мікропідприємництва
2010	2183928	586	21343	2161999	2093688	1805118	360	1804758	1793243
2011	1701620	659	21059	1679902	1608819	1325925	306	1325619	1313004
2012	1600127	698	20551	1578878	1510776	1235192	362	1234830	1224315
2013	1722070	659	19210	1702201	1637180	1328743	351	1328392	1318703
2014	1932161	497	16618	1915046	1859887	1591160	712	1590448	1580965
2015	1974318	423	15510	1958385	1910830	1630878	307	1630571	1626589
2016	1865530	383	15113	1850034	1800736	1559161	281	1558880	1553041
2017	1805059	399	15254	1789406	1737082	1466803	317	1466486	1458980
2018	1839593	446	16476	1822671	1764737	1483716	419	1483297	1471965
2019	1941625	518	18129	1922978	1864013	1561028	378	1560650	1550633
2020	1973577	512	17946	1955119	1898902	1599755	344	1599411	1591031
2021	1956248	610	17811	1937827	1880858	1585414	309	1585105	1576208
2022	1732508	494	15037	1716977	1671558	1470584	254	1470330	1465345
2023	1913193	512	14296	1898385	1853874	1605341	226	1605115	1598892
2024	1949408	560	14208	1934640	1890506	1663811	192	1663619	1657620

Джерело: систематизовано автором на основі [51].

З 2014 року, коли Росія анексувала Крим і розпочала війну на Сході України, економіка України зазнала серйозних викликів, до яких варто віднести втрату частини територій, що вплинуло на кількість суб'єктів господарювання, зниження економічного потенціалу країни, дестабілізацію економічного середовища, падіння інвестиційної привабливості. При цьому у 2014 році загальна кількість суб'єктів господарювання зросла на 210 091 од. (або на 12,2 %) – до 1 932 161 од., що можна пов'язати з тимчасовим ефектом адаптації бізнесу до нових умов. У 2015-2017 роках спостерігається стагнація або незначне зниження кількості суб'єктів, що свідчить про тривалий негативний вплив війни на економіку та недостатньо ефективну політику уряду у сфері підприємництва.

Пандемія негативно вплинула на економічну активність суб'єктів господарювання, що знайшло відображення у зниженні їх кількості протягом 2020-2021 років. Повномасштабна війна, яка розпочалася у лютому 2022 року, ще більш негативно відобразилась на зазначених кількісних показниках. Як видно з табл. 2.1, у 2022 році кількість суб'єктів господарювання знизилася до 1 732 508 од., що є найнижчим показником у період 2014-2022 років. Вважаємо, що така тенденція зумовлена руйнуванням інфраструктури, масовими міграційними процесами, зменшенням платоспроможного попиту на товари та послуги, а також ускладненням логістики через блокаду морських портів. Зазначені обставини негативно позначились на можливості реалізації виготовленої продукції, що спричинило банкрутство й ліквідацію окремих підприємств. У 2023-2024 роках спостерігається поступове адаптування бізнесу до воєнних умов, що знайшло відображення у збільшенні кількості суб'єктів господарювання до 1 949 408 од. (+12,5 %), що можна вважати позитивним.

У промисловості загальна кількість суб'єктів господарювання також зазнала значних змін (табл. 2.2). У 2010 році кількість суб'єктів господарювання у промисловості становила 151 969 од., але до 2012 року цей показник знизився до 114 028 од. (кількість суб'єктів у 2011 році знизилась на 19,5 %, а у 2012 – на 6,7 %). Ці зміни можна пов'язати із загальною економічною кризою, а також зі специфічними проблемами промисловості.

Таблиця 2.2

**Кількість діючих суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва у промисловості
у 2010-2024 рр., од.**

Рік	Суб'єкти господарювання					У тому числі фізичні особи-підприємці			
	усього	великого підприємництва	середнього підприємництва	малого підприємництва	з них суб'єкти мікропідприємництва	усього	середнього підприємництва	малого підприємництва	з них суб'єкти мікропідприємництва
2010	151969	347	6168	145454	133443	104142	61	104081	102668
2011	122255	407	6054	115794	103356	74776	56	74720	73108
2012	114028	410	5880	107738	95526	70672	78	70594	69153
2013	121244	382	5651	115211	103322	72114	82	72032	70740
2014	131491	289	4860	126342	116414	89304	69	89235	88151
2015	135149	233	4749	130167	120859	92585	58	92527	91844
2016	127069	208	4715	122146	112582	88514	63	88451	87558
2017	123876	215	4824	118837	108685	81850	79	81771	80715
2018	125859	237	4966	120656	109676	81434	100	81334	79787
2019	130324	258	5110	124956	113882	82645	85	82560	81252
2020	126337	243	4986	121108	110470	78531	68	78463	77391
2021	121787	292	4925	116570	105812	72728	65	72663	71575
2022	102500	237	4278	97985	88976	66078	48	66030	65342
2023	114155	247	3991	109917	101235	72309	48	72261	71517
2024	115790	262	4019	111509	102687	75092	37	75055	74394

Джерело: побудовано автором на основі [51].

Дані табл. 2.2 свідчать, що війна на сході України і анексія АР Крим, зумовила втрату частини виробничих потужностей у 2014 році. Спадна динаміка кількості суб'єктів господарювання у період 2014-2017 рр. є наслідком воєнних дій, руйнації інфраструктури, міграції населення тощо. Зокрема, загальна кількість таких суб'єктів з 131 491 од. (2014 р.) знизилась на 7 615 од. і у 2017 році становила 123 876 од.

У цей же період кількість суб'єктів великого підприємництва скоротилась з 289 до 215 од. (-74 од.), а середнього – з 4860 од. до 4824 од. (-36 од.). Упродовж 2018-2019 років спостерігається позитивна динаміка, проте вже у 2020 році кількість суб'єктів знову знижується, а у 2022 році досягає мінімального значення у 102 500 од. Це зниження обумовлене руйнуванням промислової інфраструктури, зменшенням виробничих потужностей та ускладненням логістичних ланцюгів.

У 2023-2024 роках відбулось зростання загальної кількості досліджуваних суб'єктів до 115 790 од. (+13 290 од.), що, з одного боку, свідчить про помірну адаптацію бізнес-структур до воєнного стану, а з іншого – частково може бути пов'язане з державною підтримкою створення нових підприємств з виробництва воєнної техніки й устаткування, а також модернізації і ремонту пошкодженого озброєння.

Аналіз змін за категоріями суб'єктів підприємництва та кількісних змін підприємств у промисловості (табл. 2.2 і 2.3) виявив, що кількість великих суб'єктів підприємництва у промисловості у 2010 році становила 347 одиниць, проте до 2024 року вона знизилась на 85 од., тобто на 24,5 % і становила 262 од. (рис. 2.1). Найбільше зниження (-16,7 %) зафіксоване у 2014 році та у 2022 році (-19,4 %), що може бути пов'язано з війною, тимчасовою окупацією частини територій України на яких знаходилась значна частина підприємств великого, середнього і малого бізнесу та глибокою фінансово-економічною кризою.

Таблиця 2.3

Кількість діючих підприємств в Україні загалом та у промисловості з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства за 2010–2024 рр., од.

Рік	Усього підприємств	Усього підприємств в промисловості	Великі підприємства	Великі підприємства в промисловості	Середні підприємства	Середні підприємства в промисловості	Малі підприємства, всього	Малі підприємства в промисловості	Мікропідприємства, всього	Мікропідприємства в промисловості
2010	378810	47827	586	347	20983	6107	357241	41373	300445	30775
2011	375695	47479	659	407	20753	5998	354283	41074	295815	30248
2012	364935	43356	698	410	20189	5802	344048	37144	286461	26373
2013	393327	49130	659	382	18859	5569	373809	43179	318477	32582
2014	341001	42187	497	289	15906	4791	324598	37107	278922	28263
2015	343440	42564	423	233	15203	4691	327814	37640	284241	29015
2016	306369	38555	383	208	14832	4652	291154	33695	247695	25024
2017	338256	42026	399	215	14937	4745	322920	37066	278102	27970
2018	355877	44425	446	237	16057	4866	339374	39322	292772	29889
2019	380597	47679	518	258	17751	5025	362328	42396	313380	32630
2020	373822	47806	512	243	17602	4918	355708	42645	307871	33079
2021	370834	49059	610	292	17502	4860	352722	43907	304650	34237
2022	261924	36422	494	237	14783	4230	246647	31955	206213	23634
2023	307852	41846	512	247	14070	3943	293270	37656	254982	29718
2024	285597	40698	560	262	14016	3982	271021	36454	232886	28293

Джерело: побудовано автором на основі [51].

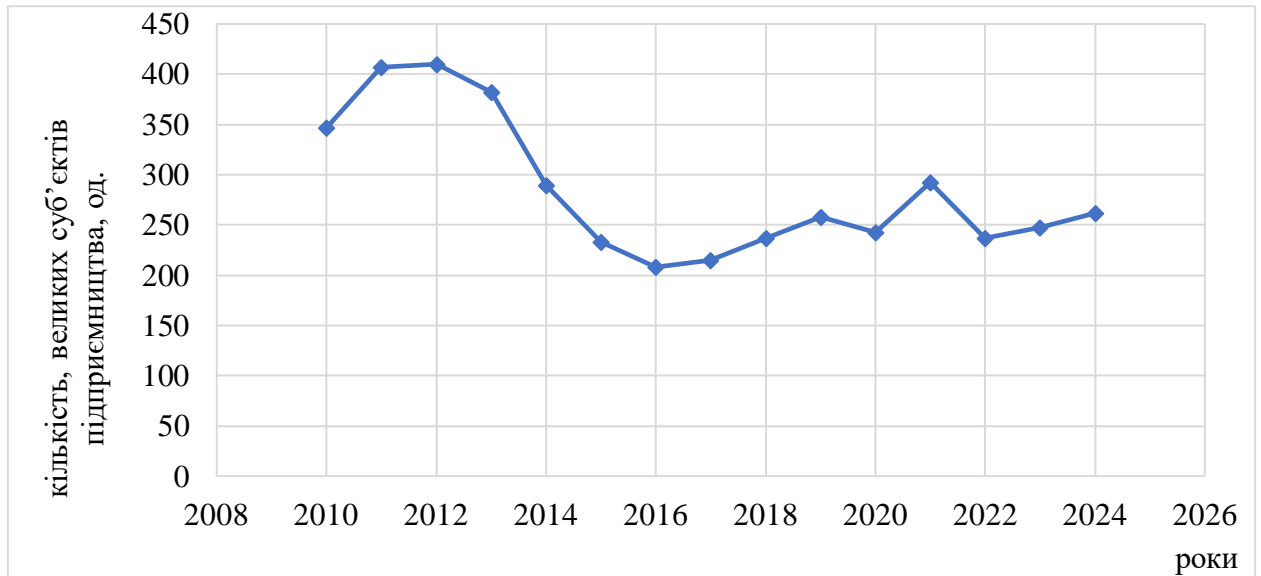

Рис. 2.1. Динаміка зміни кількості великих суб'єктів підприємництва, 2010-2024 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [51].

У 2010 році кількість середніх суб'єктів підприємництва у промисловості становила 6168 од., а до 2024 року знизилася на 2149 од. (або 34,8 %) і становила 4019 од. (рис. 2.2).

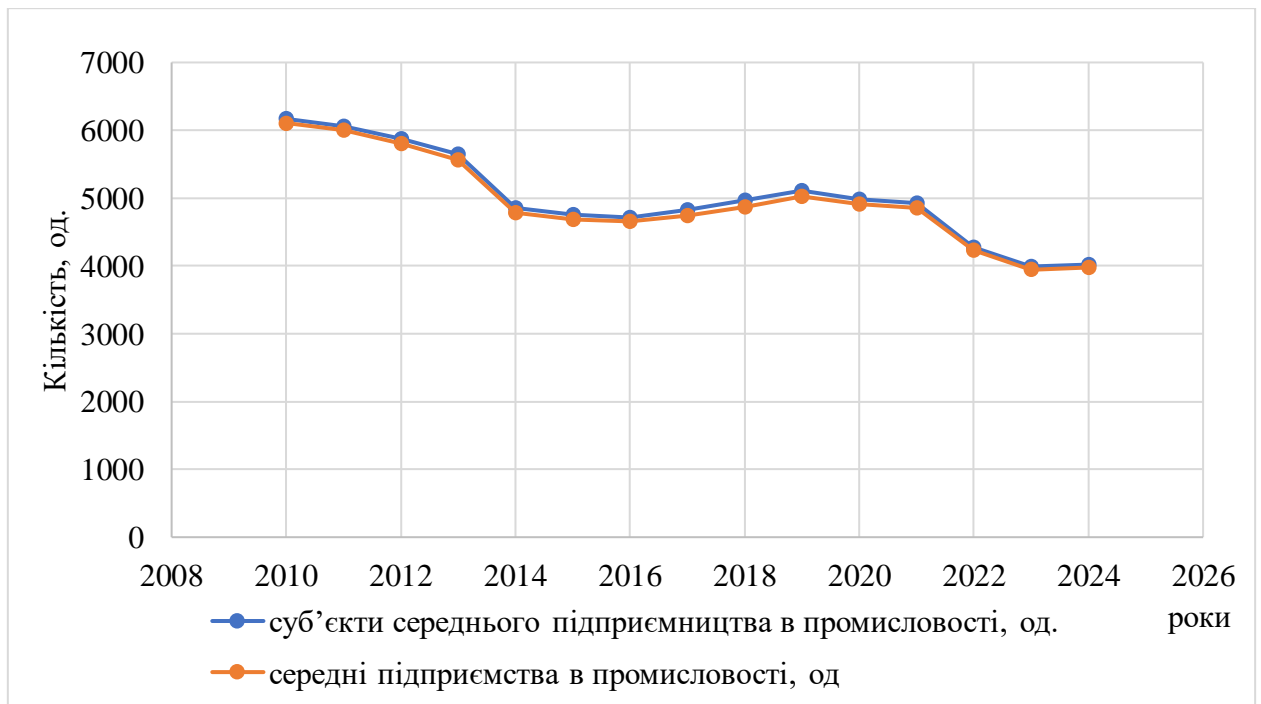

Рис. 2.2. Динаміка зміни кількості середніх суб'єктів підприємництва та середніх підприємств у промисловості, 2010-2024 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [51].

Як і у випадку великих суб'єктів, найбільше зниження середніх суб'єктів відбулося у 2014 році (-14,0 %) та у 2022 році (-17,6 %) вважаємо, що причини змін такої кількості такі ж, як і причини зміни великих підприємств, які посилюються руйнуванням інфраструктури та відтоком робочих кадрів.

Кількість малих суб'єктів підприємництва у промисловості у 2010 році становила 145 454 од., яка до 2024 року знизилася на 33 945 од. (-23,3 %) – до 111 509 од. (табл. 2.3, рис. 2.3). Найбільш критичними періодами, які негативно відобразилися на кількості малих і мікросуб'єктів, стали 2011-2012 і 2022 роки.

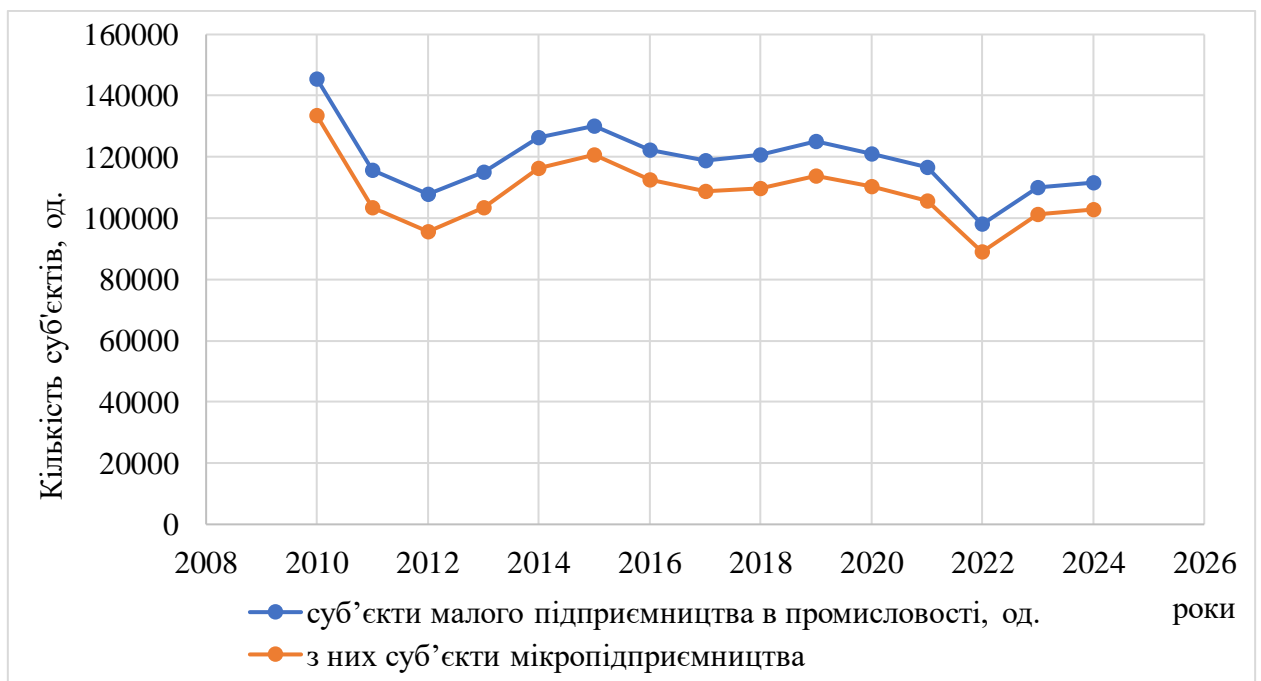

Рис. 2.3. Динаміка зміни кількості малих і мікросуб'єктів підприємництва, 2010-2024 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [51].

Незважаючи на загальне зниження, малі суб'єкти підприємництва залишаються найбільш численною категорією суб'єктів господарювання в промисловості, що свідчить про їхню стійкість і здатність адаптуватися до складних умов.

Щодо малих та мікропідприємств у промисловості (табл. 2.3), то за період з 2010 по 2024 роки кількість малих та мікропідприємств зазнала значних коливань (рис. 2.4).

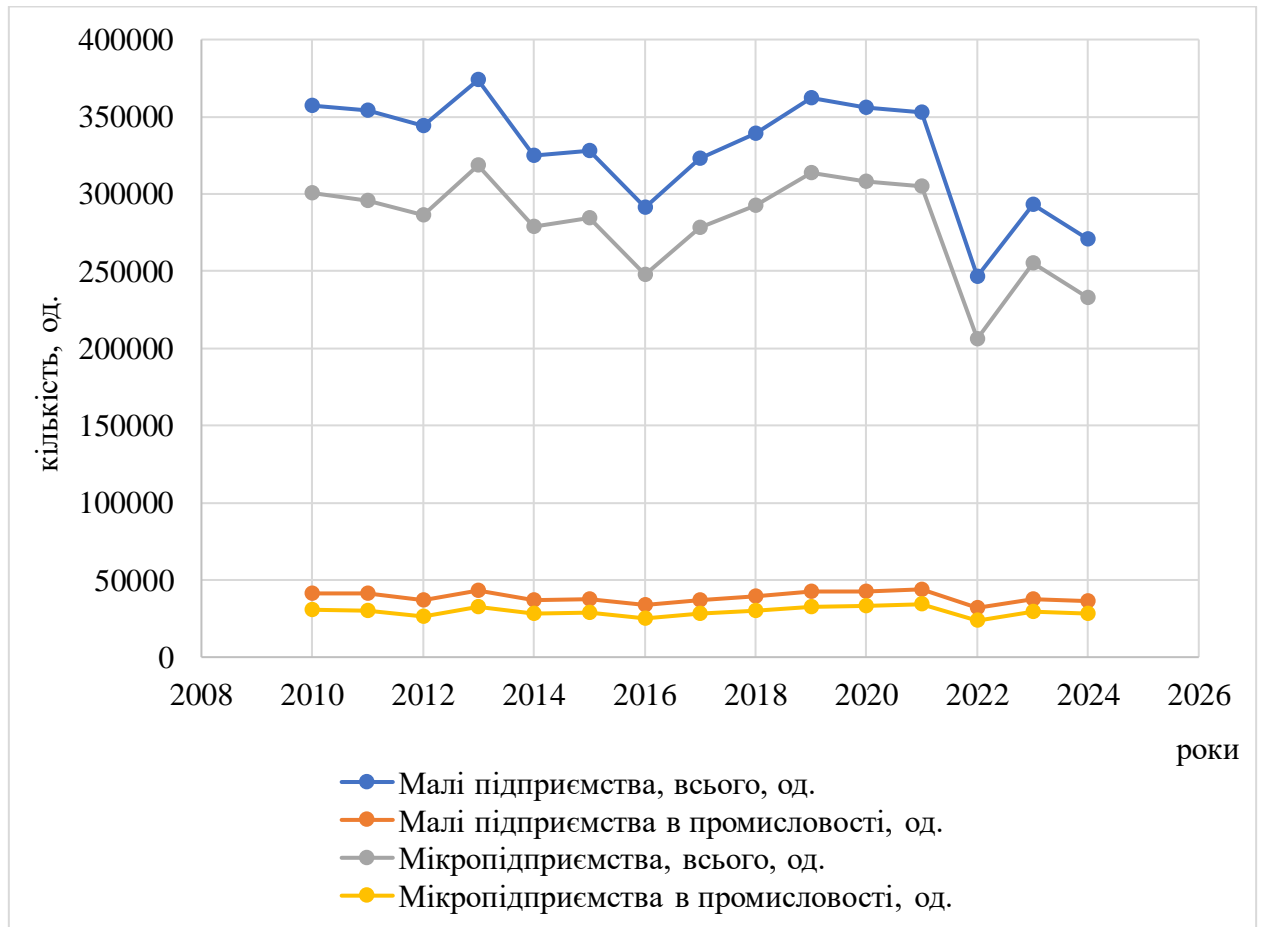

Рис. 2.4. Динаміка зміни кількості малих і мікропідприємств у промисловості, 2010-2024 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [51].

У 2010 році загальна кількість малих підприємств становила 357 241 одиницю, а мікропідприємств – 300 445 од. До 2024 року ці показники знизилися на 86 220 одиниць (-24,1 %) до 271 021 од. (мали підприємства) та на 67 559 од. (-22,5 %) до 232 886 од. (мікропідприємства). Це, по суті, повторює загальну тенденцію до скорочення кількості малих та мікроб'єктів підприємницької діяльності, причини коливання чого були описані вище.

При цьому найбільше зростання їх кількості спостерігалось у 2013 році (+ 8,6 % для малих підприємств та + 11,2 % для мікропідприємств) та у 2019 році (+ 6,8 % та + 7,0 % відповідно). Найбільше зниження кількості малих та мікропідприємств відбулося у 2022 році (- 29,4 % та - 32,4 % відповідно), що було зумовлено повномасштабною війною.

Вважаємо, що як великі і середні, так і малі та мікро- підприємства відчули негативний вплив війни, тимчасову втрату територій і руйнацію інфраструктури, економічну кризу, незбалансовані зміни у законодавстві. Узагальнюючи вищенаведене, серед загальних причин негативної динаміки змін кількості суб'єктів промисловості вважаємо доцільним виділити:

- наслідки економічної кризи 2011 року, яка призвела до різкого зниження кількості суб'єктів у промисловості, особливо серед малих та мікропідприємств;
- війна на сході України з 2014 року зумовила зниження кількості підприємств, особливо середніх та малих, а повномасштабна війна з лютого 2022 року завдала ще більшого удару, що виразилося у різкому зниженні кількості суб'єктів у 2022 році;
- війна спричинила руйнування інфраструктури й загибель населення, у тому числі її працездатної частини, що ускладнило ведення бізнесу;
- зміни у податковому та регуляторному середовищі;
- масові переселення та мобілізація призвели до відтоку кваліфікованих кадрів, що вплинуло на роботу підприємств.

Такі негативні тенденції дозволили не тільки виявити такі основні проблеми, а і сформулювати можливості й перспективи розвитку. На нашу думку, проблемами, які потребують уваги, є:

- зниження конкурентоспроможності та інноваційного потенціалу зумовлене скороченням кількості підприємств;
- 1) відновлення інфраструктури, що потребує значних інвестицій;
- 2) втрата кваліфікованих кадрів ускладнює відновлення промисловості;

3) підтримка малого і середнього бізнесу для подолання наслідків війни та адаптації до нових умов;

4) розробка і впровадження інновацій та технологічний розвиток, без яких неможливе відновлення економіки країни та підтримка її обороноздатності.

5) зменшення кількості суб'єктів може стимулювати підприємства, що залишились у робочому стані до впровадження нових технологій та підвищення ефективності функціонування;

6) розвитку промисловості може сприяти переорієнтація на європейські та інші міжнародні ринки;

7) відновити промисловість можуть допомогти державні та міжнародні програми підтримки малого та середнього бізнесу.

Зміни, що відбулись у кількісному складі суб'єктів підприємницької діяльності загалом і підприємств промисловості зокрема, знайшли відображення і на інших кількісних показниках, у тому числі на рівні зайнятості. Так, за період з 2010 по 2024 роки загальна кількість працівників у всіх категоріях підприємств знизилася з 7 836 443 осіб до 4 951 415 осіб (-36,8 %). У промисловості зайнятість скоротилася з 3 082 471 особи до 1 495 938 осіб (-51,5 %) (рис. 2.5). Таке значне скорочення робочих місць, на наше переконання, зумовлено економічними кризами, війною та структурними змінами в економіці.

Періодами найбільшого зниження рівня зайнятості стали 2014 і 2022 роки, у тому числі у 2014 році загальна кількість працівників знизилася на 1 092 575 осіб (-15,0 %), а у 2022 році – на 954 688 осіб (-15,2 %). Щодо періоду зростання рівня зайнятості, то найбільше зростання цього показника відбулось у 2019 році, де загальна кількість працівників зросла на 371 288 осіб (+6,3 %), що є свідченням стабілізаційних процесів в економіці.

Аналіз динаміки змін загальної чисельності найманих працівників (рис. 2.5) дозволяє відмітити два часових інтервали 2013-2015 рр. та 2021-2023 рр.) у яких відбувались найбільші значні скорочення рівня зайнятості. Загалом у період 2010 – 2024 років загальна кількість працевлаштованих на

великих підприємствах знизилася на 44% (з 2 400 334 осіб у 2010 р. до 1 343 703 осіб у 2024 р.). Такі коливання зайнятості, на нашу думку, можна пояснити такими причинами.

По-перше, початком війни у 2014 році і активними бойовими діями, які супроводжувались процесами мобілізації і добровільним вступом зайнятих чоловіків у військові підрозділи, а по-друге, переходом економіки країни від розвитку традиційної промисловості до активного розвитку сфери послуг, яка переважним чином представлена суб'єктами середнього і малого бізнесу.

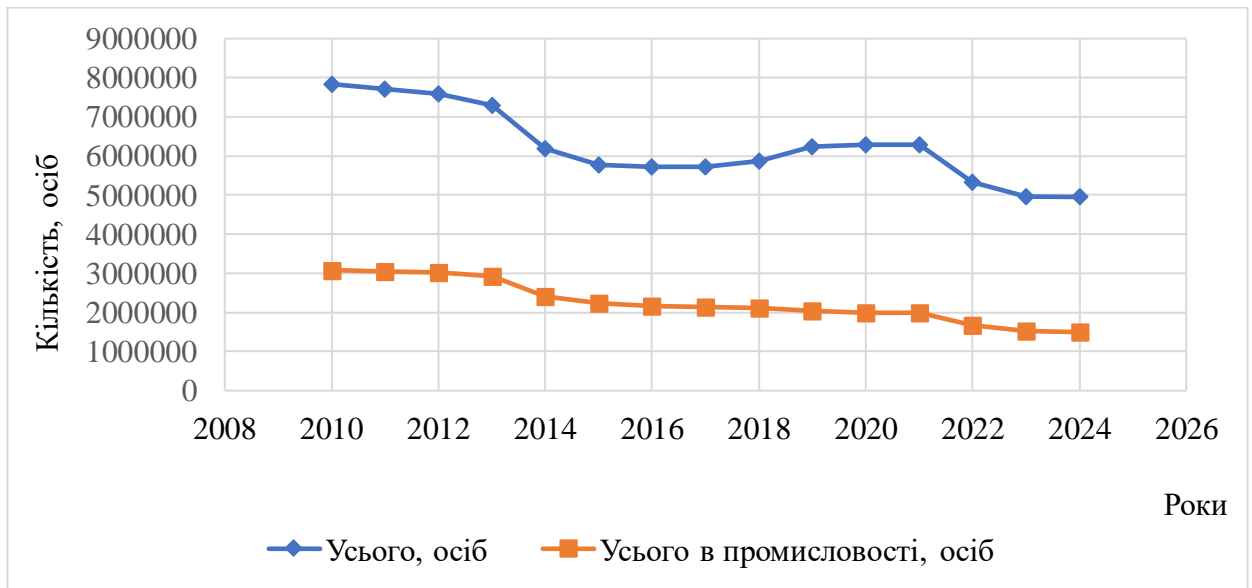

Рис. 2.5. Кількість найманих працівників на підприємствах загалом по Україні та у промисловості, 2010-2024 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [51].

Зокрема у промисловості кількість працівників на великих підприємствах знизилася з 1 401 941 особи до 541 406 осіб (-61,4 %). Найбільше зниження відбулось у 2022 році, де через повномасштабну війну кількість працівників на великих підприємствах у промисловості знизилася на 118 402 особи (-17,2 %) (рис. 2.6).

На середніх підприємствах країни загальна кількість найманих працівників знизилася у період 2010 – 2024 років з 3 392 397 до 2 292 107 осіб (або -32,4 %). Щодо підприємств промисловості, то в цьому ж періоді відбулось більш значне зниження зайнятості (з 1 329 094 особи до 696 716 осіб

(або - 47,6 %)). При цьому найбільш відчутне зниження (120 542 особи, або – 12,5 %) спостерігалось у 2022 році.

На малих підприємствах у цей же період загальна кількість працівників знизилася на 35,6 % (з 2 043 712 до 1 315 605 осіб). Щодо підприємств промисловості, то зниження рівня зайнятості відбулось з 351 436 осіб до 257 816 осіб, що у відносному значенні становило -26,6 %. Як і у випадку середніх підприємств, найбільш значуще зниження (на 15,5 %, або 47 939 осіб) також відбулось у 2022 році.

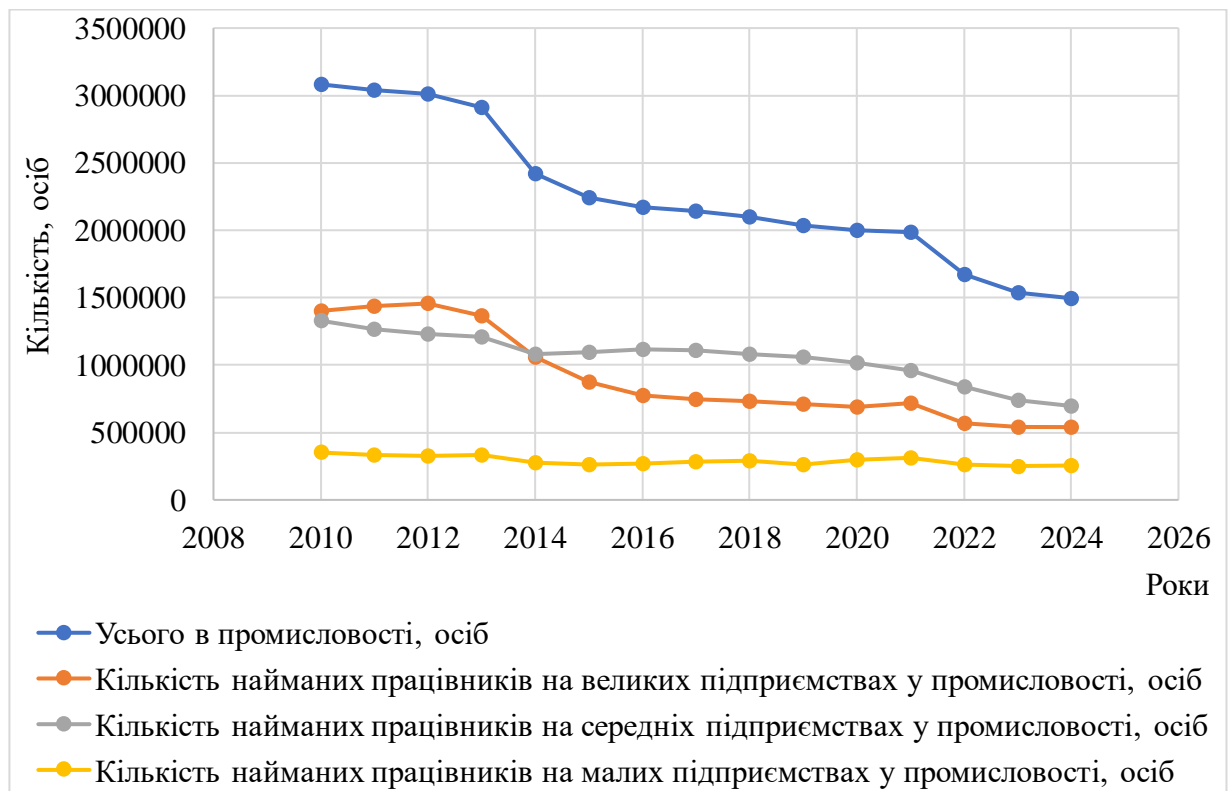

Рис. 2.6. Кількість найманих працівників на підприємствах з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства загалом по Україні та у промисловості, 2010-2024 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [51].

Дослідження тенденцій змін працевлаштованих робітників на мікропідприємствах у цей же період показало, що загальна кількість працюючих знизилась на 28,6 % (з 762 011 до 544 403 осіб). Хоча у промисловості також відбулось зниження цього показника з 89 752 до 77 880 осіб, його значення було відчутно менше (- 13,2 %). Варто зауважити,

що як і на інших попередньо досліджених підприємствах 2022 рік став роком найбільшого зниження кількості зайнятих працівників (-16 406 осіб, або -18,3%). У 2023-2024 роках спостерігається позитивна тенденція зростання кількості зайнятих на мікропідприємствах (+6,3 %, або + 4589 осіб).

Аналіз обсягів виготовленої продукції як по Україні загалом, так і по промисловості за статистичними даними, узагальненими в таблиці 2.4, було виявлено такі основні тенденції та особливості. Так, протягом 2012-2024 рр. загальний обсяг виробництва продукції зріс на 257,83 %, а у промисловості відбулось дещо менше зростання (+227,19 %). Зміни обсягів виробництва, на перший погляд, є позитивними, однак для більшого розуміння ситуації в аналізі варто врахувати вплив інфляції, яка позначилась на девальвації гривні.

Приріст інфляції в Україні в період 2012-2023 рр. становив 750 %, що негативно відобразилось на реальній купівельній спроможності гривні. Інфляційна складова знайшла відображення у вартості виготовленої та реалізованої продукції. Тож вважаємо, що номінальний темп росту обсягів виготовленої продукції значно вище реального.

У цей же період спостерігалась суттєва девальвація гривні. Зокрема, валютний курс гривні до долара США знизився з 8,05 до 42,04 грн (на 422 %). У межах досліджуваного періоду можна виділити два часових інтервалів, коли девальвація була найбільш значущою. Це 2014 - 2015 рр. протягом яких курс змінився з 8, 15 до 24,00 грн. Таке коливання курсу серед іншого було зумовлене анексією Криму, окупацією частини Луганської і Донецької областей, а отже, втратою частини виробничих потужностей України. Другий часовий інтервал найбільш суттєвої девальвації гривні розпочався з моменту повномасштабного вторгнення РФ у 2022 році. У 2022 році гривня девальвувала до 36,57 грн, а у 2024 – до 42,04 грн за долар. Вищезазначені коливання валютного курсу також спричинили зростання номінальних, а не реальних показників обсягів виробництва. На нашу думку, реальне зростання обсягів виробництва у промисловості є значно меншим, а в окремі періоди може бути навіть від’ємним.

Таблиця 2.4

**Обсяг виробленої продукції в Україні загалом та у промисловості з розподілом на великі, середні,
малі та мікропідприємства за 2012–2024 рр., тис. грн**

Рік	Усього	Усього в промисловості	Обсяг виробленої продукції великими підприємствами, всього	Обсяг виробленої продукції великими підприємствами у промисловості	Обсяг виробленої продукції середніми підприємствами	Обсяг виробленої продукції середніми підприємствами у промисловості	Обсяг виробленої продукції малими підприємствами, всього	Обсяг виробленої продукції малими підприємствами у промисловості	з них мікропідприємства	з них мікропідприємства в промисловості
2012	2593346740,5	1335112880,5	1274246344,6	911882097,4	971932510,0	356475139,1	347167885,9	66755644,0	101322162,6	13351128,8
2013	2468790246,8	1246644395,3	1136699864,8	822785300,9	934833198,0	347813786,3	397257184,0	76045308,1	121450826,1	17453021,5
2014	2723971153,8	1316454846,8	1222747774,6	845164011,6	1041001366,1	390987089,5	460222013,1	80303745,7	160377840,0	19746822,7
2015	3215287871,0	1584154489,5	1439883019,1	953661002,7	1258421523,0	530691754,0	516983328,9	99801732,8	157464873,6	22178162,9
2016	3884617585,3	1888595116,5	1581304931,6	1046281694,5	1613257799,5	702557383,4	690054854,2	139756038,6	218316142,7	32106117,0
2017	4872748142,2	2420301404,5	2039421298,8	1403136051,9	1957363410,2	839711831,8	875963433,2	177453520,8	282511471,6	40543440,9
2018	5626457317,6	2746608137,8	2354328505,5	1615844739,6	2226972601,0	910458854,3	1045156211,1	220304543,9	341710116,7	52801290,5
2019	6301412174,5	2878536906,6	2503075166,5	1606337181,0	2489012120,0	1029008888,5	1309324888,0	243190837,1	479112202,4	62073947,3
2020	6508169575,5	2842475148,0	2457507487,3	1579669377,0	2493566530,7	1000964671,3	1557095557,5	261841099,7	598313218,9	66775505,1
2021	8570511059,6	3960516646,3	3409036277,3	2341221767,6	3265010830,7	1283189877,2	1896463951,6	336105001,5	709399542,6	86608686,3
2022	7642534824,7	3305141844,5	2548894908,7	1671595589,5	3255926519,8	1337548119,1	1837713396,2	295998135,9	659409219,1	75059302,9
2023	8884791736,4	3616986074,2	3037981350,5	1872350187,0	3654710088,3	1340643872,5	2192100297,6	403992014,7	819752959,9	109803182,1
2024	9279716285,1	4368346239,4	3778155258,9	2441093208,3	3701965066,2	1503518471,4	1799595960,0	423734559,4	618083771,5	102890915,7

Джерело: побудовано автором на основі [51].

Узагальнення результатів проведеного аналізу динаміки змін обсягів виробництва з урахування впливу макроекономічних факторів дозволяє стверджувати наступне. Великі підприємства протягом 2012-2024 років показали приріст обсягів виробництва в розмірі 167,7 %. Однак, якщо враховувати девальвацію гривні і вплив інфляції реальне зростання буде або відсутнім або незначним. При цьому частка обсягу виробленої продукції такими підприємствами в загальному обсязі знизилась з 68,3 до 55,9 %, що вказує на зменшення ролі підприємств великого бізнесу у промисловості.

Номінальне зростання обсягів виробництва середніх підприємств в промисловості становило 321,8 % (з 356 475 139,1 тис. грн до 1 503 518 471,7 тис. грн). З урахуванням інфляції та девальвації реальне зростання є помірним. При цьому частка середніх підприємств у загальному обсязі виробництва зросла з 26,7 до 34,4 %, що свідчить про зростання їхньої ролі у промисловості.

Номінальне зростання обсягів виробництва малих підприємств становило 534,8 % (з 66 755 644 тис. грн до 423 734 559,4 тис. грн). З урахуванням інфляції та девальвації реальне зростання є значним. Частка малих підприємств у загальному обсязі виробництва зросла з 5 до 9,7 %, що свідчить про зростання їхньої ролі у промисловості.

Номінальне зростання обсягів виробництва мікропідприємств становило 670,7 % (з 13 351 129 тис. грн до 102 890 916 тис. грн). З урахуванням інфляції та девальвації реальне зростання є значним. Частка мікропідприємств у загальному обсязі виробництва зросла з 1 до 2,4 %, що свідчить про зростання їхньої ролі у промисловості.

Зміни у обсягах виробленої продукції в промисловості можна оцінювати двояко. Так, з одного боку, спостерігається зниження ролі великих підприємств у загальному обсязі виробництва. З іншого боку, спостерігається значне зростання обсягів виробництва малих та середніх підприємств, що свідчить про їхню здатність адаптуватися до нових умов господарювання і забезпечувати не тільки власне функціонування, а й розвиток.

Наступним напрямом дослідження є комплексний аналіз чистого прибутку (збитку) підприємств за видами економічної діяльності (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Аналіз чистого прибутку (збитку) підприємств за видами економічної діяльності та розмірами підприємств, тис. грн

Рік	Усього			У тому числі											
	чистий прибуток (збиток)	підприємства, які одержали прибуток фінансовий результат, тис.грн	фінансовий результат (збиток)	великі підприємства			середні підприємства			малі підприємства			з них мікропідприємства		
				чистий прибуток (збиток)	фінансовий результат (прибуток)	фінансовий результат (збиток)	чистий прибуток (збиток)	фінансовий результат (прибуток)	фінансовий результат (збиток)	чистий прибуток (збиток)	фінансовий результат (прибуток)	фінансовий результат (збиток)	чистий прибуток (збиток)	фінансовий результат (прибуток)	фінансовий результат (збиток)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Всього по Україні															
2010	13906129,7	155197596,8	141291467,1	2824982,2	53070656,6	50245674,4	30742590,6	77666965,2	46924374,6	-19661443,1	24459975,0	44121418,1	-15153335,8	7979847,0	23133182,8
2011	67797898,9	208896289,9	141098391,0	59146926,4	100173887,9	41026961,5	19244536,8	76203595,1	56959058,3	-10593564,3	32518806,9	43112371,2	-10542670,5	11301468,2	21844138,7
2012	35067276,8	210607600,6	175540323,8	15203601,7	76018986,3	60815384,6	34611986,0	99292449,1	64680463,1	-14748310,9	35296165,2	50044476,1	-14538714,0	12735762,9	27274476,9
2013	-22839743,6	179259608,7	202099352,3	8148932,3	71325595,7	63176663,4	-1567761,7	72185769,7	73753531,4	-29420914,2	35748243,3	65169157,5	-26561339,8	13756933,3	40318273,1
2014	-590066944,5	202704533,9	792771478,4	-204546219,1	64677346,4	269223565,5	-206223206,6	92790607,6	299013814,2	-179297518,8	45236579,9	224534098,7	-102300730,7	17358395,1	119659125,8
2015	-373516013,2	352980433,4	726496446,6	-152552383,1	91019391,0	243571774,1	-102769208,2	172570671,0	275339879,2	-118194421,9	89390371,4	207584793,3	-60118993,1	30994859,7	91113852,8
2016	29705020,1	396745355,6	367040335,5	46849978,0	139544979,0	92695001,0	15061836,3	157901673,1	142839836,8	-32206794,2	99298703,5	131505497,7	-37341355,1	35325800,5	72667155,6
2017	168752792,7	515460600,5	346707807,8	119619650,0	221383350,0	101763700,0	70105006,7	186142514,5	116037507,8	-20971864,0	107934736,0	128906600,0	-29245566,1	39234462,8	68480028,9
2018	288305468,1	584358002,5	296052534,4	136776977,5	232465075,5	95688098,0	119659853,9	224234012,1	104574158,2	31868636,7	127658914,9	95790278,2	-7781840,8	47980308,0	55762148,8
2019	523779001,5	772019623,4	248240621,9	187379496,0	284240930,4	96861434,4	246950127,1	325215683,2	78265556,1	89449378,4	162563009,8	73113631,4	14842877,9	57750752,6	42907874,7
2020	68054905,5	599404728,4	531349822,9	27632621,1	206188887,5	178556266,4	65951690,5	251010941,6	185059251,1	-25529406,1	142204899,3	167734305,4	-28019890,5	55980936,3	84000826,8
2021	885276479,5	1117131352,8	231854873,3	443849107,0	503501067,2	59651960,2	279405701,4	384806572,5	105400871,1	162021671,1	228823713,1	66802042,0	35796522,7	76684061,9	40887539,2
2022	-276277742,8	639197706,9	915475449,7	-126804574,6	189195016,4	315999591,0	-56358725,4	287190857,9	343549583,3	-93114442,8	162811832,6	255926275,4	-72939781,0	57256535,4	130196316,4
2023	427672584,2	914694649,7	487022065,5	202311938,5	305651648,4	103339709,9	237805394,5	395281124,1	157475729,6	-12444748,8	213761877,2	226206626,0	-4780413,0	79013325,2	83793738,2
2024	665011111,6	1119954204,3	454943092,7	252569556,6	367735581,4	115166024,8	304412314,6	471110381,9	166698067,3	108029240,4	281108241,0	173079000,6	-1410598,2	100946464,9	102357063,1
Промисловість															
2010	11594719,3	50070597,1	38475877,8	15787877,0	35746479,0	19958602,0	-2752515,7	11882006,4	14634522,1	-1440642,0	2442111,7	3882753,7	-988013,3	616345,5	1604358,8
2011	31961586,9	82204094,2	50242507,3	33162241,8	62968461,0	29806219,2	117818,1	16257696,2	16139878,1	-1318473,0	2977937,0	4296410,0	-757036,1	797179,7	1554215,8
2012	2592438,3	67565390,7	64972952,4	6409092,6	49377437,6	42968345,0	-1564369,6	15302433,7	16866803,3	-2252284,7	2885519,4	5137804,1	-1185485,8	767616,0	1953101,8
2013	-4181085,9	64470837,3	68651923,2	4612239,0	46678463,0	42066224,0	-4800118,7	14320872,0	19120990,7	-3993206,2	3471502,3	7464708,5	-3002689,6	993180,5	3995870,1
2014	-178730926,4	59910662,6	238641589,0	-95885814,0	37034412,0	132920226,0	-70387795,9	18953379,5	89341175,4	-12457316,5	3922871,1	16380187,6	-5085730,6	1074563,2	6160293,8
2015	-188267875,5	75334342,7	263602218,2	-124627448,0	38807399,0	163434847,0	-56197400,8	29470480,5	85667881,3	-7443026,7	7056463,2	14499489,9	-2090885,1	1940507,9	4031393,0
2016	-24724672,6	117202776,4	141927449,0	-7309070,0	66284233,0	73593303,0	-17364701,6	42277272,5	59641974,1	-50901,0	8641270,9	8692171,9	-1693688,0	2170218,2	3863906,2
2017	56124026,4	195352165,3	139228138,9	68802919,0	130968176,0	62165257,0	-4749120,6	54482433,6	59231554,2	-7929772,0	9901555,7	17831327,7	-2343509,2	2534260,8	4877770,0
2018	109288779,8	233568655,7	124279875,9	103577522,0	154628592,0	51051070,0	3773414,2	64912500,4	61139086,2	1937843,6	14027563,3	12089719,7	-3022067,7	3392165,1	6414232,8
2019	133701590,3	243492995,1	109791404,8	83722903,4	148907354,4	65184451,0	42006340,4	75884208,2	33877867,8	7972346,5	18701432,5	10729086,0	-633168,0	4623315,9	5256483,9
2020	-47211987,4	174376332,2	221588319,6	-1580155,2	109316223,0	110896378,2	-27859149,1	51274824,7	79133973,8	-17772683,1	13785284,5	31557967,6	-9131680,9	4043800,5	13175481,4
2021	361115245,8	453626191,0	92510945,2	304615128,0	335530463,0	30915335,0	38754213,1	92532709,3	53778496,2	17745904,7	25563018,7	7817114,0	2138399,3	6190934,0	4052534,7
2022	-246696644,0	197235833,1	443932477,1	-104986788,0	94734226,0	199721014,0	-100673724,5	85324236,3	185997960,8	-41036131,5	17177370,8	58213502,3	-11689573,9	4900481,1	16590055,0
2023	44221294,6	302865081,5	258643786,9	75052579,0	154904017,0	79851438,0	40860254,8	117066691,9	76206437,1	-71691539,2	30894372,6	102585911,8	-8762291,6	9160253,9	17922545,5
2024	183315749,4	365517781,0	182202031,6	110381624,1	194043719,1	83662095,0	66912694,9	130858787,8	63946092,9	6021430,4	40615274,1	34593843,7	-6596067,9	11457407,1	18053475,0

Джерело: узагальнено автором на основі [51].

Як видно з таблиці 2.5 протягом 2010-2024 років розмір чистого прибутку підприємств суттєво коливається. Загалом динаміка змін чистого прибутку є позитивною і відображує значне зростання як абсолютних (13 906 129,7 тис. грн у 2010 році та 665 011 111,6 тис. грн у 2024 році), так і відносних показників (+4682 %). Як і в попередньому аналізі недоцільно спиратися тільки номінальні значення показників, а варто також врахувати вплив девальвації і інфляції гривні, що дає підстави стверджувати, що темпи зростання номінального чистого прибутку випереджає темпи зростання реального.

Проведений аналіз чистого прибутку за розмірами підприємств дозволив виявити наступне. Протягом 2010-2024 років номінальне значення чистого прибутку великих підприємств показало зростання на 8841 %, середніх на 890 %, малих на 127 690 683,5 тис. грн. Чистий збиток мікропідприємств за цей же період зменшився на 90,7 % (табл. 2.5).

Однак для отримання реальної картини як у попередньому аналізі необхідно врахувати вплив інфляції та девальвації гривні. З урахуванням інфляції реальний чистий прибуток зріс значно менше, ніж номінальний показник. Девальвація гривні також призвела до зростання номінальних показників у гривні, оскільки вартість продукції в національній валюті зросла через падіння курсу. З огляду на це, номінальне зростання чистого прибутку на 4682 % не відображає реального зростання, оскільки значна частина цього зростання зумовлена інфляцією та девальвацією гривні. Реальне зростання чистого прибутку є значно меншим, а в окремі періоди може бути навіть від'ємним.

Аналіз чистого прибутку (збитку) по Україні за категоріями підприємств виявив наступне. У 2010 році чистий прибуток великих підприємств становив 2 824 982,2 тис. грн, а до 2024 року зріс до 252 569 556,6 тис. грн (номінальне зростання на 8841 %). У 2010 році чистий прибуток середніх підприємств становив 307 425 90,6 тис. грн, а до 2024 року зріс до 304 412 314,6 тис. грн (номінальне зростання на 890 %). У 2010 році чистий прибуток малих підприємств становив -19 661 443,1 тис. грн, а до 2024 року зріс до 108 029 240,4 тис. грн (номінальне зростання на 127 690 683,5 тис. грн). Частка

малих підприємств у загальному обсязі чистого прибутку зросла з -141,4 % у 2010 році до 16,2 % у 2024 році. У 2010 році чистий прибуток мікропідприємств становив -15 153 335,8 тис. грн, а до 2024 року зріс до -1 410 598,2 тис. грн (номінальне зростання на 90,7 %).

За період з 2010 по 2024 роки спостерігаються значні коливання у частці підприємств, які отримали прибуток та збиток (рис. 2.7).

У 2010 році частка підприємств, які отримали прибуток, становила 57,3 %, а до 2024 року зросла до 71,5 % (+14,2 %). Одночасно частка підприємств, які отримали збиток, знизилася з 42,7 % у 2010 році до 28,5 % у 2024 році (-14,2 %).

У промисловості спостерігаються схожі тенденції. У 2010 році частка підприємств промисловості, які отримали прибуток, становила 57,0 %, а до 2024 року зросла до 71,1 % (+14,1 %). Частка підприємств промисловості, які отримали збиток, знизилася з 43,0 % у 2010 році до 28,9 % у 2024 році (-14,1 %).

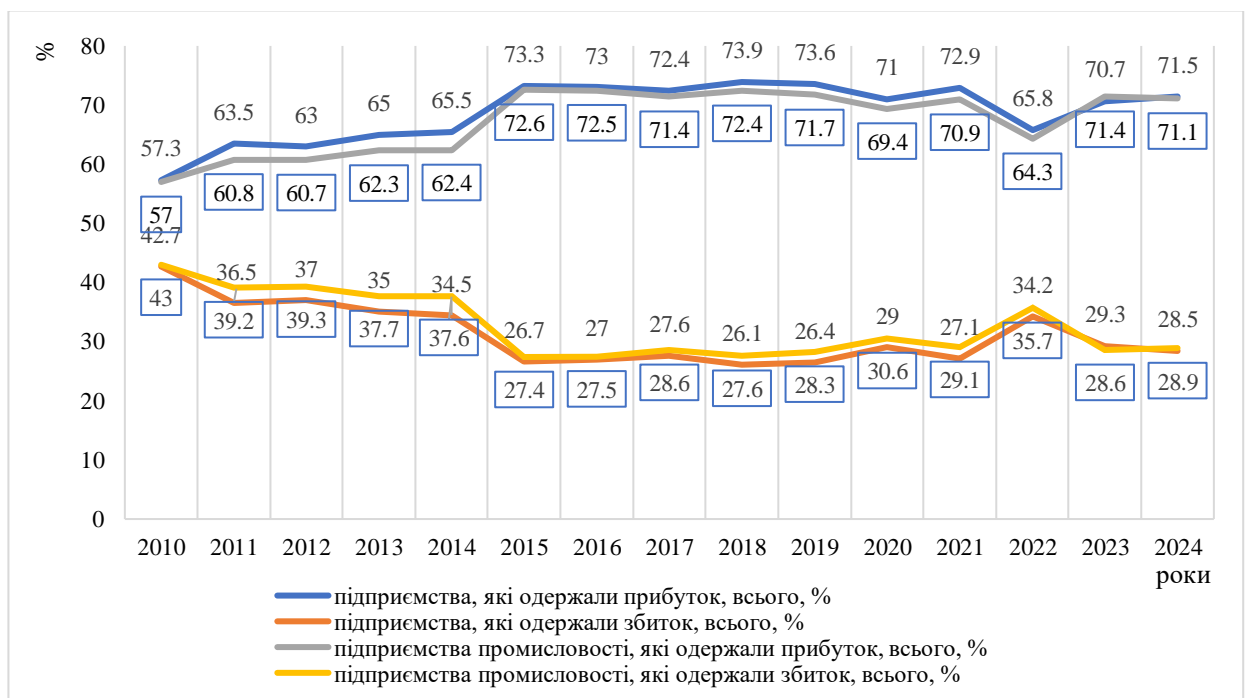

Рис. 2.7. Аналіз частки підприємств, які отримали прибуток та збиток, 2010-2024 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [51].

З рис. 2.7 видно, що у 2010 р. частка прибуткових підприємств господарського комплексу країни становила 57,3 %, а вже до 2024 р. вона

зросла на 14,2 % і становила 71,5 % від загальної кількості підприємств. Одночасно частка збиткових підприємств у досліджуваній період знизилась на 14,2 % (з 42,7 до 28,5 %). У промисловості спостерігаються аналогічні тенденції. Зокрема у період 2010 – 2024 рр. зростання частки прибуткових підприємств становило 14,1 %, а збиткових – знизилось на 14,1 %. Загалом такі зміни можемо оцінити як позитивні.

Щодо коливання частки прибутку за період з 2010 по 2024 років з огляду на розміри підприємств у промисловості (рис. 2.8-2.9), то тут спостерігаються значні коливання. Так, у 2010 році частка великих підприємств, які отримали прибуток, становила 65,3 %, і до 2024 року вона зросла до 79,3 % (+14,0 %). Частка середніх підприємств, які отримали прибуток, зросла з 55,0 % у 2010 році до 76,1 % у 2024 році (+21,1 %). Саме по середнім підприємствам промисловості спостерігається найбільше зростання частки прибуткових підприємств.

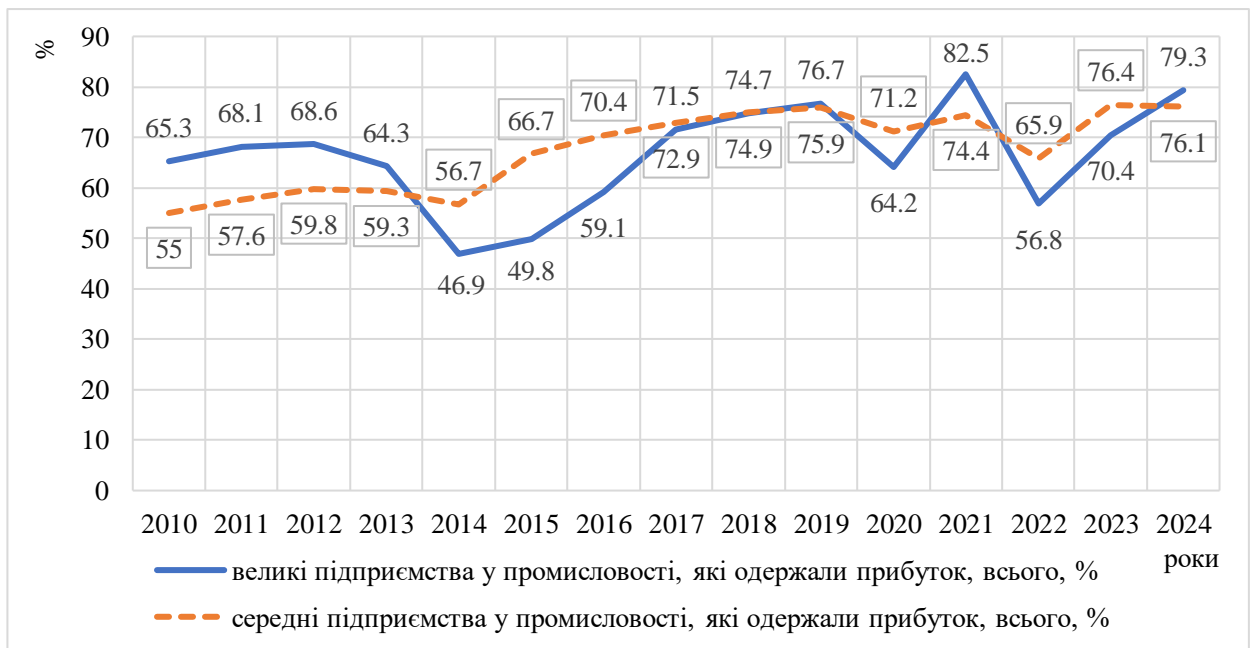

Рис. 2.8. Аналіз частки великих і середніх підприємств, які отримали прибуток, 2010-2024 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [51].

Частка малих підприємств, які отримали прибуток, зросла з 57,3 % у 2010 році до 70,5 % у 2024 році (+13,2 %), у тому числі частка прибуткових мікропідприємств зросла з 58,3 % до 67,6 % (+9,3 %).

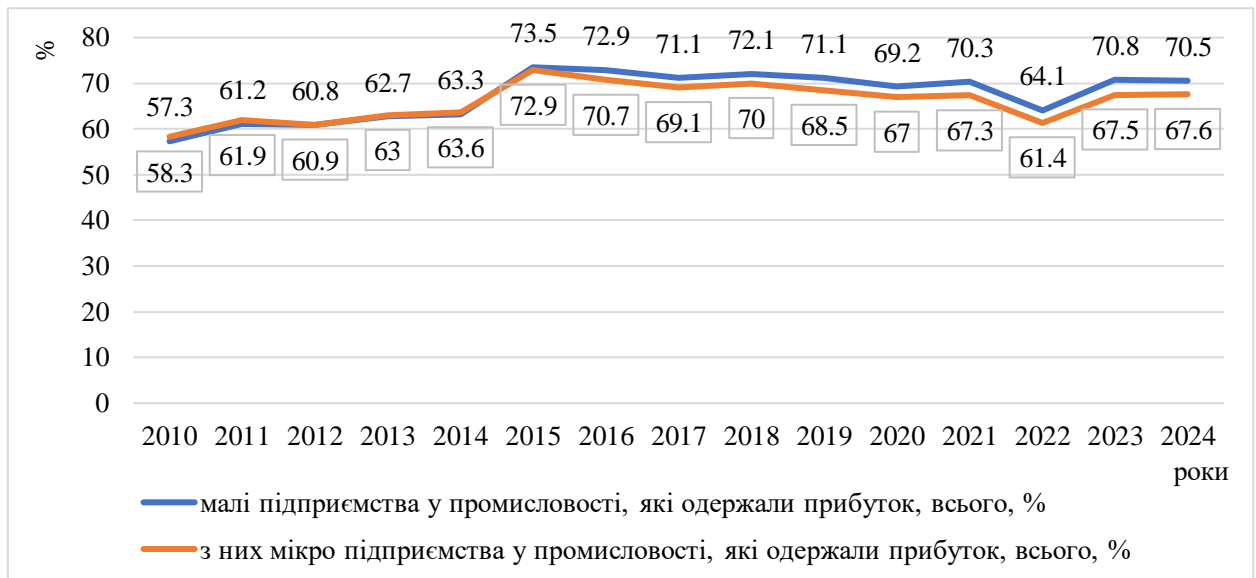

Рис. 2.9. Аналіз частки малих і мікропідприємств, які отримали прибуток у період 2010-2024 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [51].

Вищенаведені статистичні дані (рис. 2.7 та 2.8) та їх комплексний аналіз дозволяє стверджувати, що у період 2010-2024 рр. частка прибуткових підприємств (у тому числі великих, середніх, малих і мікро) зросла. Проте динаміка зростання не була рівномірною, що проявлялось як у зростанні, так і у зниженні прибутку протягом досліджуваного періоду. Серед ключових причин зниження прибутковості підприємств вважаємо доцільним назвати події початку війни у 2014 р. та повномасштабну війну з РФ починаючи з 2022 року і понині.

Ці події супроводжувались фінансово-економічною кризою, високими темпами інфляції та девальвації національної грошової одиниці. Проте в межах досліджуваного періоду варто виділити період 2015-2016 років, як стали роками відновлення, роками активізації інноваційних розробок та впровадження інноваційних технологій, що сприяло підвищенню результативності діяльності та економічному зростанню загалом.

Інновації є ключовим чинником конкурентоспроможності підприємств всіх видів діяльності і організаційно-правових форм у сучасних умовах господарювання. Реалізація інновацій дозволяє не лише економити на

витратах і підвищувати ефективність виробництва, а і просувати виготовлену продукцію на нові ринки. Інноваційна продукція задовольняє зростаючі потреби споживачів, а впровадження інноваційних технологій дозволяє підприємствам краще адаптуватися до глобальних змін у національній і світовій економіці.

Дослідження витрат промислових підприємств на інновації за період з 2010 по 2024 роки дозволив виявити значне коливання загальних витрат протягом всього періоду, що розглядається (табл. 2.6). Найвищий рівень витрат спостерігався у 2016 році (23 229 458,1 тис. грн), а найнижчий – у 2023 році (6 989 180,0 тис. грн). При цьому станом на 2024 рік загальний рівень витрат порівняно з 2010 роком збільшився на 7 056 057,8 тис. грн.

Враховуючі інфляційні процеси й девальвацію гривні, можна стверджувати, що реальна вартість витрат на інновації суттєво зменшилась, що не є позитивним. З 2020 по 2023 рік спостерігалася низхідна тенденція, щодо витрат промислових підприємств в інновації, що мала значні негативні наслідки, а саме: зниження інноваційної активності, що негативно вплинуло на довгострокову конкурентоспроможність підприємств, відставання від конкурентів в технологічному розвитку, втрата потенційних можливостей для розвитку і виходу на нові ринки тощо.

Аналіз структури загальних витрат на інновації дозволяє виявити суттєві системні зміни, які серед іншого проявились у значному зростанні частки витрат на науково-дослідні роботи (з 7,5 % у 2011 р. до 37,3 % у 2024 р.). Такі зміни вважаємо позитивним, оскільки вони свідчать не тільки про наявність усвідомлення суб'єктів господарювання необхідності інвестиційних вкладень, але й про наявність необхідних фінансових ресурсів для їх здійснення. Одночасно з даною тенденцією спостерігається і інша, пов'язана із зниженням статті «інших витрат» а інновації».

Таблиця 2.6

Витрати на інновації промислових підприємств за видами витрат, 2010-2024 рр.

Рік	Витрати на інновації, тис. грн	У тому числі							
		наукові дослідження і розробки (НДР)		з них				інші витрати на інновації (за виключенням НДР)	
				НДР, виконані власними силами		НДР, виконані іншими підприємствами			
		тис. грн	у % до загального обсягу витрат на інновації	тис. грн	у % до загального обсягу витрат на інновації	тис. грн	у % до загального обсягу витрат на інновації	тис. грн	у % до загального обсягу витрат на інновації
2010	8045495,2	996475,3	12,4	818526,3	10,2	177949,0	2,2	7049019,9	87,6
2011	14333891,9	1079916,7	7,5	833285,7	5,8	246631,0	1,7	13253975,2	92,5
2012	11480562,8	1196278,1	10,4	965166,5	8,4	231111,6	2,0	10284284,7	89,6
2013	9562626,0	1638440,2	17,1	1312054,4	13,7	326385,8	3,4	7924185,8	82,9
2014	7695892,3	1754539,8	22,8	1221435,6	15,9	533104,2	6,9	5941352,5	77,2
2015	13813674,4	2039461,9	14,8	1834084,6	13,3	205377,3	1,5	11774212,5	85,2
2016	23229458,1	2457793,9	10,6	2063744,9	8,9	394049,0	1,7	20771664,2	89,4
2017	9117537,2	2169756,4	23,8	1941267,6	21,3	228488,8	2,5	6947780,8	76,2
2018	12180072,5	3208760,2	26,3	2706138,0	22,2	502622,2	4,1	8971312,3	73,7
2019	14220905,2	2918854,0	20,5	2449860,9	17,2	468993,1	3,3	11302051,2	79,5
2020	14406887,0	3486320,0	24,2	2650370,0	18,4	835950,0	5,8	10920567,0	75,8
2021	10171650,0	3385549,0	33,3	3111387,0	30,6	274162,0	2,7	6786101,0	66,7
2022	7640459,9	2014888,9	26,4	1816571,3	23,8	198317,6	2,6	5625571,0	73,6
2023	6989180,0	2428098,0	34,7	2110683,0	30,2	317415,0	4,5	4561082,0	65,3
2024	15101553,0	5632268,0	37,3	5078773,0	33,6	553495,0	3,7	9469285,0	62,7

Джерело: побудовано автором на основі [51].

Аналіз структурних складових витрат дозволяє виявити суттєві структурні трансформації. Зокрема, частка витрат на НДР у загальному обсязі витрат на інновації коливається від 7,5 % у 2011 році до 37,3 % у 2024 році. У 2024 році спостерігається найвища частка витрат на НДР (37,3 %), що свідчить про зростання значення досліджень для інноваційної діяльності. Одночасне відбувається зниження інших витрат на інновації.

Більшість НДР виконуються власними силами підприємств. Наприклад, у 2024 році 33,6 % загальних витрат на інновації припадало на НДР, виконані власними силами.

Виконання НДР власними силами підприємств свідчить про:

розвиток внутрішнього інноваційного потенціалу підприємств, що може привести до створення унікальних технологій і продуктів й забезпечити конкурентні переваги на ринку;

посилення можливостей контролю якості, напрямків та результатів НДР, що може забезпечити більш ефективне використання ресурсів і більш швидке впровадження інновацій;

зменшення залежності від зовнішніх виконавців, що може знизити ризики, пов'язані з невиконанням зобов'язань зовнішніми виконавцями, і забезпечити більшу стабільність;

створення патентів і інших форм інтелектуальної власності, що може забезпечити додаткові джерела доходу через ліцензування і захистити ринкові позиції.

Вважаємо, що концентрування уваги промислових підприємств на власних науково-дослідних і дослідно-конструкторських роботах, з одного боку, дає їм безумовні переваги (наприклад, через створення новітньої продукції, що не має аналогів), а з іншого – може стати причиною виникнення додаткових ризиків і загроз. Зокрема, така концентрація може обмежити загальну ефективність інноваційної діяльності, оскільки одні напрямки діяльності підприємств будуть розвиватися за рахунок інших, що може спричинити втрату конкурентних переваг і утворити дисбаланс в інноваційній стратегії.

Зниження питомої ваги статті «інші витрати на інновації» на 24,9 відсоткових пунктів (табл. 2.6) вказує на зниження уваги підприємств до інших вагомих аспектів інноваційної діяльності, що може негативно відобразитись на впровадженні нових виробничих процесів, застосуванні новачій у маркетингу, удосконаленні організаційної та управлінської структури. Складові даної статі також можуть бути пов'язані із витратами на зовнішні науково-дослідні роботи, а їх скорочення здатне негативно позначитись на доступі підприємств до нових технологій і новачій розроблених сторонніми організаціями, що, ймовірно, призведе до втрати синергетичних можливостей і можливостей співпраці з іншими учасниками ринку інноваційної продукції.

З огляду на вищезазначене, вважаємо, що важливо знаходити баланс між розвитком власних НДР і інвестуванням в інші види інноваційної діяльності, щоб забезпечити всебічний і стійкий розвиток промислових підприємств.

Аналіз витрат на інновації промислових підприємств за джерелами фінансування (табл. 2.7) дозволяє стверджувати, що:

- власні кошти завжди були основним джерелом фінансування інновацій, з часткою від 52,9% у 2011 році до 97,2% у 2015 році. У 2024 році частка власних коштів становила 71,8%, що свідчить про їхню стабільну роль у фінансуванні інновацій;

- частка державного фінансування залишалася відносно низькою, коливаючись від 0,3% у 2013 році до 9,2% у 2024 році. У 2021 та 2023 роках дані відсутні, що може свідчити про зменшення в той час участі держави у фінансуванні інновацій;

- частки «інвесторів нерезидентів», то протягом періоду, що досліджується, їхня частка була незначною. Найбільшого значення вона досягала у 2010 році (30,0 %), а найменшого – у 2016 р. (0,1 %). Проте в офіційних статистичних даних відсутня інформація за 2021 і 2023 роки, що ускладнює можливості аналізу;

Таблиця 2.7

Витрати на інновації промислових підприємств за джерелами фінансування, 2010-2024 рр.

Рік	Витрати на інновації, тис. грн	У тому числі за рахунок							
		власних коштів підприємств		коштів державного бюджету		коштів інвесторів-нерезидентів		коштів інших джерел	
		тис. грн	у % до загального обсягу витрат на інновації	тис. грн	у % до загального обсягу витрат на інновації	тис. грн	у % до загального обсягу витрат на інновації	тис. грн	у % до загального обсягу витрат на інновації
2010	8045495,2	4775235,7	59,4	87001,0	1,1	2411395,6	30,0	771862,9	9,6
2011	14333891,9	7585550,7	52,9	149169,4	1,0	56870,6	0,4	6542301,2	45,6
2012	11480562,8	7335852,7	63,9	224256,1	2,0	994783,7	8,7	2925670,3	25,5
2013	9562626,0	6973435,8	72,9	24659,6	0,3	1253193,0	13,1	1311337,6	13,7
2014	7695892,3	6540272,0	85,0	344063,7	4,5	138688,0	1,8	672868,6	8,7
2015	13813674,4	13427034,7	97,2	55141,2	0,4	58633,0	0,4	272865,5	2,0
2016	23229458,1	22035970,7	94,9	178965,0	0,8	23397,8	0,1	991124,6	4,3
2017	9117537,2	7704114,4	84,5	227290,5	2,5	107773,0	1,2	1078359,3	11,8
2018	12180072,5	10742013,4	88,2	639052,8	5,2	106949,4	0,9	692056,9	5,7
2019	14220905,2	12474922,7	87,7	556525,0	3,9	42452,9	0,3	1147004,6	8,1
2020	14406887,0	12297861,0	85,4	279540,0	1,9	125328,0	0,9	1704158,0	11,8
2021	10171650,0	8114664,2	79,8	к/с	к/с	к/с	к/с	к/с	к/с
2022	7640459,9	6028144,2	78,9	258042,0	3,4	31688,9	0,4	1322584,8	17,3
2023	6989180,0	5713271,7	81,7	к/с	к/с	к/с	к/с	к/с	к/с
2024	15101553,0	10840578,8	71,8	1388022,4	9,2	1580032,8	10,4	1292919,0	8,6

Джерело: побудовано автором на основі [51].

– частка «інших джерел фінансування» теж показує суттєві зростання та зниження. Зокрема, у 2011 році вона становила 45,6 %, а у 2015 році – лише 2,0 %. Дані щодо цієї статті фінансування за 2023 рік відсутні, що ускладнює можливості комплексного аналізу;

– частка коштів інвесторів-нерезидентів у структурі фінансування упродовж усього досліджуваного періоду була незначною. Максимальне значення спостерігалось у 2010 р. і становило 30,0 %, а вже станом на 2016 р. така частка складала всього 0,1 %. Зауважимо, що статистичні дані на 2021 і 2023 роки відсутні, що вказує на мінімальний в цей час інтерес іноземних інвесторів до інвестиційних вкладень в економіку країни;

– частка «інших джерел фінансування» коливалася від 2,0 % у 2015 р. до 45,6 % у 2011 р. Щодо цього показника, то на 2023 р. вони відсутні, що ускладнює проведення комплексного аналізу змін, що відбувались у структурі фінансування.

Проведений аналіз дозволив виявити низку позитивних і негативних ознак, що характеризують зазначені тенденції. До позитивних вважаємо доцільним віднести такі:

– висока частка власних коштів у структурі фінансування свідчить про фінансову стабільність підприємств і їхню здатність інвестувати в інновації самостійно;

– зниження частки коштів інвесторів-нерезидентів може свідчити про зменшення залежності від зовнішніх джерел фінансування, що знижує ризики, пов'язані зі змінами у зовнішньому середовищі.

Негативні аспекти вважаємо доцільним пов'язати із:

– низькою часткою державного фінансування, що може обмежувати можливості для масштабних інноваційних проєктів, які часто вимагають значних інвестицій;

– зниженням частки коштів інвесторів-нерезидентів, що може свідчити про зменшення інтересу іноземних інвесторів до інноваційних проєктів в Україні, а й відповідно обмежувати доступ до нових технологій і ринків.

Відсутність статистичних даних за 2021 та 2023 роки за окремими складовими джерел фінансування ускладнює проведення комплексного аналізу основних тенденцій та закономірностей, може свідчити як і про складнощі збирання і обробки інформації, так і про небажання надавати таку інформацію суб'єктами господарювання, а також про штучне приховування таких даних державою в умовах війни, з позицій дотримання вимог безпеки.

Дослідження промислових підприємств, що впроваджували інновації (продукцію та/або технологічні процеси) (рис. 2.9) показує суттєве коливання частки підприємств, що впроваджували інновації, протягом періоду, що аналізується. У 2024 ця частка становила 16,2%, що може свідчити про значне зростання інноваційної активності.

У 2010-2019 роки частка інноваційно-активних підприємств була вищою, ніж у 2020 році, враховуючи загальну тенденцію до зниження інноваційної активності в останні роки (крім 2024). Піки активності в період, що досліджується, могли припадати на періоди економічного зростання або активізації державної підтримки інновацій.

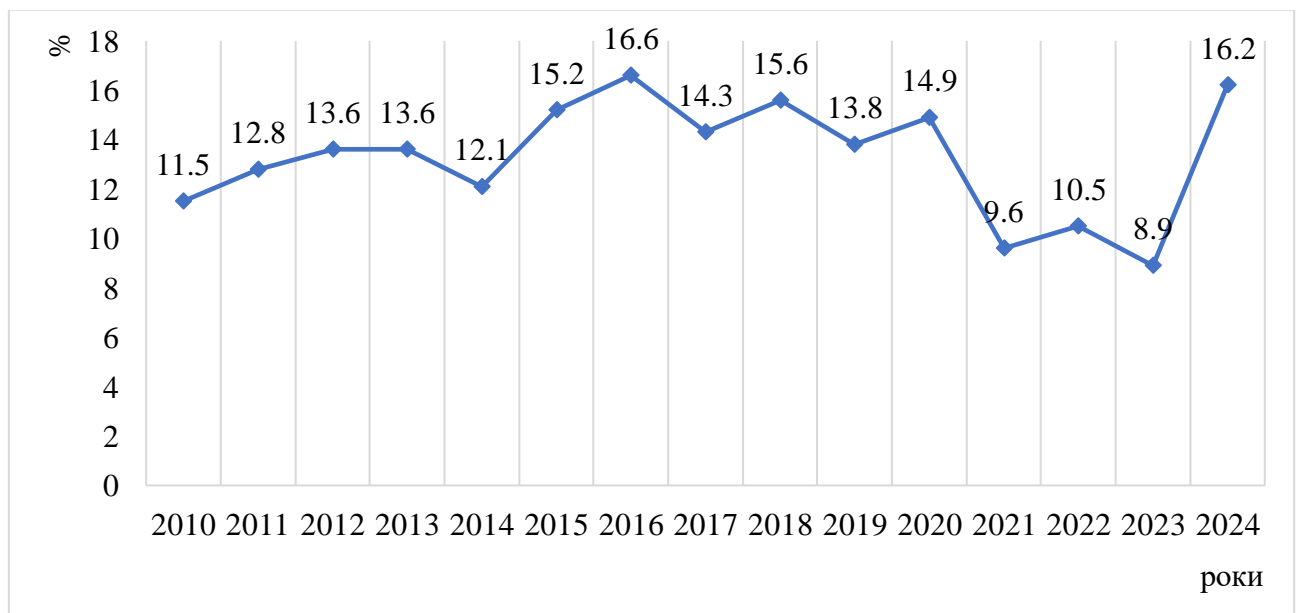

Рис. 2.10. Частка кількості промислових підприємств, що впроваджували інновації в загальній кількості промислових підприємств, 2010-2024 рр.,%

Джерело: побудовано автором на основі [51].

2020 рік демонструє зниження частки інноваційно-активних підприємств до 9,6 %, що є суттєвим і таким, яке вважаємо доцільним пов'язати з наслідками впливу пандемії та економічною нестабільністю внутрішнього і зовнішнього мікро-, мезо- і макросередовища. Вважаємо, що перші 2 роки повномасштабної війни є роками гальмування інноваційного розвитку, яка зумовлена повномасштабною війною та її впливом як на інвестиційну діяльність, так і на економіку загалом.

Однак, як показують дані рис. 2.9, у таких складних умовах частина підприємств, адаптуючись до складних і ризикових умов господарювання та прагнучи до розвитку, продовжує розробку та впровадження інновацій. У 2024 році кількість таких підприємств суттєво зросла.

Щодо кількості упроваджених видів інноваційної продукції (товарів, послуг), то протягом 2010-2024 років вона суттєво коливалась, що відображено на рис. 2.11.

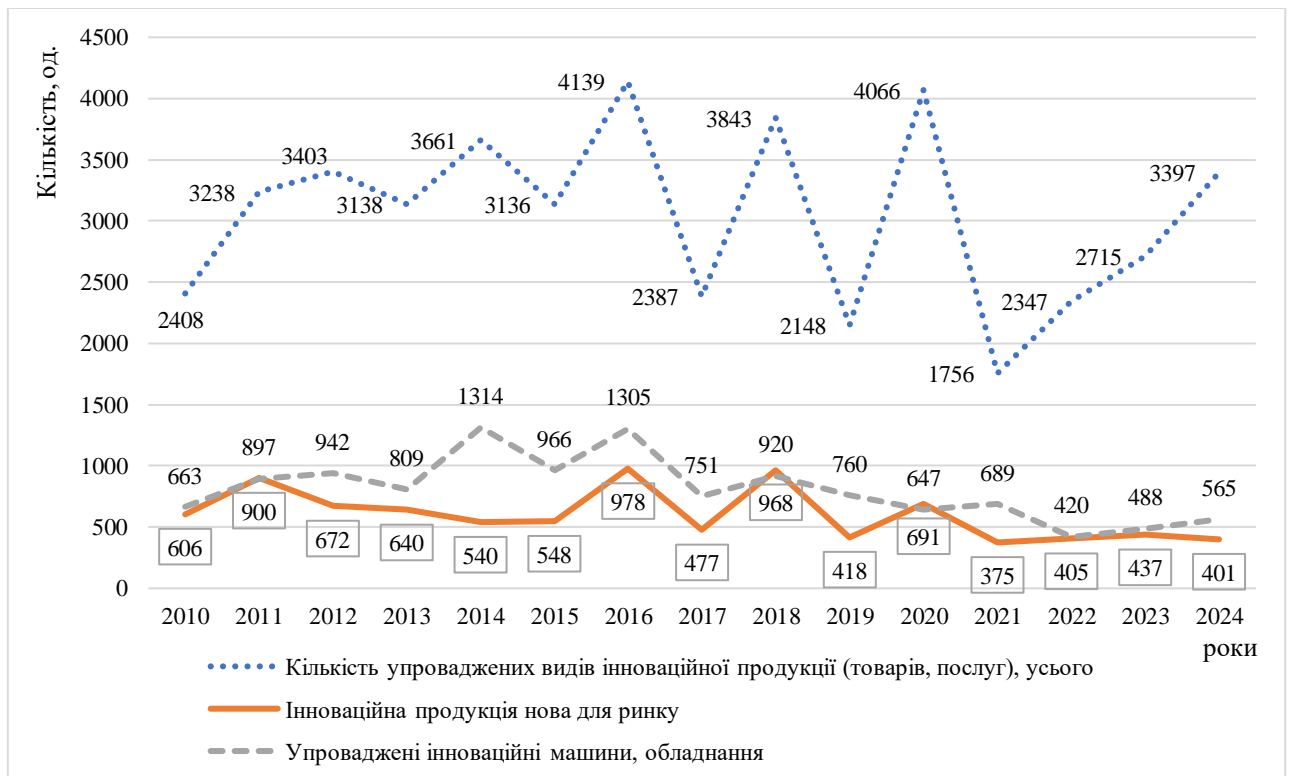

Рис. 2.11. Динаміка кількості упровадженої інноваційної продукції (2010-2024 рр.)

Джерело: побудовано автором на основі [51].

Як видно з рис. 2.11, динаміка змін загальної кількості упроваджених видів продукції (товарів, послуг) суттєво коливається. Особливо це помітно у період 2015-2024 років. Загалом протягом досліджуваного періоду номінальний приріст становив +41,1 %, При цьому найбільша кількість впровадженої інноваційної продукції була у 2016 році (4139 од.), а найнижча – у 2021 році (1756 од.). Вважаємо, що динаміка змін цього показника суттєво відображає такі вагомі проблеми національної економіки як економічна та політична нестабільність, недостатнє фінансування та відсутність економічних стимулів.

Варто зазначити, що в структурі упровадженої інноваційної продукції питома вага нової для ринку продукції є достатньо низькою. Зокрема, у 2010 році кількість інноваційної продукції, нової для ринку, становила 606 од., у 2011 р. – 900 од., а до 2024 року її кількість знизилась до 401 од. (відносне зниження 33,8 %).

Щодо «упроваджених інноваційних машин та обладнання», то динаміка коливання зазначеного показника протягом 2020-2024 років у цілому була спадною, хоча 2024 і 2016 роки були роками найбільшого зростання за цими видами продукції. Проте загалом можна відмітити суттєве скорочення інноваційної активності за даним напрямком.

Таким чином, зміни кількості упровадженої інноваційної продукції за такими складовими, як «інноваційна продукція нова для ринку» та «упроваджені інноваційні машини, обладнання» в окремі роки є позитивними, а в інші – від'ємними. Зростання кількості упровадженої інноваційної продукції є свідченням покращення економічної ситуації. Однак політична та економічна нестабільність, війна, несприятливий інвестиційний клімат, висока вартість інновацій та інші численні фактори спричиняють зниження цього показника. Вважаємо, що відновлення і подальший розвиток підприємств промисловості потребує фінансової підтримки як держави так і бізнесу.

Дослідження інноваційно-інвестиційного розвитку промислових підприємств дозволило виявити наступні основні особливості і тенденції:

- незважаючи на економічні кризи і воєнні дії відбувається впровадження інноваційних технологій суб'єктами підприємництва загалом і промисловими підприємствами зокрема;

- поява 3D-друку розширює можливості підприємств щодо для створення складних деталей;

- використання аналітичних інструментів та великих даних для аналізу ринкових тенденцій та поведінки споживачів дозволяє підвищити ефективність діяльності та посилити конкурентоспроможність підприємств;

- впровадження нових бізнес-моделей, таких як підписка на програмне забезпечення може принести промисловим підприємствам кілька важливих переваг, а саме: стабільний потік доходів, залучення нових клієнтів, підвищення лояльності клієнтів, гнучкість та адаптивність, покращення взаємодії з клієнтами, зменшення витрат на маркетинг і продажі тощо;

- інвестиції в новітні технології та обладнання сприяють підвищенню продуктивності праці та зниженню витрат на виробництво, покращенню якості продукції та зменшенню негативного впливу на навколишнє середовище, відповідності міжнародним стандартам якості для виходу на нові ринки;

- залучення інвестицій сприяє створенню нових робочих місць та підвищенню рівня зайнятості населення.

Вищепроведений аналіз дозволив узагальнити основні позитивні і негативні тенденції, сформулювати можливості, загрози і ризики.

Позитивні тенденції:

- після значного зниження кількості суб'єктів у 2022 році, у 2023-2024 роках спостерігається певне відновлення;

- незважаючи на інфляцію та девальвацію гривні, номінальні обсяги виробництва зростають;

- відбувається зростання частки підприємств, які отримали прибуток, для всіх категорій підприємств промисловості.

Негативні тенденції:

- значне зниження кількості суб'єктів господарювання у промисловості через економічні кризи та війну;
- зниження інноваційної активності, що проявляється у зменшенні витрат на інновації та зниження частки підприємств, що впроваджують інновації;
- війна та економічні кризи призвели до втрати та до відтоку кваліфікованих кадрів [51; 131; 136; 266; 280].

Можливості:

- переорієнтація на міжнародні ринки яка передбачає диверсифікацію ринків збуту, що може зменшити залежність від внутрішнього ринку та підвищити стійкість підприємств до внутрішніх економічних криз; впровадження міжнародних стандартів якості продукції, що полегшує вихід на нові ринки та підвищує довіру з боку іноземних партнерів; залучення іноземних інвестицій у післявоєнний період для відновлення економіки країни;
- фінансова підтримка державних та міжнародних програм розвитку інноваційних проєктів, що сприятиме підвищенню конкурентоспроможності підприємств;
- впровадження нових технологій, які дозволяють підвищити продуктивність праці, знизити витрати на виробництво та покращити якість продукції, а також своєчасно реагувати на зміни в попиті та адаптувати свою продукцію відповідно до потреб ринку.

Щодо спектру загроз і ризиків, то на нашу думку вони достатньо вагомі і за умови реалізації здатні принести значні втрати для економіки країни. Серед основних загроз інноваційно-інвестиційному розвитку промислових підприємств вважаємо доцільним віднести:

- економічні кризи та війну, які спричинили руйнування виробничої інфраструктури, втрату традиційних ринків збуту, що ускладнило ведення бізнесу та знизило продуктивність. Крім того, війна негативно відбилась на інвестиційній привабливості країни та обмежила можливості для залучення іноземних інвестицій;

- зменшення витрат на інновації через економічні кризи та нестабільність спричинило зниження інноваційної активності підприємств та їх конкурентоспроможності на внутрішньому та міжнародному ринках;

- війна призвела до відтоку кваліфікованих кадрів, що серед іншого ускладнило впровадження нових технологій та інновацій;

- зміни у законодавстві та регуляторному середовищі можуть призвести до підвищення податкового навантаження на підприємства, що знижує їхню фінансову стійкість, ускладнює ведення бізнесу, збільшує витрати на дотримання нормативних актів та ускладнює планування довгострокових інвестицій.

Слабкі сторони і загрози генерують суттєві ризики, реалізація яких здатна посилити загрози економічної безпеки. До таких ризиків вважаємо доцільним віднести:

- валютні ризики, які генеруються змінами валютного курсу, коливання якого може призвести до збитків для підприємств, які залежать від імпорту сировини або експорту продукції;

- інфляційні ризики, які спричинюються зниженням купівельної спроможності населення та підвищенням витрат на виробництво, що негативно впливає на фінансові результати промислових підприємств;

- кредитні ризики які негативно впливають на зниження доступності кредитних ресурсів та підвищення процентних ставок можуть ускладнити фінансування інноваційних проєктів;

- операційні ризики, у тому числі, перебої у постачанні сировини, що ускладнює забезпечення виробничих процесів.

- кадрові ризики спричинені війною, які проявляються у відтоках / загибелі кваліфікованих кадрів, необхідних для безперервності виробничих процесів;

- технологічні ризики, що серед іншого генеруються відсутністю інвестицій у нові технології і можуть призвести до відставання від конкурентів та зниження ефективності виробництва;

- репутаційні ризики які виникають унаслідок невиконання зобов'язань перед партнерами та клієнтами і можуть призвести до втрати довіри з боку інвесторів;

- соціальні ризики, які генеруються численними економічними чинниками, у тому числі скороченням робочих місць, зниженням доходів, а отже, купівельної спроможності населення, що у короткостроковій перспективі позначається на погіршенні рівня життя і зростанні рівня бідності, а у середньо- і довгостроковій – до поглиблення соціальної нерівності і посилення соціальної напруги в суспільстві.

2.2. Аналіз інноваційно-інвестиційного розвитку промислових підприємств

Молочна промисловість посідає одне з лідерських місць у структурі харчової промисловості України, відіграючи вирішальну роль у забезпеченні населення якісними та поживними продуктами харчування. За статистичними даними молочна промисловість входить до топ-5 галузей харчової промисловості України разом із зерновим, олійно-жировим, м'ясним та цукровим секторами і разом із тваринництвом генерує понад 1,5 % ВВП України [72; 141; 158; 225].

Результативність функціонування і розвитку молочної промисловості визначається взаємодією та взаємною зацікавленістю таких ключових гравців, як виробники молочної продукції, виробники сировини та споживачі.

Виробники молочної продукції безпосередньо займаються переробкою молока та виготовленням широкого спектру молочних продуктів, таких як питне молоко, кисломолочні напої (кефір, йогурт, ряжанка), вершки, масло, сметана, сири тверді та м'які, морозиво, згущене молоко та сухі молочні продукти. Головна мета зазначених підприємств полягає у виробництві

високоякісної продукції, задоволенні споживчого попиту та забезпеченні рентабельності виробництва.

Інтереси виробників сировини – фермерських господарств, агропромислових комплексів, які спеціалізуються на розведенні молочної худоби та виробництві сирого молока полягають у забезпеченні стабільних каналів збуту виготовленої продукції, отриманні справедливої ціни за якісну сировину та розвиток молочного скотарства.

Споживачами продукції молочної промисловості є широке коло осіб, для якого молочні продукти є невід'ємною складовою здорового та збалансованого раціону. Споживачі зацікавлені в отриманні якісної, безпечної, доступної та різноманітної молочної продукції, яка відповідає їхнім смаковим уподобанням та потребам у поживних речовинах [72; 141; 158].

Значення молочної продукції для здоров'я людини важко переоцінити, оскільки вона є цінним джерелом багатьох незамінних поживних речовин, включаючи високоякісний білок, легкозасвоюваний кальцій, фосфор, вітаміни (особливо групи Б та вітамін Д), а також інші важливі мікро- та макроелементи. Вживання молочних продуктів сприяє зміцненню кісткової тканини, нормалізації роботи нервової та м'язової систем, підтриманню імунітету та забезпеченню організму необхідною енергією. Різноманітність молочних продуктів дозволяє задовольнити як фізіологічні потреби організму в поживних речовинах, так і органолептичні бажання споживачів, пропонуючи широкий спектр смаків та текстур [298; 302; 337; 360; 365].

Структурно молочна галузь України є досить розгалуженою та включає в себе кілька ключових підгалузей, у тому числі:

- *маслоробна промисловість*, яка спеціалізується на виробництві вершкового масла різних видів та жирності;
- *сироробна промисловість*, що охоплює виробництво широкого асортименту сирів, від твердих та напівтвердих сортів до м'яких та плавлених сирів;

- *молочноконсервна промисловість*, котра займається виробництвом концентрованих та консервованих молочних продуктів, таких як згущене молоко, сухе молоко та молочні консерви;
- *виробництво продукції з незбираного молока*, яке включає виробництво питного молока різної жирності, кисломолочних напоїв, вершків та сметани.

Важливість молочної промисловості в структурі харчової промисловості України зумовлюється низкою чинників, до основних з яких вважаємо доцільним віднести: внесок у продовольчу безпеку країни, структурна інтеграція в АПК та розвиток харчової промисловості, внесок у ВВП та зайнятість населення, потенціал для експорту, соціальна значущість.

Значний внесок молочної промисловості у *продовольчу безпеку країни* пов'язаний з тим, що молоко та молочні продукти є одними з основних продуктів харчування для населення України, які забезпечують отримання таких важливих поживних речовин, як білок, кальцій, вітаміни. Стабільне функціонування молочної промисловості є ключовим елементом доступності якісних молочних продуктів для всіх верств населення та забезпечення продовольчої незалежності країни [72; 225; 141; 32].

Структурна інтеграція в АПК є вагомим фактором, який визначає значущість молочної промисловості, яка тісно пов'язана з іншими галузями, а саме: тваринництвом (забезпечує сировину – молоко), сільським господарством (виращування кормів для худоби), машинобудуванням (виробництво обладнання для переробки), логістикою та торгівлею (дистрибуція продукції).

Молочна промисловість, продукція якої використовується як сировина в інших галузях харчової промисловості (наприклад, у виробництві кондитерських виробів, дитячого харчування тощо) є важливою складовою харчової промисловості України, яка є однією з ключових галузей національної економіки. З огляду на це є пряма взаємозалежність функціонування і розвитку молочної та харчової промисловості.

Молочна промисловість генерує значну частину валового внутрішнього продукту країни через виробництво, переробку та реалізацію молочних

продуктів. При цьому галузь забезпечує робочими місцями значну кількість людей як безпосередньо на підприємствах з переробки молока, так і в суміжних галузях (сільське господарство, транспортування, логістика, торгівля).

Україна має досить сприятливі природні умови для розвитку молочного скотарства, що створює можливості для нарощування виробництва молочної продукції не лише для внутрішнього, але й зовнішнього ринку. Можливості нарощування виробництва молочної продукції визначає експортний потенціал галузі. Вихід товаровиробників з якісною і конкурентоспроможною продукцією на зовнішній ринок дає можливість не тільки отримувати валютну виручку, а й зміцнювати позиції країни на світових ринках. Однак варто зазначити, що незважаючи на наявний потенціал, вимоги міжнародних ринків до якості молочної продукції досить жорсткі, що потребує суттєвих трансформацій, а отже і відповідних капіталовкладень.

Важливо відзначити і суспільно-соціальну важливість продукції молочної промисловості на внутрішньому ринку України. Продукція молочної промисловості є важливою для будь-якої вікової категорії громадян, а особливо для дітей і осіб похилого віку. Специфіка сучасного розвитку молочної промисловості пов'язана з тим, що основними постачальниками сировини на молочні підприємства є фізичні особи, що тримають худобу та малі і середні фермерські господарства. З огляду на це, розвиток молочної промисловості забезпечує стабільний дохід для сільського населення, а отже, визначає якість життя у сільських регіонах країни.

Підсумовуючи вищенаведене зазначимо, що молочна промисловість є стратегічною галуззю України, яка має експортний потенціал і суттєво впливає на соціально-економічний розвиток суспільства та продовольчу безпеку країни, а її інноваційно-інвестиційний розвиток є важливим підґрунтям конкурентоспроможності і сталого зростання економіки країни.

Для аналізу інноваційно-інвестиційного розвитку промислових підприємств було обрано 5 підприємств: ТОВ «Пирятинський сирзавод» [240], ТДВ «Яготинський маслозавод» [239], ТДВ «Золотоніський маслоробний

комбінат» [238], ТДВ Баштанський сирзавод [237], ПАТ «Ічнянський завод сухого молока та масла» [201] (рис. 2.12).

Вибір зазначених підприємств був зумовлений такими критеріями та міркуваннями, як: представництво ключових сегментів молочної промисловості, різноманітність організаційно-правових форм, належність до великого галузевого об'єднання (частково), доступність інформації (частково), потенціал для виявлення різних рівнів інноваційно-інвестиційного розвитку, регіональне представництво.

Представництво ключових сегментів молочної промисловості. Обрані підприємства охоплюють основні напрямки переробки молока: виробництво сиру, масла, сухого молока, що дозволить отримати більш повну картину інноваційної та інвестиційної активності в різних сегментах молочної галузі України.

Зокрема:

- «Пирятинський сирзавод» та «Баштанський сирзавод» спеціалізуються на виробництві сирів, що є важливим та динамічним сегментом молочного ринку. Аналіз цих підприємств дозволить виявити інновації в технологіях виробництва, асортименті, маркетингу саме в сирній галузі;

- «Яготинський маслозавод» та «Золотоніський маслоробний комбінат» фокусуються на виробництві масла, традиційного та важливого молочного продукту. Дослідження цих підприємств дасть змогу оцінити інвестиції в модернізацію обладнання, впровадження нових технологій для підвищення якості та ефективності виробництва масла;

- «Ічнянський завод сухого молока та масла» представляє сегмент виробництва сухого молока, який має важливе значення як для внутрішнього ринку (наприклад, для дитячого харчування, кондитерської промисловості), так і для експорту. Аналіз інвестицій у цей завод може показати тенденції розвитку експортно-орієнтованих виробництв.

Рис. 2.12. Підприємства молочної промисловості (об'єкти дослідження)

Джерело: розроблено автором на основі [46; 201; 237; 238; 239; 240].

Наступним критерієм вибору є *різноманітність організаційно-правових форм*. Серед обраних підприємств є товариства з обмеженою відповідальністю (ТОВ), товариства з додатковою відповідальністю (ТДВ), приватне акціонерне товариство. Поєднання таких різних організаційно-правових форм відображає різні підходи до управління, залучення інвестицій та впровадження інновацій, що на нашу думку буде важливим для порівняльного аналізу.

Належність до великого галузевого об'єднання (частково). Більшість обраних підприємств (окрім Ічнянського заводу) входять до складу групи компаній «Молочний альянс». Така приналежність може свідчити про спільні стратегії розвитку, можливості для обміну досвідом та впровадження інновацій на рівні групи. Аналіз підприємств, що входять до такого об'єднання, дозволить оцінити вплив інтеграції на інноваційно-інвестиційний розвиток.

Доступність інформації (частково). Наявність веб-сайтів підприємств свідчать про публічність їхньої діяльності. На цих ресурсах можна знайти інформацію про історію компаній, асортимент продукції, і на жаль достатньо обмежені відомості про інвестиційні плани та впроваджені технології. Особливо цінним є посилання на сторінку «Інвесторам» Ічнянського заводу, що прямо вказує на їхню зацікавленість у залученні інвестицій.

Потенціал для виявлення різних рівнів інноваційно-інвестиційного розвитку. На нашу думку обрані підприємства можуть перебувати на різних етапах свого розвитку та мати різний рівень інноваційної та інвестиційної активності, що дозволить виявити кращий практичний досвід, виокремити проблемні зони та сформулювати загальні тенденції функціонування і розвитку молочної галузі.

Регіональне представництво (опосередковано). Хоча географічний аспект не був основним критерієм, обрані підприємства розташовані в різних регіонах України (Полтавська, Черкаська, Миколаївська, Чернігівська області), що може опосередковано впливати на їхній розвиток через доступність ресурсів, специфіку місцевого ринку тощо.

Отже, вибір цих п'яти підприємств в якості об'єктів наукового дослідження зумовлений нашим бажанням отримати комплексний та різносторонній аналіз інноваційно-інвестиційного розвитку молочної промисловості України. Обрані підприємства представляють ключові сегменти галузі, мають різні організаційно-правові форми, а їхня діяльність, ймовірно, відображає різні рівні інноваційної та інвестиційної активності. Наявність публічної інформації про ці підприємства є важливим фактором для проведення якісного аналізу.

Подальший аналіз включатиме вивчення ключових показників фінансового аналізу, які характеризують функціонування і розвиток обраних підприємств, інформації про впроваджені технології, нові продукти, інвестиційні проекти та інші релевантні дані для оцінки їхнього інноваційно-інвестиційного розвитку.

Першим етапом нашого дослідження є вивчення спектру продукції, що виготовляється досліджуваними підприємствами (рис. 2.11).

ТОВ «Пирятинський сирзавод» спеціалізується на переробці молока та виробництві сиру, є частиною групи «Молочний Альянс» [46]. ТДВ «Яготинський маслозавод» є одним із лідерів молочної галузі України, відомий своєю високоякісною продукцією, що випускається під торговою маркою «Яготинське», а також спеціалізованою лінійкою дитячого харчування «Яготинське для дітей». Підприємство спеціалізується на виробництві масла, сирів, цільномолочної та кисломолочної продукції. Як і «Пирятинський сирзавод», «Яготинський маслозавод» є частиною групи компаній «Молочний альянс».

Товариство з додатковою відповідальністю «Золотоніський маслоробний комбінат» є одним із потужних підприємств молочної промисловості України, що спеціалізується на виробництві вершкового масла, сухого молока, твердих сирів та інших супутніх товарів і також входить до складу «Молочного альянсу» [239]. Товариство з додатковою відповідальністю «Баштанський сирзавод» відоме як виробник якісної молочної продукції під торговою маркою

«Славія» та спеціалізується на виробництві твердих та плавлених сирів, масла, а також цільномолочної та кисломолочної продукції, включаючи безлактозні варіанти та входить до «Молочного Альянсу» [237]. Приватне акціонерне товариство «Ічнянський завод сухого молока та масла» спеціалізується на переробці цільного коров'ячого молока та виробництві сухого молока, вершкового масла та кисломолочної продукції. [201].

Зазначені підприємства представляють різні сегменти молочної галузі (виробництво сирів, масла, сухого молока) та мають різні організаційно-правові форми, що може впливати на їхні стратегії розвитку та фінансову діяльність.

Наступним етапом дослідження стало вивчення публічної інформації розташованої на сайтах підприємств [46; 201; 237; 238; 239; 240], у тому числі річної фінансової звітності з аудиторським висновком та річної інформації емітента за 2020-2023 роки, що дало можливість розрахувати показники діяльності та проаналізувати фінансовий стан зазначених суб'єктів підприємництва та дослідити їхню інвестиційну привабливість.

Фінансові показники діяльності в період 2020-2023 рр. щодо ТДВ «Золотоніський маслоробний комбінат» і ТДВ «Яготинський маслозавод» узагальнені в таблиці 2.8, ТДВ "Баштанський сирзавод" і ТОВ "Пирятинський сирзавод" – у таблиці 2.9, приватного акціонерного товариства «Ічнянський завод сухого молока та масла» – у таблиці 2.10.

Послідовність аналізу фінансових показників представлено на рис. 2.13.

Таблиця 2.8

**Фінансові показники діяльності ТДВ «Золотоніський маслоробний комбінат»
і ТДВ «Яготинський маслозавод», 2021-2024 рр.***

Показники	ТДВ Золотоніський маслоробний комбінат				ТДВ "Яготинський маслозавод"			
	2021	2022	2023	2024	2021	2022	2023	2024
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1. Аналіз фінансової стійкості								
1.1. Показники фінансової стійкості								
1. Коефіцієнт автономії (фінансової незалежності)	0,18	0,18	0,19	0,15	0,38	0,34	0,34	0,43
2. Коефіцієнт фінансової залежності	5,55	5,60	5,13	6,66	2,61	2,97	2,96	2,30
3. Коефіцієнт фінансового ризику	4,55	4,60	4,13	5,66	1,61	1,97	1,96	1,30
4. Коефіцієнт фінансової стійкості (стабільності)	0,22	0,22	0,24	0,18	0,62	0,51	0,51	0,77
5. Коефіцієнт маневреності власного капіталу	0,44	0,13	0,93	0,87	0,46	0,65	0,75	0,78
6. Коефіцієнт забезпеченості оборотних активів	0,10	0,03	0,20	0,15	0,27	0,30	0,32	0,43
7. Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів	0,38	0,37	0,34	0,43	0,25	0,32	0,27	0,20
8. Коефіцієнт фінансової незалежності капіталізованих джерел	0,62	0,63	0,66	0,57	0,75	0,68	0,73	0,80
9. Коефіцієнт короткострокової заборгованості	0,87	0,87	0,87	0,87	0,79	0,76	0,81	0,80
10. Коефіцієнт покриття інвестицій	0,29	0,28	0,30	0,26	0,51	0,49	0,46	0,54
1.2. Визначення типу фінансової стійкості підприємства								
1. Загальна величина запасів і витрат	272 992	170 159	244 221	253 858	167 641	169 913	170 387	194 757
2. Наявність власних обігових коштів	-21 518	-45 499	94 996	18 956	70 825	96 822	260 951	492 722
3. Розмір функціонуючого капіталу	58 396	13 467	213 949	128 478	272 276	344 396	514 846	732 038
4. Загальна величина основних джерел фінансування запасів і витрат:	110 427	13 467	332 682	128 478	488 884	722 792	881 094	1 217 468
1) надлишок (+) або нестача (-) власних оборотних коштів:	-294 510	-215 658	-149 225	-234 902	-96 816	-73 091	90 564	297 965
2) надлишок (+) або нестача (-) власних оборотних коштів і довгострокових залучених джерел:	-214 596	-156 692	-30 272	-125 380	104 635	174 483	344 459	537 281
3) надлишок (+) або нестача (-) загальної величини основних джерел:	-162 565	-156 692	88 461	-125 380	321 243	552 879	710 707	1 022 711
5. Трьохкомпонентний тип фінансової стійкості	(0;0;0)	(0;0;0)	(0;0;1)	(0;0;0)	(0;1;1)	(0;1;1)	(1;1;1)	(1;1;1)
5.1. Тип фінансової стійкості (ФС)	Кризова ФС	Кризова ФС	Передкризова ФС	Кризова ФС	Нормальна ФС	Нормальна ФС	Абсолютна ФС	Абсолютна ФС

Закінчення таблиці 2.8

1	2	3	4	5	6	7	8	9
2. Аналіз ліквідності								
1. Коефіцієнт поточної (загальної) ліквідності	1,11	1,03	1,26	1,18	1,36	1,43	1,47	1,74
2. Коефіцієнт швидкої (термінової, проміжної) ліквідності	0,59	0,62	0,97	0,83	1,14	1,22	1,32	1,55
3. Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,49	0,11	0,27	0,38	0,01	0,04	0,01	0,04
4. Робочий капітал	58 396	13 467	213 949	128 478	272 276	344 396	514 846	732 038
3. Аналіз рентабельності								
1. Рентабельність активів (ROA), %	9,69	-5,47	10,85	-8,33	8,36	-4,02	7,67	11,79
2. Рентабельність власного капіталу (ROE), %	53,75	-30,67	55,66	-55,52	21,85	-11,96	22,72	27,14
3. Валова рентабельність реалізованої продукції (R _G), %	10,79	4,01	16,17	5,84	16,06	10,27	17,27	18,08
4. Операційна рентабельність реалізованої продукції (R _o)	10,05	-1,29	14,38	-1,73	7,05	0,67	7,82	9,14
5. Чиста рентабельність реалізованої продукції (R _N)	7,16	-2,68	10,97	-5,90	4,09	-2,04	4,17	5,25
4. Аналіз ділової активності								
1. Ресурсовіддача	1,35	2,04	0,99	1,41	2,04	1,97	1,84	2,24
2. Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	24,72	40,63	25,49	31,30	7,14	7,31	6,30	7,79
3. Період оборотності дебіторської заборгованості	14,77	8,98	14,32	11,66	51,11	49,95	57,92	46,88
4. Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	17,12	19,77	20,87	22,72	13,21	12,18	14,39	16,29
5. Період оборотності кредиторської заборгованості	21,32	18,46	17,49	16,07	27,63	29,97	25,37	22,41
6. Коефіцієнт оборотності запасів	3,28	6,64	4,04	5,17	15,99	16,81	18,68	20,66
7. Період оборотності запасів (тривалість виробничого циклу)	111,41	54,93	90,42	70,55	22,83	21,71	19,54	17,67
8. Коефіцієнт оборотності основних засобів	6,95	8,22	8,88	11,29	7,12	7,45	9,57	11,69
9. Тривалість операційного циклу	126,18	63,91	104,74	82,21	73,94	71,66	77,46	64,55
10. Тривалість фінансового циклу (оборотності оборотного капіталу)	104,86	45,45	87,25	66,14	46,31	41,69	52,09	42,14

*дані станом на 1 січня звітного року

Джерело: розраховано автором на основі [238; 239].

Рис. 2.13. Послідовність аналізу фінансових показників з метою оцінки інвестиційної привабливості

Джерело: побудовано автором на основі [97; 267].

Комплексний аналіз ТДВ «Золотоніський маслоробний комбінат».

Дослідження фінансової стійкості ТДВ «Золотоніського маслоробного комбінату» дозволило виявити такі тенденції функціонування підприємства:

1. Упродовж 2021-2024 років коефіцієнт автономії залишався відносно стабільним, коливаючись в межах 0,15-0,19. При цьому розраховані значення показників та динаміка їх змін свідчать про низький рівень фінансової автономії (незалежності) підприємства.

2. Високим протягом усього періоду був коефіцієнт фінансової залежності. До того ж спостерігається тенденція до його зростання з 5,55 у 2021 р. до 6,66 у 2024 р. (+16,67 %). Така динаміка змін підтверджує значну залежність підприємства від зовнішніх джерел фінансування.

3. Коефіцієнт фінансового ризику був відносно стабільним, коливаючись в межах від 4,55 до 5,66, що перевищує критичне значення і відображає високий рівень фінансового ризику пов'язаним із тим що на кожен гривню вкладених в активи власних коштів припадає відповідно у 2021 році 4,55 грн, а у 2024 році – 5,66 грн.

4. Коефіцієнт фінансової стійкості (стабільності) був низьким і відносно стабільним, коливаючись в межах 0,22-0,24, у тому числі у 2021 році - 0,22, у 2023 – 0,24, проте у 2024 році його значення склало 0,18, що вказує на

недостатній рівень фінансової стабільності та на те, що більша частина майна маслоробного комбінату сформована за рахунок позикових коштів, що створює загрозу його платоспроможності.

5. Коефіцієнт маневреності власного капіталу мав тенденцію до зростання протягом 2021 – 2024 рр. (з 0,44 до 0,87), що загалом є позитивним явищем. Найгіршим періодом був 2022 рік, у якому значення показника маневреності дорівнювало 0,13. Загалом тенденція зростання показника свідчить про підвищення гнучкості підприємства у використанні власних фінансових ресурсів.

6. Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами був дуже низьким протягом усього періоду (табл. 2.8). Мінімальний рівень показника спостерігався у 2022 році (0,03), а максимальний – у 2023 році (0,15). Тобто у 2022 році всього 3 % оборотних активів було профінансовано Золотоніським маслоробним комбінатом із власного капіталу, а у 2024 році вже 15 %. Загалом упродовж 2021-2024 років спостерігалось досліджуваного показника, що є позитивним.

7. Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів був відносно стабільним, коливаючись в межах 0,37-0,38 протягом 2021-2023 років, та дещо зріс до 0,43 у 2024 році. Цей показник визначає частку капітальних вкладень підприємства, яка фінансується зовнішніми інвесторами, тобто на основі виявленої тенденції можемо стверджувати, що відбувається зростання залежності діяльності маслоробного комбінату від зовнішніх кредиторів.

8. Коефіцієнт фінансової незалежності капіталізованих джерел був відносно стабільним і достатньо високим (у період 2021-2024 років коливання показника було незначним (в межах 0,62-0,66)), однак знизився до 0,57 у 2024 році. Незважаючи на зниження частки власного капіталу в капіталізованих джерелах вона залишається високою.

9. Коефіцієнт короткострокової заборгованості був дуже високим і відносно стабільним. Аналіз розрахункових значень даного показника протягом 2021-2024 рр. вказує на значну залежність від короткострокових

кредитів та позик, що негативно відображається на параметрах ліквідності і платоспроможності маслозаводу.

10. Коефіцієнт покриття інвестицій був низьким і відносно стабільним, коливаючись в межах 0,28-0,30 протягом 2021-2024 років, проте у 2024 році він знизився до 0,26, що свідчить про недостатнє фінансування необоротних активів власними та довгостроковими коштами.

Узагальнюючи вищенаведені показники зазначимо, що ТДВ «Золотоніський маслоробний комбінат» демонструє значні проблеми із забезпеченістю оборотних активів власними коштами та високу залежність від короткострокової заборгованості (рис. 2.14).

Показник маневреності власного капіталу хоч і зростає, але залишається на невисокому рівні. Коефіцієнт покриття інвестицій також є низьким. Загалом фінансова стійкість підприємства залишається під загрозою.

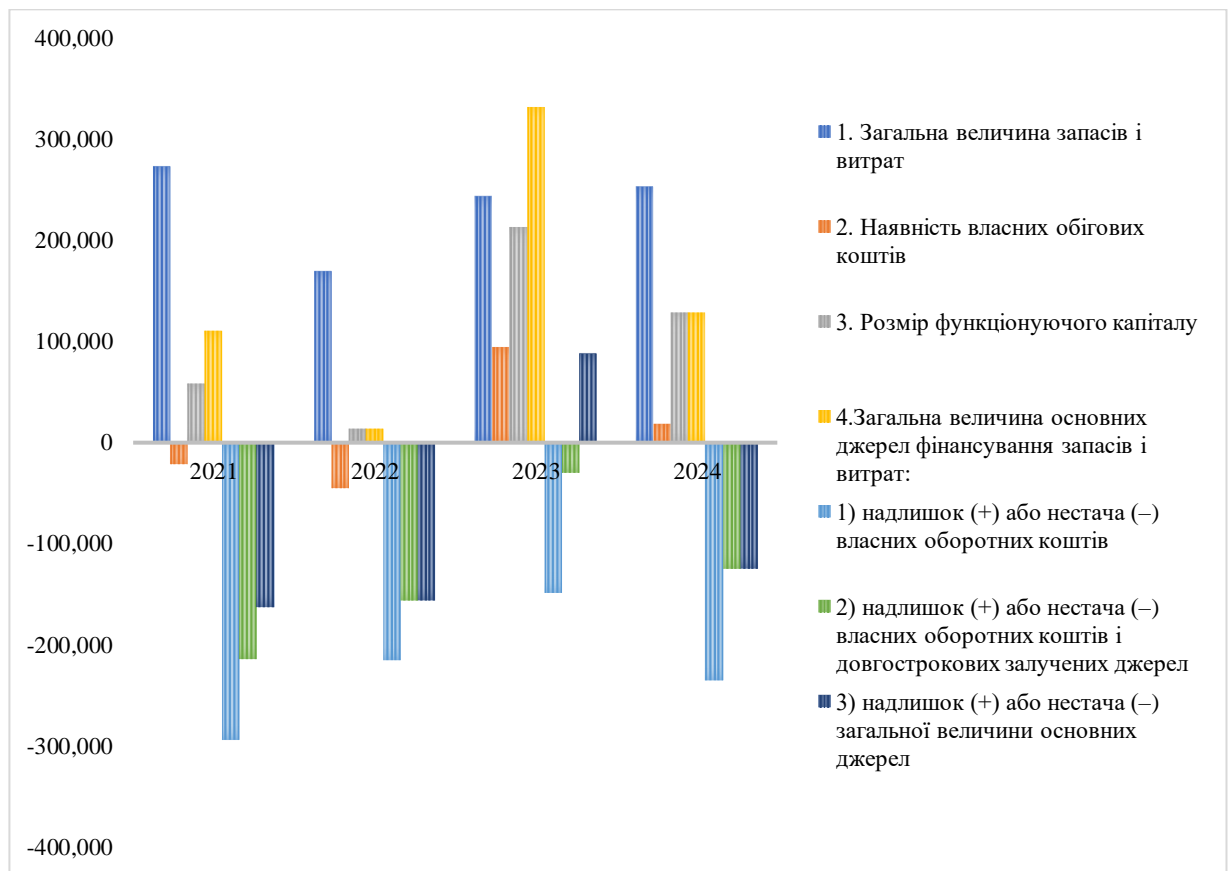
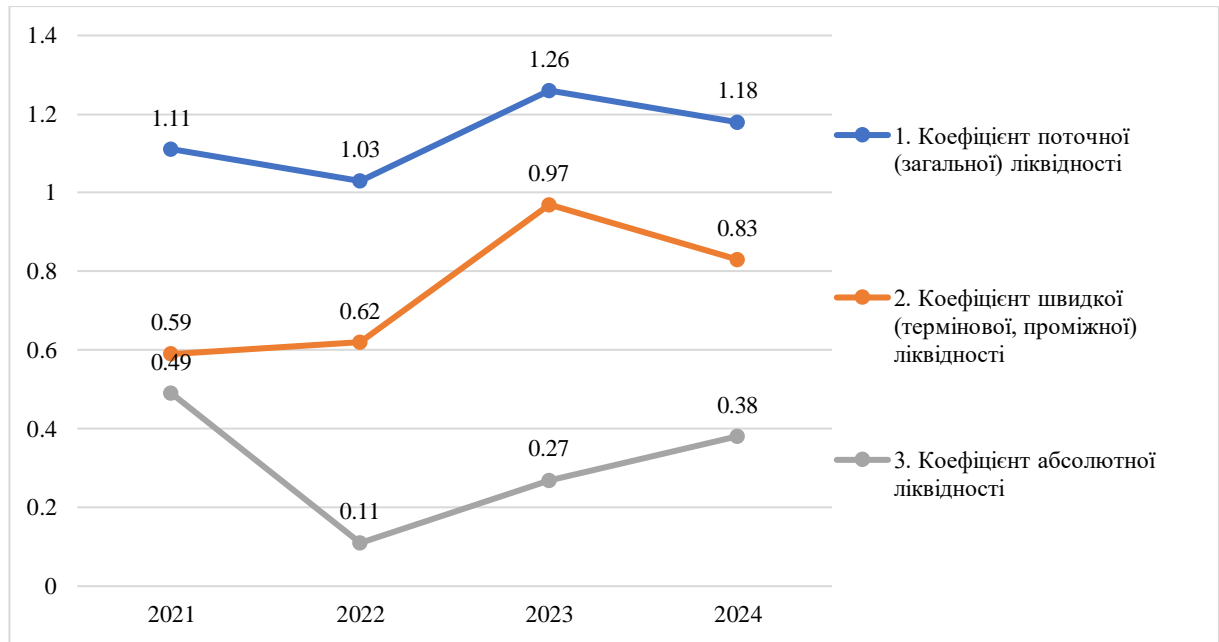

Рис. 2.14. Фінансування запасів і витрат

ТДВ «Золотоніський маслоробний комбінат»

Джерело: розраховано на основі [238].

Аналіз трикомпонентного показника фінансової стійкості (табл. 2.8, рис. 2.15) показав, що протягом 2021-2023 років ТДВ Золотоніський маслоробний комбінат перебував у стані кризової фінансової стійкості, оскільки власні оборотні кошти були від'ємними. У 2024 році ситуація дещо покращилася, і підприємство перейшло до стану перехідної кризи, оскільки власні оборотні кошти стали позитивними, але їх недостатньо для покриття запасів.

**Рис. 2.15. Аналіз показників ліквідності
ТДВ «Золотоніський маслоробний комбінат»**

Джерело: розраховано на основі [238].

Аналіз показників ліквідності ТДВ «Золотоніський маслоробний комбінат» (рис. 2.15) дозволив виявити наступне:

1. Протягом 2021-2024 років значення коефіцієнта поточної (загальної) ліквідності коливалося близько 1, що свідчить про обмежену здатність підприємства своєчасно погашати свої короткострокові борги. Хоча у 2023 році спостерігалось деяке зростання до 1,26 (порівняно із 1,03 у 2022 році), у 2024 році показник знову знизився до 1,18. Значення рекомендованих показників (як правило, 1,5-2,0) вказує на потенційні проблеми маслоробного комбінату з ліквідністю.

2. Значення коефіцієнта швидкої (термінової, проміжної) ліквідності значно нижчі порівняно з коефіцієнтом поточної ліквідності, що вказує на значну частку запасів у структурі оборотних активів, які є менш ліквідними. Зростання у 2023 році до 0,97 та подальше зниження у 2024 році до 0,83 свідчить про нестабільність здатності Золотоніського маслоробного комбінату швидко погашати борги.

3. Значення коефіцієнта абсолютної ліквідності є низькими протягом усього періоду. Особливо низьким є значення коефіцієнта у 2022 році (всього 0,11). Такий стан свідчить про недостатню кількість грошових коштів для покриття навіть незначної частини поточних зобов'язань, що, по суті, є ознакою низької платоспроможності Золотоніського маслоробного комбінату. Позитивним є зростання показника у 2023 році до 0,27, а у 2024 році - до 0,38, що свідчить про поліпшення фінансової ситуації на комбінаті.

4. Значення робочого капіталу, який відображає частину оборотних активів, профінансованих за рахунок довгострокових джерел значно коливалося протягом 2021 – 2024 рр. Різке зростання суми робочого капіталу протягом 2022 – 2023 рр. з 13 467 тис. грн до 213 949 тис. грн та зниження у 2024 р. до 128 478 тис. грн свідчать про нестабільність фінансового стану, однак позитивне значення показника дозволяє констатувати, що комбінат мав у наявності необхідні ресурси для фінансування поточної діяльності.

Проведений аналіз показників рентабельності ТДВ «Золотоніський маслоробний комбінат» дозволив виявити наступні особливості.

1. Ключовим індикатором ефективності, який дозволяє оцінити ефективність використання всіх наявних активів у процесі формування прибутку є показник рентабельності активів. Отримані в процесі розрахунку дані свідчать про нестабільність фінансових результатів, що потребує пошуку оптимальних шляхів результативного використання наявних ресурсів.

2. Показник рентабельності власного капіталу маслоробного комбінату, як і вище проаналізований показник рентабельності активів, також відчутно коливався. Такі зміни були як позитивні (у 2022 р. та 2024 р.), так і від'ємні (у

2021 та 2023 рр. (табл. 2.8) Позитивні значення, на нашу думку, можна пов'язати з ефектом фінансового левериджу, однак негативні у 2023 р. вказують на значні збитки, результатом яких є «проїдання» власного капіталу підприємства.

3. У досліджуваному періоді найвищі показники валової рентабельності були зафіксовані у 2023 році, коли прибутковість від реалізації продукції Золотоніського маслоробного комбінату становила 16,67 %. Попри початок повномасштабної війни у лютому 2023 року, цей фактор не спричинив різкого падіння рівня прибутку. Натомість у 2024 році ситуація змінилася: зросли витрати на виробництво, підвищилася собівартість продукції, що безпосередньо зменшило частку прибутку в кінцевій ціні.

4. Динаміка рентабельності реалізованої продукції (робіт, послуг) схожа на операційну рентабельність, підтверджуючи збитковість діяльності у 2022 та 2024 роках (-2,68 та -5,90 % відповідно) після врахування всіх витрат, у тому числі відсотків та податків та прибуток у 2021 та 2023 роках (7,16 та 10,97 % відповідно).

5. Позитивні значення операційної рентабельності реалізованої продукції (робіт, послуг) у 2021 та 2023 роках (10,05 та 14,38 % відповідно) свідчать про прибуткову операційну діяльність у ці роки, тоді як від'ємні значення у 2022 та 2024 роках (-1,29 та -1,73 % відповідно) вказують на збитки від основної діяльності, що корелює з показниками ROA та ROE.

Проведений аналіз ділової активності ТДВ «Золотоніський маслоробний комбінат» у 2021-2024 роках дозволив сформулювати наступні узагальнення і висновки щодо ефективності використання фінансових ресурсів.

1. Показник ресурсовіддачі демонструє нестабільну динаміку змін, яка може бути зумовлена як зменшенням вартості активів, так і збільшенням обсягів реалізованої продукції. Зокрема у 2021 р. значення показника становило 1,35, у 2022 році відбулось його зростання до 20,4, а у 2023 році – зниження до 0,99, у 2024 знову спостерігалось зростання до 1,41 (табл. 2,8). На нашу думку, такі зміни зумовлені недостатньою ефективністю використання ресурсів та недоліками внутрішньої стратегії розвитку маслоробного комбінату.

2. Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості був достатньо високим упродовж 2021 – 2024 років. Зокрема його значення у 2021 році становили 24,72, у 2022 р. – 40,63 (що є найліпшим показником всього періоду, що досліджується), у 2023 р. – 25,49, а у 2024 р. – 31,30. Таке значення показника дозволяє нам відмітити високу ефективність управління дебіторською заборгованістю та швидку оплату рахунків покупцями продукції. Одночасно вважаємо доцільним пов'язати коливання розрахованих нами значень зі змінами умов розрахунків зі споживачами та / або змінами у структурі продаж.

3. Період оборотності дебіторської заборгованості (термін кредитування) доповнює попередній. Зниження показника у 2022 (7,98 днів) та 2024 роках (11,66 днів) є позитивним, оскільки свідчить про прискорення надходження коштів.

4. Поступове зростання показника коефіцієнта оборотності кредиторської заборгованості протягом 2021 – 2024 років (17,12 у 2021 р.; 19,77 у 2022 р.; 20,87 у 2023 р.; 22,72 у 2024 р.), на нашу думку, свідчить про прискорення темпів розрахунків з кредиторами, що можна пов'язати із вчасним виконанням зобов'язань (що є позитивним) та зі зменшенням можливості використовувати кредиторську заборгованість як джерело фінансування (що є негативним).

5. Поступове скорочення періоду оборотності кредиторської заборгованості у 2021 – 2024 рр. підтверджує тенденцію до швидшого виконання зобов'язань перед постачальниками. Зокрема, якщо у 2021 р. цей показник становив 21,32 дня, то у 2022 р. він знизився до 18,46 дня, у 2023 р. – до 17,49 дня, а у 2024 р. – до 16,07 дня. Таке зменшення безпосередньо корелює зі зростанням коефіцієнта оборотності кредиторської заборгованості й свідчить про скорочення строків розрахунків.

6. Щодо коефіцієнта оборотності запасів, то його загальна динаміка вказує на зростання швидкості реалізації виробничих запасів. Особливо відчутне підвищення зафіксовано у 2022 р. (з 3,28 у 2021 р. до 6,64), тоді як у 2023 р. відбулося зниження до 4,04, а у 2024 р. знову спостерігалось зростання

до 5,17. Подібні коливання можуть бути зумовлені змінами в обсягах виробництва, коливаннями попиту або особливостями управління запасами. Водночас тенденція до підвищення оборотності загалом оцінюється позитивно, оскільки вказує на більш ефективне використання матеріальних ресурсів підприємства.

7. Показник періоду оборотності запасів, що відображає тривалість виробничого циклу та є оберненим до коефіцієнта їх оборотності, характеризує середній час перебування матеріальних ресурсів у складі підприємства. У 2021 р. він дорівнював 111,41 дня, у 2022 р. зменшився майже удвічі – до 54,93 дня, у 2023 р. знову зріс до 90,42 дня, а у 2024 р. скоротився до 70,55 дня. Така динаміка вказує на скорочення тривалості виробничого циклу та вдосконалення системи управління запасами, а отже, оцінюється нами як позитивна.

8. Упродовж 2021–2024 рр. коефіцієнт оборотності основних засобів зріс із 6,95 до 11,29, при цьому у 2022 р. він становив 8,22, а у 2023 р. – 8,88. Така динаміка свідчить про більш раціональне використання виробничого потенціалу підприємства та підвищення результативності наявних основних засобів, що загалом можна оцінити як позитивний процес.

9. Тривалість операційного циклу підприємства продемонструвала суттєву волатильність протягом аналізованого періоду (126,18 днів, 63,91 дні, 104,74 дні, 82,21 дні), що слугує прямим індикатором мінливості як виробничих, так і збутових процесів. У цілому таке скорочення розглядається як позитивна тенденція, оскільки свідчить про прискорення обігу коштів.

10. Динаміка тривалості фінансового циклу (оборотності оборотного капіталу) схожа на попередню, але додатково враховує період погашення кредиторської заборгованості. Зниження фінансового циклу (особливо у 2022 році) свідчить про більш ефективне управління грошовими потоками фінансовими службами ТДВ «Золотоніський маслоробний комбінат».

Таким чином, ТДВ Золотоніський маслоробний комбінат демонструє значні проблеми із забезпеченістю оборотних активів власними коштами та високу залежність від короткострокової заборгованості. Показник

маневреності власного капіталу хоч і зростає, але залишається на невисокому рівні. Коефіцієнт покриття інвестицій також є низьким. Загалом, фінансова стійкість підприємства залишається під загрозою.

Аналіз показників ліквідності протягом досліджуваного періоду свідчить про обмежену здатність підприємства покривати поточні зобов'язання, особливо за рахунок найбільш ліквідних активів. Аналіз рентабельності виявляє значну нестабільність, з періодами збиткової діяльності. Показники ділової активності демонструють коливання в ефективності управління активами та зобов'язаннями, з деяким покращенням у частині оборотності дебіторської заборгованості, запасів та основних засобів. Загалом, фінансовий стан підприємства є нестабільним та схильним до значних коливань, що потребує уваги керівництва.

Комплексний аналіз ТДВ «Яготинський маслозавод»

У ТДВ «Яготинський маслозавод» порівняно з ТДВ «Золотоніський маслоробний комбінат» ситуація з показниками фінансової стійкості дещо, краща, що можна побачити за допомогою наступних коефіцієнтів (табл. 2.8):

1. Значення коефіцієнта автономії збільшуються 0,38 у 2021 році до 0,43 у 2024 році, що вказує на поступове збільшення фінансової незалежності підприємства. І хоча значення показника у досліджувані періоди є достатньо низьким, вважаємо, що тенденції зростання показника є позитивним явищем.

2. Тенденція до зниження коефіцієнта фінансової залежності з 2,61 до 2,30 протягом періоду, що аналізується, свідчить про посилення автономності Яготинського маслозаводу у процесі прийняття рішень. Аналіз розрахованих показників коефіцієнта фінансового ризику відображує його зниження з 1,61 до 1,30, що також підтверджує вище сформульовані висновки.

Динаміка коефіцієнта фінансової залежності демонструє чітку позитивну тенденцію до зниження. Протягом періоду, що досліджується цей показник знизився з 2,61 у 2021 році до 2,30 у 2024 році. Це скорочення показує, що маслоробний комбінат поступово зменшує свою залежність від зовнішніх джерел фінансування. Таке зміцнення власного капіталу в загальній структурі пасивів вказує на посилення фінансової автономії, а отже зниження загального фінансового ризику.

3. Коефіцієнт фінансового ризику, який є зворотним показником автономії, знижується протягом 2021 – 2024 років з 1,61 до 1,30, що, на нашу думку, є свідченням проведення топменеджментом підприємства зваженої фінансової політики формування структури власних та позикових ресурсів.

4. Зростання коефіцієнта фінансової стійкості з 0,62 до 0,77 у цей же період вказує на зниження залежності підприємства від зовнішніх кредиторів.

5. Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами залишався позитивним протягом усього досліджуваного періоду та зріс із 0,27 у 2021 р. до 0,32 у 2024 р. Такі зміни свідчать про покращення забезпеченості оборотних активів власними ресурсами. За цим показником ТДВ Золотоніський маслоробний комбінат має сильнішу позицію порівняно з таким конкурентом, як ТДВ «Золотоніський маслоробний комбінат».

6. Коефіцієнт маневреності власного капіталу також був невисоким, але демонстрував зростання з 0,46 у 2021 році до 0,78 у 2024 році. Рівень показника є більш високим порівняно з конкурентами, а його значення, яке перевищує норму, дозволяє забезпечити достатню гнучкість використання коштів маслоробним комбінатом.

7. Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів у цей же період знизився з 0,25 до 0,20, що свідчить про зменшення залежності маслоробного комбінату від довготермінових кредитів та покращення структури капіталу.

8. Коефіцієнт фінансової незалежності капіталізованих джерел зріс з 0,75 до 0,80, що вказує на збільшення питомої ваги власного капіталу в структурі джерел фінансування.

9. Коефіцієнт короткострокової заборгованості станом на упродовж періоду, що досліджується зріс з 0,79 до 0,80, що свідчить про зниження як поточної платоспроможності, так і фінансової стійкості.

10. Коефіцієнт покриття інвестицій зріс із 0,51 до 0,54, що свідчить про покращення забезпеченості інвестиційних вкладень власними й довгостроковими джерелами фінансування та формування фінансового потенціалу для розвитку маслозаводу.

ТДВ «Яготинський маслозавод» має кращу ситуацію із забезпеченістю оборотних активів власними коштами та нижчий рівень короткострокової заборгованості, ніж ТДВ «Золотоніський маслоробний комбінат». Коефіцієнт маневреності власного капіталу дещо вищий, а коефіцієнт покриття інвестицій значно кращий, демонструючи при цьому позитивну динаміку.

Аналіз типу фінансової стійкості показав наступне. У 2021 та 2022 роках ТДВ «Яготинський маслозавод» демонстрував поточну фінансову стійкість, оскільки власні оборотні кошти були позитивними, але їх було недостатньо для повного покриття запасів (табл. 2.8, рис. 2.16).

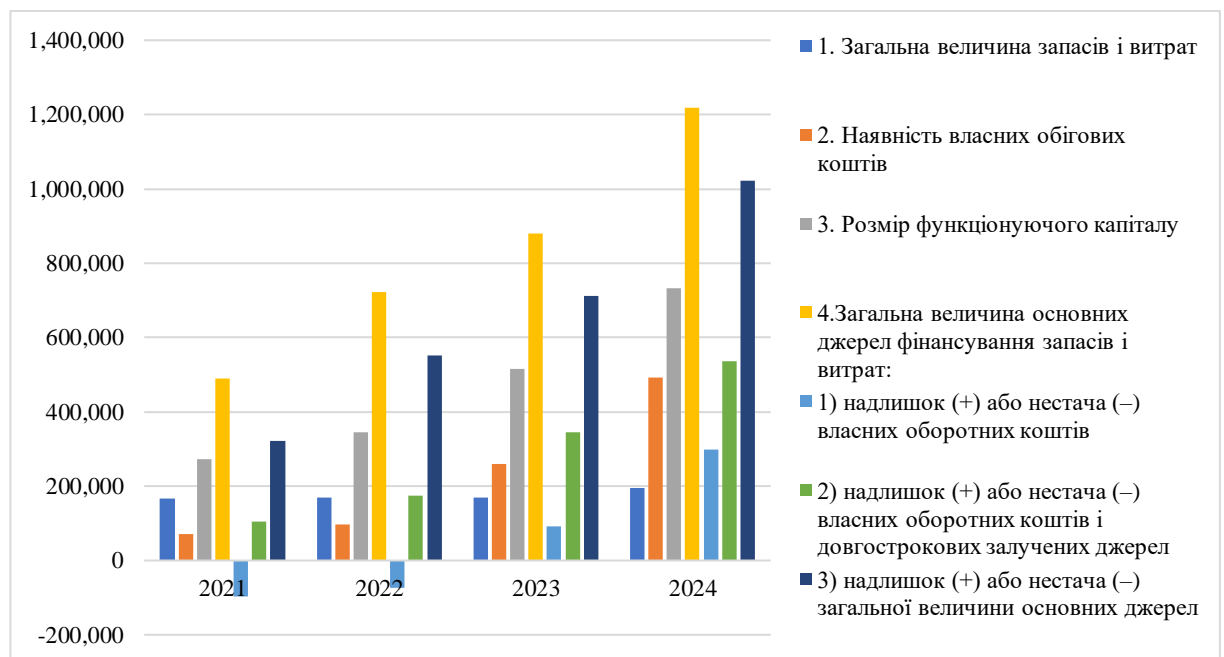

Рис. 2.16. Фінансування запасів і витрат ТДВ «Яготинський маслозавод»
Джерело: розраховано на основі [239].

У 2023 та 2024 роках підприємство досягло рівня абсолютної фінансової стійкості, оскільки власні оборотні кошти не лише були позитивними, але й повністю покривали запаси.

Аналіз ліквідності ТДВ «Яготинський маслозавод» (рис. 2.17) показав таке.

1. Коефіцієнт поточної (загальної) ліквідності з 1,36 у 2021 році поступово збільшувався і у 2024 році становив 1,74. Таке зростання свідчить про поліпшення здатності підприємства погашати свої поточні зобов'язання за

рахунок оборотних активів, а наближення значення даного показника до нормативного рекомендованого рівня) є позитивною тенденцією.

2. Динаміка коефіцієнт швидкої ліквідності демонструє стійке зростання, що вказує на покращення спроможності підприємства швидко погашати короткострокові борги за рахунок належних йому найбільш ліквідних активів.

3. Коефіцієнт абсолютної ліквідності залишався вкрай низьким протягом усього періоду, що свідчить про мінімальну кількість грошових коштів та їхніх еквівалентів, які доступні підприємству для негайного погашення зобов'язань. Одночасно, попри загальне поліпшення ліквідності, ТДВ «Яготинський маслозавод» не має значних сум грошових коштів.

4. Робочий капітал підприємства демонструє стабільне та значне зростання протягом усього періоду. Зокрема, з 272 276 тис. грн, які були у 2021 році він зріс у 2024 році до 732 038 тис. грн. Означені зміни розміру робочого капіталу є результатом збільшення частини оборотних активів, котрі фінансуються за рахунок довгострокових джерел, а також наслідком зміцнення фінансової основи поточної діяльності.

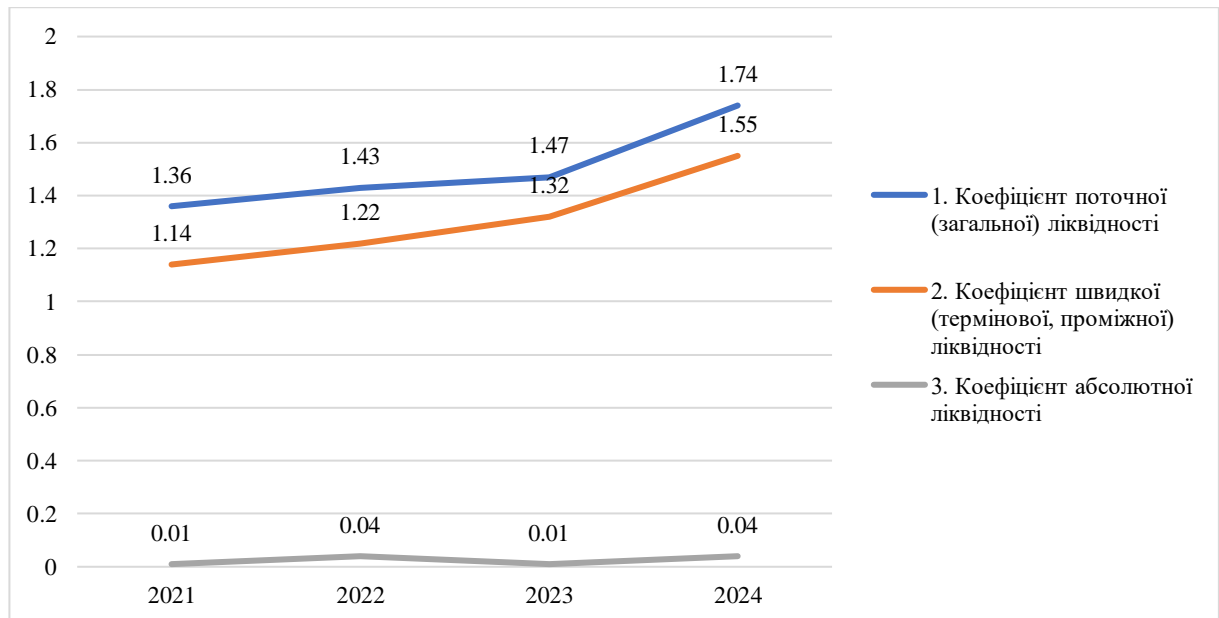

Рис. 2.17. Динаміка показників ліквідності

ТДВ «Яготинський маслозавод»

Джерело: розраховано на основі [239].

Фінансовий аналіз ТДВ «Яготинський маслозавод» дозволив виявити наступні зміни в діяльності підприємства у період 2021-2024 рр.

1. Рентабельність активів (ROA) у зазначений період змінювалася досить суттєво. У 2022 році підприємство працювало зі збитками – показник був від’ємним (-4,0 %), але вже у 2024 році він зріс до 11,79 %, що говорить про значне покращення ефективності використання ресурсів.

2. Рентабельність власного капіталу, як і вище проаналізований показник рентабельності активів відображає збитки, які були отримані маслозаводом у 2022 році. Однак у наступні періоди ситуація поліпшилась і ми бачимо поступове зростання цього показника (у 2023 - 22,72 % та 27,14 % у 2024 р.), що вказує на прибутковість підприємства.

3. Подібна динаміка відбувається з показником валової рентабельності, а саме – зниження у 2022 і поступове збільшення у наступних звітних періодах, що також підтверджує вищесформульовані тенденції.

4. Динаміка змін операційної рентабельності реалізованої продукції (робіт, послуг) по-суті повторює динаміку попередніх показників. Так, у 2022 ми бачимо її суттєве зниження до 0,67 %, а у наступні роки - зростання до 7,82 та 9,14 % відповідно. Звідси можемо зробити висновок щодо підвищення ефективності основної діяльності підприємства.

5. Чиста рентабельність реалізованої продукції (робіт, послуг), хоча й мала від’ємне значення у 2022 році (-2,04%), у решту років була позитивною та демонструвала тенденцію до зростання (2023 р. – 4,17 %; 2024 р. – 5,25 %), що свідчить про прибутковість діяльності підприємства після покриття всіх витрат та податків.

Аналіз ділової активності ТДВ «Яготинський маслозавод» виявив наступні особливості.

1. Показник ресурсовіддачі упродовж досліджуваного періоду демонструє неоднозначну динаміку – спочатку зниження з 2,04 до 1,84, а потім зростання до 2,24, що, на наш погляд, є ознакою підвищення ефективності використання активів для виробництва продукції.

2. Показники роботи з дебіторською заборгованістю характеризуються певною нестабільністю. Якщо у 2023 році спостерігалось уповільнення оборотності до 6,30 обертів (період інкасації 58 днів), то вже наступного року ситуація кардинально покращилася, зокрема, коефіцієнт оборотності зріс до 7,79, а термін повернення коштів скоротився до 47 днів. Це може вказувати на посилення контролю за розрахунками з покупцями.

3. Управління кредиторською заборгованістю демонструє стійку тенденцію до прискорення розрахунків. Період погашення зобов'язань перед постачальниками скоротився з 28 до 22 днів, що, з одного боку, підтверджує фінансову стабільність підприємства, але з іншого – може означати недостатнє використання товарного кредиту як джерела фінансування.

4. Особливу увагу привертає динаміка виробничих показників. Коефіцієнт оборотності запасів послідовно зростає з 15,99 до 20,66, при цьому тривалість виробничого циклу скоротилася з 23 до 18 днів. Для молочної промисловості, де швидкість переробки сировини критично важлива через обмежені терміни зберігання, такі результати є особливо позитивними.

5. Інтенсивність використання основних засобів також зростає – показник фондівіддачі збільшився з 7,12 до 11,69. Це може свідчити як про модернізацію виробничих потужностей, так і про оптимізацію їх завантаження.

6. Узагальнюючі показники – операційний та фінансовий цикли – відображають загальну картину ефективності бізнес-процесів. Операційний цикл скоротився з 74 до 65 днів, а фінансовий – стабілізувався на рівні 42 днів після зростання до 52 днів у 2023 році. Подібна динаміка типова для підприємств, які пережили шоківі зовнішні обставини (повномасштабна агресія РФ) та поступово відновлюють ефективність операційної діяльності.

Проведений аналіз дозволяє констатувати суттєву трансформацію фінансового стану ТДВ «Яготинський маслозавод» протягом досліджуваного періоду. На початку аналізованого відрізка (2021-2022 роки) підприємство мало позитивний власний оборотний капітал, проте його обсягу виявилось недостатньо для повного фінансування виробничих запасів. Це вказувало на

необхідність залучення позикових джерел для підтримки операційної діяльності. Натомість у 2023-2024 роках ситуація якісно змінилася – компанія вийшла на рівень абсолютної фінансової стійкості, забезпечивши повне покриття запасів власними оборотними коштами.

Показники ліквідності відображають поступове покращення фінансової гнучкості підприємства. Протягом аналізованого періоду коефіцієнти ліквідності мали тенденцію до зростання, що означає підвищення спроможності компанії виконувати свої платіжні зобов'язання без загрози фінансової кризи. Така динаміка сприяла формуванню стабільних партнерських відносин та полегшила доступ до зовнішнього фінансування.

Аналіз рентабельності продемонстрував неоднорідну картину. Зокрема, 2022 рік можна назвати критичним, оскільки підприємство працювало зі збитком, що відобразилося у негативних значеннях усіх коефіцієнтів прибутковості. Проте у наступні роки ситуація значно поліпшилась, що можна побачити в динаміці досліджуваних показників (табл. 2.8).

Що стосується ділової активності, то тут простежуються позитивні зрушення в декількох напрямках. По-перше, помітно покращилося управління товарно-матеріальними запасами та основними фондами – їх оборотність зростає, що свідчить про інтенсифікацію використання. По-друге, прискорилися розрахунки як з дебіторами, так і з кредиторами, що сприяє оптимізації грошових потоків. Узагальнюючи результати дослідження, можна стверджувати, що ТДВ «Яготинський маслозавод» досягло помітного прогресу у зміцненні фінансової позиції. Підприємство пройшло шлях від нестабільного фінансового стану до абсолютної стійкості, демонструючи при цьому покращення практично за всіма ключовими індикаторами фінансово-господарської діяльності.

Комплексний аналіз ТДВ «Баштанський сирзавод»

Погіршення показників фінансового стану загалом і фінансової стійкості зокрема (табл. 2.9), зумовлюються значними пошкодженнями виробничої інфраструктури під час повномасштабного вторгнення РФ.

Таблиця 2.9

Фінансові показники діяльності ТДВ "Баштанський сирзавод" і ТОВ "Пирятинський сирзавод", 2021-2024 рр.*

Показник	ТДВ "Баштанський сирзавод"				ТОВ "Пирятинський сирзавод"			
	2021	2022	2023	2024	2021	2022	2023	2024
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Аналіз фінансової стійкості								
1.1. Показники фінансової стійкості								
1. Коефіцієнт автономії (фінансової незалежності)	0,16	0,04	-0,21	-0,06	0,24	0,12	0,27	0,21
2. Коефіцієнт фінансової залежності	6,10	23,22	-4,67	-16,91	4,11	8,00	3,72	4,74
3. Коефіцієнт фінансового ризику	5,10	22,22	-5,67	-17,91	3,11	7,00	2,72	3,74
4. Коефіцієнт фінансової стійкості (стабільності)	0,20	0,05	-0,18	-0,06	0,32	0,14	0,37	0,27
5. Коефіцієнт маневреності власного капіталу	1,27	2,37	-2,62	-8,22	0,89	0,99	1,40	1,55
6. Коефіцієнт забезпеченості оборотних активів	0,27	0,14	-0,90	-0,85	0,27	0,15	0,44	0,38
7. Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів	0,62	0,88	-0,16	-0,06	0,42	0,57	0,49	0,54
8. Коефіцієнт фінансової незалежності капіталізованих джерел	0,38	0,12	-1,16	-1,06	0,58	0,43	0,51	0,46
9. Коефіцієнт короткострокової заборгованості	0,68	0,67	0,98	1,00	0,76	0,81	0,65	0,68
10. Коефіцієнт покриття інвестицій	0,43	0,36	-0,18	-0,06	0,42	0,29	0,53	0,46
1.2. Визначення типу фінансової стійкості підприємства								
1. Загальна величина запасів і витрат	74 908	63 273	26 463	25 014	146 823	265 955	212 095	238 528
2. Наявність власних обігових коштів	-27 426	-87 668	-138 094	-82 744	19 217	-24 715	84 088	56 682
3. Розмір функціонуючого капіталу	101 838	41 885	-131 185	-82 147	108 546	78 206	268 683	236 937
4. Загальна величина основних джерел фінансування запасів і витрат:	182 131	97 983	-131 185	-82 147	201 970	161 720	331 019	237 076
1) надлишок (+) або нестача (-) власних оборотних коштів:	-102 334	-150 941	-164 557	-107 758	-127 606	-290 670	-128 007	-181 846
2) надлишок (+) або нестача (-) власних оборотних коштів і довгострокових залучених джерел:	26 930	-21 388	-157 648	-107 161	-38 277	-187 749	56 588	-1 591
3) надлишок (+) або нестача (-) загальної величини основних джерел:	107 223	34 710	-157 648	-107 161	55 147	-104 235	118 924	-1 452

Закінчення таблиці 2.9

1	2	3	4	5	6	7	8	9
5. Трикомпонентний тип фінансової стійкості	(0;1;1)	(0;1;1)	(0;0;0)	(0;0;0)	(0;1;1)	(0;0;0)	(0;1;1)	(0;0;0)
5.1. Тип фінансової стійкості (ФС)	Нормальна Ф.С	Нормальна Ф.С	Кризовий	Кризовий	Нормальна Ф.С	Кризовий	Нормальна Ф.С	Кризовий
2. Аналіз ліквідності								
1. Коефіцієнт поточної (загальної) ліквідності	1,36	1,16	0,53	0,54	1,37	1,17	1,80	1,61
2. Коефіцієнт швидкої (термінової, проміжної) ліквідності	1,14	0,97	0,48	0,47	0,88	0,59	1,18	1,00
3. Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,05	0,01	0,00	0,00	0,31	0,09	0,34	0,31
4. Робочий капітал	101 838	41 885	-131 185	-82 147	108 546	78 206	268 683	236 937
3. Аналіз рентабельності								
	2020	2021	2022	2023	2020	2021	2022	2023
1. Рентабельність активів (ROA) , %	4,86	-15,20	-28,98	23,76	7,49	-6,71	15,91	-5,33
2. Рентабельність власного капіталу (ROE) , %	29,66	-353,04	135,26	-401,91	30,76	-53,67	59,20	-25,25
3. Валова рентабельність реалізованої продукції (R _G) , %	14,11	6,12	2,14	88,56	9,41	4,58	12,95	6,84
4. Операційна рентабельність реалізованої продукції (R _o)	7,58	-2,74	-22,81	4193,64	4,68	-0,95	9,14	1,26
5. Чиста рентабельність реалізованої продукції (R _N)	2,63	-7,56	-47,59	17016,53	2,74	-3,01	6,48	-2,25
4. Аналіз ділової активності								
1. Ресурсовіддача	1,85	2,01	0,61	0,00	2,73	2,23	2,46	2,37
2. Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	10,73	9,09	305,78	6,74	14,14	13,96	11,18	10,24
3. Період оборотності дебіторської заборгованості (термін кредитування)	34,02	40,15	1,19	54,13	25,81	26,15	32,64	35,66
4. Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	19,92	19,58	17,56	0,01	15,64	14,73	21,69	18,62
5. Період оборотності кредиторської заборгованості	18,32	18,64	20,78	52641,11	23,34	24,78	16,83	19,61
6. Коефіцієнт оборотності запасів	12,72	15,46	10,35	0,00	8,72	5,09	7,35	6,76
7. Період оборотності запасів (тривалість виробничого циклу)	28,68	23,61	35,28	163668,70	41,86	71,70	49,69	54,03
8. Коефіцієнт оборотності основних засобів	8,61	8,10	1,64	0,00	14,13	14,25	20,47	22,35
9. Тривалість операційного циклу	62,7	63,76	36,47	163722,8	67,67	97,85	82,33	89,69
10. Тривалість фінансового циклу (оборотності оборотного капіталу)	44,38	45,12	15,69	111081,7	44,33	73,07	65,5	70,08

*дані станом на 1 січня звітного року

Джерело: розраховано автором на основі [237; 240].

Зокрема:

1. Спостерігається значне зниження коефіцієнта автономії з 0,16 у 2021 році до -0,06 у 2024 році, що свідчить про втрату фінансової незалежності та перевагу залучених коштів над власними.

2. Аналіз фінансової стійкості ТДВ «Баштанський сирзавод» виявив критичне погіршення фінансового стану підприємства протягом досліджуваного періоду. Коефіцієнт фінансової залежності демонструє катастрофічну динаміку – від помірного значення 6,10 у 2021 році показник скоротився до -16,91 у 2024 році. Від'ємне значення сигналізує про те, що обсяг залучених коштів у кілька разів перевищує власний капітал, який фактично став негативним через накопичені збитки.

3. Аналогічну картину відображає коефіцієнт фінансового ризику, який змінився з 5,10 до -17,91. Така динаміка вказує на втрату підприємством фінансової самостійності та перехід у зону критичного ризику, коли компанія фактично існує лише завдяки залученим ресурсам.

4. Коефіцієнт фінансової стійкості впав з 0,20 до -0,06, підтверджуючи ерозію капітальної бази. Підприємство втратило власний капітал через збитки, що унеможливорює фінансування діяльності за рахунок внутрішніх джерел.

5. Особливо критичною є динаміка змін коефіцієнта маневреності власного капіталу – від 1,27 у 2021 році до аномального -8,22 у 2024-му. Такі різкі коливання, особливо негативні значення в останні два роки, спричинені одночасним скороченням і активів (яке зумовлено руйнацією виробничих потужностей та інфраструктури підприємства у наслідок війни), а також джерел їх фінансування, що характерно для підприємств, котрі перебувають у стані глибокої кризи.

6. Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами протягом майже всього періоду залишався негативним, досягнувши -0,85 у 2024 році. Це означає, що ТДВ «Баштанський сирзавод» станом на 2024 рік не має жодної гривні власних коштів для фінансування поточної діяльності й повністю залежить від своїх кредиторів.

7. Аналіз і оцінка показників структури капіталу також свідчать про наявність значних проблем. Зокрема, коефіцієнт фінансової незалежності капіталізованих джерел у 2023-2024 роках набув від'ємних значень (-1,16 та -1,06 відповідно). Це відбулось внаслідок того, що непокриті збитки підприємства перевищили розмір статутного капіталу, що фактично «знищило» його власний капітал.

8. Структура зобов'язань ТДВ «Баштанський сирзавод» також викликає суттєве занепокоєння. Як видно з табл. 2.9, коефіцієнт короткострокової заборгованості зріс до 1,0 у 2024 році, що практично означає повну залежність підприємства від короткострокових джерел фінансування. Така ситуація різко підвищує ризик втрати платоспроможності й потребує від цього суб'єкта господарювання постійного рефінансування своїх зобов'язань.

9. Коефіцієнт покриття інвестицій протягом усього періоду залишався критично низьким і навіть негативним, що свідчить про неспроможність профінансувати необоротні активи за рахунок стабільних джерел. Це позбавляє підприємство фінансового потенціалу для модернізації та розвитку.

10. Узагальнюючи, можна констатувати, що ТДВ «Баштанський сирзавод» перебуває у стані глибокої фінансової кризи, характерними ознаками якої є втрата власного капіталу, критична залежність від зовнішнього фінансування та відсутність власних оборотних коштів.

Аналіз джерел фінансування запасів і витрат, що передував визначенню типу фінансової стійкості ТДВ «Баштанський сирзавод» (рис. 2.18) показував кращу фінансову ситуацію у 2021-2022 роках (нормальна фінансова стійкість), а у 2023-2024 роках підприємство перебувало у стані кризової фінансової стійкості, оскільки власні оборотні кошти були від'ємними.

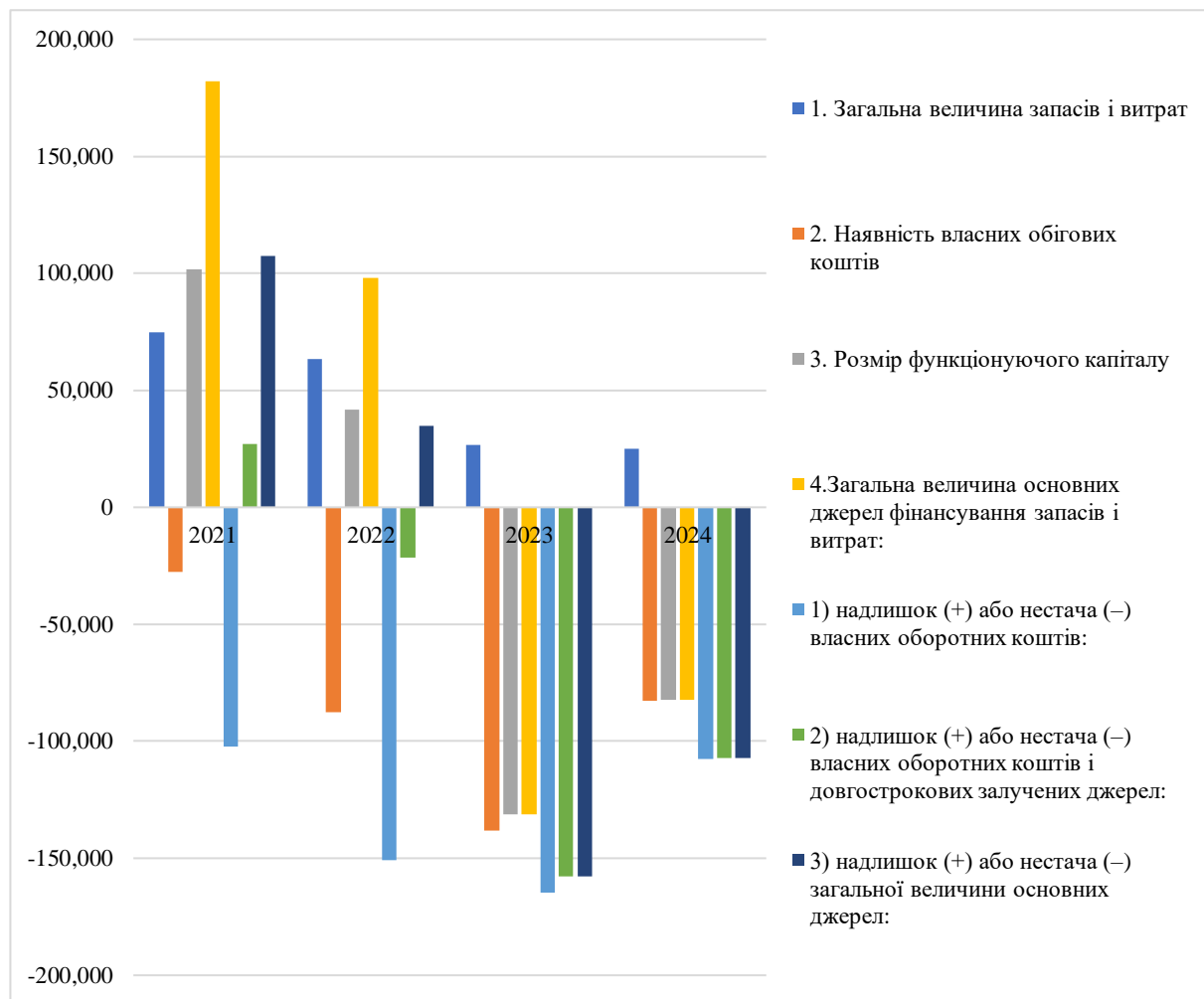

Рис. 2.18. Фінансування запасів і витрат ТДВ «Баштанський сирзавод»
Джерело: розраховано на основі [237].

Дослідження ліквідності ТДВ «Баштанський сирзавод» виявило критичне погіршення платіжної спроможності підприємства.

1. Коефіцієнт поточної ліквідності демонструє негативну тенденцію протягом усього аналізованого періоду. Якщо у 2021 році показник становив 1,06, що наближалось до мінімально прийнятного рівня, то вже у 2023-му він обвалився до 0,53, а у 2024-му дещо відновився до 0,58. Це означає, що на кожну гривню поточних зобов'язань підприємство має лише 53-58 копійок оборотних активів. За нормативу не менше ніж 1,5-2,0 така ситуація вказує на гостру нестачу ліквідних ресурсів для своєчасного виконання платіжних зобов'язань.

2. Коефіцієнт швидкої ліквідності відображає ще більш тривожну картину. Після відносно прийняттого значення 0,97 у 2022 році показник впав до 0,48 у 2023-му і трохи піднявся до 0,54 у 2024-му. Оскільки цей коефіцієнт враховує лише найбільш ліквідні активи (без запасів), його низькі значення свідчать про те, що навіть після «виключення» важко реалізованих товарно-матеріальних цінностей підприємство не спроможне розрахуватися з кредиторами.

3. Коефіцієнт абсолютної ліквідності перебував на критично низькому рівні впродовж усього періоду, практично наближаючись до нуля в останні два роки (0,05-0,06). Це означає, що підприємство фактично не має вільних грошових коштів для негайного погашення невідкладних платежів. За рекомендованого мінімуму 0,2-0,25 такі показники є ознакою неплатоспроможності.

4. Особливо показовою є динаміка робочого капіталу (власних оборотних коштів). У 2021-2022 роках підприємство мало позитивний робочий капітал, хоч і невеликий. Однак у 2023 році ситуація різко погіршилася – дефіцит сягнув 131,2 млн грн. Хоча у 2024 році розрив дещо скоротився до 82,1 млн грн, від'ємне значення зберігається. Це означає, що поточні зобов'язання перевищують усі оборотні активи, тобто підприємство змушене фінансувати частину оборотного капіталу короткостроковими боргами. Така ситуація робить підприємство надзвичайно вразливим до будь-яких негативних змін і фактично позбавляє його фінансової маневреності.

Узагальнюючи результати аналізу ліквідності, можна констатувати, що ТДВ «Баштанський сирзавод» перебуває у стані гострої кризи платоспроможності, яка характеризується хронічним дефіцитом ліквідних ресурсів та від'ємним робочим капіталом.

Аналіз показників рентабельності ТДВ «Баштанський сирзавод» виявив надзвичайно нестабільну динаміку, що відображує глибокі структурні проблеми підприємства.

1. Дослідження рентабельності активів виявило різкі коливання показників (від позитивних до негативних). Так, якщо у 2021 році кожна гривня активів формувала 4,86 коп. прибутку, то наступні два роки

характеризувалися глибокими збитками (-15,20 та -28,98 %). Такі показники означають, що у ці роки підприємство активно втрачало свої ресурси. Різкий стрибок до позитивних значень у 2024 році виглядає аномально порівняно з попередніми періодами, що може вказувати або на вплив одноразових факторів або на суттєве покращення операційної ефективності.

2. Рентабельність власного капіталу показала нелогічні екстремальні значення. Зокрема, негативні показники у 2022 та 2024 роках (відповідно - 353,04% та - 401,91%) означають, що збитки у кілька разів перевищували залишок власного капіталу, що можливе лише за умови, якщо через накопичені непокріті збитки власний капітал став від'ємним. Це дає нам підстави стверджувати, що позитивне значення, яке отримано внаслідок розрахунків, станом на 2023 р. не узгоджується з мінусовою рентабельністю активів того ж самого періоду.

3. Валова рентабельність знижувалася з 14,11 % у 2021 році до критичних 2,14 % у 2023-му. Це свідчить, що виробничі процеси ставали дедалі менш ефективними – різниця між виручкою та собівартістю продукції звужувалася до мінімуму. Аномально високе значення 2024 року може пояснюватися або різким зростанням відпускних цін (що можливо в умовах дефіциту після руйнування інфраструктури), або суттєвим скороченням виробничих витрат через зменшення обсягів.

Операційна рентабельність після позитивних 7,58% у 2021 році перейшла в зону збитковості (-2,74 та -22,81 % відповідно у 2022 р. і 2023 р.). Це означає, що основна діяльність підприємства – виробництво та реалізація продукції – стала збитковою ще до врахування фінансових витрат та податків. Надзвичайно високе значення 2024 року виглядає неприродно і, ймовірно, пов'язане з компенсаційними виплатами за зруйновані активи чи іншими одноразовими надходженнями, які формально відображені у фінансовій звітності підприємства «як дохід».

5. Чиста рентабельність повторює траєкторію операційної – збиткові 2022 та 2023 роки з аномально високим 2024-м. Враховуючи, що чистий прибуток формується після всіх витрат, включно з фінансовими та податковими, його раптове зростання у 2024 році на тлі катастрофічних попередніх періодів потребує детального дослідження первинної бухгалтерської документації.

Підсумовуючи, зазначимо, що показники рентабельності ТДВ «Баштанський сирзавод» відображають не стільки нормальну господарську діяльність, скільки наслідки надзвичайних обставин, імовірно пов'язаних із руйнуванням виробничої інфраструктури внаслідок бойових дій. Екстремальні значення 2024 року вимагають додаткового аналізу для з'ясування їхньої економічної природи та оцінки реальних перспектив відновлення підприємства.

Аналіз ділової активності ТДВ «Баштанський сирзавод» продемонстрував ознаки припинення операційної діяльності. Зокрема:

1. Ресурсовіддача тримала відносно стабільні позиції у 2021-2024 роках (1,85 та 2,01 відповідно), однак у 2023 році обвалилася до 0,61, а у 2024-му взагалі обнулилася. Нульове значення при формально позитивній рентабельності активів виглядає парадоксально й найімовірніше свідчить про те, що підприємство припинило нормальну господарську діяльність, хоча формально могло отримувати певні доходи (наприклад, компенсаційні виплати, здачу в оренду залишків майна тощо).

2. Показники роботи з дебіторською заборгованістю демонструють екстремальні коливання. У 2023 році коефіцієнт оборотності зріс до 305,78 (у попередні роки він становив близько 9). Це означає, що дебіторська заборгованість була погашена практично миттєво – за 1,19 дня (замість традиційних для підприємства 34-40 днів), що, на нашу думку, є проявом екстреної мобілізації коштів у кризових обставинах. У 2024 році спостерігається сповільнення оборотності (термін інкасації 54 дні), що вказує на нестабільність розрахунків ТДВ «Баштанський сирзавод».

3. Управління кредиторською заборгованістю у 2024 році фактично зупинилося. Коефіцієнт оборотності впав до 0,01, що означає погашення боргів лише раз на 52641 день – тобто практично ніколи. При цьому період її оборотності досяг «астрономічних» значень, що є прямим свідченням повної втрати платоспроможності. Підприємство накопичило борги перед постачальниками та іншими кредиторами і не мало можливості їх погасити, ймовірно через руйнування виробничих потужностей унаслідок бойових дій.

4. Оборотність запасів також «обнулилася» у 2024 році при формальній наявності значних запасів на балансі, що створило нереалістичний показник періоду оборотності у 163 668 днів (майже 450 років). Така картина, на наше переконання, характеризує ситуацію, коли запаси фізично знищені або втратили споживчу вартість, але ще не списані з балансу офіційно.

5. Аналогічна ситуація з основними засобами – їх оборотність у 2024 році стала «нульовою». За нормальних обставин це неможливо, оскільки будь-яке обладнання повинно створювати хоча б невеликий дохід. Вважаємо, що пояснити це можна тим, що виробничі потужності підприємства зруйновані і не функціонують, хоча формально залишаються на балансі до офіційного списання.

6. Такі узагальнюючі показники як операційний та фінансовий цикли у 2024 році набули неадекватних значень (163722 та 111081 день відповідно). У нормально функціонуючій економіці такі цифри неможливі і являють собою математичний артефакт, що виникає при діленні на величини, які близькі до нуля. По суті, це свідчить про повну руйнацію операційного циклу ТДВ «Баштанський сирзавод».

Комплексний аналіз усіх груп показників дозволяє констатувати критичний стан підприємства, що наближається до фактичного припинення діяльності. Фінансова стійкість перебуває на катастрофічно низькому рівні впродовж усього періоду дослідження. Власний капітал став від'ємним через накопичені збитки, що автоматично переводить підприємство у зону кризового типу фінансової стійкості. Більшість коефіцієнтів структури капіталу мають від'ємні значення, що є математичним відображенням фінансової неспроможності.

Платоспроможність ТДВ «Баштанський сирзавод» прогресивно погіршувалася, досягнувши критичного рівня в останні два роки. Усі коефіцієнти ліквідності значно нижчі нормативних значень, а робочий капітал перейшов у від'ємну зону, що робить підприємство неспроможним виконувати поточні зобов'язання. Показники рентабельності демонструють збитки у 2022-2023 роках. Аномально високі позитивні показники 2024 року не відображають реального покращення операційної ефективності, а ймовірно пов'язані з бухгалтерським відображенням надзвичайних доходів (компенсацій за зруйноване майно, страхових виплат тощо).

Ділова активність у 2024 році фактично зупинилася, про що красномовно свідчать нульові або близькі до нуля коефіцієнти оборотності ключових ресурсів – запасів, основних засобів та загальних активів. Неприродні, астрономічні значення тривалості операційного та фінансового циклів (понад 160 тисяч днів) не є реальними економічними показниками у їхньому класичному розумінні, а лише математичним відображенням того, що нормальний господарський кругообіг підприємства – від закупівлі сировини через виробництво до реалізації продукції та отримання коштів – повністю зупинився і не функціонує.

Сукупність виявлених ознак дозволяє припустити, що ТДВ «Баштанський сирзавод» зазнав значних руйнувань виробничої інфраструктури, ймовірно внаслідок бойових дій, і станом на кінець 2024 року фактично не проводив операційної діяльності, хоча формально залишився чинним юридично. Перспективи відновлення, які оголошені власниками підприємства, потребують окремого техніко-економічного обстеження збережених активів та оцінки можливостей їх відбудови.

Комплексний аналіз ТОВ «Пирятинський сирзавод»

Аналіз фінансової стійкості ТОВ «Пирятинський сирзавод» виявив ряд проблемних аспектів, хоча ситуація тут виглядає менш критичною порівняно з Баштанським сирзаводом.

1. Коефіцієнт автономії протягом усього періоду тримався на рівні 0,21 - 0,24, що є доволі низьким показником. Це означає, що лише п'ята частина активів профінансована власними коштами, решта – за рахунок кредиторів та позик. Така структура капіталу обмежує фінансову самостійність підприємства.

2. Коефіцієнт фінансової залежності підтверджує цю картину, коливаючись у межах 3,72-8,00, що значно перевищує нормативне значення. 2022 р. виявився особливо складним для ТОВ «Пирятинський сирзавод», що демонструє значення показника, який досяг 8,00 (тобто на 1 грн власних коштів припадало 8 грн позикових). У 2024 р. фінансова автономія підприємства дещо поліпшилась.

3. Зміни фінансового ризику демонструють подібну динаміку до коефіцієнта фінансової залежності. Найкраще значення цього показника (2,72 у 2023 році) майже втричі перевищує критичну межу, що свідчить про високу ймовірність виникнення фінансових ускладнень при несприятливих змінах ринкової кон'юнктури, що сформує додаткові ризики і загрози функціонуванню і розвитку підприємства.

4. Коефіцієнт фінансової стабільності коливався в діапазоні 0,14-0,37, що підтверджує той факт, що більша частина майна сформована за рахунок нестійких джерел фінансування. Найгірший результат припав на 2022 рік (0,14), а найкращий – на 2023-й (0,37), однак навіть він свідчить про слабку капітальну базу

5. Позитивним моментом є зростання коефіцієнта маневреності власного капіталу з 0,89 до 1,55. Це вказує на те, що власний капітал ТОВ «Пирятинський сирзавод» стає більш мобільним – зростає його частка, доступна для фінансування поточної діяльності, а не «заморожена» в основних засобах. Вважаємо доцільним відмітити, що при рекомендованому мінімумі 0,5 підприємство впевнено перевищує цю межу.

6. Забезпеченість оборотних активів власними коштами протягом періоду коливалась у межах 0,15-0,44. Це означає, що від 15 до 44 %

оборотного капіталу було профінансовано власними ресурсами, що краще за повну залежність від кредиторів, проте все одно обмежує фінансову свободу підприємства у проведенні самостійної фінансової політики.

7. Структура зобов'язань характеризується високою часткою довгострокових позик. Коефіцієнт довгострокового залучення зростає, досягнувши значення 0,54 у 2024 році, що може трактуватися двояко. З одного боку, підприємство має більш стабільне джерело фінансування порівняно з короткостроковими боргами, з іншого - збільшує фінансове навантаження на тривалий час.

8. Коефіцієнт фінансової незалежності капіталізованих джерел знаходиться в межах 0,43-0,58 й показує, що майже половина довгострокового фінансування забезпечується позиковими коштами. Такий стан несприятливо позначається на рівні фінансових ризиків функціонування і розвитку ТОВ «Пирятинський сирзавод».

9. Частка короткострокових зобов'язань знижується у 2024 році порівняно з 2021 роком (з 0,76 до 0,68), що навіть незважаючи на те, що короткострокові борги підприємства складають майже дві третини усіх його зобов'язань має свої позитивні сторони, які проявляються у зменшенні «тиску» поточних платежів та поліпшенні платоспроможності ТОВ «Пирятинський сирзавод».

10. Коефіцієнт покриття інвестицій залишається на достатньо низькому рівні, що свідчить про недостатність стабільних джерел для фінансування капітальних вкладень. Однак, його зростання у 2024 році (до 0,46) дає нам підстави говорити про поступове нарощування фінансового потенціалу, а отже, про наявність перспектив для розвитку.

Розрахунок показників, що характеризують тип фінансової стійкості підприємства, показав наступне. Фінансова стійкість ТОВ "Пирятинський сирзавод" була нестабільною. У 2021, 2023 роках підприємство демонструвало нормальну фінансову стійкість (табл. 2.9). У 2022 і 2024 роках підприємство тип фінансової стійкості характеризувався як кризовий (рис. 2.19).

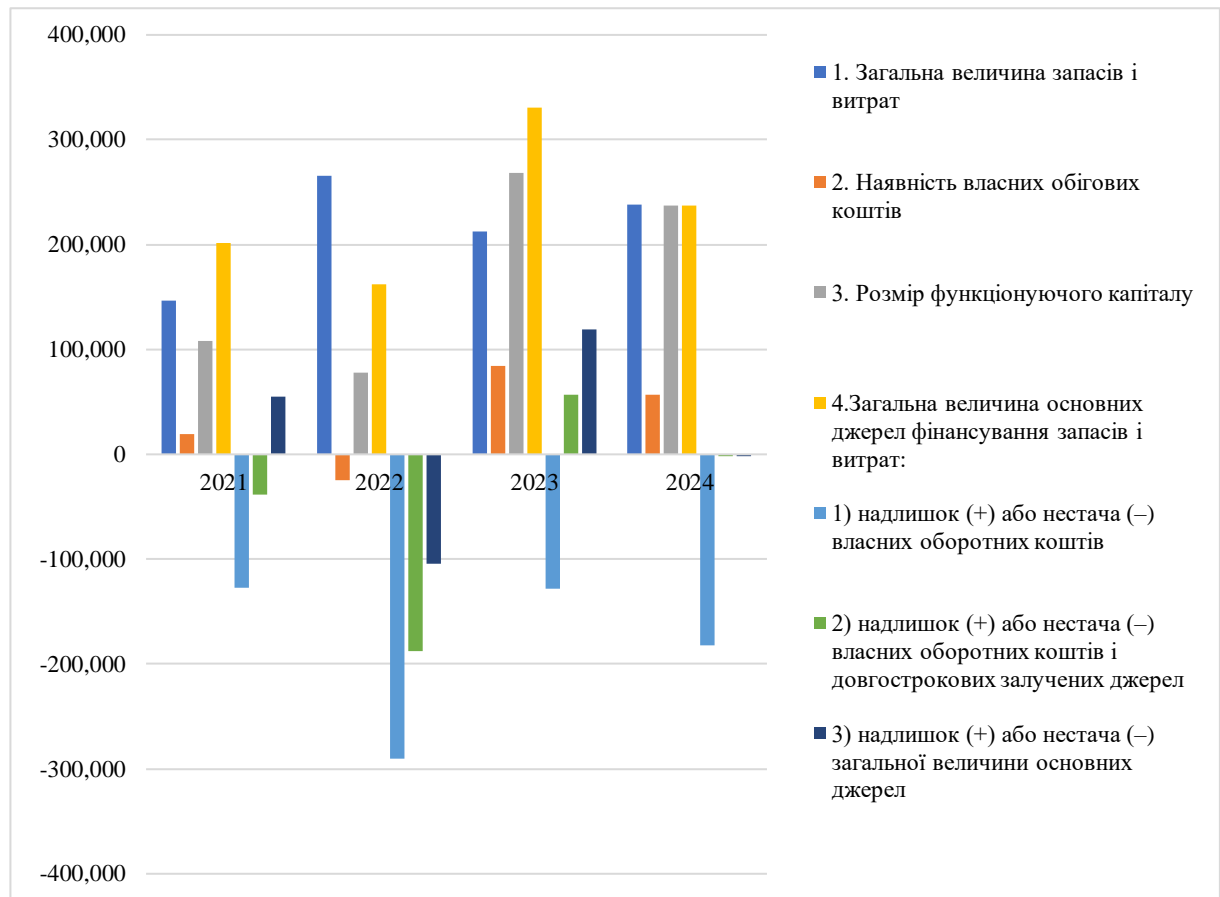

Рис. 2.19. Фінансування запасів і витрат ТОВ «Пирятинський сирзавод»
Джерело: розраховано на основі [240].

Аналіз показників ліквідності ТОВ «Пирятинський сирзавод» дозволив виявити наступне:

1. Коефіцієнт поточної ліквідності змінювався неоднорідно впродовж досліджуваних років. Найгіршим виявився 2022 рік із показником 1,37 – це означало, що запас оборотних коштів був обмеженим порівняно з наявними короткостроковими боргами. Якщо орієнтуватися на рекомендовані межі 1,5-2,0, то таке значення вказувало на недостатню фінансову подушку для маневру. Втім, наступного року картина змінилася на краще (показник піднявся до 1,80 і майже досяг нормативних орієнтирів). 2024 рік приніс погіршення – 1,61, але це все ще залишається в межах розумного. Попри ці хитання вгору-вниз, підприємство постійно мало достатньо оборотних засобів, аби впоратися зі своїми поточними фінансовими зобов'язаннями.

2. Коефіцієнт швидкої ліквідності відтворює подібну траєкторію. Мінімум також припав на 2022 рік (0,59), коли після виключення запасів підприємство могло погасити лише 59% короткострокових боргів за рахунок високоліквідних активів. Зростання до 0,99 у 2023-му та 0,89 у 2024-му свідчить про те, що структура оборотних активів покращилася – збільшилася частка грошей та дебіторської заборгованості відносно важкореалізованих запасів.

3. Коефіцієнт абсолютної ліквідності залишався на помірному рівні протягом усього періоду (0,09-0,34). Це означає, що підприємство тримає відносно невелику кількість вільних грошових коштів – від 9% до 34% від обсягу поточних зобов'язань. З одного боку, це обмежує можливості для миттєвого погашення невідкладних платежів. З іншого – свідчить про раціональне використання оборотного капіталу, оскільки надлишкова готівка на рахунках означала б заморожування ресурсів без отримання доходу.

4. Робочий капітал (власні оборотні кошти) протягом усього періоду залишався позитивним, що є ознакою «фінансового здоров'я» ТОВ «Пирятинський сирзавод». У 2021 році підприємство мало 108,5 млн грн власних оборотних коштів, у складному 2022-му цей запас скоротився до 78,2 млн грн, але вже у 2023-му різко зріс до 268,7 млн грн. У 2024 році спостерігалось зменшення до 236,9 млн грн, однак, незважаючи на це, його загальний обсяг залишився значним. Це дає нам підстави стверджувати, що обсяг робочого капіталу забезпечує фінансову стійкість та маневреність сирзаводу.

Дослідження показників рентабельності ТОВ «Пирятинський сирзавод» виявило циклічність результатів діяльності з чергуванням прибуткових та збиткових періодів.

1. Рентабельність активів змінювалася нерівномірно впродовж чотирьох років. У 2021 році кожна гривня активів приносила 7,49 копійки прибутку, проте 2022-й завершився зі збитком мінус 6,71 %. Наступний рік продемонстрував потужне відновлення – рентабельність сягнула 15,91 %, що

стало найкращим результатом за весь період. Однак 2024 рік знову виявився збитковим (мінус 5,33 %). Така хвилеподібна динаміка вказує на відсутність стабільності у використанні наявних ресурсів для генерування прибутку.

2. Рентабельність власного капіталу демонструє ще більш різкі перепади. Прибуткові роки показували високу віддачу для власників: 30,76% у 2021-му та вражаючі 59,20% у 2023-му, коли практично кожна друга гривня вкладеного капіталу поверталася у вигляді прибутку. Натомість збиткові періоди характеризувалися глибокими провалами – мінус 53,67% у 2022-му та мінус 25,25% у 2024-му. Це означає, що власники не лише не отримували доходу, а й втрачали частину свого капіталу через непокриті збитки.

3. Валова рентабельність, яка відображає ефективність безпосередньо виробничих процесів, коливалася в межах 4,58-12,95%. Найслабшим виявився 2022 рік із мізерним маржинальним доходом 4,58%, що означає – після покриття виробничих витрат залишалося менше п'яти копійок з кожної заробленої гривні. Покращення до 12,95% у 2023 році виглядає оптимістичніше, але загалом такі рівні валової рентабельності є помірними. Обмежена валова маржа звужує можливості підприємства для реінвестування коштів у модернізацію обладнання та впровадження технологічних новацій.

4. Операційна рентабельність у більшості років залишалася позитивною: 4,68 % у 2021-му, 9,14 % у 2023-му та скромні 1,26 % у 2024-му. Виняток становить 2022 рік із мінус 0,95%, коли основна діяльність – виробництво та продаж сирної продукції – виявилася збитковою ще до врахування фінансових витрат. Така одноразова операційна втрата може свідчити про тимчасові труднощі з ціноутворенням або різке зростання операційних витрат того року.

5. Чиста рентабельність, яка враховує всі витрати без винятку, відтворює загальну циклічність: прибуткові 2021 та 2023 роки чергуються зі збитковими 2022-м (мінус 3,01 %) та 2024-м (мінус 2,25 %). Така чергова модель «два кроки вперед – крок назад» вказує на вразливість підприємства до зовнішніх шоків і внутрішніх операційних проблем, які періодично знищують накопичені у попередні роки результати.

Дослідження показників ділової активності виявило неоднозначні тенденції з ознаками уповільнення окремих бізнес-процесів. Зокрема:

1. Ресурсовіддача ТОВ «Пирятинський сирзавод» протягом усього періоду втримувалася на відносно стабільному рівні без різких стрибків, що свідчить про сталу, хоча й не надто високу, здатність підприємства генерувати дохід від наявних активів.

2. Робота з дебіторською заборгованістю погіршилася протягом досліджуваного періоду. Оборотноість знизилася з 14,14 раза у 2021 році до 10,24 у 2024-му, що вказує на уповільнення розрахунків покупців за отриману продукцію. Паралельно термін комерційного кредитування зріс з 26 до 36 днів – підприємство стало чекати на оплату майже на тиждень довше. Якщо на початку періоду гроші надходили приблизно за три з половиною тижні, то наприкінці – вже за п'ять тижнів. Така тенденція призводить до заморожування більших обсягів оборотних коштів у розрахунках і водночас збільшує ймовірність виникнення безнадійних боргів.

3. Розрахунки з постачальниками відбувалися нерівномірно. У 2023 році підприємство розраховувалося особливо швидко – за 17 днів, що може вказувати на використання знижок за швидку оплату або на тиск кредиторів. У 2024 році термін розрахунків дещо збільшився до 20 днів, що все одно залишається швидшим порівняно з початком періоду. Коефіцієнт оборотноість кредиторської заборгованості коливався відповідно від 18-19 обертів на рік до піка у 21,69 у 2023-му.

4. Оборотноість запасів виявилася проблемною зоною. Після відносно непоганих показників 2021 року (8,72 обороту, або 42 дні зберігання) у 2022-му ситуація різко погіршилася – запаси оберталися лише 5 разів на рік, затримуючись на складах та у виробництві по 72 дні. Хоча надалі відбулося часткове покращення, показники так і не повернулися до рівня 2021 року. У 2024 році запаси оберталися 6,76 раза, перебуваючи на підприємстві 54 дні. Уповільнення оборотноість може сигналізувати як про накопичення важкореалізованих товарів, так і про зниження попиту на готову продукцію.

5. Позитивним моментом є зростання ефективності використання основних засобів. Фондовіддача послідовно зростала з 14,13 у 2021 році до 22,35 у 2024-му, що означає – кожна гривня, вкладена в обладнання та будівлі, генерує дедалі більше доходу. Це може свідчити про модернізацію виробничих потужностей або покращення їх завантаження.

6. Узагальнюючі показники – операційний та фінансовий цикли – демонструють подовження. Операційний цикл (від закупівлі сировини до отримання грошей від клієнтів) розтягнувся з 68 днів у 2021 році до майже 90 днів у 2024-му, досягнувши піка у 98 днів у 2022-му. Фінансовий цикл, який показує, скільки часу власні гроші заморожені в обороті, збільшився з 46 до 70 днів. Таке подовження означає, що підприємству потрібно більше оборотного капіталу для підтримки того самого обсягу діяльності, що знижує фінансову гнучкість.

Комплексний аналіз фінансово-господарського стану підприємства впродовж 2021-2024 років свідчить про його непостійність – успішні періоди змінюються складними етапами. Що стосується платоспроможності, то тут простежується певне покращення, особливо помітне після проблемного 2022 року. Показники ліквідності рухаються до рекомендованих меж, а стабільно позитивний робочий капітал дає підприємству фінансову подушку безпеки. Водночас здатність миттєво розраховуватися за невідкладними платежами обмежена через дефіцит вільної готівки на рахунках.

Рентабельність має виразний циклічний характер – прибуткові роки регулярно перемежуються збитковими. Така нестійка траєкторія розвитку свідчить про те, що бізнес чутливо реагує на зміни ринкового середовища і не має достатнього операційного запасу міцності. Збитки, що виникають через рік, фактично з'їдають результати попередніх успіхів і перешкоджають формуванню фінансової бази для стратегічних інвестицій.

Динаміка ділової активності виглядає суперечливо. Позитивним є зростання віддачі від основних засобів – обладнання використовується дедалі продуктивніше. Негативним – сповільнення руху дебіторської заборгованості

та товарних запасів, внаслідок чого операційний та фінансовий цикли розтягуються у часі. Це веде до того, що для підтримки тієї самої ділової активності потрібно залучати більше оборотних ресурсів, що посилює фінансовий тиск.

Ключовими завданнями для ТОВ «Пирятинський сирзавод» є досягнення стабільного прибутку без періодичних провалів у збитковість та вдосконалення роботи з оборотними активами – передусім пришвидшення повернення грошей від клієнтів та скорочення термінів зберігання запасів. Саме від розв'язання цих проблем залежить зміцнення фінансових позицій підприємства у перспективі.

Комплексний аналіз Приватного акціонерного товариства

«Ічнянський завод сухого молока та масла»

Аналіз фінансової стійкості ПрАТ «Ічнянський завод сухого молока та масла» (табл. 2.10) виявив такі основні зміни і тенденції:

1. Коефіцієнт автономії заводу сухого молока та масла впродовж усіх чотирьох років залишався від'ємним, що є ознакою фінансової кризи та повної залежності від зовнішніх джерел фінансування.

2. Коефіцієнт фінансової залежності набуває від'ємних значень впродовж усього періоду (від мінус 2,39 у 2021 році до мінус 1,51 у 2024-му). За нормальних обставин цей показник відображає співвідношення позикових та власних коштів, але коли власний капітал негативний, традиційне економічне тлумачення втрачає сенс. Фактично ці цифри лише підтверджують очевидне – підприємство перевантажене боргами, які воно не в змозі обслуговувати.

3. Коефіцієнт фінансового ризику також від'ємний, що є математичним наслідком від'ємного власного капіталу. Ситуація, що склалась, є проявом екстремально високого ризику. У таких умовах підприємство не має жодного власного ресурсу для погашення зобов'язань і повністю залежить від бажання і можливості кредиторів продовжувати співпрацю.

4. Показник фінансової стабільності з від'ємними значеннями сигналізує про те, що розмір боргів перевищують сукупну вартість майна. Іншими словами, навіть якби завод продав абсолютно все – будівлі, обладнання, запаси, – виручених коштів не вистачило б для повних розрахунків з кредиторами.

5. Маневреність власного капіталу у 2021 році була позитивною (1,72), але вже з 2022-го стала від'ємною (мінус 1,38-1,51). За від'ємного власного капіталу цей показник не має звичайного економічного змісту, але загалом підтверджує відсутність власних джерел для фінансування поточної діяльності.

6. Забезпеченість власними оборотними коштами критично низька і продовжує погіршуватися – від мінус 1,03 у 2021 році до мінус 1,90 у 2024-му. Це означає, що підприємство не має жодної копійки власних грошей для повсякденних операцій і змушене покривати навіть елементарні поточні потреби за рахунок постійного рефінансування короткострокових боргів. Така ситуація є класичною ознакою кризи ліквідності.

7. Коефіцієнт довгострокового залучення у 2021 році дорівнював нулю, оскільки довгострокових кредитів не було взагалі. У наступні роки показник став від'ємним через негативний власний капітал, що робить його інтерпретацію безглуздою з погляду класичних фінансових методик.

8. Фінансова незалежність капіталізованих джерел протягом усього періоду є від'ємною, причому абсолютні значення зростають, що вказує на поглиблення кризових явищ.

9. Коефіцієнт короткострокової заборгованості тримається близько до 1,0 впродовж 2021-2024 років. Це свідчить, що майже всі борги підприємства – короткострокові, тобто вимагають погашення протягом року. За відсутності власних ресурсів така структура боргів створює постійну загрозу втрати платоспроможності.

10. Показник покриття інвестицій від'ємний, що вказує на неможливість профінансувати необоротні активи стабільними джерелами. Це прямий наслідок від'ємного власного капіталу та відсутності довгострокового фінансування.

Таблиця 2.10

**Фінансові показники діяльності приватного акціонерного товариства
«Ічнянський завод сухого молока та масла» у період 2021-2024 рр.***

Показники	Приватне акціонерне товариство «Ічнянський завод сухого молока та масла»			
	2021	2022	2023	2024
1	2	3	4	5
Аналіз фінансової стійкості				
1.1. Показники фінансової стійкості				
1. Коефіцієнт автономії (фінансової незалежності)	-0,42	-0,68	-0,69	-0,66
2. Коефіцієнт фінансової залежності	-2,39	-1,46	-1,45	-1,51
3. Коефіцієнт фінансового ризику	-3,39	-2,46	-2,45	-2,51
4. Коефіцієнт фінансової стійкості (стабільності)	-0,30	-0,41	-0,41	-0,40
5. Коефіцієнт маневреності власного капіталу	-1,72	-1,38	-1,51	-1,51
6. Коефіцієнт забезпеченості оборотних активів	-1,03	-1,58	-1,74	-1,90
7. Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів	0,00	-0,25	-0,08	-0,27
8. Коефіцієнт фінансової незалежності капіталізованих джерел	-1,00	-1,25	-1,08	-1,27
9. Коефіцієнт короткострокової заборгованості	1,00	0,92	0,97	0,92
10. Коефіцієнт покриття інвестицій	-0,42	-0,55	-0,64	-0,52
1.2. Визначення типу фінансової стійкості підприємства				
1. Загальна величина запасів і витрат	14 726	33 128	23 565	26 903
2. Наявність власних обігових коштів	-86 509	-96 112	-82 486	-96 358
3. Розмір функціонуючого капіталу	-86 509	-83 837	-78 829	-84 462
4. Загальна величина основних джерел фінансування запасів і витрат:	-86 509	-83 837	-78 829	-84 462
1) надлишок (+) або нестача (–) власних оборотних коштів:	-101 235	-129 240	-106 051	-123 261
2) надлишок (+) або нестача (–) власних оборотних коштів і довгострокових залучених джерел:	-101 235	-116 965	-102 394	-111 365
3) надлишок (+) або нестача (–) загальної величини основних джерел:	-101 235	-116 965	-102 394	-111 365
5. Трикомпонентний тип фінансової стійкості	(0;0;0)	(0;0;0)	(0;0;0)	(0;0;0)
5.1. Тип фінансової стійкості (ФС)	Кризова ФС	Кризова ФС	Кризова ФС	Кризова ФС

Закінчення таблиці 2.10

1	2	3	4	5
2. Аналіз ліквідності				
1. Коефіцієнт поточної (загальної) ліквідності	0,49	0,39	0,36	0,35
2. Коефіцієнт швидкої (термінової, проміжної) ліквідності	0,41	0,15	0,20	0,16
3. Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,01	0,00	0,00	0,01
4. Робочий капітал	-86 509	-83 837	-78 829	-84 462
3. Аналіз рентабельності				
1. Рентабельність активів (ROA) , %	-5,93	-11,28	11,15	-21,36
2. Рентабельність власного капіталу (ROE), %	14,17	16,50	-16,13	32,33
3. Валова рентабельність реалізованої продукції (R _G), %	4,88	4,51	8,33	2,19
4. Операційна рентабельність реалізованої продукції (R _o)	-5,54	-3,00	2,05	-5,12
5. Чиста рентабельність реалізованої продукції (R _N)	-5,34	-3,45	2,05	-5,54
4. Аналіз ділової активності				
1. Ресурсовіддача	1,11	3,27	5,44	3,86
2. Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	2,09	20,78	23,08	24,38
3. Період оборотності дебіторської заборгованості (термін кредитування)	174,61	17,57	15,82	14,97
4. Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	1,68	6,80	10,57	6,69
5. Період оборотності кредиторської заборгованості	217,32	53,70	34,53	54,53
6. Коефіцієнт оборотності запасів	8,75	8,63	18,36	13,59
7. Період оборотності запасів (тривалість виробничого циклу)	41,73	42,27	19,88	26,86
8. Коефіцієнт оборотності основних засобів	3,75	8,32	13,95	8,22
9. Тривалість операційного циклу	216,34	59,84	35,7	41,83
10. Тривалість фінансового циклу (оборотності оборотного капіталу)	-0,98	6,14	1,17	-12,7

*дані станом на 1 січня звітнього року

Джерело: розраховано автором на основі [201].

Грунтовне дослідження всіх фінансових індикаторів та ідентифікація типу фінансової стійкості (рис. 2.20) дозволяють однозначно констатувати, що ПрАТ «Ічнянський завод сухого молока та масла» перебуває у критичному фінансовому стані протягом усього періоду 2021-2024 років.

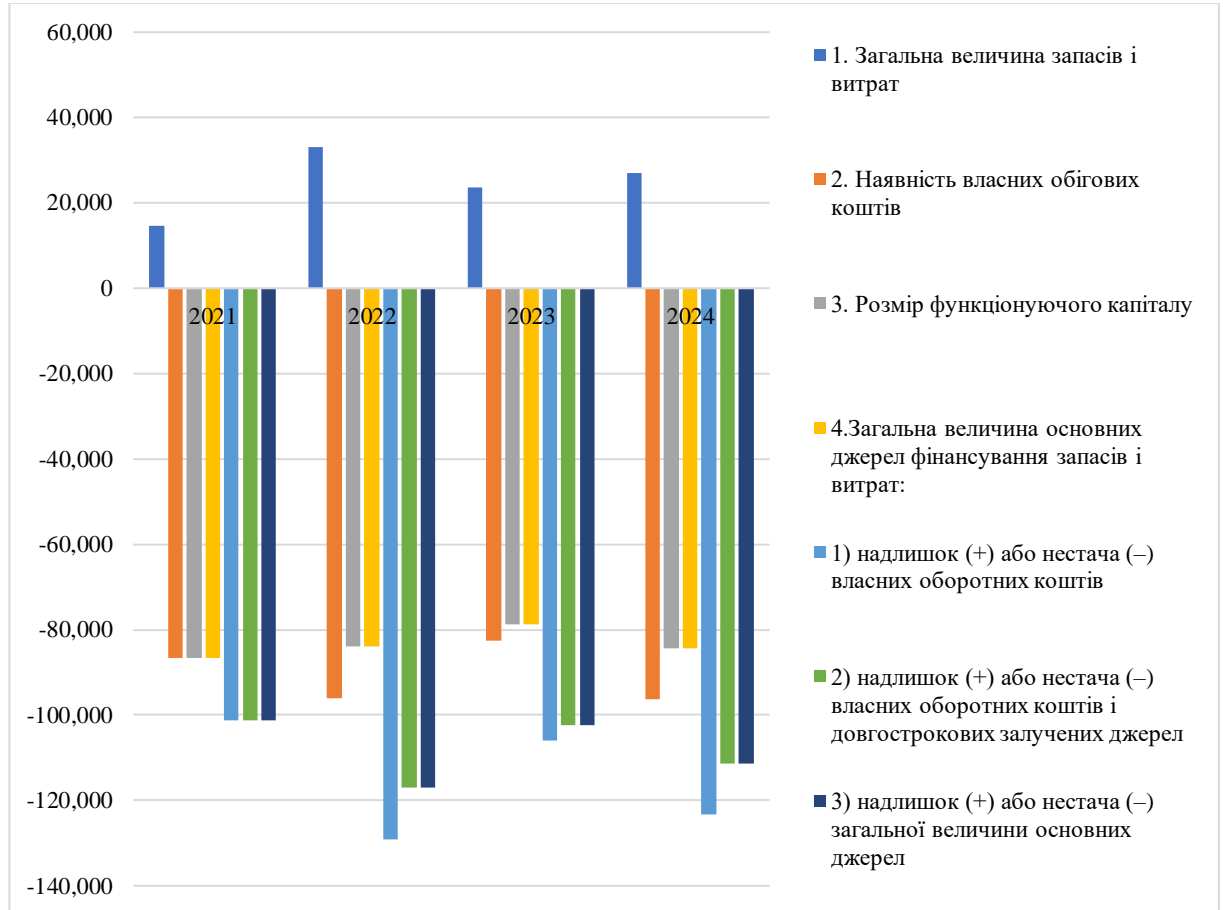

Рис. 2.20. Фінансування запасів і витрат

ПрАТ «Ічнянський завод сухого молока та масла»

Джерело: розраховано на основі [201].

Власний капітал підприємства є від'ємним, що автоматично робить від'ємними або аномальними практично всі коефіцієнти фінансової стійкості. Завод повністю позбавлений фінансової автономії і цілком залежить від зовнішніх джерел фінансування, переважно короткострокових. Ризик неплатоспроможності є екстремально високим.

За таких обставин підприємство потребує термінових антикризових заходів та розробки комплексної програми фінансового оздоровлення. Ключовими напрямками мають стати відновлення власного капіталу (через

докапіталізацію власниками або реструктуризацію боргів) та кардинальна перебудова структури фінансування з переходом від короткострокових до більш стабільних довгострокових джерел.

Аналіз ліквідності ПрАТ «Ічнянський завод сухого молока та масла» показав наступне:

1. Коефіцієнт поточної ліквідності протягом усього періоду був значно нижчим за рекомендовані значення (зазвичай 1.5-2.0) і мав тенденцію до зниження (з 0,49 у 2021 р. знизився до 0,35 у 2024 р.). Це свідчить про стійку нездатність підприємства покривати свої поточні зобов'язання за рахунок усіх оборотних активів, що є ознакою низької ліквідності та потенційних проблем з платоспроможністю.

2. Коефіцієнт швидкої ліквідності перебував на критично низькому рівні впродовж усіх чотирьох років. Після і без того слабкого показника 0,41 у 2021 році відбулося різке падіння до 0,15 у 2022-му, а надалі значення коливалися в межах 0,16-0,20. Це означає, що навіть якщо виключити з розрахунку товарні запаси (які потребують часу для реалізації), підприємство спроможне покрити лише 15-20% своїх короткострокових боргів за рахунок грошей та дебіторської заборгованості. Така ситуація створює надзвичайно високий ризик втрати платоспроможності при будь-якому несприятливому збігу обставин.

3. Коефіцієнт абсолютної ліквідності практично дорівнював нулю протягом усього досліджуваного періоду. Фактично це означає, що на рахунках підприємства майже немає вільних грошових коштів для термінових платежів. За нормативу хоча б 0,2-0,25 (тобто можливості негайно погасити п'яту частину боргів) такі значення є ознакою гострої кризи готівкової ліквідності.

4. Робочий капітал залишався від'ємним впродовж всього періоду 2021-2024 років. Це свідчить, що короткострокові зобов'язання постійно перевищували оборотні активи, тобто підприємство фінансувало частину поточної діяльності за рахунок боргів, які треба повертати протягом року. За нормальних обставин має бути навпаки – оборотні активи мають перевищувати короткострокові борги, створюючи фінансовий буфер. Стійке

збереження від'ємного робочого капіталу є яскравим симптомом глибокої фінансової нестабільності та перманентної загрози банкрутства.

Аналіз показників рентабельності засвідчив переважно збиткову діяльність підприємства впродовж досліджуваного періоду, з короткочасним винятком у 2023 році. Зокрема:

1. Рентабельність активів мала від'ємні значення у трьох роках (2021, 2022 та 2024) із чотирьох (-5,93, -11,8 та -21,36 % відповідно). Тобто кожна гривня вкладених активів не генерувала прибуток, а зменшувала свою вартість через збитки від операційної діяльності. 2023 рік, в якому ПрАТ «Ічнянський завод сухого молока та масла» досягло позитивної рентабельності активів став винятком, проте вже наступного року цей результат не вдалося закріпити.

2. Рентабельність власного капіталу формально демонструє позитивні значення у 2021, 2022 та 2024 роках і від'ємне (-16,13 %) у 2023-му. Проте ці цифри потребують обережного трактування. Оскільки власний капітал підприємства є від'ємним (що підтверджено аналізом фінансової стійкості), математичний розрахунок ROE втрачає звичайний економічний зміст – ділення на негативну величину дає парадоксальні результати. Сам факт від'ємного власного капіталу вже є достатньою ознакою критичного фінансового стану, тому показник ROE у цьому випадку не несе корисної інформації для ухвалення рішень.

3. Валова рентабельність протягом усього періоду залишалася на вкрай низькому рівні. Найкращий результат – 4,88% у 2023 році, найгірший – 2,19% у 2024-му. Це означає, що після покриття виробничих витрат у підприємства залишалося лише 2-5 копійок з кожної заробленої гривні. Такі мізерні маржі вказують або на низьку ефективність виробництва (високу собівартість), або на неможливість встановлювати достатні відпускні ціни через жорстку конкуренцію чи слабкі позиції на ринку.

4. Операційна рентабельність три роки з чотирьох (у 2021, 2022 та 2024 роках) була збитковою (- 5,54% , - 3,00% та - 5,12% відповідно). 2023 рік приніс операційний прибуток на рівні 2,05%. Систематична збитковість основної діяльності (виробництва та продажу продукції) є значною проблемою, яка

вимагає від керівництва ПрАТ «Ічнянський завод сухого молока та масла» розробки та впровадження вираженої стратегії функціонування та розвитку.

5. Чиста рентабельність, що враховує абсолютно всі витрати включно з фінансовими та податковими, повторює траєкторію операційної рентабельності. Це підтверджує загальну картину – підприємство збиткове у більшості періодів, а короткочасна прибутковість 2023 року не змогла змінити цей негативний тренд.

Аналіз ділової активності підприємства виявив такі тенденції:

1. Ресурсовіддача зростала впродовж 2022-2024 років, що свідчить про підвищення ефективності використання наявних ресурсів ПрАТ «Ічнянський завод сухого молока та масла». У 2024 році цей показник погіршився, що, на нашу думку, могло бути викликано несприятливими змінами кон'юнктури ринку, недостатнім завантаженням виробничих ліній.

2. Управління дебіторською заборгованістю продемонструвало помітне покращення після 2022 року. Коефіцієнт оборотності суттєво виріс, а період інкасації скоротився. Якщо на початку періоду підприємство тривалий час очікувало на надходження платежів, то з 2022 року розрахунки з покупцями значно прискорилися, що позитивно позначилося на ліквідності через швидший приплив грошових коштів.

3. Розрахунки з кредиторами також прискорилися впродовж 2022-2023 років. Період погашення кредиторської заборгованості скоротився з 217 днів у 2021 році (понад 7 місяців) до 35 днів у 2023-му, що означає перехід від значних затримок платежів до майже місячного циклу розрахунків. У 2024 році цей показник дещо збільшився до 55 днів, однак залишився суттєво нижчим порівняно з 2021 роком.

4. Оборотність запасів перебувала на стабільному рівні протягом 2021-2022 років, однак суттєво зросла у 2023 році і зменшилась у 2024 р. Зміни останніх років зумовили зростання, а потім і зменшення періоду зберігання запасів (з 41-42 днів до 20 днів, а потім до 27 днів відповідно). Прискорене обертання запасів свідчить про інтенсифікацію виробничих процесів та

прискорення реалізації готової продукції, тоді як уповільнення – може вказувати на зниження попиту, накопичення нереалізованих залишків або труднощі зі збутом.

5. Ефективність використання основних засобів значно зросла впродовж 2022-2023 років – фондіввіддача збільшилася з 3,75 до 13,95. Це означає, що віддача від кожної гривні, інвестованої в обладнання та виробничі приміщення, зросла майже вчетверо. Втім, у 2024 році показник знизився до 8,22, хоча й перевищив початковий рівень.

6. Тривалість операційного циклу (від моменту закупівлі сировини до надходження коштів від реалізації) скоротилася з 216 днів у 2021 році до 36 днів у 2023-му – майже в шість разів. Таке суттєве прискорення свідчить про значне покращення швидкості трансформації виробничих ресурсів у грошові надходження. У 2024 році тривалість циклу незначно зросла до 42 днів, проте залишилася на прийнятному рівні.

7. Фінансовий цикл демонструє неоднозначну картину. У 2021 та 2024 роках він мав від'ємні значення (мінус 1 день та мінус 13 днів відповідно), тоді як у 2022-2023 роках був позитивним, але вкрай коротким (6 та 1 день). Від'ємний фінансовий цикл теоретично означає, що підприємство отримує оплату від покупців раніше, ніж розраховується з постачальниками. За сприятливих обставин це свідчило б про ефективне управління грошовими потоками та раціональне використання кредиторської заборгованості як джерела безкоштовного фінансування. Однак в умовах від'ємного власного капіталу, що характерно для цього підприємства, від'ємний фінансовий цикл радше вказує на критичну залежність від систематичного відстрочення платежів кредиторам – тобто підприємство фактично утримується «на плаву» завдяки толерантності постачальників до несвоєчасних розрахунків.

Комплексне дослідження фінансових показників підприємства впродовж 2021-2024 років дозволяє констатувати глибоку системну кризу з короткочасними епізодами часткового покращення окремих аспектів діяльності.

Платіжна спроможність перебуває у критичному стані протягом усього аналізованого періоду. Усі коефіцієнти ліквідності значно нижчі мінімально прийнятних норм, що робить підприємство практично неспроможним своєчасно виконувати поточні платіжні зобов'язання. Стійко від'ємний робочий капітал підтверджує цю невтішну картину – короткострокові борги постійно перевищують оборотні активи, позбавляючи підприємство будь-якого фінансового буфера безпеки. Ризик втрати платоспроможності залишається екстремально високим.

Прибутковість демонструє переважно негативні результати. Три з чотирьох досліджуваних років завершилися збитками, і лише 2023 рік приніс короточасний прибуток. Валова та операційна рентабельність залишаються мізерними навіть у кращі періоди, що вказує на системні проблеми – або занадто високу собівартість виробництва, або неможливість встановлювати економічно обґрунтовані ціни через слабкі ринкові позиції, або поєднання обох факторів.

Ділова активність виявляє певні позитивні зрушення в окремі роки в межах періоду, що аналізується. З розрахункових даних видно, що управління дебіторською заборгованістю після 2022 року помітно покращилося. Покращення відбулось з оборотністю та використанням основних засобів. Щодо від'ємного фінансового циклу - він формально виглядає позитивно, але в контексті загальної кризи переважно вказує на виживання за рахунок відстрочення платежів кредиторам підприємства.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що незважаючи на окремі покращення у сфері ділової активності впродовж певних періодів, вони не компенсують фундаментальних проблем. Критично низька ліквідність, від'ємний власний капітал, систематична збитковість та повна залежність від зовнішнього фінансування створюють картину підприємства, яке балансує на межі банкрутства.

За таких обставин ПрАТ «Ічнянський завод сухого молока та масла» потребує невідкладної розробки та реалізації комплексної антикризової програми. Ключовими напрямками мають стати відновлення власного капіталу

(через докапіталізацію або реструктуризацію боргів), радикальне зниження собівартості продукції, покращення ринкових позицій для підвищення рентабельності продажів та зміцнення ліквідності через нарощування оборотного капіталу. Без системних змін перспективи довгострокового виживання підприємства залишаються сумнівними.

Наступним етапом дослідження є аналіз інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств.

ТДВ «Золотоніський маслоробний комбінат». У 2021 році «Золотоніський маслоробний комбінат» проявив значну активність у сфері зовнішніх фінансових інвестицій, володіючи інвестиційними сертифікатами загальною балансовою вартістю 97 млн грн та міноритарними частками та пакетами акцій на суму 0,2 млн грн [47].

З метою гарантії виробництва безпечних та якісних продуктів харчування на підприємстві «впроваджена та сертифікована інтегрована система управління безпечністю харчових продуктів», яка відповідає вимогам стандарту ДСТУ ISO 22000:2019 (ISO 22000:2018) [80]. У 2021 році Золотоніський маслоробний комбінат «пройшов міжнародний сертифікаційний аудит за системою управління безпечності харчових продуктів згідно з вимогами FSSC 22000 версія 5, яка є надійною схемою аудиту та сертифікації системи менеджменту безпеки харчових продуктів в харчовому ланцюзі постачань, яка заснована на стандартах ISO, ISO/TS визнаних на міжнародному рівні» [80]. А також отримала підтвердження від ТОВ Центр сертифікації “Халяль Глобал Юкрейн”, Kascert international щодо вироблення підприємством «молочних продуктів, які відповідають вимогам HALAL» [80]. Отримання таких сертифікатів часто вимагає модернізації обладнання, впровадження нових процедур та навчання персоналу, що є формами інвестицій.

Підприємство у 2022 році придбало пастеризаційно-охолоджуючу установку КМЗ-ПОУ-25 на суму 9844,2 тис. грн, що дало можливість не тільки збільшити обсяг виробництва продукції, а й обсяг реалізації на експорт. «Із загального обсягу реалізованої продукції поставки на експорт становили

612 501 тис. грн, або 52,48 %» [235]. У 2023 році для забезпечення безперебійної роботи й уникнення втрат запасів і готової продукції в умовах відсутності електроенергії в умовах війни підприємство придбало «генератор дизельний Cummins C62.5 D5P з АВР на суму 1112,6 тис. грн та Дизель-генератор 5KJDD825ASB на суму 4257,2 тис. грн» [77].

ТОВ «Пирятинський сирзавод». Станом на 2021 рік ТОВ «Пирятинський сирзавод» функціонувало з впровадженими міжнародними стандартами: системою управління якістю ISO 9001:2008 та системою управління безпечністю харчової продукції ISO 22000:2005. Підприємство також характеризувалося наявністю сучасного технологічного устаткування та кваліфікованих фахівців. У цьому ж році було здійснено капітальні вкладення в модернізацію виробництва – придбано автоматичну лінію для пакування плавленого сиру у брикетній формі. Водночас розпочалося спорудження власних очисних споруд [77]. Ці інвестиційні рішення відображають орієнтацію керівництва на нарощування виробничої ефективності та розбудову екологічно відповідальної інфраструктури.

Придбання пакувального автомата, найімовірніше, мало на меті прискорити процес пакування та потенційно знизити витрати на робочу силу при виробництві плавленого сиру. Розпочате будівництво очисних споруд засвідчує увагу підприємства до екологічних аспектів діяльності та принципів сталого розвитку – можливо, це було викликано посиленням регуляторних вимог або дотриманням внутрішніх корпоративних стандартів відповідальності. Щодо фінансових інвестицій, то у 2020 році «Пирятинський сирзавод» не вкладав кошти в цінні папери сторонніх компаній, концентруючи ресурси на власному розвитку [77].

ТОВ «Пирятинський сирзавод» у 2022 році продовжив будівництво очисних споруд та здійснив низку інвестиційних вкладень, котрі включали будівництво локальних очисних споруд, яке розпочалося у 2021-му році й має локальний характер. У цьому ж році для фасування твердого сиру підприємство придбало «пакувальне обладнання Cryovac SVS45» [240; 211].

У наступному році було продовжено інвестування у необоротні активи. Так для забезпечення безперервності виробництва продукції було придбано «дизельний електрогенератор Kohler B900 для резервного енергозабезпечення» [212]. Аналіз приміток до фінансової звітності показав, що у 2024 році сирзаводом було придбано 12 одиниць основних засобів вартістю до 50 тис.грн за штуку. У цей період було куплено «цифровий термінал для збору даних IT-G500-15E» та «автоматичну мийку високого тиску Karcher HD 6/15-4 Classic» [213].

ТДВ «Яготинський маслозавод».

ТДВ «Яготинський маслозавод» у 2021 році, на відміну від «Пирятинського сирзаводу», здійснив фінансові вкладення поза межами власного виробництва. Підприємство інвестувало 52 495 тис. грн у інвестиційні сертифікати ЗНВПФ «Престиж-капітальні інвестиції» під управлінням ТОВ «КУА «Еталон Ессет Менеджмент» [81].

Щодо інноваційної діяльності, то того ж року завод запустив у виробництво низку нових продуктів: сирковий десерт, густий йогурт у великій упаковці (280 г) та ультрапастеризоване молоко в пакуванні тетра-фіно [213]. Розширення продуктової лінійки такими позиціями демонструє намагання компанії урізноманітнити асортимент і відповісти на зростаючий інтерес покупців до зручних продуктів із подовженим терміном придатності. Вихід на ринок з сирковими десертами та новими смаками йогуртів допоміг охопити додаткові групи споживачів, а виробництво ультрапастеризованого молока в упаковці тетра-фіно відбило розуміння необхідності у продуктах, які можна транспортувати на великі відстані без втрати якості завдяки тривалому терміну зберігання.

У 2022 році «Яготинський маслозавод» суттєво розширив асортимент продукції. Зокрема, споживачам було представлено такі молочні новинки, як «1,5 % біфідойогурт, безлактозне масло 73 та 82,5 % жирності та вершкове масло 62 % (вагою 180 г), а також безлактозний сир 5 % жиру і нову лінійку смаків йогуртів» [163].

Випуск безлактозної продукції свідчить про бажання компанії охопити споживачів з особливими дієтичними потребами та слідувати тенденціям ринку здорового харчування. А розробка нових смаків йогуртів та інших молочних продуктів також спрямована на задоволення різноманітних смаків споживачів та збільшення частки ринку.

ТДВ «Баштанський сирзавод». У 2021 році компанія успішно пройшла сертифікаційний аудит на відповідність вимогам інтегрованої системи управління безпечністю харчових продуктів та якістю ISO 9001:2015 та ISO 22000:2018 (НАССР), а також підтвердила свій міжнародний сертифікат «Халяль». У період 2021-2022 років Баштанський сирзавод здійснив придбання нового виробничого обладнання для виготовлення сирів та йогуртів [79].

Інвестиції в обладнання для виробництва як сирів, так і йогуртів вказують на стратегію диверсифікації продуктового портфеля та потенційне розширення присутності на ринку молочних продуктів. Підприємство постійно вивчало передові технології та аналізувало ринкові тенденції [231].

У 2023 році діяльність Баштанського сирзаводу зазнала значного впливу повномасштабної збройної агресії РФ проти України. У зв'язку з бойовими діями підприємство було змушене призупинити виробництво, а його майно зазнало пошкоджень. Однак, незважаючи на це, ліквідація підприємства не планувалася, і вживалися заходи для відновлення діяльності після закінчення активної фази війни [232].

За попередні п'ять років підприємство придбало «лінію для виробництва сирів Паста Філата (Comat), агрегат для пакування сирів Паста Філата (Multivac R145), модуль дозування фруктонаповнювача, принтери для фасувальних автоматів (Fill Pack), новий електронавантажувач та нові кулачкові насоси в маслоцеху». Залишкова вартість нематеріальних активів на кінець 2023 року становила 235 тис. грн, а основних засобів – 86 745 тис. грн. Стратегія подальшої діяльності підприємства була спрямована на відновлення виробничих потужностей після завершення воєнного стану, налагодження

каналів постачання сировини та відновлення виробництва, а також розглядалася можливість переміщення частини виробничих потужностей на інші території України [232].

Приватне акціонерне товариство «Ічнянський завод сухого молока та масла». Дані фінансової звітності підприємства вказують на суттєве зростання нематеріальних активів упродовж 2021 та 2022 років. Дослідження приміток до фінансової звітності (форма № 5) дозволяє стверджувати про тогочасні інвестиції у нематеріальні активи (патенти, придбання програмного забезпечення тощо), що пов'язано з впровадженням нових технологій або процесів у найближчій перспективі [199; 200].

У 2022 році підприємство розпочало «легке для травлення виробництво молока А2», для споживачів, котрі мають непереносимість лактози. Того ж року підприємство наростило виробничі потужності та почало постачати сухе молоко за кордон – зокрема, до Вірменії, Єгипту й Китаю. Зростання обсягів експорту вказує на те, що продукція підприємства стала більш привабливою для іноземних покупців і може конкурувати на світовому ринку. Одночасно, завод розпочав реалізацію проєкту з оновлення дизайну упаковки продукції під торговою маркою «Молочний світ» [78].

Незважаючи на позитивні фінансові результати, у примітках до фінансової звітності за 2023 рік зазначається суттєва невизначеність щодо безперервності діяльності підприємства у зв'язку з військовою агресією. У цьому ж році зобов'язання компанії перевищили її загальні активи. Протягом зазначеного року підприємство придбало електрогенератор Kohler B900, що, по суті, стало інвестицією в забезпечення безперервності виробництва в умовах можливих перебоїв з електропостачанням. У 2024 році заплановано продовження комплексної модернізації підприємства» [202].

Порівняльний аналіз інвестиційної активності та інноваційної діяльності у 2021 – 2024 рр. зведено у таблиці 2.11.

Таблиця 2.11

Порівняльний аналіз інвестиційної активності та інноваційної діяльності у 2021-2024 рр.

Рік	Золотоніський маслоробний комбінат	Пирятинський сирзавод	Баштанський сирзавод	Яготинський маслозавод	Ічнянський завод сухого молока та масла
2021- 2022	Отримання міжнародного сертифікату FSSC 22000	Дослідження та розробка інноваційних технологій (R&D) нових твердих сирів та стратегій виходу на експортні ринки	Інноваційна діяльність, ймовірно, зосереджена на реагуванні на наслідки війни	Продовження розробки нових продуктів	Запуск виробництва молока А2, ребрендинг упаковки ТМ "Молочний світ"
2023	Продовження підтримки стандартів FSSC 22000	Продовження R&D, можлива розробка сиру "Сметанковий"	Інноваційна діяльність, ймовірно, зосереджена на адаптації після переміщення	Запуск кефіру 1%	Відновлення виробництва молока А2, розширення лінійки А2 (кефір, йогурт)
2024	Ймовірно, продовження підтримки високих стандартів харчової безпеки	Можливий запуск сиру "Сметанковий"	Інноваційна діяльність, ймовірно, зосереджена на відновленні та стабілізації	Запуск нових продуктів, включаючи біфідойогурт 1.5%, різноманітні йогурти, безлактозне масло та сир	Продовження випуску кефіру та йогуртів на основі молока А2

* використано дані станом на 1 січня звітного року

Джерело: розроблено автором на основі: [46; 201; 237; 238; 239; 240].

Узагальнюючи результати проведеного аналізу, можна констатувати наступне:

1. Молочна промисловість України, попри наявні труднощі, продовжує посідати важливе місце у структурі харчової індустрії та зберігає суттєві перспективи розвитку й модернізації. Розширення асортименту молочної продукції, зростання купівельного інтересу та впровадження сучасних виробничих рішень посилюють конкурентну боротьбу між підприємствами галузі. Така ситуація спонукає виробників систематично покращувати якісні характеристики товарів, урізноманітнювати продуктову лінійку, підвищувати ефективність виробництва та застосовувати нові підходи до просування продукції з метою охоплення ширших ринкових сегментів.

2. Фінансові результати досліджуваних молокопереробних підприємств характеризуються значною диференціацією. Зокрема, окремі компанії (наприклад, «Яготинський маслозавод») виявляють відносну стабільність та демонструють позитивну динаміку ключових фінансових індикаторів. Натомість інші суб'єкти господарювання («Золотоніський маслоробний комбінат», «Баштанський сирзавод», «Ічнянський завод сухого молока та масла») переживають серйозні фінансові труднощі, що проявляється у недостатній ліквідності активів, збитковості операційної діяльності та критичній залежності від зовнішніх джерел фінансування.

3. Зовнішні чинники, передусім повномасштабна російська агресія проти України, спричинили деструктивний вплив на функціонування окремих підприємств галузі. Зокрема, діяльність «Баштанського сирзаводу» зазнала критичних втрат внаслідок руйнування виробничої інфраструктури та вимушеного призупинення виробничих процесів, що кардинально погіршило фінансово-економічне становище підприємства.

4. Незважаючи на фінансові та операційні виклики, аналізовані підприємства активно здійснюють інноваційну та інвестиційну діяльність, спрямовану на модернізацію виробництва, отримання міжнародних сертифікатів якості та безпечності, розширення асортименту продукції

(включаючи безлактозну продукцію та молоко А2), а також на забезпечення безперервності діяльності в умовах війни шляхом придбання резервних джерел енергії.

5. Відмінності у фінансових показниках та інноваційно-інвестиційній активності між підприємствами, які представляють різні сегменти галузі та організаційно-правові форми, свідчать про різний рівень їхньої стійкості до несприятливих умов та вимагають розробки різних стратегій розвитку у відповідь на виклики ринку та зовнішнього середовища.

2.3. Оцінка впливу інноваційно-інвестиційного забезпечення промислових підприємств на рівень їхньої економічної безпеки

Молочна промисловість є динамічною частиною реального сектору економіки, який залежить від зовнішніх (макроекономічних, політичних, соціальних, технологічних) та внутрішніх (організаційних, операційних) факторів. Для успішного інноваційно-інвестиційного розвитку підприємствам необхідно враховувати вплив зазначених чинників, що й забезпечують PEST (аналіз зовнішнього середовища) та SWOT (аналіз внутрішніх і зовнішніх можливостей/загроз) методики.

PEST аналіз досліджуючи політичні, економічні, соціальні і технологічні фактори допомагає визначити ризики та перспективи для інвестицій і інновацій у молочній галузі. Зауважимо, що без PEST-аналізу підприємство може недооцінити зовнішні загрози (наприклад, зміни законодавства) або пропустити інноваційні можливості зростання (наприклад, нові ринки збуту) [307; 363].

SWOT-аналіз дає змогу всебічно оцінити становище підприємства через визначення його переваг і недоліків, а також потенційних можливостей і ризиків. Такий підхід допомагає зрозуміти, куди варто спрямувати інвестиції – наприклад, на оновлення виробничих потужностей – і які інновації мають пріоритет, зокрема створення продуктів для здорового харчування [304; 316; 336].

На нашу думку, комплексне застосування PEST- і SWOT-аналізу для дослідження інноваційно-інвестиційного забезпечення та економічної безпеки підприємств є необхідним інструментом не лише для якісної діагностики поточного стану, а й для формування вираженої стратегії розвитку суб'єктів галузі. Така інтеграція методів є логічною, оскільки PEST-аналіз виявляє зовнішні чинники макросередовища, які в подальшому трансформуються у можливості чи загрози в рамках SWOT-аналізу, а останній, у свою чергу, створює підґрунтя для адаптації стратегії підприємства до виявлених умов функціонування [304; 307; 316; 336; 363].

З огляду на це вважаємо доцільним провести PEST-аналіз не окремих підприємств, а галузі загалом, а SWOT-аналіз по кожному з досліджуваних підприємств (ТОВ «Пирятинський сирзавод», ТДВ «Яготинський маслозавод», ТДВ «Золотоніський маслоробний комбінат», ТДВ «Баштанський сирзавод», ПрАТ «Ічнянський завод сухого молока та масла») окремо.

Політичний, економічний, соціальний та технологічний (PEST) аналіз молочної промисловості України. Молочна промисловість України функціонує під впливом складної взаємодії політичних, економічних, соціальних та технологічних факторів, які формують умови її розвитку, конкурентоспроможності та інноваційного потенціалу.

Політичні фактори. Агресія РФ проти України є головним політичним чинником, що кардинально вплинула на функціонування молочної промисловості. Воєнний конфлікт спричинив критичне скорочення сировинної бази (стрімко зменшилась кількість молочних корів), а багато сільськогосподарських територій, де раніше розвивалося молочне виробництво, тепер окуповані або зруйновані. Експерти фіксують, що з 2015 по початок 2024 року поголів'я корів в Україні скоротилося приблизно на 50 %. Активні бойові дії зруйнували фермерські господарства і поставили під загрозу майбутнє сировинне забезпечення галузі [353].

До того ж війна спровокувала транспортний колапс і зниження купівельної спроможності населення, через що низка молокопереробних

заводів була змушена призупинити роботу [349]. Ще одним вагомим політичним фактором стало блокування західних кордонів, що значно ускладнило експортно-імпортні операції. Не менш важливою проблемою стала мобілізація, яка створила гострий дефіцит досвідчених фахівців по всьому виробничому ланцюгу - від молочних ферм до переробних цехів [353].

Державне регулювання галузі здійснюється на основі Закону України «Про молоко та молочні продукти» [203] та інших нормативно-правових актів, яких налічується понад 50 [255]. Уряд розглядає можливість запровадження нових законодавчих ініціатив, спрямованих на підтримку та відновлення молочної промисловості, включаючи зниження ставки ПДВ. Ці заходи свідчать про розуміння урядом важливості галузі для національної економіки та продовольчої безпеки. Проте наявні проблеми, у тому числі затримки платежів від роздрібних мереж виробникам молочної продукції, вказують на потенційні недоліки в регуляторному контролі та/або дисбаланс ринкової кон'юнктури [350].

Ключовим політичним пріоритетом є європейська інтеграція України. Лібералізація торгівлі з Європейським Союзом стала важливим фактором підтримки галузі, забезпечивши тим самим доступ до нових експортних ринків. Понад 50 молокопереробних підприємств отримали дозвіл на експорт до ЄС [353]. Угода про автономні торговельні заходи ЄС (без тарифів та квот) сприяла інтеграції української молочної продукції до єдиного ринку ЄС для авторизованих продуктів

Втрата російського ринку, який до 2014 року був основним для українського молочного експорту, спричинила кардинальні зміни у структурі українського молочного експорту. Галузь змушена була переорієнтовувати виробництво та шукати нові експортні напрямки, серед яких ключовим ринком став Європейський союз, а Польща – стала є лідером за обсягами імпорту української молочної продукції [353]. Водночас можливість не продовження ЄС дії безмитних та безквотних торговельних умов після 5 червня 2025 р. становить значну загрозу для конкурентоздатності української молочної продукції на європейському ринку [324].

Ще один фактор, який можна віднести до політичних, – це державні сільськогосподарські субсидії спрямовані на підтримку тваринництва та переробки. Наприклад, одним з інструментів фінансової підтримки є програма «Доступні кредити 5-7-9 %». За умовами програми передбачено часткове відшкодування витрат на придбання племінної худоби та модернізацію ферм [276]. Однак обсяги державної підтримки можуть бути недостатніми порівняно з країнами ЄС [356], а розподіл субсидій може бути нерівномірним, (надання переваг великим агрохолдингам) [343].

Економічні фактори. Інфляційні процеси останніх років істотно вплинули на вартість молочних продуктів у роздрібній торгівлі. Серед головних причин подорожчання – брак молочної сировини, нестача персоналу та нестабільне електропостачання. З 2022 року кількість працюючих молокопереробних заводів помітно зменшилася, що додатково дестабілізує ринок. Чимало виробничих потужностей залишилися на тимчасово окупованих землях [292]. Подорожчання енергоресурсів, зокрема необхідність використання дизель-генераторів під час блекаутів, призводить до зростання собівартості виробництва і, відповідно, роздрібних цін на готову продукцію.

Зміни курсу гривні, зокрема її різке знецінення після 2014 року, неоднозначно позначилися на розвитку галузі. Станом на березень 2025 року вартість сирого молока в Україні була на 28% нижчою порівняно з європейським рівнем, що зробило вітчизняну продукцію привабливішою для закордонних покупців [292]. Водночас зміцнення гривні до долара може уповільнити цінове зростання.

Купівельна спроможність населення щодо молочних продуктів обмежена зменшенням реальних доходів і масовою еміграцією громадян [325]. Паралельно зростає попит на рослинні аналоги молока – цим напоєм цікавиться дедалі більше людей, які керуються турботою про здоров'я, особистими переконаннями чи просто доступністю такої продукції [352].

Державні дотації сільському господарству, попри благі наміри, не завжди здатні покрити економічні втрати, спричинені воєнними діями та зростанням цін. Неповне використання виробничих потужностей молокозаводів додатково

підвищує собівартість і послаблює їхні конкурентні позиції [325]. Протягом 2024 року темпи зростання ВВП України уповільнилися, що демонструє тривалий негативний ефект війни на економіку. У 2023 році випуск молока впав через скорочення стада, а попит – як внутрішній, так і зовнішній – зменшився внаслідок зниження доходів населення та масового виїзду українців за кордон [309].

Соціальні фактори. Воєнні дії спровокували серйозні демографічні зрушення - мільйони українців виїхали за кордон, що істотно зменшило внутрішнє споживання молочних продуктів [353]. Хоча після деокупації окремих регіонів частина людей повертається, загальне зменшення населення країни, ймовірно, ще довго впливатиме на обсяги ринку [289]. Разом із тим спостерігається інша тенденція - сільські мешканці дедалі частіше відмовляються від власного виробництва молока і купують готову продукцію в торгових мережах, що стимулює промислове виробництво [290].

Зростаюча увага до здоров'я та збільшення числа людей з лактазною недостатністю формують попит на спеціалізовані продукти – безлактозне молоко, рослинні напої тощо [354]. Вихід безлактозних ліній від провідних виробників, зокрема Пирятинського сирзаводу, підтверджує реакцію ринку на нові споживчі потреби [326]. Паралельно помітний інтерес до продукції місцевих виробників – люди дедалі частіше обирають традиційні товари регіональних брендів [283].

Водночас зниження доходів населення призвело до поступового зменшення середнього споживання молочних продуктів на одну особу [287]. Дедалі більше покупців звертають увагу на етичні аспекти виробництва – умови утримання тварин та екологічність виробничих процесів [323]. Варто також зазначити, що левову частку сирого молока в Україні досі виробляють приватні господарства, що ускладнює контроль якості та промислову переробку у великих масштабах [299].

Технологічні фактори. Попри воєнний стан, великі молочні комплекси продовжують вкладати кошти у сучасні технології задля підвищення продуктивності та забезпечення довгострокової стабільності бізнесу [351].

Галузь переживає процес укрупнення - малі ферми масово закриваються, натомість великі технологічно оснащені господарства посилюють свої позиції [355]. Енергоефективність набуває критичного значення – зростання тарифів на електроенергію змушує виробників шукати шляхи модернізації та впроваджувати енергозберігаючі рішення. Наразі як потенційних постачальників такого обладнання розглядають нідерландські компанії. Приклад застосування трубчастих охолоджувачів Мюллера (Müller) демонструє, що подібні технології дають можливість суттєво зменшити енергоспоживання і водночас покращити якість молока [297].

Сучасна переробка молока передбачає застосування ультрависокотемпературної обробки (УНТ) та інших методів, які гарантують безпечність продукції та подовжують її придатність до споживання [308]. Використання передових пакувальних технологій, зокрема асептичного розливу, критично важливе для збереження якості товарів і розширення експортних можливостей [275].

Логістика також модернізується: потенційне впровадження систем трекінгу на базі технологій Індустрії 4.0 дозволить краще контролювати ланцюги постачання [180]. Українська асоціація виробників молока (УАВМ) активно підтримує технологічний розвиток галузі – від ферм до переробних підприємств – з метою підвищення продуктивності та покращення якісних показників продукції [345].

Узагальнений PEST-аналіз молочної промисловості України представлено на рисунку 2.21.

Зважаючи на складне та динамічне зовнішнє середовище, окреслене в PEST-аналізі, яке виявило ключові макроекономічні фактори впливу на молочну промисловість України – від політичної нестабільності та економічних викликів (інфляція, ціни на енергоносії, проблеми з фінансуванням) до соціальних зрушень (зміна споживчих трендів у бік здорового харчування) та технологічних імперативів (потреба в модернізації, впровадженні стандартів безпеки) – стає очевидно, що ці фактори створюють як спільні для всіх гравців ризику, так і вікна можливостей.

Р	Е	С	Т
Політичні	Економічні	Соціальні	Технологічні
<ul style="list-style-type: none"> - Війна з Росією (дефіцит сировини, логістика, кадри). - Державне регулювання (Закон «Про молоко та молочні продукти», нові законопроекти). - Євроінтеграція (лібералізація торгівлі з ЄС). - Торговельна політика (втрата ринку РФ, переорієнтація на ЄС). - Сільськогосподарські субсидії (підтримка тваринництва та переробки). 	<ul style="list-style-type: none"> Інфляція (зростання цін), коливання валютного курсу (вплив на експорт та імпорт). - Споживчі витрати (зниження доходів, міграція, рослинні заміники). - Сільськогосподарські субсидії (потреба в державній підтримці). - Зростання ВВП (сповільнення темпів). - Завантаженість потужностей (низький рівень). 	<ul style="list-style-type: none"> Демографічні зміни (міграція, скорочення населення) - Тенденції у сфері здоров'я (непереносимість лактози, попит на спеціалізовану продукцію). Споживчі переваги (зростання попиту на м'які сири, регіональну продукцію). Етичні міркування (добробут тварин, стале виробництво) - Структура виробництва (домінування домогосподарств). 	<ul style="list-style-type: none"> Розвиток технологій у фермерстві (інформаційні технології, автоматизація) - Технології переробки (модернізація тощо). Інновації в пакуванні (сталість, збільшення терміну зберігання). - Управління ланцюгом поставок (відстеження).

Рис. 2.21. Узагальнений PEST-аналіз молочної промисловості України

Джерело: розроблено автором на основі [203; 255; 275; 276; 283; 287; 289-292; 296; 297; 299; 308; 309; 323-326; 343; 345; 346; 350-356].

Однак загальний аналіз макросередовища не дає повного уявлення про те, як саме кожне окреме підприємство адаптується до цих умов, використовує переваги або страждає від загроз. Обрані для аналізу підприємства суттєво відрізняються за своїми внутрішніми ресурсами, управлінськими підходами, ринковими позиціями, технологічним рівнем, фінансовою стійкістю та інноваційним потенціалом.

Саме ці внутрішні особливості визначають їхню спроможність ефективно реагувати на зовнішні стимули – чи то використовувати сприятливі соціальні тренди та технологічні можливості, чи то протистояти економічному тиску та політичним ризикам.

Тому наступним логічним кроком дослідження є перехід від макрорівня до мікрорівня аналізу, а саме – вивчення того, як виявлені зовнішні фактори (що формують переважно можливості та загрози у SWOT-матриці) взаємодіють з унікальними сильними та слабкими сторонами кожного конкретного підприємства.

Щоб глибше зрозуміти становище кожного підприємства, доцільно здійснити SWOT-аналіз окремо для п'яти досліджуваних компаній: ТОВ «Пирятинський сирзавод», ТДВ «Яготинський маслозавод», ТДВ «Золотоніський маслоробний комбінат», ТДВ «Баштанський сирзавод» та ПрАТ «Ічнянський завод сухого молока та масла». Такий підхід дасть змогу виявити специфічні переваги й проблеми кожного суб'єкта (внутрішнє середовище), а також визначити перспективи та ризики (зовнішнє середовище) у контексті загальногалузевих трендів, встановлених PEST-аналізом. Поєднання макроекономічного огляду з детальним дослідженням окремих підприємств сформує цілісне уявлення про їхні стратегічні можливості та потенціал зростання.

ТДВ «Золотоніський маслоробний комбінат». SWOT-аналіз підприємства представлено на рисунку 2.22.

До ключових *переваг* комбінату слід віднести його входження до складу Групи компаній «Молочний альянс», що потенційно забезпечує доступ до додаткових ресурсів і ринків збуту. Підприємство довело спроможність відповідати міжнародним стандартам, отримавши сертифікати FSSC 22000 та Halal, які відкривають експортні перспективи – власний досвід зовнішньої торгівлі комбінат має з 2021 року. Придбання нового обладнання (пастеризатора, генераторів) засвідчує прагнення модернізувати виробничі процеси та забезпечити стабільну роботу.

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ul style="list-style-type: none"> - Тривала історія виробництва молочної продукції з 1932 року. - Широкий асортимент продукції під відомими торговими марками. - Членство в Групі компаній «Молочний альянс» (потенційні синергії). - Міжнародні сертифікати безпечності харчових продуктів (FSSC 22000, Halal). - Нагороди за якість продукції. - Досвід експорту продукції (значна частка у 2021 р.). - Перший експортер сухого знежиреного молока до ЄС в рамках квоти. - Інвестиції в обладнання (автоматизація процесів, відкриття оновленого маслоцеху, придбання пастеризаційно-охолоджуючої установки, генераторів). 	<ul style="list-style-type: none"> - Низька фінансова стійкість (низька автономія, висока залежність від позик, кризовий/передкризовий стан). - Проблеми з ліквідністю (низькі коефіцієнти, особливо абсолютної ліквідності). - Нестабільна рентабельність (періоди збитковості). - Висока залежність від короткострокових зобов'язань. - Низький коефіцієнт покриття інвестицій. - Необхідність постійної модернізації технологій.
Можливості	Загрози
<ul style="list-style-type: none"> - Зростання експортних ринків (завдяки сертифікації). - Використання репутації бренду. - Впровадження енергоефективних технологій для зниження витрат. - Подальша модернізація виробництва для підвищення ефективності. - Розширення асортименту продукції. - Розвиток виробництва продукції з високою доданою вартістю. 	<ul style="list-style-type: none"> - Продовження військових дій та їх наслідки. - Економічна нестабільність (інфляція, зниження попиту). - Посилення конкуренції на внутрішньому та зовнішньому ринках. - Коливання цін на сировину та енергоносії. - Подальше погіршення фінансового стану через зовнішні шоки. - Зміни в міжнародних торговельних правилах. - Ризики, пов'язані з логістикою та виробництвом.

Рис. 2.22. SWOT-аналіз ТДВ «Золотоніський маслоробний комбінат»

Джерело: розроблено автором на основі [238].

Водночас фінансове становище комбінату є критичною *слабкістю*. Підприємство має низьку автономність і стабільність, сильно залежить від позикових коштів (переважно короткострокових), час від часу потрапляє у

фінансові кризи та стикається з дефіцитом ліквідних активів – особливо гостро відчувається нестача готівкових грошей. Прибутковість коливається, а збитки у 2022 і 2024 роках свідчать про неефективність операційної діяльності. Недостатнє покриття інвестицій обмежує перспективи подальшого розвитку.

Попри проблеми, перед підприємством відкриваються можливості, використання яких здатне значно покращити його фінансовий стан та операційну ефективність. Зокрема, наявність міжнародних сертифікатів дає змогу активніше працювати на експорт. Впровадження енергозберігаючих рішень і продовження технічного переоснащення можуть знизити витрати та посилити конкурентні позиції. Існує також простір для розширення продуктової лінійки відповідно до нових ринкових запитів.

Найсерйознішою *загрозою* є затяжна війна та пов'язана з нею економічна турбулентність, що може призвести до подальшого падіння споживчого попиту та зростання виробничих витрат. Жорстка конкуренція у галузі, нестабільність цін на молочну сировину та енергоносії посилюють ризики. За умов нестійкого фінансового становища комбінат має низьку стійкість до зовнішніх шоків і кризових ситуацій.

ТДВ «Яготинський маслозавод». SWOT-аналіз підприємства представлено на рисунку 2.23.

ТДВ «Яготинський маслозавод» володіє низкою вагомих *переваг*. Передусім це сильні бренди – «Яготинське» та «Яготинське для дітей», які мають високу впізнаваність серед споживачів, лідерські позиції на ринку та широкий асортимент продукції. Завод демонструє інноваційність, регулярно виводячи на ринок нові продукти: функціональний «Геролакт», безлактозну серію та інші позиції, що відповідають актуальним споживчим тенденціям.

За фінансовими результатами підприємство суттєво випереджає інші досліджувані заводи. Фінансова стійкість зміцнюється (у 2023-2024 роках досягнуто абсолютної стійкості), поліпшуються показники ліквідності та рентабельності (незважаючи на короткочасне погіршення 2022 року). Активна ділова діяльність – швидка оборотність товарних запасів і виробничих активів

– підтверджує раціональне управління ресурсами. Серед інших переваг варто відзначити входження до ГК «Молочний альянс» та інвестиції у технічне переоснащення, зокрема у формування повного виробничого циклу.

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ul style="list-style-type: none"> - Яготинський маслозавод - один з найбільших національних виробників молочної продукції. - Сильний бренд («Яготинське», «Яготинське для дітей»). - Висока оцінка продукції та численні нагороди. - Членство в ГК «Молочний альянс». - Сертифікована система управління якістю. - Лідерські позиції на ринку. - Право експорту до ЄС. - Інноваційна активність (нові продукти (розробка функціонального продукту «Геролакт»), безлактозна лінійка). - Диверсифікований портфель продукції (масло, сири, молочна продукція, дитяче харчування, закваски). - Інвестиції в модернізацію (у тому числі, встановлено нове обладнання для розширення асортименту та замкнутого циклу виробництва). - Покращення фінансових показників (Абсолютна фінансова стійкість у 2022-2023 рр., висока ділова активність (оборотність запасів, ОЗ), зростання рентабельності). - Підтримка соціальних ініціатив. 	<ul style="list-style-type: none"> - Потенційна залежність від коливань цін на сировину. - Необхідність постійного оновлення асортименту. - Конкуренція з іншими великими виробниками. - Дуже низький коефіцієнт абсолютної ліквідності. - Спад рентабельності у 2021 році. - Високий період оборотності дебіторської заборгованості (хоча й знижується).
Можливості	Загрози
<ul style="list-style-type: none"> - Використання синергії в рамках ГК «Молочний альянс». - Використання високої лояльності до бренду «Яготинське» - Зростання попиту на брендовану, якісну та інноваційну продукцію (безлактозну, дитяче харчування). - Подальше розширення асортименту. - Задоволення зростаючого попиту на здорову продукцію. - Вихід на нові експортні ринки і збільшення експорту. - Покращення ефективності через модернізацію. 	<ul style="list-style-type: none"> - Посилення конкуренції на ринку молочної продукції. - Загальноекономічні ризики (інфляція, зниження купівельної спроможності). - Посилення конкуренції. - Залежність від постачальників сировини (ціни, якість). - Ризики, пов'язані з війною (логістика, безпека). - Зміна споживчих уподобань. - Зниження споживчих витрат.

Рис. 2.23. SWOT-аналіз ТДВ «Яготинський маслозавод»

Джерело: розроблено автором на основі [239].

У результаті аналізу були виділені такі основні *слабкі сторони* підприємства: потенційна залежність від коливань цін на сировину, необхідність постійного оновлення асортименту, конкуренція з іншими великими виробниками молочної продукції. Крім того, попри загалом позитивні показники ліквідності, коефіцієнт абсолютної ліквідності залишається дуже низьким, що вказує на невеликий обсяг вільних грошових коштів. Спад рентабельності у 2022 році свідчить про чутливість до воєнних викликів та інших ризиків. Період оборотності дебіторської заборгованості, хоча й має тенденцію до скорочення, залишається відносно тривалим.

Відносно *можливостей*, то підприємство має перспективу синергії в рамках ГК «Молочний альянс», існує потенціал для подальшого зростання за рахунок збільшення попиту на якісну, брендовану та інноваційну продукцію, особливо в сегментах безлактозних продуктів та дитячого харчування. Підприємство може продовжувати розширювати асортимент та виходити на нові експортні ринки. А подальша модернізація та використання переваг членства в ГК «Молочний альянс» можуть сприяти підвищенню ефективності.

Як і вся галузь, Яготинський маслозавод стикається із *загрозами* і загальноекономічними ризиками (інфляція, зниження купівельної спроможності), посиленням конкуренції та залежністю від постачальників сировини. Зміна споживчих уподобань і зниження споживчих витрат також може становити загрозу, якщо підприємство не зможе швидко адаптуватися. Крім того, ризики, пов'язані з війною, залишаються актуальними.

ТДВ «Баштанський сирзавод». SWOT-аналіз підприємства представлено на рисунку 2.24. Виявлення *сильних сторін* ТДВ «Баштанський сирзавод» на сьогодні є ускладненим. До повномасштабного вторгнення ТДВ «Баштанський сирзавод» мав впізнаваний бренд «Славія», спеціалізувався на виробництві різноманітної продукції та інвестував у нове обладнання. Наявність міжнародних сертифікатів свідчила про відповідність стандартам якості та безпеки. На сьогодні інфраструктура підприємства є значно зруйнованою, проте задекларовані наміри керівництва відновити діяльність є позитивним сигналом, а членство в ГК «Молочний альянс» є потенційною перевагою для відновлення.

Найбільш значною *слабкою стороною* підприємства є критичний рівень фінансового стану, спричинений руйнацією виробничих потужностей ТДВ «Баштанський сирзавод» та його інфраструктури. Зокрема, від'ємний власний капітал, неплатоспроможність, низька ліквідність і кризова фінансова стійкість останніми роками ставлять під сумнів майбутнє існування підприємства. Зупинка виробництва та значні пошкодження майна є ключовими проблемами цього підприємства. Нестача додаткової деталізованої інформації щодо причин, які зумовили аномальні значення фінансових показників ускладнюють об'єктивну оцінку поточної ситуації.

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ul style="list-style-type: none"> - Відомий бренд «Славія». - Спеціалізація на сирах (тверді, плавлені), маслі, молочній продукції. - Наявність міжнародних сертифікатів (ISO 9001, ISO 22000, Halal) до війни. - Досвід інвестицій в обладнання (лінії для сирів, пакування, йогуртів) до війни. - Членство в ГК «Молочний альянс». - Наміри відновити діяльність. 	<ul style="list-style-type: none"> - Значні збитки у 2021-2022 рр. - Критичний фінансовий стан (від'ємний власний капітал, кризова фінансова стійкість, вкрай низька ліквідність та неплатоспроможність (особливо у 2022-2023 рр.). - Зупинка виробництва та значні пошкодження майна через військові дії. - Аномальні показники ділової активності у 2023 р., що ускладнюють аналіз (через відсутність основної діяльності).
Можливості	Загрози
<ul style="list-style-type: none"> - Відновлення виробничих потужностей (можливо, за допомогою групи або зовнішніх інвестицій). - Потенційне переміщення потужностей у безпечніші регіони. - Повернення на ринок після відновлення. - Використання досвіду та бренду для залучення фінансування/партнерів. - Державні або міжнародні програми підтримки постраждалих підприємств. 	<ul style="list-style-type: none"> - Невизначеність щодо термінів та масштабів відновлення виробництва. - Необхідність значних інвестицій для відновлення. - Втрата ринкової частки та клієнтів за час простою. - Триваючі ризики, пов'язані з війною. - Загальноекономічна нестабільність, що ускладнює відновлення. - Конкуренція з боку діючих гравців.

Рис. 2.24. SWOT-аналіз ТДВ «Баштанський сирзавод»

Джерело: розроблено автором на основі [237].

Головна *можливість* полягає у відновленні виробничих потужностей, за підтримки ГК «Молочний альянс», держави або міжнародних донорів. Власниками розглядається варіант переміщення частини потужностей [103, 88] в інші регіони України. Після відновлення підприємство може спробувати повернутися на ринок, використовуючи свій бренд та накопичений роками досвід.

Щодо *загроз*, то залишається велика невизначеність стосовно можливості, строків і масштабів відновлення виробництва. Відбудова вимагатиме значних капіталовкладень. За час простою завод міг втратити ринкові позиції та лояльність клієнтів. Війна, що триває, й економічна нестабільність формують несприятливе середовище для відновлення та додають нових ризиків. Навіть якщо вдасться відновити роботу, підприємству доведеться протистояти посиленій конкуренції з боку інших виробників, які за цей час зміцнили свої позиції.

ТОВ «Пирятинський сирзавод». SWOT-аналіз підприємства представлено на рисунку 2.25.

До основних *сильних сторін* нами було віднесено такі характеристики. ТОВ «Пирятинський сирзавод» спеціалізується на виробництві сиру і є частиною ГК «Молочний альянс». Підприємство має впроваджені сертифіковані системи менеджменту якості та безпеки (ISO 9001, ISO 22000). Упродовж періоду, який аналізується, підприємством здійснювались послідовні інвестиції в оновлення обладнання (автоматизація пакування, генератор, термінали збору даних) та в екологічну інфраструктуру (будівництво власних очисних споруд), що є позитивним сигналом. Наявність позитивного робочого капіталу та висока оборотність основних засобів також є сильними сторонами.

Щодо *слабких сторін*, то фінансова стійкість підприємства залишається низькою, з високою залежністю від позикових коштів (особливо короткострокових) та періодично кризовим фінансовим станом.

Рентабельність нестабільна, зі збитковими періодами у 2022 та 2024 роках. Вважаємо, що суттєво обмежує розвиток і негативно відбивається на інвестиційній привабливості низький коефіцієнт покриття інвестицій.

До того ж спостерігається погіршення показників ділової активності в частині оборотності дебіторської заборгованості та запасів, що призводить до подовження операційного та фінансового циклів.

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ul style="list-style-type: none"> - Багаті традиції та досвід сироваріння. - Спеціалізація на виробництві сиру, широкий асортимент сирів та молочної продукції. - Членство в ГК «Молочний альянс». - Наявність сертифікованих систем управління якістю та безпечністю харчових продуктів (ISO 9001, ISO 22000). - Інвестиції в сучасне технологічне обладнання (автомат для фасування, пакувальна машина, генератор, термінали). - Інвестиції в екологічну інфраструктуру (очисні споруди). - Ефективне використання енергоресурсів. - Позитивний робочий капітал. - Висока оборотність основних засобів. - Досвід експорту до ОАЕ та США. - Право експорту до ЄС. - Участь у міжнародних виставках. - Нагороди за якість продукції. 	<ul style="list-style-type: none"> - Низька фінансова стійкість (низька автономія, висока залежність від позик, періодично кризовий стан). - Нестабільна рентабельність (періоди збитковості у 2021, 2023 рр.). - Висока частка короткострокових зобов'язань. - Низький коефіцієнт покриття інвестицій. - Погіршення оборотності дебіторської заборгованості та запасів (зростання циклів). - Залежність від обсягів постачання і якості натурального молока. - Потреба в постійних інвестиціях в технології, які не завжди задовольняються.
Можливості	Загрози
<ul style="list-style-type: none"> - Використання сильного бренду «Пирятин». - Зростання внутрішнього попиту на ринку молочної продукції. - Потенціал для експорту сирної продукції. - Розробка нових видів сиру, розширення асортименту. - Подальша автоматизація та модернізація виробництва. - Використання екологічних переваг (очисні споруди) у маркетингу. - Можливість збільшення обсягів переробки молока до 500 тонн на добу. - Зростання попиту на безлактозну продукцію. 	<ul style="list-style-type: none"> - Висока конкуренція на ринку сирів. - Залежність від якості та ціни молочної сировини. - Загальноекономічна нестабільність, зниження купівельної спроможності. - Ризики, пов'язані з війною, у тому числі перебої в ланцюгу поставок, зростання цін на енергоносії, потенційні торговельні обмеження. - Можливе посилення екологічних вимог.

Рис. 2.25. SWOT-аналіз ТОВ «Пирятинський сирзавод»

Джерело: розроблено автором на основі [240].

Дослідження потенційних можливостей дозволяє стверджувати, що є потенціал для зростання на внутрішньому ринку сиру та для виходу на експортні ринки. Розробка нових видів сирів та розширення асортименту можуть сприяти залученню споживачів. Подальша модернізація виробництва може підвищити ефективність. Наявність власних очисних споруд може бути використана як маркетингова перевага.

Суттєвими *загрозами* є висока конкуренція на ринку сиру, а також залежність від постачальників сировини (якість, ціна) та загальноекономічна нестабільність, які створюють ризики для рентабельності. Значними ризикогенеруючими чинниками є війна і небезпека збереження виробничої інфраструктури.

ПрАТ «Ічнянський завод сухого молока та масла». SWOT-аналіз підприємства представлено на рисунку 2.26.

До ключових переваг ПрАТ «Ічнянський завод СММ» слід віднести такі характеристики. Завод спеціалізується на сухому молоці, що має попит на зовнішніх ринках, а також виробляє масло й кисломолочні продукти. Підприємство демонструє інноваційний підхід – запустило лінію молока А2 та провело оновлення бренду. Є практичний досвід експортних поставок сухого молока до різних країн. Вкладення в нематеріальні активи й придбання генератора свідчать про намагання розвиватися та забезпечувати стабільну роботу. Заявлені плани технічної модернізації також є обнадійливим сигналом.

Ключовою та всеохопною *слабкою стороною* підприємства є критичний фінансовий стан. Від’ємний власний капітал та кризова фінансова стійкість протягом усього періоду, критично низькі показники ліквідності, від’ємний робочий капітал та переважно збиткова діяльність ставлять під сумнів можливість подальшого функціонування підприємства. Повна залежність від зовнішнього (переважно короткострокового) фінансування та офіційно зафіксована невизначеність щодо безперервності діяльності підкреслюють серйозність ситуації.

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ul style="list-style-type: none"> - Спеціалізація на виробництві сухого молока, масла, кисломолочної продукції. - Інноваційна діяльність (завод перший в Україні запустив промислову лінію з виробництва молока А2, ребрендинг). - Досвід експорту сухого молока (наявність експортної ліцензії). - Покращення ділової активності (оборотність дебіторської заборгованості, запасів, скорочення циклів) у 2021-2022 рр. - Інвестиції в нематеріальні активи (можливо, ПЗ, патенти). - Придбання генератора. - Задекларовані плани модернізації. 	<ul style="list-style-type: none"> - Критичний фінансовий стан (від'ємний власний капітал, кризова фінансова стійкість протягом усього періоду, критично низька ліквідність та платоспроможність, від'ємний робочий капітал). - Переважно збиткова діяльність (ROA, операційна, чиста рентабельність від'ємні у більшості років). - Повна фінансова залежність від зовнішніх джерел, висока частка короткострокових зобов'язань. - Суттєва невизначеність щодо безперервності діяльності (зазначено у звітності). - Зниження експорту сухого знежиреного молока.
Можливості	Загрози
<ul style="list-style-type: none"> - Попит на сухе молоко на внутрішньому та експортному ринках (особливо Азія, Африка). - Попит на молоко А2 та іншу інноваційну продукцію. - Розширення виробництва та дистрибуції молока А2. - Залучення стратегічного інвестора для фінансового оздоровлення. - Реалізація плану модернізації для підвищення ефективності. - Державні програми підтримки або реструктуризації боргів. 	<ul style="list-style-type: none"> - Ризик банкрутства через критичний фінансовий стан. - Неможливість залучення нового фінансування через поганий фінансовий стан. - Загострення проблем з ліквідністю. - Конкуренція на ринку сухого молока та іншої продукції. - Залежність від постачальників сировини. - Коливання світових цін на сухе молоко. - Загальноекономічна нестабільність та війна.

Рис. 2.26. SWOT-аналіз ПрАТ «Ічнянський завод сухого молока та масла»

Джерело: розроблено автором на основі [201].

Щодо *можливостей* перспективного розвитку, вважаємо, що зберігається попит на сухе молоко на експортних ринках, а також потенційний попит на інноваційну продукцію (молоко А2). Теоретично є можливість залучення стратегічного інвестора для фінансового оздоровлення або

отримання державної підтримки/реструктуризації боргів. Реалізація плану модернізації.

Найбільшою *загрозою* є ризик банкрутства через неможливість обслуговувати борги та фінансувати діяльність. Залучення нового фінансування в поточному стані є дуже малоімовірним. Конкуренція, залежність від постачальників сировини, загальноекономічна нестабільність та війна посилюють і без того критичне становище підприємства.

Проведений детальний SWOT-аналіз окремих підприємств молочної галузі дозволив побудувати зведену матрицю SWOT-аналізу молочної промисловості України (рис. 2.27).

Проведений PEST та SWOT аналізи дозволили систематизувати основні загрози та ризики для економічної безпеки підприємств молочної промисловості в Україні за такими категоріями ризиків, як: політичні та геополітичні, економічні, операційні, ринкові, технологічні, екологічні та соціальні.

Політичні та геополітичні ризики: продовження російської агресії, яка призводить до руйнування виробничих об'єктів, втрати майна та порушення поставок; небезпека від бойових дій та окупації у регіонах, де зосереджені основні молочні виробництва; ймовірні зміни у торговельних відносинах, включно із можливим скасуванням преференційного доступу до ринків ЄС, що погіршить експортні перспективи; нестабільність внутрішньополітичного становища та ризик законодавчих змін, що впливають на галузь.

Економічні ризики: інфляційні процеси, що збільшують витрати виробництва та зменшують купівельну спроможність споживачів; коливання курсу гривні, що позначається на вартості імпорту й експортних надходженнях; падіння внутрішнього попиту на молочну продукцію через еміграцію й зниження реальних доходів населення; недостатня підтримка з боку держави та складнощі з отриманням фінансування для модернізації виробництва; подорожчання електроенергії, палива та інших ключових ресурсів.

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ul style="list-style-type: none"> - Багаті традиції та значний досвід виробництва молочної продукції. - Наявність відомих брендів з високою лояльністю споживачів. - Впровадження міжнародних стандартів якості та безпечності харчових продуктів. - Наявність експортного потенціалу та досвіду роботи на міжнародних ринках. - Розвиток виробництва спеціалізованої продукції (безлактозне молоко, А2 молоко). - Активна адаптація до змін споживчих переваг. - Входження багатьох підприємств до великих агропромислових груп. 	<ul style="list-style-type: none"> - Залежність від коливань цін та обсягів постачання сировини. - Потреба в постійній модернізації технологій та обладнання. - Висока собівартість виробництва порівняно з деякими міжнародними конкурентами. - Значна частка сировини виробляється домогосподарствами, що ускладнює контроль якості. - Скорочення експортних обсягів у зв'язку з війною.
Можливості	Загрози
<ul style="list-style-type: none"> - Зростання попиту на спеціалізовану молочну продукцію. - Розширення експортних ринків, особливо в ЄС та країнах Азії та Близького Сходу. - Поглиблення євроінтеграції та гармонізація стандартів з ЄС. - Державна підтримка та програми пільгового кредитування. - Впровадження новітніх технологій у виробництво та переробку. - Зростаючий інтерес споживачів до якісної та натуральної продукції. 	<ul style="list-style-type: none"> - Висока конкуренція на внутрішньому та зовнішньому ринках. - Триваюча війна з Росією та її наслідки (дефіцит сировини, логістика, кадри). - Економічна нестабільність та зниження купівельної спроможності населення - Завершення дії безмитних торговельних умов з ЄС. - Зростання цін на енергоносії та інші виробничі ресурси. - Посилення позицій рослинних заміників молока.

Рис. 2.27. Зведений SWOT-аналіз молочної промисловості України

Джерело: розроблено автором на основі [46; 201; 203; 237-240; 255; 275; 276; 283; 287; 289-292; 296; 297; 299; 308; 309; 323-326; 343; 345; 346; 350-356].

Операційні ризики: дефіцит якісного молока через скорочення поголів'я худоби та логістичні проблеми; брак кваліфікованих працівників унаслідок мобілізації та еміграції; руйнування виробничих об'єктів під час бойових дій; розрив ланцюгів постачання та подорожчання транспортування; проблеми з якістю сировини, особливо від приватних господарств.

Ринкові ризики: загострення конкуренції з іноземними компаніями, передусім з ЄС; підвищений інтерес споживачів до рослинних напоїв, що зменшує ринок класичної молочної продукції; трансформація споживчих переваг, яка вимагає розширення та оновлення продуктової лінійки; складнощі освоєння нових експортних напрямів і необхідність виконувати міжнародні вимоги.

Технологічні ризики: необхідність масштабних інвестицій у технічне переоснащення та впровадження інновацій для зростання продуктивності; ризики витоку даних і кібератак при цифровізації управління виробництвом.

Екологічні та соціальні ризики: зростання екологічних стандартів з боку покупців і контролюючих органів щодо виробничих процесів та умов утримання худоби; труднощі з утилізацією промислових відходів і зменшенням екологічного сліду; проблеми, пов'язані з робочими умовами та безпекою персоналу на виробництві.

Для оцінки економічної безпеки підприємства молочної промисловості пропонуємо використовувати такі групи фінансових показників: показники фінансової стійкості, показники ліквідності, показники рентабельності, показники ділової активності. Будемо використовувати як фінансові показники, розраховані у п. 2.2 (табл. 2.8-2.10), так і окремі додатково розраховані показники (табл. 2.12-2.14).

Таблиця 2.12

Фінансові показники та показники інноваційно-інвестиційного розвитку ТДВ «Золотоніський маслоробний комбінат» і ТДВ «Яготинський маслозавод», 2021-2024 рр.

Показник	ТДВ Золотоніський маслоробний комбінат				ТДВ "Яготинський маслозавод"			
	2021	2022	2023	2024	2021	2022	2023	2024
Фінансові показники для оцінки економічної безпеки підприємства								
Показники фінансової стійкості								
1. Коефіцієнт автономії (фінансової незалежності)	0,18	0,18	0,19	0,15	0,38	0,34	0,34	0,43
2. Коефіцієнт фінансового левериджу	4,55	4,60	4,13	5,66	1,61	1,97	1,96	1,30
3. Коефіцієнт обслуговування боргу (покриття процентів)	0,27	0,58	307,16	0,65	0,02	0,01	-0,03	0,63
Показники ліквідності								
1. Коефіцієнт поточної (загальної) ліквідності	1,11	1,03	1,26	1,18	1,36	1,43	1,47	1,74
2. Коефіцієнт швидкої (термінової, проміжної) ліквідності	0,59	0,62	0,97	0,83	1,14	1,22	1,32	1,55
3. Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,49	0,11	0,27	0,38	0,01	0,04	0,01	0,04
Показники рентабельності								
1. Рентабельність активів (ROA), %	9,69	-5,47	10,85	-8,33	8,36	-4,02	7,67	11,79
2. Рентабельність власного капіталу (ROE), %	53,75	-30,67	55,66	-55,52	21,85	-11,96	22,72	27,14
3. Чиста рентабельність реалізованої продукції (R _N)	7,16	-2,68	10,97	-5,90	4,09	-2,04	4,17	5,25
Показники ділової активності								
1. Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	24,72	40,63	25,49	31,30	7,14	7,31	6,30	7,79
2. Коефіцієнт оборотності запасів	3,28	6,64	4,04	5,17	15,99	16,81	18,68	20,66
3. Коефіцієнт оборотності активів	1,35	2,04	0,99	1,41	2,04	1,97	1,84	2,24
Показники оцінки інноваційно-інвестиційного розвитку підприємства								
1. Коефіцієнт інноваційної активності	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
2. Коефіцієнт інвестиційної активності	0,19	0,25	0,11	0,13	0,29	0,26	0,19	0,19
3. Коефіцієнт оновлення основних засобів	0,08	0,08	0,04	0,04	0,24	0,05	0,05	0,10

Джерело: розраховано автором станом на 1 січня звітного року на основі [238; 239].

Таблиця 2.13

**Фінансові показники та показники інноваційно-інвестиційного розвитку ТДВ "Баштанський сирзавод"
і ТОВ "Пирятинський сирзавод", 2021-2024 рр.**

Показник	ТДВ "Баштанський сирзавод"				ТОВ "Пирятинський сирзавод"			
	2021	2022	2023	2024	2021	2022	2023	2024
Фінансові показники для оцінки економічної безпеки підприємства								
Показники фінансової стійкості								
1. Коефіцієнт автономії (фінансової незалежності)	0,16	0,04	-0,21	-0,06	0,24	0,12	0,27	0,21
2. Коефіцієнт фінансового левириджу	5,10	22,22	-5,67	-17,91	3,11	7,00	2,72	3,74
3. Коефіцієнт обслуговування боргу (покриття процентів)	0,08	0,81	1,22	0	0,05	0,03	0,16	0,33
Показники ліквідності								
1. Коефіцієнт поточної (загальної) ліквідності	1,36	1,16	0,53	0,54	1,37	1,17	1,80	1,61
2. Коефіцієнт швидкої (термінової, проміжної) ліквідності	1,14	0,97	0,48	0,47	0,88	0,59	1,18	1,00
3. Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,05	0,01	0,00	0,00	0,31	0,09	0,34	0,31
Показники рентабельності								
	2020	2021	2022	2023	2020	2021	2022	2023
1. Рентабельність активів (ROA) , %	4,86	-15,20	-28,98	23,76	7,49	-6,71	15,91	-5,33
2. Рентабельність власного капіталу (ROE) , %	29,66	-353,04	135,26	-401,91	30,76	-53,67	59,20	-25,25
3. Чиста рентабельність реалізованої продукції (R _N)	2,63	-7,56	-47,59	17016,53	2,74	-3,01	6,48	-2,25
Показники ділової активності								
1. Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	10,73	9,09	305,78	6,74	14,14	13,96	11,18	10,24
2. Коефіцієнт оборотності запасів	12,72	15,46	10,35	0,00	8,72	5,09	7,35	6,76
3. Коефіцієнт оборотності активів	1,85	2,01	0,61	0,00	2,73	2,23	2,46	2,37
Показники оцінки інноваційно-інвестиційного розвитку підприємства								
1. Коефіцієнт інноваційної активності	0,00	0,00	0,00	0,76	0,00	0,00	0,00	0,00
2. Коефіцієнт інвестиційної активності	0,22	0,25	0,37	0,42	0,19	0,16	0,12	0,11
3. Коефіцієнт оновлення основних засобів	0,13	0,04	-0,01	-0,01	0,05	0,06	0,03	0,05

Джерело: розраховано автором станом на 1 січня звітного року на основі [237; 240].

Таблиця 2.14

**Фінансові показники та показники інноваційно-інвестиційного розвитку приватного акціонерного товариства
«Ічнянський завод сухого молока та масла», 2021-2024 рр.**

Показник	Приватне акціонерне товариство «Ічнянський завод сухого молока та масла»			
	2021	2022	2023	2024
1. Аналіз фінансової стійкості				
1.1. Показники фінансової стійкості				
1. Коефіцієнт автономії (фінансової незалежності)	-0,42	-0,68	-0,69	-0,66
2. Коефіцієнт фінансового левериджу	-2,39	-1,46	-1,45	-1,51
3. Коефіцієнт обслуговування боргу (покриття процентів)	0	-2,49	0,90	-1,65
2. Аналіз ліквідності				
1. Коефіцієнт поточної (загальної) ліквідності	0,49	0,39	0,36	0,35
2. Коефіцієнт швидкої (термінової, проміжної) ліквідності	0,41	0,15	0,20	0,16
3. Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,01	0,00	0,00	0,01
3. Аналіз рентабельності				
1. Рентабельність активів (ROA) , %	-5,93	-11,28	11,15	-21,36
2. Рентабельність власного капіталу (ROE), %	14,17	16,50	-16,13	32,33
5. Чиста рентабельність реалізованої продукції (R _N)	-5,34	-3,45	2,05	-5,54
4. Аналіз ділової активності				
2. Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	2,09	20,78	23,08	24,38
6. Коефіцієнт оборотності запасів	8,75	8,63	18,36	13,59
7. Коефіцієнт оборотності активів	1,11	3,27	5,44	3,86
Показники оцінки інноваційно-інвестиційного розвитку підприємства				
1. Коефіцієнт інноваційної активності	0,00	0,00	0,00	0,00
2. Коефіцієнт інвестиційної активності	0,30	0,39	0,39	0,47
3. Коефіцієнт оновлення основних засобів	0,01	0,25	0,00	-0,25

Джерело: розраховано автором станом на 1 січня звітного року на основі [201].

Для оцінки інноваційно-інвестиційного розвитку підприємства молочної промисловості, що базується на фінансових даних, пропонується використовувати запропоновану в п. 1.3 методику:

- аналіз фінансової стійкості вказує на те, що рівень безпеки зміцнюється. Зокрема, спостерігається позитивна динаміка: зростання коефіцієнта автономії (до 0,43 у 2024 р.), зниження коефіцієнтів залежності та ризику. Досягнення абсолютної фінансової стійкості у 2023-2024 рр. свідчить про надійне фінансування оборотних активів власними коштами. Коефіцієнт покриття інвестицій покращується (до 0,54), що свідчить про зростання фінансового потенціалу для розвитку;

- дослідження ліквідності показує, що загальний рівень безпеки є задовільним і покращується. Коефіцієнти поточної та швидкої ліквідності зростають і досягають рекомендованих рівнів (1,74 та 1,55 у 2024 р. відповідно). Стабільно зростає робочий капітал. Єдиним слабким місцем залишається дуже низька абсолютна ліквідність, що не дозволяє оцінити рівень як повністю високий;

- рентабельність можна оцінити як загалом позитивну та стабільну (за винятком 2022 р.). Показники ROA, ROE та рентабельності реалізації демонструють здатність генерувати прибуток і мають тенденцію до зростання у 2024 році;

- дослідження ділової активності демонструє висока ефективність управління ресурсами. Про це свідчить зростаюча оборотність запасів та основних засобів, а також скорочення тривалості операційного та фінансового циклів.

Проведемо попереднє оцінювання рівнів економічної безпеки для кожного з п'яти підприємств на основі аналізу фінансових показників за 2021-2024 роки.

Аналіз безпеки ТДВ «Золотоніський маслоробний комбінат»:

- аналіз показників фінансової стійкості показують, що рівень безпеки суттєво ослаблений через хронічно низьку частку власного капіталу (коефіцієнт автономії стабільно нижчий за 0,2, переважно 0,15 - 0,19) та, як наслідок, високу залежність від залучених коштів (коефіцієнт залежності 5,1 – 6,7). Це

підтверджується високим коефіцієнтом фінансового ризику (4,1 – 5,7) та кризовим/передкризовим типом фінансової стійкості протягом більшої частини періоду, що вказує на недостатність власних джерел для фінансування навіть запасів. Низький коефіцієнт покриття інвестицій (0,26 – 0,30) свідчить про обмежені можливості для довгострокового розвитку за рахунок стійких джерел;

– аналіз ліквідності вказує на те, що безпека під загрозою. Коефіцієнти поточної (1,03 - 1,26) та швидкої ліквідності (0,59 - 0,97) знаходяться близько до критичних значень або нижче рекомендованих, а коефіцієнт абсолютної ліквідності є дуже низьким (0,11 - 0,38), що вказує на значні ризики несвоєчасного погашення поточних зобов'язань.

– дослідження показників рентабельності виявляє їх значну нестабільність і переважно недостатній рівень для гарантування економічної безпеки підприємства. Від'ємні значення показників рентабельності активів (ROA), рентабельності власного капіталу (ROE) та чистої рентабельності протягом 2022 і 2024 років свідчать про глибокі проблеми з ефективністю господарської діяльності та нездатність формувати достатній прибуток, необхідний для створення фінансових резервів, компенсації ризиків і забезпечення сталого розвитку підприємства.

Таким чином, комбінація високої боргової залежності, слабкої фінансової стійкості, низької ліквідності та нестабільної прибутковості обґрунтовує визначення рівня економічної безпеки ТДВ «Золотоніський маслоробний комбінат» як низького. Підприємство є вразливим до зовнішніх шоків та має обмежені можливості для самостійного розвитку.

Аналіз безпеки ТДВ «Яготинський маслозавод»:

– аналіз фінансової стійкості вказує на те, що рівень безпеки зміцнюється. Зокрема, спостерігається позитивна динаміка: зростання коефіцієнта автономії (до 0,43 у 2024 р.), зниження коефіцієнтів залежності та ризику. Досягнення абсолютної фінансової стійкості у 2023-2024 рр. свідчить про надійне фінансування оборотних активів власними коштами. Коефіцієнт покриття інвестицій покращується (до 0,54), що свідчить про зростання фінансового потенціалу для розвитку.

– дослідження ліквідності показує, що загальний рівень безпеки є задовільним і покращується. Коефіцієнти поточної та швидкої ліквідності зростають і досягають рекомендованих рівнів (1,74 та 1,55 у 2024 р. відповідно). Стабільно зростає робочий капітал. Єдиним слабким місцем залишається вкрай низька абсолютна ліквідність, що не дозволяє оцінити рівень як повністю високий;

– показники рентабельності можна характеризувати як загалом позитивні та стабільні (окрім 2022 року). ROA, ROE та рентабельність реалізації підтверджують спроможність генерувати прибуток і демонструють тенденцію до зростання у 2024 році;

– аналіз ділової активності засвідчує високу ефективність управління ресурсами. Про це свідчить прискорення оборотності запасів і основних засобів, а також скорочення тривалості операційного та фінансового циклів.

Отже, поєднання покращення фінансової стійкості, задовільної ліквідності, стабільної прибутковості та високої ділової активності дозволяє визначити рівень економічної безпеки як відносно високий. Підприємство демонструє стійкість та потенціал до розвитку.

Аналіз безпеки ТДВ «Баштанський сирзавод»:

– аналіз фінансової стійкості демонструє «повну руйнацію», причини якої були обґрунтовані в п. 2.2. Від’ємний власний капітал у 2023-2024 рр. призводить до від’ємних значень ключових показників (автономії, стійкості, покриття інвестицій). Кризовий тип фінансової стійкості визначено як «кризовий». Вищенаведене свідчить про повну втрату фінансової бази та неможливість самостійного функціонування;

– колапс ліквідності, що демонструють коефіцієнти ліквідності, які значно нижчі за 1, причому абсолютна ліквідність практично нульова, робочий капітал внаслідок руйнації виробничих потужностей та інфраструктури підприємства через війну з РФ глибоко від’ємний. Це свідчить про фактичну неплатоспроможність підприємства;

– рентабельність, по суті, є негативною або аномальною. Значні збитки спостерігаються у 2022-2023 рр., а аномально високі показники 2024 року не пов'язані з основною діяльністю і не свідчать про відновлення прибутковості;

– показники ділової активності вказують на параліч діяльності. Нульові або аномальні показники оборотності та надзвичайно довгі цикли у 2024 році підтверджують фактичну зупинку операційної діяльності через руйнування.

Таким чином, сукупність факторів – від'ємний капітал, неплатоспроможність, збитковість, зупинка діяльності через зовнішню агресію – однозначно вказує на дуже низький (компрометований) рівень економічної безпеки ТДВ «Баштанський сирзавод». При цьому на цьому підприємстві такий рівень безпеки визначається прямим руйнівним впливом війни.

Аналіз безпеки ТОВ «Пирятинський сирзавод»:

– фінансова стійкість залишається слабкою та вразливою. Низький коефіцієнт автономії (0,12 – 0,27), висока залежність від позик (3,7 – 8,0), нестабільний тип фінансової стійкості (коливання між нормальною та кризовою). Підприємство постійно перебуває під тиском боргових зобов'язань;

– ліквідність є задовільною, але без значного запасу міцності. Хоча показники поточної та швидкої ліквідності покращилися в останні роки, абсолютна ліквідність залишається невисокою, що створює помірні ризики ліквідності;

– рентабельність демонструє значні коливання, що створює істотну загрозу для безпеки підприємства. Від'ємні результати за ключовими показниками (ROA, ROE, чиста рентабельність) у 2022 і 2024 роках свідчать про неспроможність забезпечувати стабільне прибуткове функціонування;

– аналіз ділової активності засвідчив погіршення ситуації. Уповільнення обертання дебіторської заборгованості й запасів спричиняє подовження операційного та фінансового циклів, що негативно впливає на забезпеченість оборотним капіталом і платоспроможність підприємства.

Отже, нестабільність ключових показників – фінансової стійкості, рентабельності, а також погіршення ділової активності ТОВ «Пирятинський

сирзавод» не дозволяє оцінити рівень безпеки як високий. Він більше визначається як низький/помірний та нестабільний через наявність суттєвих фінансових вразливостей та операційних проблем.

Аналіз безпеки ПрАТ «Ічнянський завод сухого молока та масла»:

– дослідження фінансової стійкості вказує на глибоку хронічну кризу, що, серед іншого, можна прослідкувати у від'ємному власному капіталі протягом 2021-2024 рр., що зумовлює від'ємні коефіцієнти автономії, стійкості, покриття інвестицій. Крім того, спостерігається кризовий тип фінансової стійкості протягом усіх років, що свідчить про стан, близький до банкрутства;

– опрацювання показників ліквідності вказує на хронічну кризу. Дуже низькі показники (поточна ліквідність $< 0,5$, швидка ліквідність $< 0,2$, абсолютна ліквідність ~ 0). Крім того, робочий капітал є стабільно від'ємним і є постійна загроза неплатоспроможності;

– аналіз рентабельності вказує на системну збитковість. Підприємство було збитковим у трьох з чотирьох років, що аналізується за всіма ключовими показниками рентабельності, що вказує на нездатність генерувати прибуток для самозбереження;

– ділова активність демонструє тимчасове покращення оборотності ДЗ та запасів у 2022-2024 рр., проте це не змінило загальної критичної ситуації підприємства.

Таким чином, сукупність довготривалих критичних проблем у ПрАТ «Ічнянський завод сухого молока та масла», а саме: від'ємний капітал, неплатоспроможність, збитковість – дозволяє однозначно класифікувати рівень економічної безпеки як вкрай низький (компрометований). Підприємство потребує негайних радикальних антикризових заходів для виживання.

Розрахунок середнього значення і стандартного відхилення для кожного показника по всіх підприємствах на кожен рік окремо дало можливість провести нормування (Z-оцінку) для кожного підприємства щороку, що у свою чергу дозволило розрахувати ІІР та ПРЕБ для кожного підприємства за кожен рік. Розраховані показники зведено в таблицю 2.15 та рисунки 2.28, 2.29.

Таблиця 2.15

ІПР та ПРЕБ підприємств молочної промисловості, 2021-2024 рр.

Підприємства / Показники	2021		2022		2023		2024	
	ІПР	ПРЕБ	ІПР	ПРЕБ	ІПР	ПРЕБ	ІПР	ПРЕБ
ТДВ «Золотоніський маслоробний комбінат»	0,071	+0,058	0,252	-0,126	0,112	+0,244	-0,154	-0,560
ТДВ «Яготинський маслозавод»	0,269	+0,339	0,998	+0,634	0,831	+0,545	+0,881	+0,720
ТДВ «Баштанський сирзавод»	0,467	-0,149	-0,206	+0,440	-0,544	-1,053	+0,544	+0,750
ТОВ «Пирятинський сирзавод»	0,023	+0,488	-0,321	-0,107	0,515	+0,893	+0,264	+0,320
ПрАТ «Ічнянський завод сухого молока та масла»	-0,830	-0,737	-0,723	-0,841	-0,913	-0,629	-1,000	-1,100

Джерело: розраховано автором станом на 1 січня звітного року на основі [201; 237; 238; 239; 240].

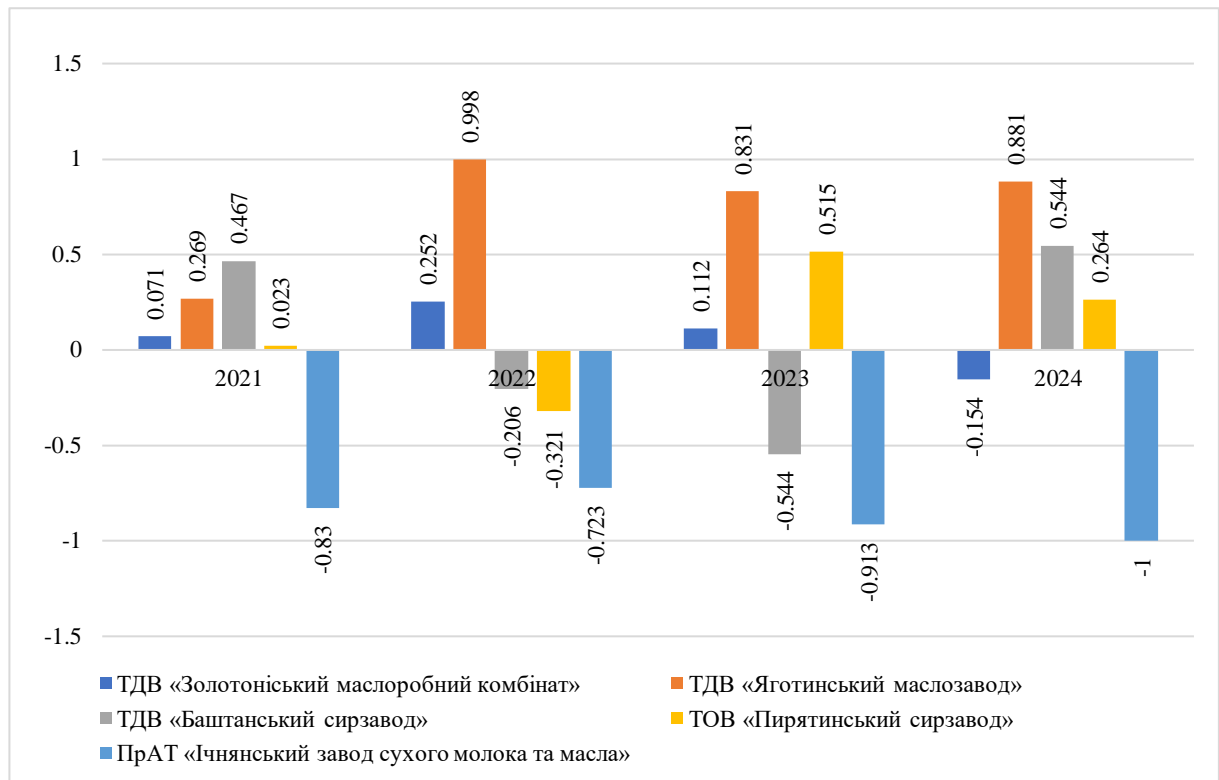

Рис. 2.28. Показник ІПР у період 2021-2024 рр.

Джерело: розраховано на основі [201; 237; 238; 239; 240].

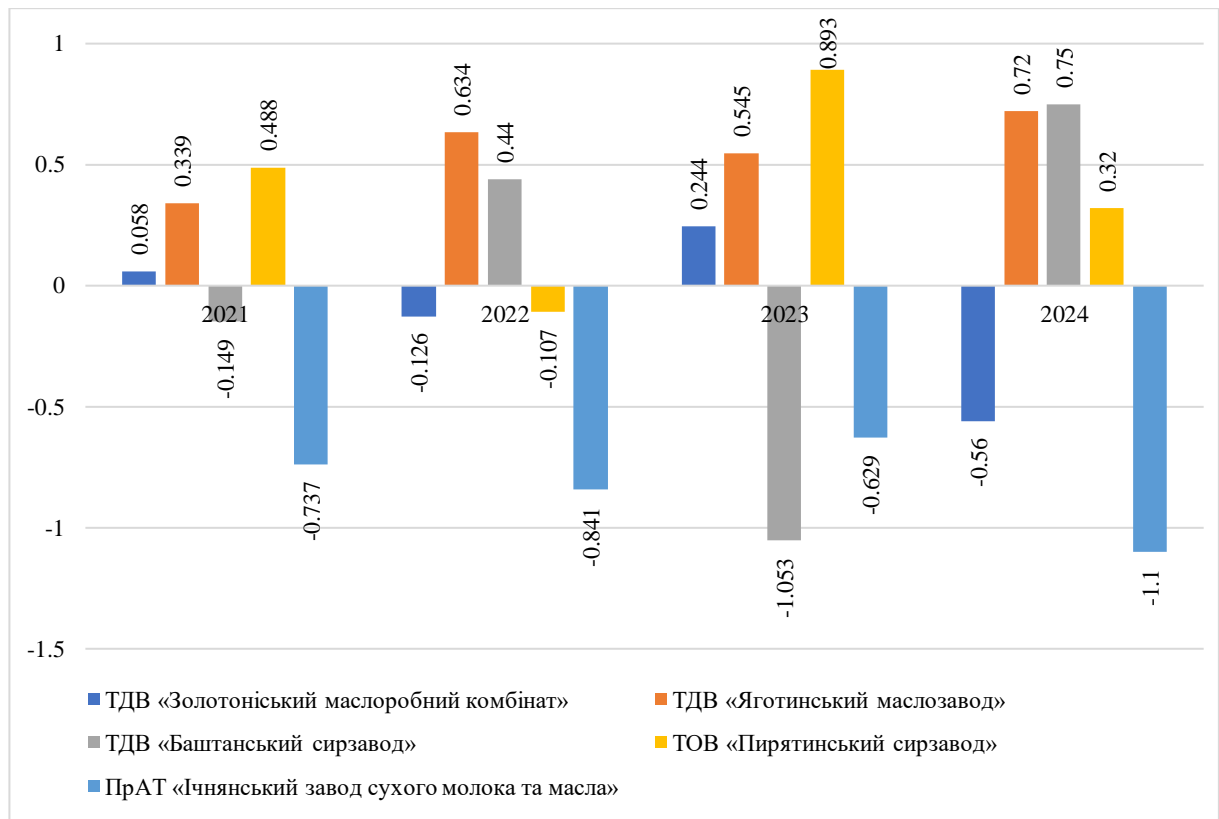

Рис. 2.29. Показник ІРЕБ у період 2021-2024 рр.

Джерело: розраховано на основі [201; 237; 238; 239; 240].

Аналізуючи дані таблиці 2.15 щодо досліджуваних підприємств, можна констатувати:

1. ТДВ «Золотоніський маслоробний комбінат»:

– показник ІІР демонструє коливання. Від порівняно скромного рівня 0,071 у 2021 році він зростає до 0,252 у 2022 році, що, імовірно, пов'язане з капіталовкладеннями (наприклад, закупівлею пастеризаційного обладнання), однак у 2023 році спадає до 0,112, а у 2024 році набуває від'ємного значення (-0,154). Мінусовий показник свідчить про те, що інноваційно-інвестиційна діяльність комбінату за цей рік виявилася слабшою за середній рівень по групі підприємств;

2. ТДВ «Яготинський маслозавод»:

– демонструє стабільно високі значення ІІР протягом 2022-2024 років (0,998; 0,831; 0,881 відповідно), хоча у 2021 році показник був скромнішим (0,269), що засвідчує послідовну та інтенсивну інноваційно-інвестиційну діяльність підприємства у порівнянні з іншими суб'єктами досліджуваної групи молокопереробних підприємств;

– характеризується стабільно найвищим показником ПРЕБ серед усіх аналізованих підприємств впродовж всього досліджуваного періоду (від +0,339 у 2021 році до +0,720 у 2024 році). Це беззаперечно підтверджує висновки попереднього аналізу щодо відносно високого та постійно зміцнюваного рівня економічної безпеки заводу. Високі величини ПРЕБ формуються як за рахунок задовільних фінансово-економічних показників діяльності, так і завдяки інтенсивній інноваційно-інвестиційній активності (що відображається у високому значенні ІІР).

3. ТДВ «Баштанський сирзавод»:

– обчислений показник ІІР виявляє різкі стрибки. Високий рівень 2021 року (0,467) змінюється спадом у 2022 році (-0,206) та глибоким провалом у 2023 році (-0,544), що відображає припинення інвестиційних процесів внаслідок воєнних дій. Аномально високе значення 2024 року (+0,544), імовірно, є результатом статистичної нормалізації даних на тлі зупиненого виробництва, а не відображенням реальної інвестиційної активності;

– траєкторія ПРЕБ має катастрофічний характер, що підтверджує результати попереднього аналізу. Після негативного показника 2021 року (-0,149) спостерігається короткочасне покращення у 2022 році (+0,440, можливо, завдяки окремим фінансовим маніпуляціям), а далі відбувається обвальне падіння у 2023 році (-1,053), що демонструє повний крах економічної безпеки внаслідок воєнних руйнувань. Аномально високий показник 2024 року (+0,750) не відповідає реальному стану безпеки підприємства, а є артефактом методики розрахунку за умов аномальних вхідних даних (фактична відсутність господарської діяльності за наявності окремих фінансових операцій). Це беззаперечно засвідчує дуже низький (компрометований) рівень економічної безпеки заводу.

4. ТОВ «Пирятинський сирзавод»:

– показник ІІР демонструє нестабільну динаміку. Зокрема, фіксується вкрай низьке значення у 2021 році (0,023), негативна величина у 2022 році (-0,321), після чого відбувається суттєвий стрибок у 2023 році до рівня 0,515 (що, ймовірно, пов'язано з капіталовкладеннями в технологічне обладнання та будівництво очисних споруд), а у 2024 році знову спостерігається зниження до 0,264. Така траєкторія свідчить про епізодичний характер інвестиційної активності підприємства;

– індикатор ПРЕБ також характеризується коливаннями, що узгоджується з висновком про нестабільний рівень безпеки. Високі показники 2021 року (+0,488) та особливо 2023 року (+0,893, який, імовірно, став найуспішнішим за комплексом фінансово-економічних індикаторів) змінюються від'ємним значенням 2022 року (-0,107) та помірно позитивним показником 2024 року (+0,320). Така динаміка підтверджує низький або помірний, але нестабільний рівень економічної безпеки підприємства з чергуванням періодів як покращення, так і погіршення фінансового стану.

5. ПрАТ «Ічнянський завод сухого молока та масла»:

– показник ІІР постійно залишається найнижчим і суттєво від'ємним серед усіх досліджуваних підприємств протягом всього аналізованого періоду (коливається від -0,723 до -1,000), що вказує на критично низьку інноваційно-інвестиційну активність у порівнянні з іншими суб'єктами господарювання;

– індикатор ПРЕБ також стабільно є найнижчим і глибоко негативним впродовж всього періоду дослідження (від -0,629 до -1,100). Це беззаперечно підтверджує попередній висновок про вкрай низький (компрометований) рівень економічної безпеки підприємства. Комбінація слабких фінансових показників і практично відсутнього інвестиційного розвитку формує критичну ситуацію для заводу.

З метою підвищення економічної безпеки вважаємо доцільним підприємствам молочної промисловості рекомендувати запроваджувати систему заходів щодо:

- зміцнення фінансової стійкості (розробляти та впроваджувати надійні стратегії фінансового планування та управління ризиками, диверсифікувати джерела фінансування, оптимізувати управління витратами);
- посилення адаптації до вимог ринку (у тому числі інвестувати в маркетингові дослідження для розуміння еволюції споживчих переваг, зосередитися на інноваціях та диверсифікації продукції (наприклад, безлактозна, органічна, функціональна молочна продукція, рослинні альтернативи), розробити ефективні стратегії брендингу та маркетингу для підвищення конкурентоздатності, вивчати та розширювати експортні ринки, використовуючи торговельні угоди);
- впровадження технологічних досягнень (наприклад, енергоефективні технології для зменшення екологічного впливу та витрат, сучасні технології переробки для підвищення ефективності та якості тощо);
- розробки плану дій у надзвичайних ситуаціях для мінімізації впливу перебоїв у ланцюгах постачання та логістичних проблем;
- звернення за державною підтримкою та програмами допомоги для підприємств, постраждалих від війни та вивчити можливості перенесення або диверсифікації виробничих потужностей у безпечніші регіони тощо.

Таким чином, розраховані інтегральні показники ІІР та ПРЕБ підтверджують та кількісно відображають висновки, зроблені на основі аналізу окремих фінансових коефіцієнтів та якісної інформації. ТДВ

«Яготинський маслозавод» чітко виділяється як лідер за рівнем економічної безпеки та інноваційно-інвестиційного розвитку серед аналізованої групи. ПрАТ «Ічнянський завод СММ» та ТДВ «Баштанський сирзавод» (останній – особливо після руйнувань) демонструють найнижчі показники, що свідчить про критичний рівень економічної безпеки. ТДВ «Золотоніський маслоробний комбінат» та ТОВ «Пирятинський сирзавод» показують нестабільні результати, що вказує на наявність суттєвих загроз та ризиків для їх економічної безпеки. Показник ПРЕБ, інтегруючи фінансову стійкість, ліквідність, рентабельність, ділову активність та інноваційно-інвестиційний розвиток, дає комплексну картину рівня економічної безпеки, що дозволяє порівнювати підприємства та відстежувати динаміку їхнього стану.

Висновки до розділу 2

1. Проведений аналіз кількості підприємств дозволив виявити як негативні, так і позитивні тенденції. З одного боку, економічні кризи та війна призвели до значного зниження кількості підприємств, особливо великих та середніх. З іншого боку, спостерігаються ознаки адаптації бізнесу до нових умов, зокрема зростання кількості суб'єктів у 2024 році та збереження малих підприємств. Для подальшого розвитку промисловості необхідно відновити інфраструктуру, підтримати малий та середній бізнес і забезпечити інноваційний розвиток.

2. Зміни у обсягах виробленої продукції в промисловості показали наступне. З одного боку, спостерігається зниження ролі великих підприємств у загальному обсязі виробництва. З іншого боку, спостерігається значне зростання обсягів виробництва малих та середніх підприємств, що свідчить про їхню здатність адаптуватися до нових умов та розвиватися.

3. Зростання частки підприємств, які отримали прибуток, для всіх категорій підприємств промисловості свідчить про покращення фінансових результатів та підвищення ефективності діяльності підприємств. Війна та економічні кризи

призводять до відтоку кваліфікованих кадрів, що ускладнює впровадження нових технологій та інновацій, а також знижує продуктивність праці.

4. Зменшення витрат на інновації та зниження частки підприємств, що впроваджують інновації є негативною тенденцією, яка може призвести до зниження конкурентоспроможності підприємств на внутрішньому та міжнародному ринках. Переорієнтація на міжнародні ринки, державні та міжнародні програми підтримки, а також впровадження нових технологій можуть сприяти розвитку промислових підприємств, підвищенню їхньої конкурентоспроможності та забезпеченню стійкого економічного зростання.

5. Економічна безпека вітчизняної молочної галузі зазнає критичного впливу наслідків триваючої війни та несприятливої економічної кон'юнктури. Це виявляється у знищенні виробничих об'єктів, розриві логістичних ланцюгів, браку молочної сировини й кваліфікованого персоналу, зниженні споживчого попиту, зростанні операційних витрат і загальній турбулентності, що істотно впливає на функціонування всіх суб'єктів галузі.

6. Досліджувані підприємства виявляють принципово різні рівні економічної безпеки. Якщо ТДВ «Яготинський маслозавод» характеризується відносною стабільністю, позитивною динамікою фінансових індикаторів та активною інвестиційною діяльністю, то інші суб'єкти господарювання зіштовхуються із набагато серйознішими проблемами. ПрАТ «Ічнянський завод сухого молока та масла» і ТДВ «Баштанський сирзавод» знаходяться у стані критично низької (компрометованої) економічної безпеки, що проявляється у від'ємній величині власного капіталу, катастрофічно низькій ліквідності, систематичній збитковості та (у випадку Баштанського заводу) масштабних руйнуваннях активів унаслідок воєнних дій, що ставить під питання саму можливість продовження їхньої діяльності.

7. Проведене дослідження засвідчує, що інноваційна активність (створення нових продуктів, оновлення брендів) та капіталовкладення (технічне переоснащення, енергозбереження, отримання сертифікатів) становлять важливі чинники зміцнення конкурентних позицій і стійкості підприємств. Водночас спроможність суб'єктів господарювання здійснювати

таку діяльність (що відображає Індекс інноваційно-інвестиційного розвитку – ІІР) безпосередньо пов'язана з їхнім загальним фінансовим становищем та рівнем економічної безпеки (ПРЕБ).

8. Результати аналізу засвідчують, що базове фінансове благополуччя (позитивний власний капітал, достатня ліквідність, стабільна прибутковість) є фундаментальною умовою для гарантування економічної безпеки та реалізації інноваційно-інвестиційних можливостей у складних реаліях функціонування вітчизняної молочної галузі.

9. Для забезпечення довгострокової стабільності й зростання молокопереробним підприємствам необхідно впроваджувати випереджувальні стратегії, вкладати кошти в інновації, підвищувати операційну ефективність і формувати стійкість до зовнішніх шоків. Незважаючи на поточну невизначеність, вітчизняна молочна промисловість володіє значним потенціалом для відновлення та подальшого прогресу після стабілізації політико-економічної ситуації.

Основні положення розділу, результати дослідження і висновки опубліковані в наукових працях автора [149; 320; 321; 332].

РОЗДІЛ 3

МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ НА ОСНОВІ АКТИВІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

3.1. Концептуальні підходи до удосконалення механізму забезпечення економічної безпеки промислових підприємств

Сучасні умови ведення господарської діяльності для промислових підприємств в Україні стрімко змінюються. Бізнес опинився в умовах, коли питання збереження виробництва, забезпечення його здійснення, повинні вирішуватися передусім самостійно, враховуючи обмеженість можливостей держави та загалом складну соціально-економічну ситуацію в країні. При цьому сучасний бізнес повинен ефективно оцінювати реальні ризики та негативні чинники, які можуть впливати на його роботу в непередбачуваних умовах. Особливо це стосується функціонування промислових підприємств, які через низку власних особливостей економічної діяльності, обмежені в можливостях швидкої адаптації до зовнішніх негативних чинників, оскільки їхня робота залежить від значної кількості факторів, діяльності інших економічних суб'єктів, які надають відповідні послуги або постачають матеріали, комплектуючі для роботи промислового підприємства [147].

Важливою базовою умовою, що спрямована на підвищення ефективності розвитку промислових суб'єктів господарювання та зміцнення їхніх конкурентних позицій на ринку, є впровадження дієвої системи управління власною економічною безпекою, яка повинна базуватися на активному забезпеченні інноваційно-інвестиційного розвитку [147].

Промислові підприємства, вирішуючи завдання підвищення рівня економічної безпеки, повинні фокусувати основну увагу на підтримці затвердженого виробничим планом оптимального ритму виробництва і збуту промислової продукції, запобіганні фінансових або матеріальних збитків,

блокуванні та запобіганні несанкціонованого доступу до службової інформації, що містить комерційну таємницю, і втручанні або руйнуванні системних баз даних на промислових об'єктах. Перераховані елементи забезпечення економічної безпеки промислових підприємств застосовуються насамперед на мікрорівні. Саме мікрорівневий захист за рахунок впровадження системи забезпечення економічної безпеки промислового підприємства дає можливість своєчасного виявлення та запобігання впливу негативних чинників і загроз на їхню діяльність, що в довгостроковій перспективі дозволяє забезпечити стабільність роботи таких суб'єктів господарювання, досягнути планових показників діяльності [24; 147].

Розглядаючи процеси забезпечення економічної безпеки на мікрорівні, слід зауважити, що динамічні зміни, які при цьому відбуваються на промисловому підприємстві, залежать від стадії життєвого циклу, на якій перебуває в конкретний період цей суб'єкт господарювання. Тобто на стадії створення, основними загрозами виступають неправильне позиціонування новоствореного промислового підприємства на ринку та помилки при створенні номенклатури, асортименту промислової продукції. Головна задача відділу економічної безпеки на такому етапі полягає в забезпеченні нерозголошення промислової комерційної таємниці (ризик витоку інформації), даних про налагодження процесів запуску промислової виробничої лінії та виготовлення перших комерційних зразків промислової продукції [23; 147].

На працюючих промислових підприємствах основною проблемою для відділу економічної безпеки на мікрорівні може бути інформаційний вакуум, що виникає через обмеження отримання промисловими підприємствами необхідної їм бізнес-інформації та відсутність правових норм щодо регламентації їхньої діяльності (нормативно-правові ризики). Єдиним джерелом інформації в такому випадку стає робота відділу економічної безпеки промислового підприємства, у межах якого відбувається збір та узагальнення статистичних і аналітичних даних про внутрішнє і зовнішнє середовище, у якому функціонує таке підприємство для

оцінки рівня його фінансової стійкості та економічної безпеки. Після проведення всіх етапів збору та аналізу доступної інформації формується стратегія і тактика протидії основним загрозам промислового підприємства, а також визначаються заходи щодо забезпечення збереження цінності інформації, яка містить комерційну таємницю [147].

Саме окреслені заходи мікрорівня формують одну зі складових механізму забезпечення економічної безпеки промислових підприємств. Проте, безперечно, значна кількість економічних ризиків промислового підприємства також пов'язана із розширенням асортименту продукції, яку воно виготовляє, що, беззаперечно, потребує додаткових фінансових ресурсів та організації інноваційного процесу щодо розробки такої продукції. У межах високотехнологічних підприємств інновації є невід'ємною складовою їхнього розвитку. Проте їх розробка і впровадження не завжди гарантує значний і стабільний розвиток для підприємств, а це вже може негативно впливати на стабільність їхнього економічного розвитку (рис. 3.1) [30; 147].

Отже, є значна кількість чинників, які можуть формуватися в межах промислового підприємства і негативно впливати на його загальний фінансовий стан. Об'єднує окреслені перешкоди те, що ризики впровадження саме інновацій передусім виникають на самому промисловому підприємстві, а вже потім можуть впливати на стабільність функціонування окремих галузей національного господарства й загалом економіку.

Цілком логічним є те, що загалом самотійно справитися з усіма перерахованими загрозами жодне промислове підприємство не в змозі. Проте невирішення хоча б частини з них, які пов'язані виключно з внутрішніми процесами на такому підприємстві, у майбутньому негативно впливатиме на його стійкість та рівень економічної безпеки.

Рис. 3.1. Основні перешкоди розвитку промислових підприємств в Україні на мікрорівні

Джерело: запропоновано автором

Саме активізація інноваційно-інвестиційного потенціалу здатна забезпечити економічну стабільність та незалежність промислового виробництва від різних перешкод. Загалом такі перешкоди розвитку промислових підприємств можна вирішити через використання методів та інструментів формування економічної безпеки, серед яких доцільно зазначити такі:

- економічні – ухвалення всіх економічних та фінансових рішень виключно в інтересах промислового підприємства; цей важіль дуже важливий з погляду того, що інколи його ігнорує вище керівництво або топменеджмент промислового підприємства й це може призвести до катастрофічних наслідків, оскільки неправильно спрямовані обмежені фінансові потоки можуть зупинити виробничі потужності та призвести як до фінансових, так і до репутаційних ризиків, що здебільшого негативно позначається на потужностях виробництва всіх або окремих видів продукції та призводить до поглинання промислового підприємства конкурентами;

- інформаційно-технічні засоби – системи відеонагляду, сейфи, системи декодування-кодування інформації, системи ідентифікації персоналу, системи турнікетної безпеки; приведений важіль передбачає використання техніки та технологій, що захищають та надають певний контроль за безпековими процесами відділу економічної безпеки промислового підприємства, забезпечують безперебійне функціонування всіх критичних виробничих процесів і надають фізичний захист інформації, що містить комерційну таємницю та не підлягає розголошенню [53].

Розглядаючи макрорівень впровадження економічної безпеки на промислових підприємствах, слід відзначити деякі проблеми, що стримують загалом розвиток інноваційної активності галузі (рис. 3.2) [71]. Перехід економіки промисловості України на інноваційно-інвестиційний напрям розвитку вимагає прийняття та реалізацію сукупності рішень, які спрямовані в сучасних умовах на забезпечення економічної безпеки таких підприємств, їхньої інформаційної безпеки та збереження роботи, враховуючи активний обстріл промислових об'єктів.

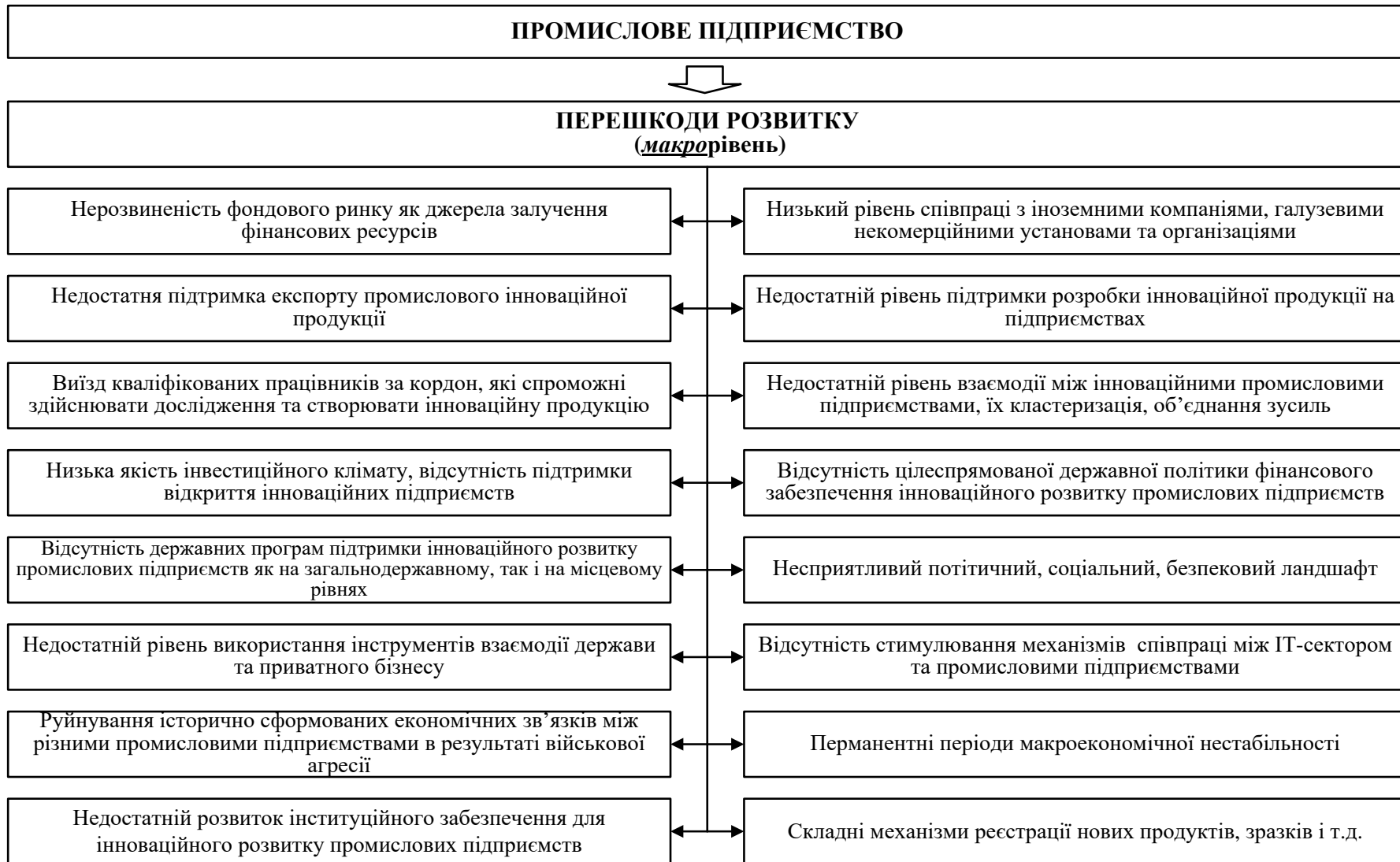

Рис. 3.2. Основні перешкоди розвитку промислових підприємств в Україні на макрорівні

Джерело: запропоновано автором.

Разом із тим, українська наукова спільнота та венчурний бізнес потребують інвестицій у розвиток промислової інфраструктури, розбудови саме інноваційної інфраструктури та створення відповідного нормативного забезпечення для розробки та втілення важливих наукових ідей, а також їх комерціалізації. Це своєю чергою сприятиме оновленню виробничих ліній, розробки власних інновацій для технічної модернізації промислових підприємств у сучасних надскладних умовах їх функціонування. Створення інноваційної продукції підвищує економічний розвиток країни, її рівень конкурентоспроможності на зовнішніх ринках. З іншого боку, інноваційні розробки з їх впровадженням на окремих підприємствах дають змогу створити робочі місця, удосконалити соціальну інфраструктуру ОТГ, на території яких такі суб'єкти господарювання створені й функціонують.

Макрорівневе забезпечення економічної безпеки промислових підприємств на основі активізації їхнього інноваційно-інвестиційного розвитку неможливо організувати виключно власними силами, навіть витрачаючи досить значні фінансові ресурси. Усе ж таки питання формування належного рівня економічної безпеки є більш складними і значним чином пов'язані з тими ризиками й загрозами, які формуються в межах зовнішнього середовища. Така ситуація вимагає системної роботи всіх суб'єктів, які є дотичними до розвитку промисловості, сприяють її інноваційному розвитку в довгостроковій перспективі. Серед можливих напрямків кооперації між ними можна виокремити такі: державно-приватне партнерство, грантове посередництво, міжнародні безповоротні фінансові позики для розробки та реалізації інноваційних промислових проєктів тощо. Використання окреслених напрямів співпраці може дозволити прискорити інноваційний розвиток промислових підприємств, залучити їх до співпраці з іншими такими підприємствами та створювати інноваційну продукцію [208].

Як видно із рис. 3.2, формування макрорівневих перешкод розвитку промислових підприємств в Україні та забезпечення економічної безпеки цих суб'єктів господарювання залежать від багатьох складових. Загалом для

втілення інноваційної ідеї в життя та виготовлення промислового зразка відповідного виду продукту треба враховувати такі умови:

- чітке визначення інноваційної стратегії розвитку промислового підприємства з конкретизацією тактичних і операційних завдань;
- доцільність порівняння потенційних до впровадження інноваційних заходів з інвестиційними можливостями промислового підприємства;
- доцільність інтеграції безпекових заходів у стратегію розвитку промислового підприємства, розробку напрямів їх впровадження в середньостроковій та довгостроковій перспективі;
- необхідність забезпечувати баланс між генеруванням інноваційних потенційно-успішних ідей, їх розробкою, що вимагає відповідних фінансових ресурсів, та отриманням прибутку, який важливий для власників промислового підприємства;
- доцільність організації механізму дієвого відбору корисних і небезпечних ідей для розвитку промислового підприємства, аналіз спроможності їх розробки для створення кінцевого інноваційного продукту; функціонування такого механізму є дійсно важливим, оскільки саме його використання дозволяє виявити дійсно корисні ідеї.

Розглянемо детальніше складові економічної безпеки промислового підприємства, які здійснюють свою діяльність у надзвичайно складних умовах. Ці складові економічної безпеки в поєднанні формують можливості для такого підприємства протистояти всім викликам, оскільки основна мета забезпечення економічної безпеки промислових підприємств як на макрорівні, так і на мікрорівні полягає у формуванні умов для їхнього стабільного функціонування. Окреслене необхідно здійснювати передусім на основі активізації інноваційної діяльності, використання нових підходів до розвитку такого підприємства, підвищення його конкурентоспроможності на ринках товарів, сировини. Для подолання перешкод, що можуть виникати в процесі роботи промислового підприємства, відділ економічної безпеки повинен керуватися такими принципами [86]:

– принцип креативності – для вирішення нестандартних завдань створюється ініціативна група креативних працівників-експертів і забезпечується ретельний підхід до виявлення та подальшого об'єднання їхніх ідей, що супроводжується нерозголошенням такої інформації, визначенням відповідальності за оприлюднення ідей стороннім особам;

– принцип мотивації – підтримка ідей працівників, їх перевірка та наявність відповідної матеріальної, нематеріальної мотивації за якість таких ідей, що позитивно впливає на формування інноваційної культури в межах промислового підприємства та стимулює працівників до продукування таких ідей у межах власного робочого місця, або відділу;

– принцип планування – необхідність чітко визначати цілі та пріоритети для подальшого розвитку промислового підприємства в кількісному, часовому та грошовому вимірах, розробляти заходи щодо підвищення рівня їхньої економічної безпеки;

– принцип контролю – необхідність здійснення контролю за процесом розгляду ідей, створенням інноваційних продуктів, їх тестуванням і впровадженням, визначення можливих центрів втрати комерційної інформації та розробки заходів унеможливлення таких дій; також важливо постійно контролювати виконання тактичних та стратегічних планів, затверджених членами правління промислового підприємства, а також корегувати модель інноваційної політики на основі спеціально розроблених критеріїв оцінки.

Окреслені вище основні перешкоди в розвитку промислових підприємств в Україні на макро- та мікрорівні формують напрями, які знижують рівень економічної безпеки промислових підприємств. Для мінімізації ймовірності виникнення та здійснення негативного впливу окреслених перешкод застосовується така систематизація заходів забезпечення економічної безпеки підприємства [49]:

– інформаційні та аналітичні – заходи підвищення якості акумуляції і обробки інформації щодо стану роботи промислового підприємства й визначення рівня загроз його економічній безпеці;

- організаційні – заходи з організації забезпечення промислового підприємства безперебійними поставками потрібної для роботи продукції в достатній кількості та номенклатурі;

- економічні – заходи ефективного та раціонального планування та оцінки рівня економічної безпеки промислового підприємства;

- техніко-технологічні – заходи щодо підвищення ефективності роботи відділу економічної безпеки промислового підприємства, що включає розробку дієвих напрямів використання сучасних технічних засобів і технологій захисту промислового підприємства від різного типу загроз;

- нормативно-правові – заходи підвищення якості нормативного забезпечення щодо використання технічних засобів, захисту інтелектуальної власності;

- соціальні та психологічні – визначені законами України, дозволені та схвалені безпековим відділом заходи впливу на всіх учасників бізнес-відносин із промисловим підприємством;

- силові – заходи щодо залучення охоронних фірм або створення власних безпекових підрозділів як складової відділу економічної безпеки промислового підприємства, основною метою функціонування яких є захист майна, матеріальних цінностей, інформації та ресурсів промислового підприємства від різного типу загроз.

Більш детально звернемо увагу на ті критерії оцінювання рівня економічної безпеки промислового підприємства, аналіз яких дає можливість стверджувати про достатній її рівень, рівень стабільності роботи такого підприємства, а саме [124]:

- наявність необхідних ресурсів, витрачених для досягнення поточних і прогнозованих планових нормативів (наявні грошові кошти та балансова вартість основних засобів і виробничих запасів промислового підприємства);

- рентабельність промислового виробництва;

- показники обігу та затрати на продаж готового продукту;

- рівень доходу працівників підприємства;

– достатній рівень оперативності щодо отримуваної інформації про ринкові зміни й останні інноваційні впровадження в галузі промислового виробництва;

– наявна кількість висококваліфікованих фахівців та можливість постійного підвищення їхньої кваліфікації.

Представлені критерії тісно пов'язані із заходами, функціями та методами, що сприяють покращенню ситуації щодо встановлення безпекових нормативів на промисловому підприємстві. Представимо графічно зв'язок між різними складовими (заходи, функції та методи) забезпечення економічної безпеки промислового підприємства (рис. 3.3).

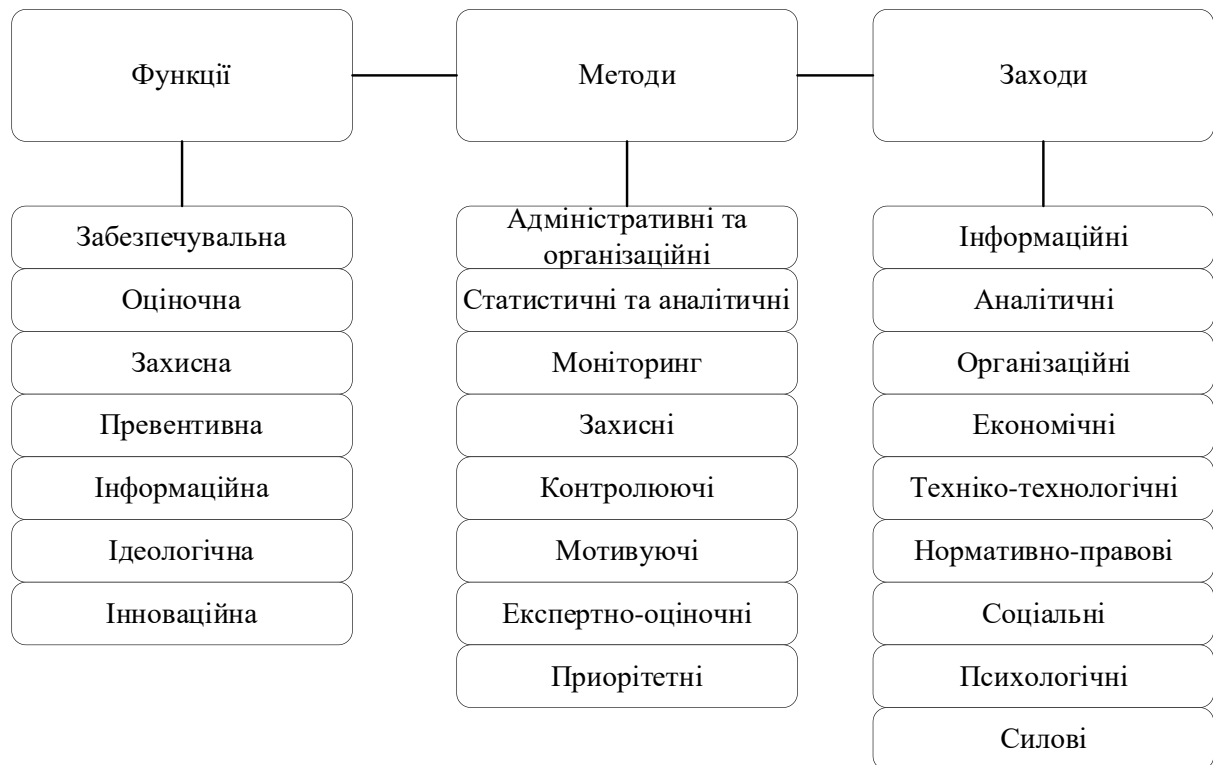

Рис. 3.3. Взаємозв'язок між складовими забезпечення економічної безпеки промислового підприємства

Джерело: складено автором на основі [66; 251; 262; 301].

Отже, промислові підприємства мають достатньо інструментів для того, щоб підтримувати рівень своєї економічної безпеки й завчасно попереджати більшість загроз, не втрачаючи при цьому свої позиції на ринках продукції. Саме на основі забезпечення ефективного взаємозв'язку між складовими

економічної безпеки промислового підприємства, можна створити ефективну та дієву систему її забезпечення. Проте зауважимо, що забезпечити такий взаємозв'язок можливо лише через формування дієвого механізму формування економічної безпеки на промисловому підприємстві.

Такий механізм є важливим елементом інноваційно-інвестиційного розвитку та являє собою врівноважену систему, яка складається із взаємопов'язаних структурних елементів та включає в себе такі обов'язкові складові, як:

- форма організації промислового виробництва;
- стійкі економічні зв'язки між всіма учасниками процесу;
- гнучку систему управління виробництвом;
- методи, критерії та фінансово-економічні інструменти, що регулюють нормативно-правове, інформаційне та інноваційно-інвестиційне забезпечення діяльності промислового підприємства.

Зупинимось детальніше на розгляді поняття механізму забезпечення економічної безпеки промислових підприємств. Цей механізм складається з різних складових, яким притаманні власні особливості та відповідна роль в окресленому механізмі. У науковій літературі сьогодні є значна кількість підходів до розгляду зазначеного механізму. Причинами цього є важливість його формування в межах функціонування всіх економічних суб'єктів, як промислових підприємств, так і фінансових установ, суб'єктів господарювання які здійснюють свою діяльність в інших галузях та сферах національного господарства. Особливо актуальним стають питання розробки, впровадження зазначеного механізму в сучасних умовах. Розглянемо окремі концепції визначення змісту механізму забезпечення економічної безпеки промислових підприємств.

Н. О. Бабіна вважає, що механізм забезпечення економічної безпеки промислового підприємства можна розглядати як сукупність організаційних, управлінських, правових та економічних способів досягнення визначених

керівництвом інтересів промислового підприємства, що забезпечують одержання такого рівня прибутку, обсяг якого достатній для перебування промислового підприємства в зоні економічної безпеки та рівноваги на ринку [5].

В. І. Франчук трактує механізм забезпечення економічної безпеки промислового підприємства як сукупність необхідних і достатніх взаємопов'язаних системних елементів, робота яких спрямована на протидію всім типам фінансових, виробничих, логістичних і інших загроз та захист економічних інтересів підприємства, шляхом створення безпечних умов розвитку [250].

М. О. Копитко описує механізм забезпечення економічної безпеки промислового підприємства як системний процес, що об'єднує сукупність послідовних дій та процесів, з метою досягнення промисловим підприємством максимального прибутку через ефективне використання доступних ресурсів для захисту своїх економічних інтересів від впливу дестабілізуючих факторів [126].

О. А. Сороківська висловлює думку про те, що механізм забезпечення економічної безпеки промислового підприємства являє собою сукупність взаємопов'язаних елементів підприємницької діяльності, що становлять базис представленого механізму та містять у собі методи й технології взаємодії з усіма групами учасників виробничого процесу для протидії фактичним і потенційним загрозам [224].

С. В. Богдан розглядає механізм забезпечення економічної безпеки промислового підприємства як цілісну та структуровану систему організаційно-економічних заходів для запобігання загрозам, які можуть виникати в результаті фінансово-господарської діяльності підприємства при досягненні порогових значень затверджених економічних показників – індикаторів економічної безпеки, що розроблені службою або департаментом економічної безпеки підприємства [13].

Л. І. Донець подає механізм забезпечення економічної безпеки промислового підприємства як згрупований за різними ознаками набір системних елементів, що формує високоорганізовану виробничу вертикаль їх використання і контролю для досягнення максимально високого рівня економічної безпеки промислового підприємства [56].

А. А. Кирієнко трактує механізм забезпечення економічної безпеки промислового підприємства як систему оптимального фінансового та виробничого стану для використання наявного економічного та людського потенціалу, за якого реальні або потенційні збитки виявляються набагато нижчими за встановлені підприємством граничні межі відповідних показників ризику [108].

О. М. Ляшенко розглядає механізм забезпечення економічної безпеки промислового підприємства як структурно зв'язану сукупність заходів, способів, елементів, що підсилюють вплив на відповідні їм фактори, від стану яких залежить співвідношення розміру прибутку та витрат, а отже, і рівень економічної безпеки промислового підприємства [120].

Е. А. Князева визначає механізм забезпечення економічної безпеки промислового підприємства як взаємодію між спеціальними підрозділами, відділами та правлінням підприємства, діяльність яких спрямована на завчасне виявлення та запобігання всім наявним загрозам у процесі успішного економічного існування та розвитку [110].

Таким чином, можемо відзначити, що механізм забезпечення економічної безпеки є специфічною багатофункціональною системою компонентів, за допомогою яких гарантується безпечний інноваційно-інвестиційний розвиток промислового підприємства.

Вагомими передумовами функціонування механізму забезпечення економічної безпеки промислового підприємства можна вважати [244]:

- обґрунтування загальної стратегії забезпечення економічної безпеки промислового підприємства;
- виокремлення від загальної концепції розвитку основних індикаторів економічної та інтелектуальної безпеки;
- створення та моніторинг чинників, що становлять загрозу економічній безпеці промислового підприємства;
- здійснення економічної діагностики загальних витрат та постійний контроль за інноваційними розробками;
- аналіз показників результативності.

Тактика забезпечення функціонування механізму економічної безпеки передбачає застосування визначених планом дій процедур з питань гарантування економічної безпеки в різній часовій перспективі для досягнення короткострокових, середньострокових та довгострокових цілей. Водночас ефективність механізму забезпечення економічної безпеки промислових підприємств з погляду інноваційних рішень, слід розглядати на таких рівнях [91]:

- стратегічному, що передбачає створення загальних, концептуальних рішень щодо забезпечення високого рівня економічної безпеки на промисловому підприємстві в межах впровадження інноваційних процесів та активізації інвестицій у нові виробничі потужності;

- тактичному, що передбачає комплекс превентивних безпекових заходів, що будуть поступово впроваджені на промисловому підприємстві в залежності від сценарію розвитку тих чи інших процесів, та ліквідацію визначених детермінованих загроз у конкретні проміжки часу, що заплановані й затверджені керівництвом.

Механізм забезпечення економічної безпеки промислового підприємства може включати в себе декілька стратегічних складових, кожна з яких має свої методи та форми управління. Процес управління передбачає технічні, організаційні, процедурні та інформаційні аспекти реалізації економічної безпеки промислового підприємства та є засобом раціонального й ефективного використання інновацій і нововведень у промисловому виробництві, шляхом техніко-технологічного переоснащення виробничих потужностей та виробничих ліній на промислових підприємствах [65]. Такі процеси допомагають стабілізувати економічну безпеку промислового підприємства, оскільки надають йому стратегічну перевагу у виготовленні нового промислового продукту, який буде унікальним для споживача й не матиме товарів замінників чи товарів аналогів. Розглянемо більш детально такі стратегічні складові і представимо їх графічно на рис. 3.4.

Рис. 3.4. Стратегічні складові механізму забезпечення економічної безпеки промислового підприємства

Джерело: складено автором на основі [1; 10; 93; 101; 164; 272].

Складність взаємодії інноваційних та інвестиційних процесів у діяльності промислового підприємства вказує на необхідність постійного вдосконалення підходів до формування і трансформації механізму забезпечення економічної безпеки промислових підприємств, а також його зміну відповідно до стратегічної моделі їхнього розвитку. Така трансформація може розглядатися як спосіб адаптації до змін зовнішнього середовища з метою забезпечення інноваційного розвитку підприємства, підвищення якості кінцевої продукції, створення унікальних промислових продуктів з урахуванням безпекових чинників.

Звичайно, без побудови дієвої моделі управління промисловим підприємством забезпечити реалізацію стратегій його розвитку дуже складно. Досить сумнівним є і впровадження інноваційної моделі такого розвитку, особливо в сучасному турбулентному економічному середовищі. Відповідно питання побудови дієвої системи управління є одними з найбільш важливих,

оскільки безпосередньо впливають і на формування економічної безпеки промислових підприємств. На рис. 3.5 представлено схему управління стратегічним розвитком промислових підприємств.

Основні компоненти механізму забезпечення економічної безпеки промислових підприємств можна об'єднати у два блоки [209]:

- концептуальний, який служить для узгодження загальної стратегії розвитку промислового підприємства з його наявним виробничим потенціалом;
- прикладний, який полягає у використанні реальних методів та інструментів для регулювання інноваційно-інвестиційної діяльності як основної передумови розвитку виробничих процесів на промисловому підприємстві.

Механізм забезпечення економічної безпеки промислових підприємств включає в себе систему компонентів з управління економічною безпекою, що передбачає [176]:

- аналітичні розрахунки, розрахунки оптимізації;
- балансовий метод;
- економіко-математичний метод;
- експертний метод та інші.

Проте наявність сформованої системи економічної безпеки в межах промислового підприємства ще не гарантує її ефективне функціонування. Для дієвої роботи такої системи в межах підприємства повинна бути розроблена політика забезпечення економічної безпеки, у межах якої визначаються базові принципи формування безпечного економічного простору в межах промислового підприємства для стабільної та раціональної його роботи. Під політикою економічної безпеки промислового підприємства слід розуміти систему дій, здійснення яких створює сприятливе середовище для досягнення поставлених стратегічних цілей у розвитку промислового підприємства.

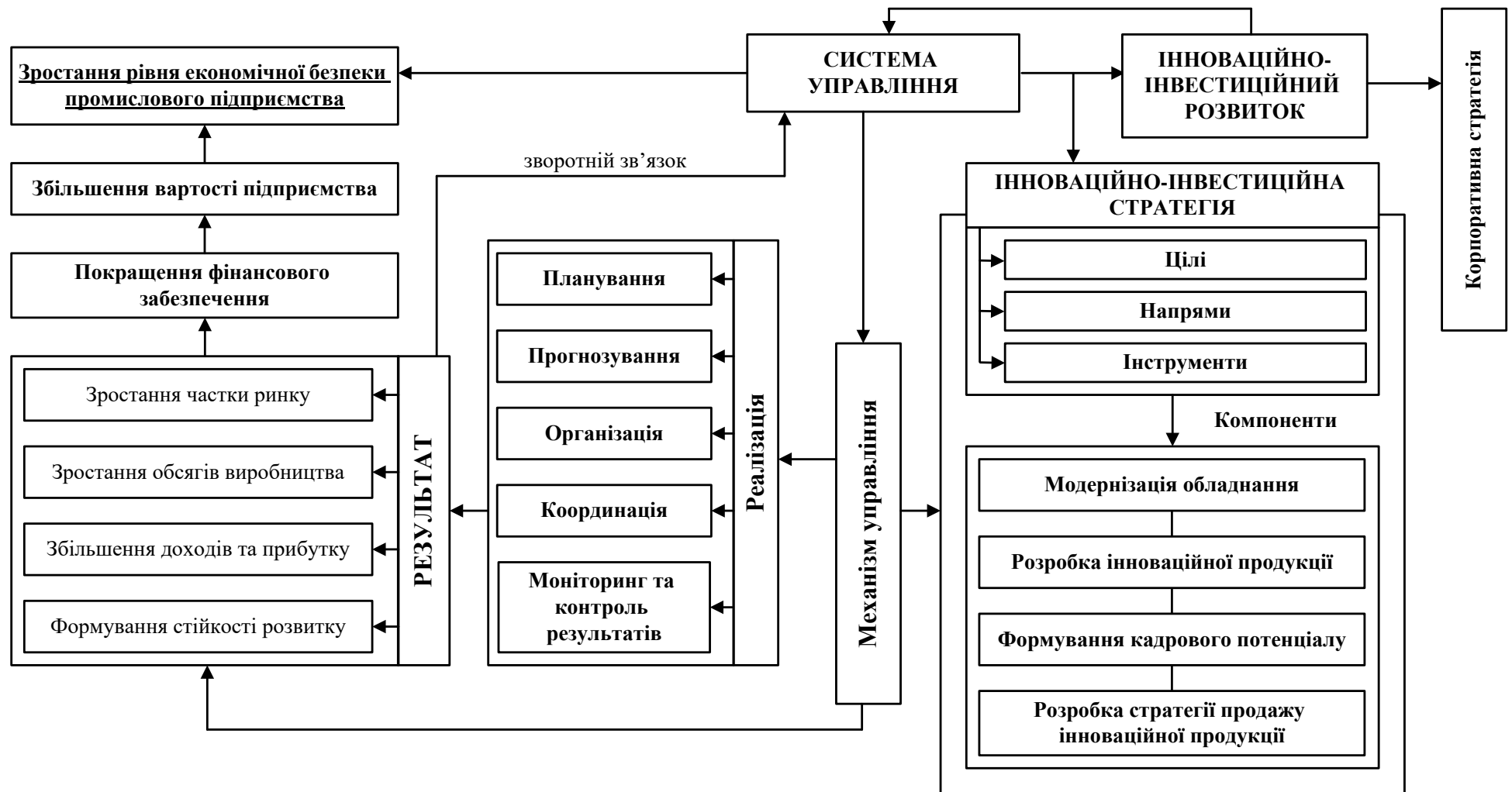

Рис. 3.5. Концептуальна схема управління стратегічним розвитком промислових підприємств

Джерело: запропоновано автором.

Політика економічної безпеки, визначаючи особливості побудови механізму забезпечення економічної безпеки, виконує такі функції [193]:

- формує основу для розробки стратегічних напрямів інноваційного розвитку промислових підприємств, визначає основоположні засади розробки таких напрямів з урахуванням безпекових засад;

- формує концептуальні положення майбутньої моделі інноваційного розвитку промислового підприємства, у якій формуються умови для такого розвитку, стимулюється ідейність та креативність, забезпечуються умови стабільного функціонування зазначених підприємств, здійснюється захист їхніх економічних інтересів, ресурсів;

- формує передумови для побудови системи управління економічною безпекою промислового підприємства з урахуванням сучасних умов зовнішнього та внутрішнього середовища, у якому таке підприємство функціонує.

Для реалізації положень політики економічної безпеки промислового підприємства необхідно розробити та поступово використовувати механізму забезпечення економічної безпеки промислового підприємства (рис. 3.6) [242].

Механізм забезпечення економічної безпеки промислових підприємств складається із сукупності компонентів. Засоби – це те, за допомогою чого здійснюється управління виробничими процесами, а методи – це пряме неопосередковане застосування таких засобів. Функції управління економічною безпекою реалізуються через використання методів. Підсистема специфіки роботи промислового підприємства складається з планів, прогнозів, програм, проєктів, форм контролю та аудиту, що, безперечно, полегшує адміністративну діяльність і сприяє кращій реалізації стратегічних цілей, поставлених керівництвом промислового підприємства. Методи в цьому механізмі – це прийоми впливу за допомогою інструментів на функціонування промислового підприємства (внутрішній та зовнішній вплив) з метою координації інтересів керівників підприємства, інвесторів для забезпечення належного рівня економічної безпеки за рахунок інноваційно-інвестиційного розвитку промислового підприємства.

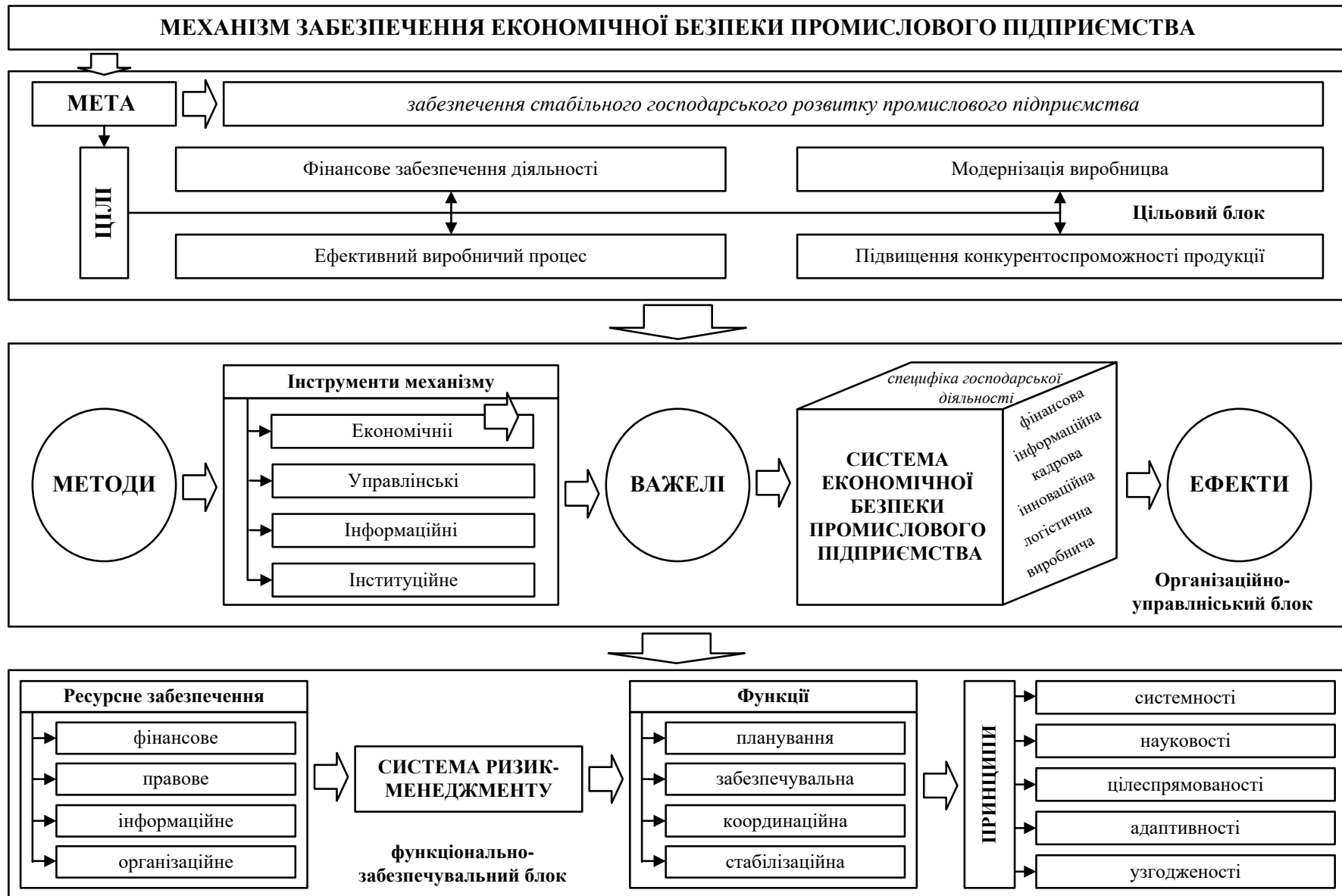

Рис. 3.6. Механізм забезпечення економічної безпеки промислового підприємства

Джерело: запропоновано автором.

Підсистема формування інвестиційно-привабливих виробничих проєктів є однією з основних підсистем забезпечення економічної безпеки промислового підприємства та включає такі форми впливу на прийняття і реалізацію керівних управлінських рішень у сфері економічної безпеки як: прибуток (фінансування заходів модернізації системи економічної безпеки), амортизаційні відрахування (мають прямий вплив на техніко-технологічну безпеку), ціна товару (вплив на покупця, залучення додаткової групи споживачів); інвестиції (вплив на інноваційну та виробничу діяльність промислового підприємства); дивіденди (вплив на інвесторів та репутаційні ризики); заробітна плата, премії (вплив на мотивацію працівників, зниження ризику продажу конфіденційної інформації); пені, штрафи (вплив на контрагентів, постачальників та фінансовий супровід). До підсистеми забезпечення можемо віднести такі елементи [173]:

- правове забезпечення (законодавчі норми, Конституція України, закони України, укази Президента, постанови Уряду, Положення Кабінету Міністрів, Кодекс законів про працю, Постанови Верховної Ради України, патентні нормативні документи, авторські права та інше);
- науково-методичне забезпечення (теоретичні науково-інноваційні розробки забезпечення економічної безпеки промислового підприємства);
- нормативне забезпечення (статут, інноваційна політика, нормативи, інструкції, норми, технічні та методичні вказівки);
- фінансове забезпечення (затверджені джерела фінансування, основні засоби та оборотні фонди);
- організаційно-економічне забезпечення (організаційна культура, структура управління, інноваційна активність);
- кадрове забезпечення;
- інформаційне та аналітичне забезпечення (служба ІТ, або аутсорсингове супроводження, спеціалізоване ліцензійне програмне забезпечення; чітко налагоджений електронний документооборот);
- матеріально-технічне забезпечення (обладнання, виробничі технології тощо);

- структурне забезпечення, представлене департаментом економічної безпеки промислового підприємства;
- інституційне забезпечення.

Особливу роль у механізмі забезпечення економічної безпеки промислових підприємств виконує кадрове забезпечення. Кадровий склад є однією з основних ланок такого механізму, через яку реалізуються всі поставлені задачі та доводяться управлінські рішення. Від того, як працівники підприємства розуміють поставлені завдання, їх важливість їх виконання залежить ефективність функціонування всієї системи економічної безпеки підприємства [159].

Найкращі результати функціонування механізму економічної безпеки промислового підприємства можливо досягти лише в разі активного та правильного використання всіх перелічених компонентів та постійного моніторингу їх взаємодії між собою.

У таблиці 3.1 виокремлено та згруповано основні структурні компоненти механізму забезпечення економічної безпеки промислових підприємств та заходи їх трансформації з урахуванням змін такого механізму, необхідності формування інноваційного середовища для розвитку промислових підприємств.

Таблиця 3.1

Пропозиції щодо змін структурних елементів механізму забезпечення економічної безпеки промислових підприємств

Елемент	Зміни
1	2
Організаційне забезпечення	Створення системи організаційних впливів, що спрямовані на досягнення поставленої мети (інструктаж, нормування, розпорядчі акти). Інноваційне забезпечення виробничого процесу новими засобами праці (станки, виробничі лінії, промислові агрегати), введення адаптаційних програм для освоєння нових технологічних ліній та процесів.
Економічні та фінансові потоки	Створення відділу економічного аналізу на промисловому підприємстві, який буде займатися моніторингом розподілу потоків коштів та недопущенням реалізації потенційних загроз у сфері фінансового шахрайства, прогнозування макроекономічної ситуації (індикативні методи, діагностика кризових періодів), замовлення розробки відповідного програмного забезпечення.
Соціально-психологічна організація	Впровадження методів формування колективної свідомості про протидію загрозам соціального характеру, шляхом створення інтерактивних дошок змагань, щодо кількості випущених промислових продуктів/виробів, графічне відображення результатів та нагорода для найкращих працівників звітних періодів.

Закінчення таблиці 3.1

1	2
Нормативна складова	Розробка нормативних програм для внутрішнього користування щодо протидії загрозам в інтелектуальній сфері. Така методологія є індивідуальною, оскільки враховує деякі особливості стану поточної ситуації на промисловому ринку, стан показників інтелектуальної безпеки (цінність патентів, винаходів або технічних розробок, креслень) та стан чутливості визначених об'єктів інтелектуальної власності, що становлять комерційну таємницю до впливу загроз.
Адміністративне забезпечення	Розробка і затвердження комплексу вимог і розпоряджень, які є обов'язковими до виконання в сфері організації безпеки економічних процесів на промисловому підприємстві. Звітування по даному виду адміністративного забезпечення відбувається на зборах акціонерів керівником відділу економічної безпеки.
Інформаційна адаптація	Замовлення розробки унікального програмного забезпечення із дотримання високих стандартів протидії витоку критично-важливих даних та шифрування всіх електронних документів, які становлять надзвичайну цінність, встановлення закритої мережі комунікації в рамках роботи промислового підприємства. Неможливість копіювання отриманих даних на зовнішні носії інформації без дозволу системного адміністратора з погодженням керівника відділу економічної безпеки.
Контроль та охоронна діяльність	Встановлення турнікетів для всіх працівників промислового підприємства, забезпечення цілодобового відеонагляду за роботою основних виробничих залів та сховищ даних, співпраця із державною службою охорони або створення власних охоронних підрозділів. Забезпечення проходження періодичних програм тестування для всіх працівників на випадок виникнення різних типів загроз. Поглиблена перевірка ділової репутації кандидатів на критично важливі посади.

Джерело: складено автором на основі [68; 167].

Складові механізму забезпечення економічної безпеки промислових підприємств можна вдосконалювати постійно, але основні зміни будуть залежати від навколишнього бізнес-середовища, у якому здійснює свою діяльність промислове підприємство. В основу механізму забезпечення економічної безпеки промислових підприємств покладені такі складові, як інноваційність, важливість та необхідність забезпечення стабільної роботи промислового підприємства. Запропонований механізм враховує основні особливості роботи промислового підприємства, його сильні та слабкі сторони. Також його використання дозволяє продукувати окремі сценарії розвитку подій на основі аналізу потенційних рівнів ризику, створювати й використовувати інструменти для вчасного виявлення впливу негативних факторів внутрішнього й зовнішнього середовища або ліквідації наслідків їхньої деструктивної дії.

3.2. Напрями активізації інноваційно-інвестиційної діяльності промислових підприємств в Україні

Ефективна діяльність промислових підприємств та їхня економічна безпека неможлива без розробки методології інноваційно-інвестиційного розвитку. У загальному значенні напрямок інноваційно-інвестиційного розвитку промислового підприємства – це вибраний правлінням шлях руху, який ставить за основний напрям стратегічного планування, залучення інвестицій для впровадження і реалізації інновацій у виробництві, що покликані спростити й забезпечити покращення кількісних та якісних характеристик виробленого промислового продукту, зміцнення його ринкових позицій та покращення стану економічної безпеки в довгостроковій перспективі. Для того щоб правильно обрати певний напрямок інноваційно-інвестиційного розвитку та подбати про економічну безпеку промислового підприємства, керівникам або відповідальним особам необхідно оцінити силу впливу того чи іншого фактору успіху інноваційного розвитку та його черговість у загальній стратегії промислового підприємства (табл. 3.2) [122; 216].

Проведене оцінювання факторів впливу дає можливість обрати такі критерії інноваційного розвитку, які, відповідно до загальної стратегічної спрямованості промислового підприємства, можуть відкрити такі напрями інноваційно-інвестиційного розвитку та економічної безпеки, як [215; 306; 330; 347]:

- збалансований інноваційний розвиток, що може бути застосований у результаті зміни якісних характеристик промислового продукту та його поступових технічних змін у бік інноваційності та унікальності;

- наступальний інноваційний розвиток, що може бути використаний в умовах динамічних технічних змін, коли за короткий проміжок часу необхідно досягти випередження конкурентів або збереження лідерства із залученням новітніх досягнень науково-технічного прогресу (НТП);

- захисний інноваційний розвиток, що може бути використаний при достатньому інвестиційному забезпеченні для поступового відтворення планових результатів інноваційної діяльності промислових підприємств-лідерів ринку.

Таблиця 3.2

**Основні фактори впливу на інноваційно-інвестиційний розвиток
та економічну безпеку промислових підприємств**

№ з/п	Характеристика факторів
1	Баланс між поставленими цілями інноваційно-інвестиційного розвитку промислового підприємства і цілями розвитку ринку промислової продукції [207]
2	Паритет між ресурсними інвестиційними потребами та інноваційними можливостями промислового підприємства, з огляду на формування безпекової ситуації в регіоні, державі та логістичних ланцюжках [156]
3	Узгодження загальної стратегії розвитку промислового підприємства з тактикою розподілу залучених інвестиційних ресурсів у конкретно взятій фазі життєвого циклу, задля зниження ризику банкрутства та підвищення економічної безпеки [37]
4	Вироблення єдиного алгоритму дій для коректної синхронізації всіх видів господарсько-технологічних процесів в результаті впровадження інновацій у виробництво [85]
5	Перегляд кадрової політики виробничих підрозділів, модернізація системи навчання та перепідготовки кваліфікованих кадрів, у зв'язку із інноваційними нововведеннями у виробничий процес [265]
6	Формування аналітико-дослідницького потенціалу та відповідної маркетингової політики промислового підприємства на етапі виготовлення інноваційного промислового продукту [123]
7	Переорієнтація ресурсних можливостей промислового підприємства та інвестиційних фінансових перспектив в результаті впровадження інноваційних виробничих процесів та корегування безпекової політики відповідно до нових економічних викликів [8]

Джерело: систематизовано автором.

Як видно з табл. 3.2, перераховані сім факторів є визначальними для формування відповідних напрямів активізації інноваційно-інвестиційного розвитку та економічної безпеки промислових підприємств. За строком реалізації їх можна поділити на такі періоди: короткострокові (до 3 років); середньострокові (до 8 років); довгострокові (понад 8 років) [75]. У сучасних складних умовах економічної та політичної нестабільності основою для активізації інноваційно-інвестиційного розвитку та економічної безпеки промислових підприємств є організаційно-економічне забезпечення

інноваційного розвитку, тобто визначені ринковою системою, промисловими підприємствами та державою макрозаходи, що сприяють впровадженню інвестиційної стратегії на промислових підприємствах у два етапи, а саме: перший етап – розробка інноваційних проєктів науково-конструкторським бюро та другий етап – їх реалізація. Таким чином, вони охоплюють дослідницьку фазу життєвого циклу впроваджених інновацій та дифузію інноваційного продукту у виробничий процес. Розглянемо детальніше макрозаходи зростання інвестицій в інноваційну діяльність промислових підприємств (рис. 3.7).

Перераховані макрозаходи мають тісний взаємозв'язок через систему управління виробничою, інноваційною та маркетинговою діяльністю промислового підприємства, що, безумовно, позитивно відображається на економічній безпеці промислового підприємства та веде до позитивного результату здійснення його інноваційної стратегії. Таким чином, можемо констатувати, що залежно від нагальної потреби застосування напрями активізації інноваційно-інвестиційного розвитку та економічної безпеки промислових підприємств можуть мати такі варіанти [223]:

- технологічні, що орієнтовані на запровадження нових виробничих ліній або процесів, що ведуть до удосконалення техніки та технологій виробництва промислової продукції;

- організаційні, що орієнтовані на запровадження новітніх методів управління безпекою підприємства й організації виробничої та поточної діяльності, а саме: фінансової, кадрової, логістичної, маркетингової;

- ринкові, що орієнтовані на розширення існуючих ринків збуту промислової продукції (внутрішні) і вихід на нові експортні ринки світу (зовнішні);

- ресурсні, що орієнтовані на застосування нових джерел промислової сировини або використанні інноваційних підходів до переробки традиційних видів ресурсів;

- продуктиві, що орієнтовані на впровадження нових продуктивих моделей для певних незайнятих ніш промислового ринку збуту.

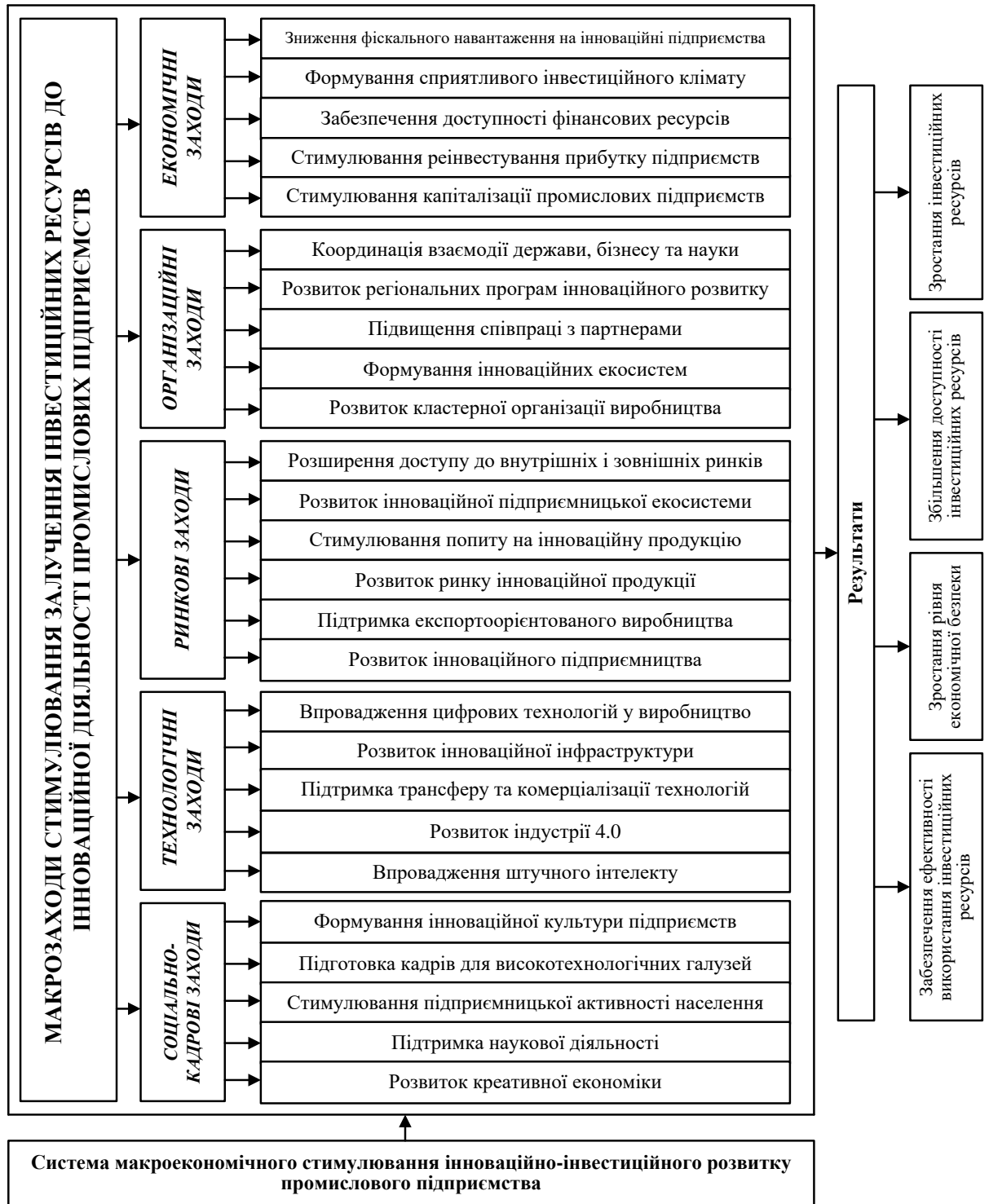

Рис. 3.7. Макрозаходи зростання та стимулювання інноваційно-інвестиційного розвитку й економічної безпеки промислових підприємств

Джерело: складено автором на основі [44; 70; 125; 157; 256; 310; 329; 348; 362].

При активізації інноваційно-інвестиційного розвитку та економічної безпеки промислових підприємств одну з головних ролей забезпечення такого процесу відіграє держава [74]. Саме державні органи влади, шляхом регулювання відносин на промисловому ринку, можуть спонукати всіх учасників до активізації інноваційно-інвестиційного розвитку. Державне регулювання впровадження інноваційно-інвестиційного розвитку промислового підприємництва, повинно постійно розробляти та вдосконалювати законодавчу базу, що спрямована на активізацію інноваційної діяльності промислових підприємств і здійснення належної підтримки інформаційно-аналітичного середовища інноваційних процесів на виробництві (рис. 3.8).

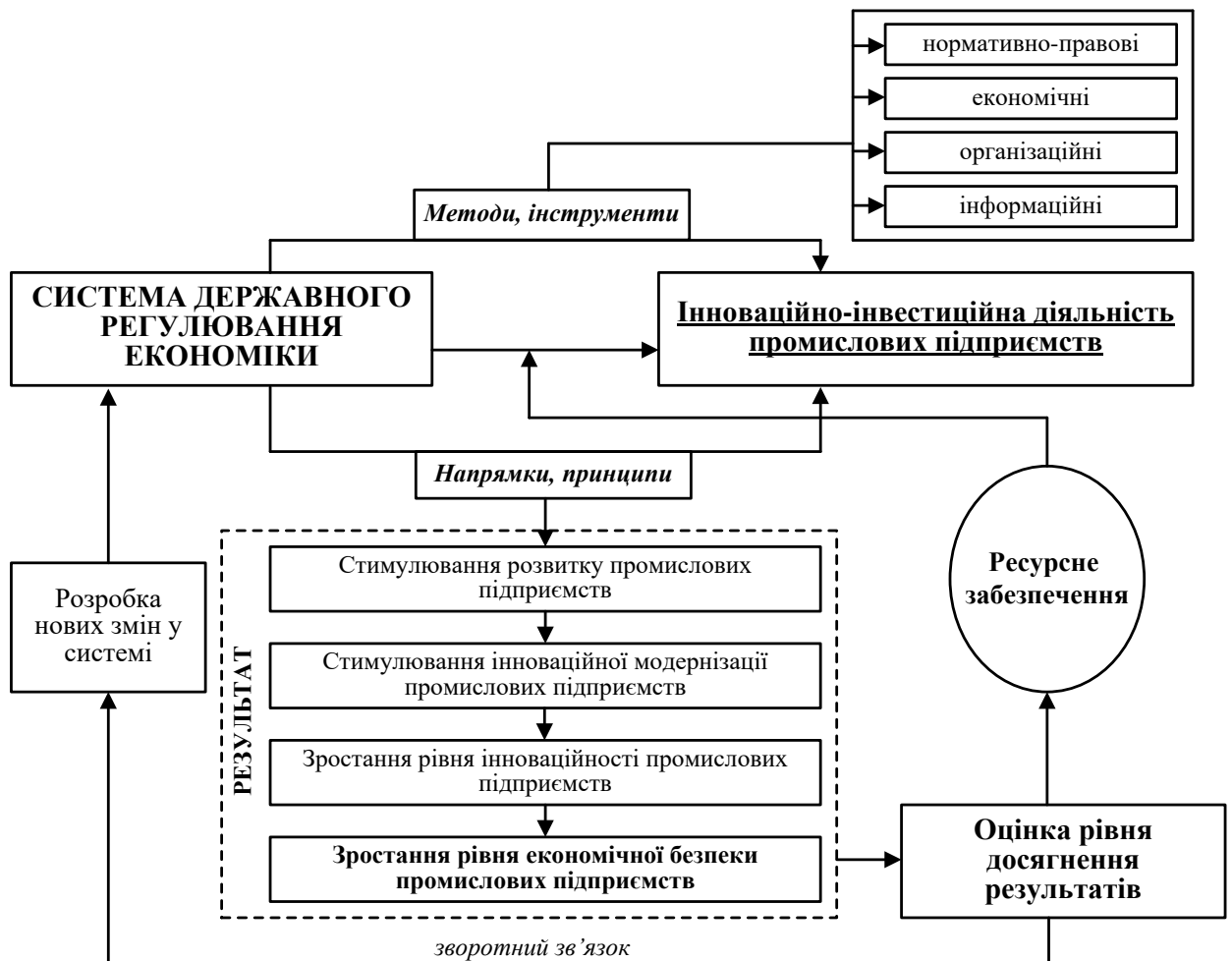

Рис. 3.8. Організація державного регулювання інноваційно-інвестиційного розвитку та економічної безпеки промислових підприємств

Джерело: складено автором на основі [59; 223; 281; 282].

Роль держави в процесі активізації інноваційно-інвестиційного розвитку та економічної безпеки промислових підприємств є визначальною, бо саме держава має відповідні повноваження на те, щоб зробити промисловий ринок більш інноваційно насиченим і конкурентним. Наведена вище різноманітність інноваційних напрямів розвитку промислових підприємств зумовлює існування таких ефектів, як [247]:

- економіко-безпековий ефект, який проявляється через забезпечення економічної вигоди від результатів продажу інноваційного промислового продукту, що своєю чергою забезпечить стабільність існування промислового підприємства в майбутньому;

- науково-технічний ефект, який проявляється у збільшенні прикладних науково-технічних досліджень відповідним відділом, що може бути створений як при промисловому підприємстві, так і мати аутсорсинговий контракт на проведення відповідних дій та може бути оцінений за різними категоріями показників, що затверджені на підприємстві;

- соціальний ефект, який проявляється у створенні спеціальних умов праці та відпочинку для працівників, конструкторів, а також їхніх сімей і може бути оцінений через підвищення якості життя відповідної громади, на території якої розташоване промислове підприємство;

- екологічний ефект, який проявляється в інноваційних проєктах та екоініціативах, у яких бере участь промислове підприємство для зменшення деструктивного впливу на довкілля.

Загалом у світовій економіці об'єкти, що займаються інноваційною діяльністю, належать до об'єктів інноваційної інфраструктури регіонального, державного або світового рівня. Таким чином, промислові підприємства, що ставлять в основі інноваційну діяльність, також підпадають під об'єкти інноваційної інфраструктури, при цьому основними цілями і завданнями об'єктів інноваційної інфраструктури промислових підприємств є [31]:

- збільшення кількості додаткових робочих місць у регіоні, де знаходиться промислове підприємство;

- можливість впливати на зміни в економіці регіону або держави, оскільки організація інноваційної інфраструктурної діяльності є інструментом для створення і розвитку наукового промислового підприємництва;

- комерціалізація науково-технічних розробок університетів, що можуть укладати договори про співпрацю в межах певних інноваційних проєктів із повним фінансуванням за рахунок замовника або з частковим фінансуванням у результаті участі одних чи інших у грантових програмах ЄС та США.

Інформаційний зріз щодо залучення зарубіжних промислових підприємств інноваційної інфраструктури демонструє таку статистику – близько 85 % від всіх промислових підприємств інноваційної інфраструктури у ЄС не є самоокупними і залежать від грантового або пільгового державного співфінансування (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Структура джерел фінансування промислових підприємств інноваційної інфраструктури в країнах ЄС

Джерела фінансування	Питома вага, %
Державні інвестиційні фонди ЄС та інші приватні міжнародні агенції	28
Федеральні, регіональні або місцеві органи влади	51
Банки та інші венчурні інвестиційні приватні фонди	14
Фінансові програми університетів та наукових об'єднань	7
Загалом	100

Джерело: складено на основі [217].

Як видно з табл. 3.3, найбільшу питому вагу складають джерела фінансування федеральних, регіональних або місцевих органів влади – 51 % від загальної структури інвестицій у розвиток промислових підприємств інноваційної інфраструктури, на другому місці з результатом 28 % йдуть державні інвестиційні фонди ЄС та інші приватні міжнародні агенції і відповідно на останньому і передостанньому місцях розташувалися фінансові програми університетів та наукових об'єднань – 7 % та банки та інші венчурні інвестиційні приватні фонди – 14 %.

На відміну від промислових підприємств інноваційної інфраструктури країн ЄС, досвід функціонування подібних суб'єктів Японії та Китаю значно відрізняється, оскільки в них державою застосовуються постійні активні заходи впровадження інвестиційної підтримки державної політики створення та розвитку таких промислових підприємств інноваційної інфраструктури. Відповідно, схожого ранжування як у країнах ЄС немає, оскільки майже 99 % фінансування припадає на державну підтримку, причому більшість із них – це саме довгострокові інвестиційні проєкти розвитку інноваційної інфраструктури та покращення економічної безпеки промислових підприємств, розрахованих на термін від 8 років і більше [123].

В Україні ситуація трохи інакша, оскільки на початку 1992 року держава мала значну матеріально-технічну та наукову базу, щодо розвитку галузі промисловості і її найбільших підприємств, що складали основу й виробляли інноваційні промислові продукти того часу, однак, згодом, Україна втратила одні з найважливіших конкурентних переваг галузі промисловості і її підприємства стали збитковими із застарілою матеріально-технічною базою, яка не відповідає вимогам сучасності. Для кардинальної зміни ситуації щодо активізації інноваційного-інвестиційного розвитку промислових підприємств та забезпечення їхньої економічної безпеки, графічно зобразимо систему активізації інноваційного-інвестиційного розвитку промислових підприємств в Україні (рис. 3.9) як комплекс взаємопов'язаних елементів і механізмів, що формують умови створення та поширення науково-технічних інноваційних рішень і можуть складати національну виробничо-промислову інноваційно-інвестиційну систему (НВПІС).

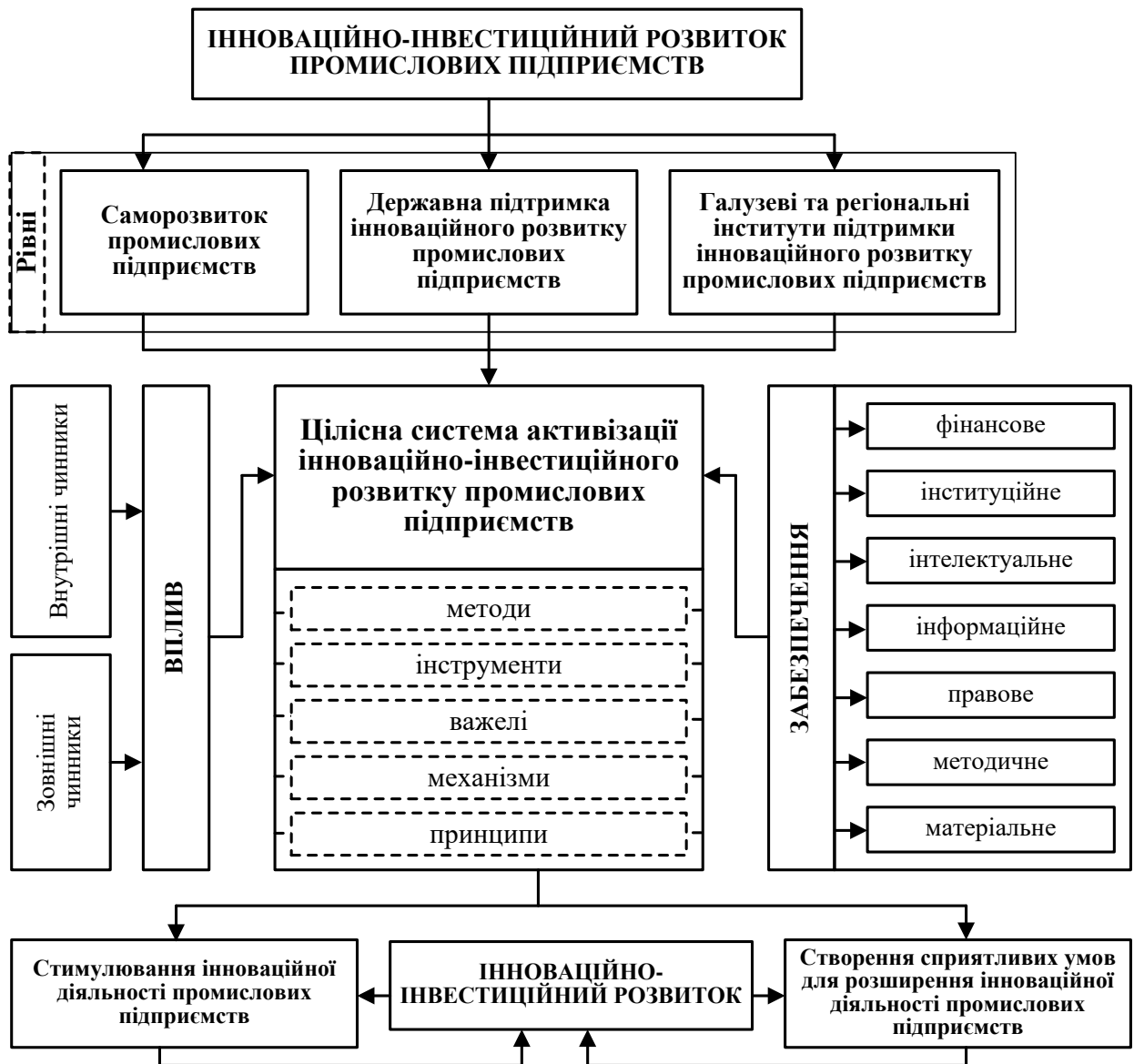

Рис. 3.9. Основні елементи системи активізації інноваційно-інвестиційного розвитку промислових підприємств в Україні

Джерело: складено автором на основі [130].

Таким чином, результат діяльності вітчизняних інноваційно активних промислових підприємств залежить не тільки від наявних виробничих ресурсів, але й від знань, умінь та навичок, що можна використати у практичній діяльності при розробці інноваційних рішень у галузі промисловості. Враховуючи вищевикладене, відобразимо графічно (рис. 3.10) основні перешкоди щодо впровадження інноваційно-інвестиційного розвитку промислових підприємств в Україні.

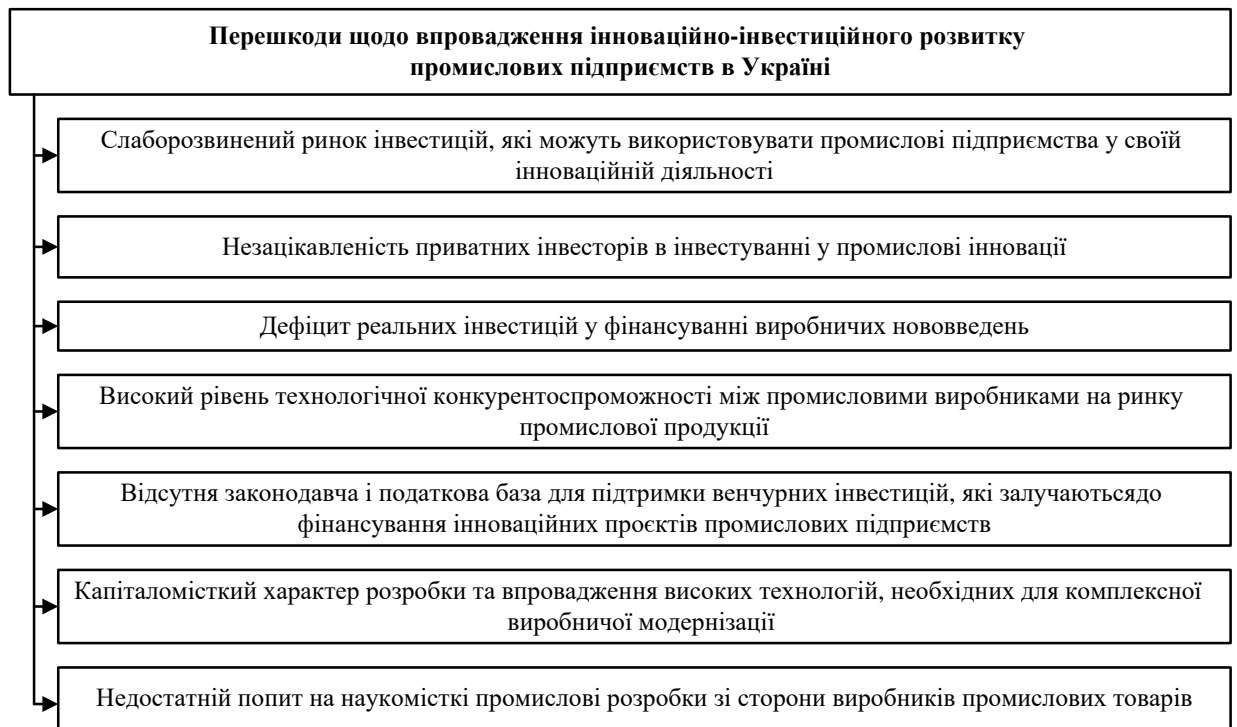
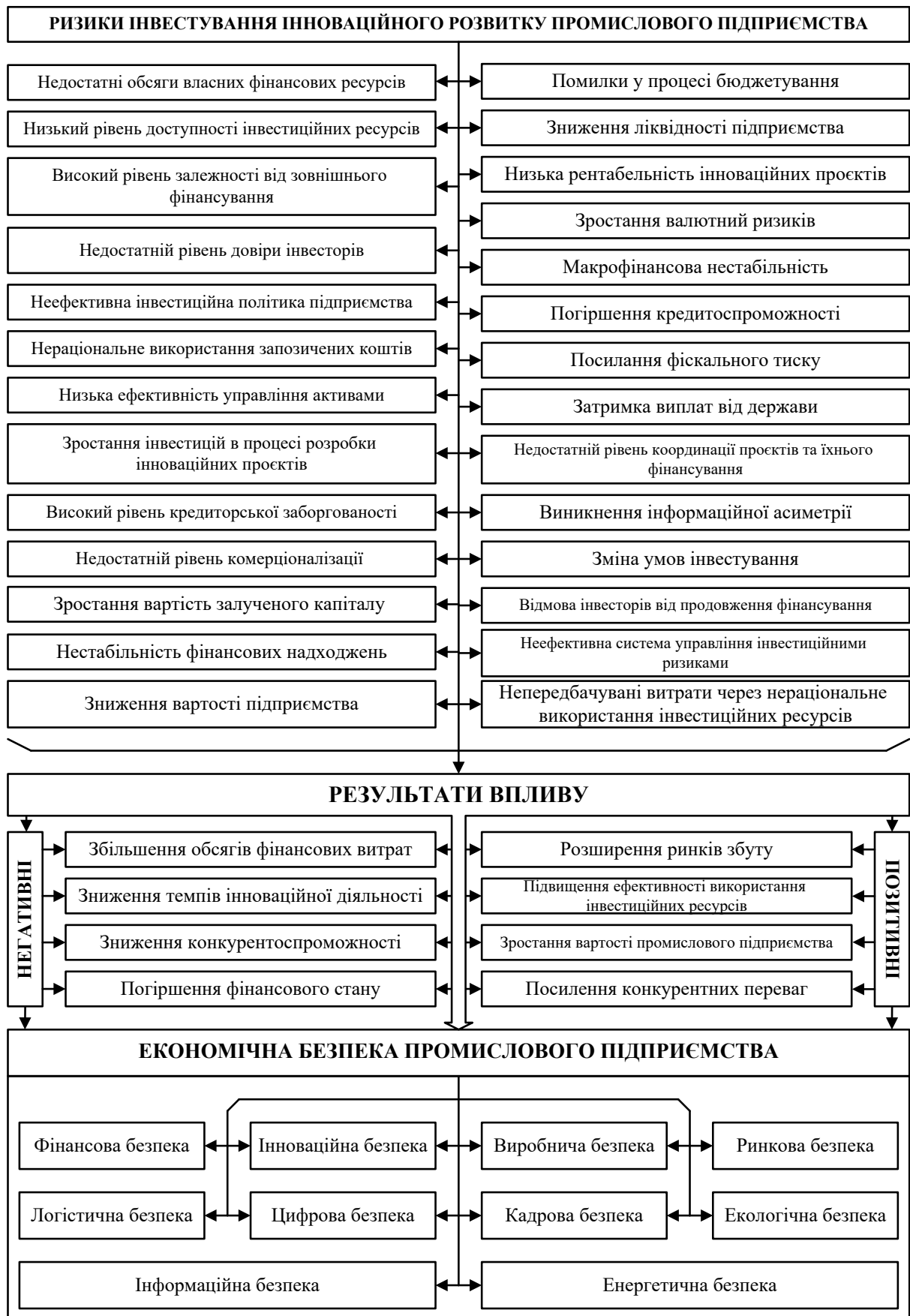

Рис. 3.10. Основні перешкоди щодо впровадження інноваційного-інвестиційного розвитку промислових підприємств в Україні

Джерело: складено автором на основі [137].

Разом із перешкодами, що виникають при активізації напрямів інноваційно-інвестиційного розвитку промислових підприємств слід розглядати ризики впровадження таких інновацій у промисловий процес, оскільки це може призвести до втрати інвестиційних коштів і ставить під загрозу виведення інноваційних рішень на фінішну пряму для масштабування їх у виробництво й реалізацію (рис. 3.11).

Ризики інвестиційного забезпечення інновацій – це ризики, що виникають при плануванні та оцінці якості інноваційного промислового проєкту і являють собою сукупну оцінку можливостей несприятливого відхилення від запланованого цільового результату інвестиційної діяльності. Управління такими інвестиційними ризиками здійснюється через кількісну оцінку якості в процесі виробничої діяльності промислового підприємства (аналіз впроваджених технологій, його операційна та інформаційна частини) і підвищує його економічну безпеку.

**Рис. 3.11. Ризики інвестиційного забезпечення
інновацій промислових підприємств**

Джерело: складено автором.

Управління інноваційно-інвестиційними ризиками є ключовим елементом в системі функціонування та розвитку промислового підприємства, що безпосередньо впливає на рівень його економічної безпеки. В умовах високої динаміки ринкового середовища, технологічних змін, інвестиційної невизначеності та загроз різного походження (економічних, політичних, техногенних тощо), ефективне управління ризиками дозволяє забезпечити нарощування захисних ресурсів та превентивно-орієнтованого потенціалу в системі економічної безпеки. Коректне функціонування системи управління інноваційно-інвестиційними ризиками забезпечує досягнення ключових цілей розвитку економічної безпеки промислового підприємства.

Система управління інноваційно-інвестиційними ризиками не лише знижує загрозу втрат від неуспішних інвестицій або технологічних новацій, але й створює передумови для стійкого функціонування, розвитку та підвищення конкурентоспроможності промислових підприємств. Її роль в економічній безпеці полягає у забезпеченні збалансованого поєднання інноваційного прориву та ризик-контролю, що є основою стратегічної стабільності у будь-яких економічних умовах.

У воєнний період економічна безпека промислових підприємств набуває критичного значення, адже зовнішні загрози, зниження інвестиційної активності, порушення логістики, нестабільність ресурсного забезпечення та інформаційна невизначеність підвищують рівень деструктивного впливу ризиків до екстремальних значень. У цьому контексті система управління інноваційно-інвестиційними ризиками (рис. 3.12) відіграє стратегічну роль як адаптивний, стабілізаційний та антикризовий механізм, що забезпечує цілісність, стійкість і розвиток підприємства, а також дозволяє здійснювати виявлення, моніторинг, коригування визначених ключових цілей економічної безпеки промислового підприємства та досягати їх.

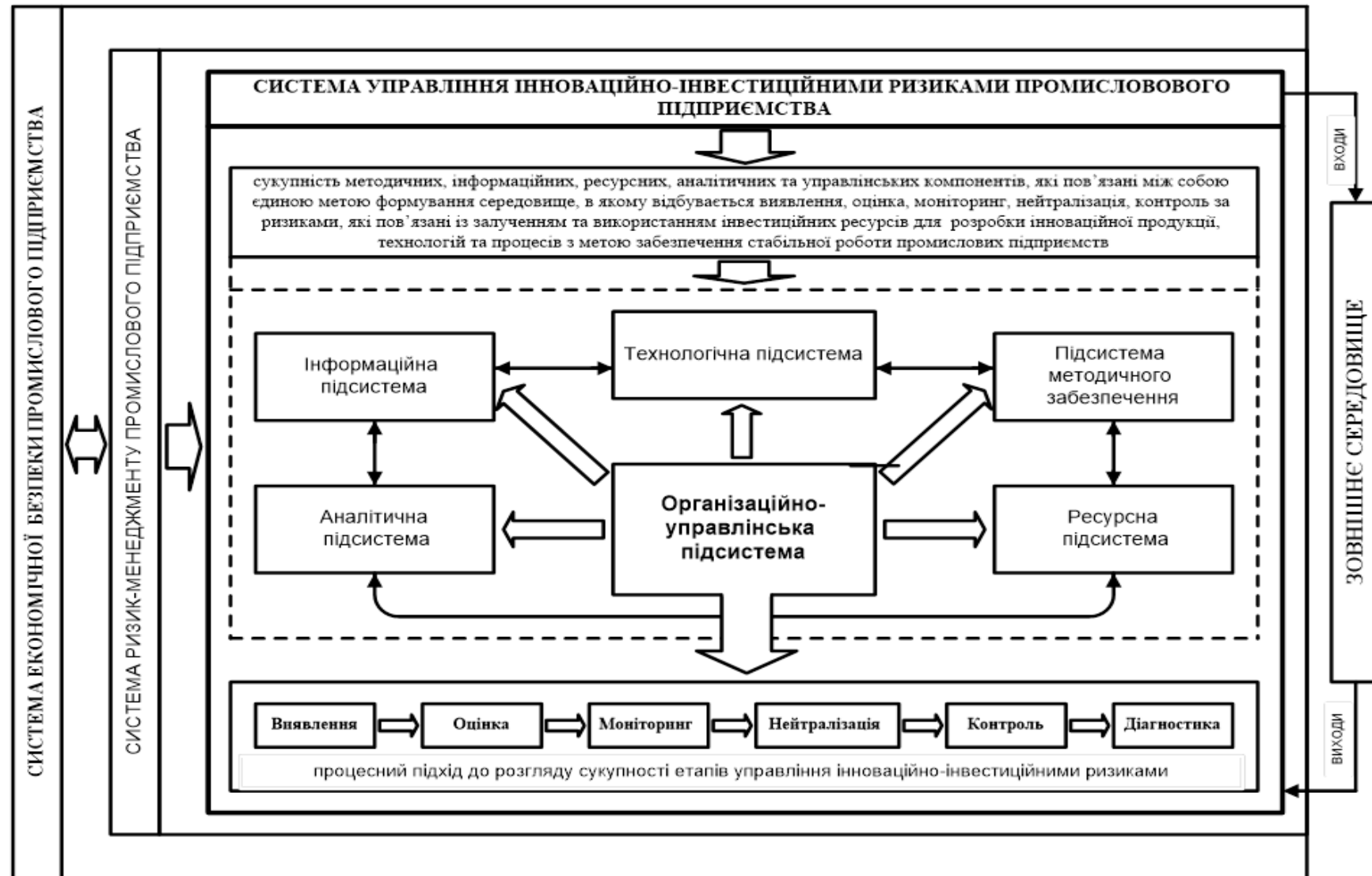

Рис. 3.12. Система управління інноваційно-інвестиційними ризиками промислового підприємства
 Джерело: розроблено автором.

Система управління інноваційно-інвестиційними ризиками виступає невід'ємною частиною системи економічної безпеки, забезпечуючи її цілісність, гнучкість і проєктивність. Вона спрямована на захист від деструктивного впливу зовнішніх та внутрішніх чинників, які можуть унеможливити сталий розвиток підприємства, що є зміцненням системи економічної безпеки самого підприємства. Тому окремо необхідно звернути увагу на організаційно-управлінську підсистему в системі управління інноваційно-інвестиційними ризиками промислового підприємства та її роль у забезпеченні економічної безпеки цього підприємства. Організаційно-управлінська підсистема є центральним координуючим елементом у структурі системи управління інноваційно-інвестиційними ризиками промислового підприємства. Вона забезпечує взаємодію всіх функціональних підсистем (інформаційної, аналітичної, ресурсної, технологічної, методичної), інтегруючи їхні результати в єдину систему прийняття управлінських рішень. Основою діяльності цієї підсистеми є регламентоване управління ризик-орієнтованими процесами на всіх етапах інноваційно-інвестиційного циклу — від ініціації до реалізації та оцінки результативності проєктів.

Основною метою системи управління інноваційно-інвестиційними ризиками промислового підприємства є формування середовища, у якому відбувається виявлення цих ризиків, оцінка їх впливу на підприємство, моніторинг динаміки рівнів ризиків, заходи з їх нейтралізації з подальшим контролем недопущення впливу ризиків залучення та використання інвестицій для розробки інноваційної продукції, що своєю чергою забезпечить сталий розвиток та діяльність промислового підприємства.

Система управління інноваційно-інвестиційними ризиками промислового підприємства є складною та багаторівневою, тому її основою є організаційно-управлінська підсистема. Основними функціями організаційно-управлінської підсистеми в управлінні інноваційно-інвестиційними ризиками є забезпечення планування та стратегічне управління відповідно до цілей і завдань розвитку системи економічної безпеки промислового підприємства,

координація взаємодії між підсистемами та підрозділами підприємства, регламентація процесів управління інноваційно-інвестиційною діяльністю, розподіл відповідальності, повноважень та ресурсів у системі управління інноваційно-інвестиційними ризиками, забезпечення моніторингу, оперативного реагування та зворотного зв'язку, ухвалення рішень щодо оптимізації структури інноваційно-інвестиційного портфеля.

Вплив на забезпечення розвитку системи економічної безпеки промислового підприємства організаційно-управлінської підсистеми в управлінні інноваційно-інвестиційними ризиками відслідковується за наступними показниками:

- інституціоналізація ризик-менеджменту (організаційно-управлінська підсистема формує чіткі управлінські механізми та процедури реагування на інноваційно-інвестиційні ризики, що унеможливорює хаотичне або інтуїтивне прийняття рішень. Це підвищує передбачуваність інноваційної та інвестиційної діяльності промислового підприємства в умовах нестабільного середовища).

- забезпечення керованості інноваційними процесами (в рамках економічної безпеки підсистема виконує функцію контролю за ризикованими інноваційними проєктами, забезпечуючи їх реалізацію без загрози фінансової нестабільності або порушення технологічної безперервності).

- адаптивність до зовнішніх викликів (в умовах воєнних чи економічних потрясінь саме ця підсистема забезпечує перегляд інвестиційних та дослідницьких пріоритетів, оперативне коригування стратегій та адаптацію управлінських рішень до нових умов із мінімальними втратами).

- підтримка цілісності системи економічної безпеки (завдяки інтеграційній функції, організаційно-управлінська підсистема пов'язує інноваційно-інвестиційні ризики з іншими загрозами - фінансовими, технологічними, кадровими - забезпечуючи комплексне бачення та управління ризик-профілем підприємства).

Підсумовуючи наведене можна констатувати, що організаційно-управлінська підсистема є стрижневим (ключовим) елементом системи управління інноваційно-інвестиційними ризиками, без якої неможливе ефективне функціонування всієї системи. Її роль в економічній безпеці полягає в забезпеченні цілісного управління ризиками, координації інноваційно-інвестиційної діяльності та підтримці стійкості промислового підприємства в умовах багатовекторних загроз і змін. Розглядати організаційно-управлінську підсистему потрібно розглядати як циклічний процес взаємозв'язків більш простіших підсистем, таких як технологічна підсистема, підсистема методичного забезпечення, ресурсна підсистема, аналітична система та інформаційна підсистема, основною метою яких є забезпечення функціонування як організаційно-управлінської підсистеми, так і системи управління інноваційно-інвестиційними ризиками промислового підприємства загалом.

Ключовим функціоналом технологічної підсистеми є забезпечення техніко-технологічних та інноваційновмісних процесів виробництва продукції, основою яких є високотехнологічне виробниче обладнання та впроваджені інноваційні технології, який насамперед спрямований на підвищення ефективності даних виробничих процесів. У межах цієї підсистеми реалізуються заходи з впровадження технологій у виробничих процесах, здійснення моніторингу як на всіх виробничих лініях, так і окремих процесах, а також контролю якості виробленої продукції. Тобто основною ціллю технологічної підсистеми створення, підтримка функціонування та моніторинг процесів, спрямованих на зменшення впливу або нейтралізацію інноваційно-інвестиційних ризиків на промислове підприємство.

Таким чином, для формування безпечного інноваційного середовища система управління інноваційно-інвестиційними ризиками з врахуванням технологічної підсистеми підприємства сприяє впровадженню технологічних новацій на промислових підприємствах у контрольованих умовах, забезпечуючи мінімізацію ризиків на кожному етапі життєвого циклу інноваційного продукту. Це дозволяє підприємству оновлювати технологічну

базу без загрози порушення функціональної цілісності або фінансової стійкості. В умовах макроекономічної турбулентності система виконує функцію антикризового реагування, забезпечуючи підприємству можливість швидко адаптуватися до змін у зовнішньому середовищі.

У межах наступної підсистеми методичного забезпечення реалізуються процеси, які відповідають за формування, аналітику та в разі потреби вдосконалення наявних методологічних інструментів, методів та теоретичних підходів саме управління інноваційно-інвестиційними ризиками промислового підприємства. Таким чином з врахуванням специфіки діяльності промислового підприємства розробляються методичні рекомендації управління ризиками, методологічні моделі оцінювання ризиків та моделі прийняття тих чи інших управлінських рішень щодо нейтралізації таких ризиків. Функціонування підсистеми методичного забезпечення створює основи для систематизації, наукововмісного обґрунтування та практичного впровадження управлінських рішень щодо зменшення впливу або нейтралізації потенційних інноваційно-інвестиційних ризиків для одного або іншого промислового підприємства.

Основною функцією ресурсної підсистеми є моніторинг з метою забезпечення промислового підприємства необхідними видами ресурсів для його виробничої діяльності, такими як фінансові ресурси, матеріально-технічні ресурси та трудові ресурси (персонал). Оптимізація процесів розподілу та використання ресурсного потенціалу промислового підприємства для підтримки впровадження та реалізації інвестиційно-інноваційних технологій на підприємстві виступаю ключовою метою функціонування ресурсної підсистеми, що дає змогу досягати зниження чи нівелювання ризиків неефективного використання, перевитрат або нестачі наявних ресурсів. З метою оптимізації використання ресурсів у межах системи ризику оцінюються не лише як загрози, а й як фактори, що потребують відповідного ресурсного забезпечення і сприяють ефективному розподілу матеріальних, фінансових та людських ресурсів відповідно до стратегічних цілей безпеки та

інноваційного розвитку. Завдяки процесному підходу, підприємство отримує гнучкий механізм стабілізації своєї діяльності, що дає змогу забезпечити ресурсну адаптивність до зовнішніх змін.

Наступна підсистема, аналітична, має основний функціонал, спрямований на збір, аналітику та подальше використання отриманих даних на основі проведеного аналізу в управлінських рішеннях щодо управління інноваційно-інвестиційними ризиками того чи іншого промислового підприємства. У межах аналітичної підсистеми реалізуються процеси виявлення та моніторинг потенційних ризиків інноваційно-інвестиційної діяльності промислового підприємства, виконується оцінювання показників динаміки інноваційно-інвестиційної діяльності підприємства, здійснюються розробка прогнозів щодо управлінських рішень щодо подальшої виробничої діяльності або її рівнів чи процесів. Основною роллю аналітичної підсистеми є і підвищення рівня адаптації організаційно-управлінська підсистема управління інноваційно-інвестиційними ризиками взагалі, і своєчасна ідентифікація потенційних ризиків інноваційно-інвестиційної діяльності підприємства, і забезпечити основи для коригування існуючих або вибору нових стратегій ефективного управління потенційними ризиками.

Підсистема організаційно-управлінської підсистеми управління ризиками – інформаційна підсистема, в межах якої реалізуються процеси передачі, обробки, зберігання та архівування інформації (оцифрованих даних) між структурними підрозділами підприємства, а також елементами системи управління даним підприємством. Крім того, інформаційна підсистема є основою створення інформаційно-цифрового середовища промислового підприємства, що забезпечує актуальність та оперативність прийняття управлінських рішень щодо потенційних ризиків інноваційно-інвестиційної діяльності підприємства. Коректне та ефективне функціонування цієї підсистеми є ключовим чинником для координації між підсистеми управління такими ризиками.

Отже, у загальній системі економічної безпеки промислового підприємства присутня система ризик-менеджменту цього підприємства, основою якої виступає система управління інноваційно-інвестиційними ризиками промислового підприємства. У свою чергу, зазначена система управління інноваційно-інвестиційними ризиками промислового підприємства враховує не лише стан та динаміку змін внутрішнього середовища промислового підприємства, а і враховує усі чинники та потенційні виклики зовнішнього середовища, його стан та динаміку його змін.

Для формування безпечного інноваційного середовища система управління інноваційно-інвестиційними ризиками сприяє впровадженню технологічних новацій на промислових підприємствах у контрольованих умовах, забезпечуючи мінімізацію ризиків на кожному етапі життєвого циклу інноваційного продукту. Це дозволяє підприємству оновлювати технологічну базу без загрози порушення функціональної цілісності або фінансової стійкості. В умовах макроекономічної турбулентності система виконує функцію антикризового реагування, забезпечуючи підприємству можливість швидко адаптуватися до змін у зовнішньому середовищі.

З метою оптимізації використання ресурсів у межах системи ризику оцінюються не лише як загрози, а і як фактори, що потребують відповідного ресурсного забезпечення та сприяють ефективному розподілу матеріальних, фінансових і людських ресурсів відповідно до стратегічних цілей безпеки та інноваційного розвитку. Завдяки процесному підходу, підприємство отримує гнучкий механізм стабілізації своєї діяльності, що дає змогу забезпечити ресурсну адаптивність до зовнішніх змін.

Система управління інноваційно-інвестиційними ризиками виступає невід'ємною частиною системи економічної безпеки, забезпечуючи її цілісність, гнучкість і проактивність. Вона спрямована на захист від деструктивного впливу зовнішніх та внутрішніх чинників, які можуть унеможливити сталий розвиток підприємства, що є зміцненням системи економічної безпеки самого підприємства. Тому окремо необхідно звернути увагу на організаційно-

управлінську підсистему в системі управління інноваційно-інвестиційними ризиками промислового підприємства та її роль у забезпеченні економічної безпеки цього підприємства. Організаційно-управлінська підсистема є центральним координуючим елементом у структурі системи управління інноваційно-інвестиційними ризиками промислового підприємства. Вона забезпечує взаємодію всіх функціональних підсистем (інформаційної, аналітичної, ресурсної, технологічної, методичної), інтегруючи їхні результати в єдину систему прийняття управлінських рішень. Основою діяльності цієї підсистеми є регламентоване управління ризик-орієнтованими процесами на всіх етапах інноваційно-інвестиційного циклу — від ініціації до реалізації та оцінки результативності проєктів.

Основними функціями організаційно-управлінської підсистеми в управлінні інноваційно-інвестиційними ризиками є забезпечення планування та стратегічне управління відповідно до цілей і завдань розвитку системи економічної безпеки промислового підприємства, координація взаємодії між підсистемами та підрозділами підприємства, регламентація процесів управління інноваційно-інвестиційною діяльністю, розподіл відповідальності, повноважень та ресурсів у системі управління інноваційно-інвестиційними ризиками, забезпечення моніторингу, оперативного реагування та зворотного зв'язку, ухвалення рішень щодо оптимізації структури інноваційно-інвестиційного портфеля.

Для знаходження виходу із таких ризикових ситуацій на промислових підприємствах мають бути підготовлені плани й розроблені системи формування та стимулювання інноваційно-інвестиційного розвитку промислового підприємства та його безпекові складові. Запропонована автором система стимулювання, що ґрунтується на базових сучасних підходах міжнародного інноваційно-інвестиційного менеджменту та аналізу інноваційного розвитку промислових підприємств, деталізує роботу підрозділів промислового підприємства, що беруть безпосередню участь в інноваційному процесі та складається з різних поєднаних між собою доповнюваних стимулів для досягнення поставленої мети.

Орієнтовані на інноваційний розвиток промислові підприємства США, додатково стимулюють творчість інженерів-авторів відповідних інноваційних проєктів та раціоналізаторських пропозицій, що будуть впроваджені в інноваційне промислове виробництво, у такому випадку автор такої технічної унікальної розробки одержує до 25 % від загальної суми фінансової економії на витратах від інновації, протягом двох років з часу її впровадження у виробництво або запуск відповідної виробничої лінії. Саме активізація інноваційно-інвестиційного розвитку промислових підприємств вимагає формування і запровадження дієвої системи контролю за економічною безпекою та стимулювання інноваційних процесів, які б відповідали загальній стратегії промислового підприємства і сприяла вирішенню всіх поставлених нею завдань [62].

Реалізацію такої системи формування та стимулювання інноваційно-інвестиційного розвитку промислових підприємств слід здійснювати в чотири етапи [54]:

- перший етап: передбачає застосування сценарного підходу, у який включені критерії, що формують величину очікуваного інвестиційного прибутку із залученням та без залучення зовнішніх донорів фінансових позик;

- другий етап: передбачає використання промисловим підприємством стратегії розподілу отриманого від інноваційно-інвестиційної діяльності прибутку з погодженням відповідних вимог відділу економічної безпеки та поділ його на частини, що відповідають за такі стратегічні підсистеми, як стратегічна ініціатива швидкого розвитку, стратегічна ініціатива мінімального розвитку, стратегічна ініціатива стабільної прибутковості та стратегічна ініціатива мінімальної прибутковості;

- третій етап: передбачає використання відповідних інструментів активізації інноваційно-інвестиційного розвитку промислових підприємств для коректного розподілу отриманих фінансових результатів, що не суперечить економічній безпеці підприємства;

- четвертий етап: передбачає роботу з отриманими результатами від попередніх трьох та прийнятої в кінцевому етапі інноваційно-інвестиційної стратегії, а також конкретних механізмів розподілу отриманих у результаті впровадження інновацій фінансових результатів.

Для досягнення стабільного й постійного зростання інвестицій у промислові підприємства потрібно забезпечити повну модернізацію промисловості як галузі та її перехід на інноваційний рівень розвитку, тому необхідно в короткі терміни розв'язати комплекс проблемних питань, що тією чи іншою мірою впливають на інвестиційну активність промислових підприємств. До цих проблем можна віднести [132; 152]:

- відсутність сприятливого інвестиційного підприємницького клімату, що сильно позначається на можливості розвивати власні промислові виробничі технології та стабільного інституційного середовища, коли в умовах повномасштабних військових дій, більша частина коштів і нормативних документів спрямована на підтримання військово-оборонного сектору;

- нестабільні логістичні поставки паливно-енергетичного та сировинного забезпечення для промислових об'єктів економіки, відсутність пільг для промислових підприємств, що впроваджують нові технології і потребують більшої кількості відповідних ресурсів;

- слабе або частково відсутнє регулювання експортної промислової політики в напрямі збільшення частки експорту промислових інноваційних товарів та вихід на міжнародні ринки збуту, розірвання більшої частини експортних промислових контрактів після повномасштабних військових дій на початку 2022 року;

- вивезення та релокація внутрішнього інвестиційного капіталу та кадрових ресурсів за кордон або в області, де не має великих проблем з електропостачанням і постійними обстрілами;

- низьку конкурентоспроможність вітчизняних промислових товарів і, як наслідок, слабку конкуренцію на промисловому ринку України, що є однією з основних причин деградації технологічних та виробничих процесів галузі;

- низьку продуктивність виробничих промислових автоматизованих ліній і слабку сприйнятливність промисловості до інвестицій загалом та відсутність великих оборонно-промисловими контрактів;

- здійснення обмежених інвестицій у вигляді державних кредитних програм з підтримки або ремонту вже діючих виробничих потужностей, що, зрештою, неминуче призведе до збиткової діяльності в майбутньому [198];

- постійно зростаючу проблему дефіциту кваліфікованих робітників промислового сектору та відтік спеціалістів відповідних професій;

- максимально повільне проведення структурних реформ (регіональний та обласний рівні), що можуть кардинально змінити інвестиційний клімат промисловості і дати можливість відновити вже діючі потужності для виробництва конкурентної продукції;

- низький рівень капіталізації промислових підприємств, що пов'язаний із процесами руйнування відповідної промислової інфраструктури в результаті обстрілів та знеструмлення, оскільки більша частина промислових об'єктів знаходиться на східних територіях держави, де тривають активні військові дії;

- неготовність більшості вітчизняних промислових підприємств переорієнтуватися та працювати в умовах відкритих європейських ринків та їх відмежованість від цих ринків і орієнтація на ринки країн Африки, країн СНД та певної кількості недостатньо розвинутих промислових ринків країн глобального сходу та півдня.

З метою активізації інноваційно-інвестиційної діяльності промислових підприємств та збереження високого рівня їхньої економічної безпеки, потрібен комплекс дій, що відкриє можливості створення розвиненої промислової інфраструктури, яка відповідала б сучасним трендам інноваційного розвитку промислових підприємств [45]. Насамперед такі процеси повинні відображатися у вигляді мінімального відсотка кредитного банківського забезпечення, що дасть можливість розширювати масштаб саме довгострокового доступного кредитування максимальної кількості інвестиційних потреб за обґрунтованими процентними ставками і з гарантованим погашенням їх промисловими підприємствами [133].

В умовах глобалізації промислових світових ринків, міжнародна інтеграція та кооперація найбільш успішних промислових підприємств різних країн можуть спрямовуватися на отримання нових інноваційних наукових результатів та технологій у промисловому секторі та виробництві для створення об'єднаної єдиної світової інноваційно-інвестиційної промислової інфраструктури. Саме запуск таких процесів у промисловості, здатний вивести Україну з кризової ситуації, що склалась на ринку промислової продукції та забезпечити її фінансову стійкість та економічну безпеку [111]. Перелічені кроки до інновацій відображають бажання держави освоювати інноваційно-інвестиційні програми промислового сектора та розширювати його потенціал.

Вивчаючи закордонний досвід, можемо стверджувати, що такі країни, як Швейцарія, Швеція, США та Нідерланди ставлять за пріоритетність інноваційно-інвестиційного розвитку промислових підприємств у таких аспектах, як [219]:

- розвиток та впровадження технологій штучного інтелекту для моніторингу наявних виробничих промислових процесів, створення нових виробничих ліній або виробничих моделей або перерозподіл розрахунку споживання наявних енергоресурсів на промисловому підприємстві;
- використання у промислових масштабах безпілотних літальних апаратів, які використовуються для збору та аналізу інформації щодо видобутку різного роду порід та сенсорних датчиків даних;
- впровадження використання технології зеленої електроенергетики через обладнання виробничих приміщень електролізними установками, поширення використання технологій енергозбереження та установок для накопичування енергії, наприклад, на даху цеху чи інших приміщень або відкритих не задіяних у виробничому процесі земельних ділянках, що значно здешевить виробничий процес у середньо- та довгостроковій перспективі.

Таким чином, провідні світові країни-лідери промислового виробництва, визначають основними напрямками інноваційно-інвестиційного розвитку для промислових підприємств такі інновації та технології [52; 252]:

- індустріалізація промислових підприємств шляхом створення спільних промислових корпорацій або купівля відповідних ліцензій зі зростаючим ступенем випуску спеціалізованої лінійки сучасних мініелектростанцій та атомних блоків для промислових процесів;

- будівництво на території промислового підприємства, там де це економічно доцільно і можливо, виробничого комплексу джерел автономної енергетики на основі сучасних технологій переробки енергії вітру, води та сонця, що дасть значно підвищити економічну безпеку й незалежність промислового виробництва від багатьох факторів і чинників;

- застосування інноваційних військових технологій захисту та перешкоджання атакам на промислове підприємство в разі збройної агресії, включаючи власні розробки, якщо промислове підприємство є частиною ВПК.

Провідні промислові країни світу, такі як Китай, США та країни ЄС спрямовують свої інноваційні розробки промислових підприємств на вдосконалення інноваційних рішень та технологій виробництва, заміщення застарілих основних засобів, що призводить до значного зменшення трудомісткості виробничих операцій на промислових автоматизованих лініях, економії матеріалів та освоєння нових, більш економічних технологічних процесів і, як наслідок, формування конкурентоспроможної промислової продукції та забезпечення її конкурентними перевагами на промисловому ринку й надання таким чином безпекових гарантій для промислового підприємства щодо високої окупності інвестиційних ресурсів, залучених в інноваційний проєкт. Промислові підприємства цих країн та їхні інвестори орієнтуються переважно на технологічне переоснащення виробничих потужностей та максимальну автоматизацію виробничих процесів. Підвищення якості промислової продукції при цьому досягається за рахунок новітніх, прогресивних способів високоточної обробки промислових деталей, повної автоматизації виробництва кінцевого промислового продукту, у тому числі й головні керуючі й контролюючі функції перекладаються з людського впливу на автоматизоване обладнання виробничих ліній та штучний інтелект,

що прописаний у програмне забезпечення відповідних комплексів. Саме за рахунок таких інноваційно-інвестиційних заходів, відбувається розвиток систем діагностування промислової продукції [222].

Для покращення значень показників інноваційно-інвестиційного розвитку промислового підприємництва в Україні доцільним вбачається здійснення таких заходів [18]:

- чітка координація відповідними органами державної влади реальних можливостей національної економіки для продукування промислових інновацій та створення належних умов, що позитивно сприятимуть підвищенню кількості розробок інноваційної промислової конкурентоспроможної продукції;

- максимальна диверсифікація інвестиційних джерел фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств для зниження витрат на обслуговування промислових ліній виготовлення інноваційної промислової продукції;

- налагодження тісної взаємодії між максимальною кількістю учасників інноваційного промислового підприємництва, результатом якого може виступати державно-приватне партнерство [27].

Враховуючи вищенаведені позиції, особливу увагу слід приділити державній підтримці активізації інноваційно-інвестиційного розвитку промислових підприємств в Україні (рис. 3.13).

Важливо, щоб реалізація державної підтримки активізації інноваційно-інвестиційного розвитку промислових підприємств проводилася дворівнево: у вигляді адаптованої до реалій нашого промислового ринку законодавчої бази, яка оснований на кращих практиках промислових країн-лідерів галузі та на рівні державно-приватного партнерства інноваційно-інвестиційних промислових проєктів [172]. У такому випадку інноваційно-інвестиційними пріоритетами розвитку промислових підприємств можна сформулювати такі напрями, які забезпечують європейський та світовий рівень якості промислової продукції, економічну стабільність та безпеку для промислових підприємств, що її випускають, конкурентоспроможність на внутрішньому і зовнішньому промислових ринках.

Рис. 3.13. Реалізація державної підтримки активізації інноваційно-інвестиційного розвитку промислових підприємств

Джерело: складено автором на основі [116; 127].

Позитивним результатом може рахуватися впровадження у виробничий процес нових або частково удосконалених промислових інноваційних технологій, що здатні якісно покращити нові властивості промислової продукції – це і буде процес активізації інноваційно-інвестиційного розвитку промислових підприємств, що підвищує економічну безпеку та сприяє зростанню обсягу інвестицій у промисловість [197]. Така концепція управління інноваційно-інвестиційним розвитком промислових підприємств повинна враховувати вимоги розвитку сучасного науково-технічного прогресу та певні ресурсні обмеження, які можуть виникнути в результаті специфіки її реалізації на конкретно взятому промисловому підприємстві, вона може бути взята за основу в процесі розробки механізму управління інноваційно-інвестиційним розвитком промислової галузі України (рис. 3.14) [92].

Рис. 3.14. Концепція управління інноваційно-інвестиційним розвитком промислових підприємств в Україні

Джерело: складено автором на основі [92; 197].

Розв'язання зазначених вище питань та проблемних ситуацій значно посилить та активізує інноваційно-інвестиційний розвиток промислових підприємств та переорієнтує промислову галузь на інноваційний шлях розвитку, що, звичайно, вимагатиме проведення послідовної та виваженої інноваційної політики державою, що включатиме перелік таких стратегічних напрямів [104]:

- стимулювання інноваційно-інвестиційного розвитку промислових підприємств шляхом залучення державної фінансової і законодавчої підтримки;

- збільшення зростання обсягів виробництва інноваційної промислової продукції, що сформує базу нарощування потенціалу економічної безпеки як для самих промислових підприємств, так і країни загалом.

Ефективний розвиток інноваційних процесів промислових підприємств відбувається, якщо дотримується оптимальний взаємозв'язок у чотирьох сферах: законодавстві, науці, техніці та виробництві. Виконане дослідження свідчить, що процес активізації інноваційно-інвестиційного розвитку промислових підприємств є основою для забезпечення стабільного розвитку галузі промисловості та сприяє покращенню економічній безпеці держави, цей процес вимагає реалізації комплексу заходів, поступове запровадження яких матиме позитивний вплив на інноваційно-інвестиційну діяльність промислових підприємств і дасть можливість посилити конкуренцію на зовнішніх та внутрішніх промислових ринках.

Механізм забезпечення економічної безпеки промислового підприємства сприяє формуванню стійкої, адаптивної та контрольованої системи реагування на внутрішні й зовнішні загрози, що супроводжують інноваційно-інвестиційну діяльність. Завдяки поєднанню методів, інструментів і управлінських рішень цей механізм підвищує ефективність використання ресурсів, знижує ризик втрат і забезпечує стратегічну стабільність, що є основою економічної безпеки підприємства (рис. 3.15).

Механізм забезпечення економічної безпеки промислового підприємства на основі удосконаленої системи управління його інноваційно-інвестиційними ризиками являє собою цілісну систему методів, інструментів та важелів, яка використовується для забезпечення та підтримки сталого довгострокового стратегічного розвитку промислового підприємства за рахунок збільшення рівня ефективності управління його потенційними ризиками інноваційно-інвестиційної діяльності. Метою функціонування цього механізму забезпечення економічної безпеки промислового підприємства забезпечення ефективної інноваційно-інвестиційної діяльності промислового підприємства для досягнення визначеного рівня, необхідного для його розвитку.

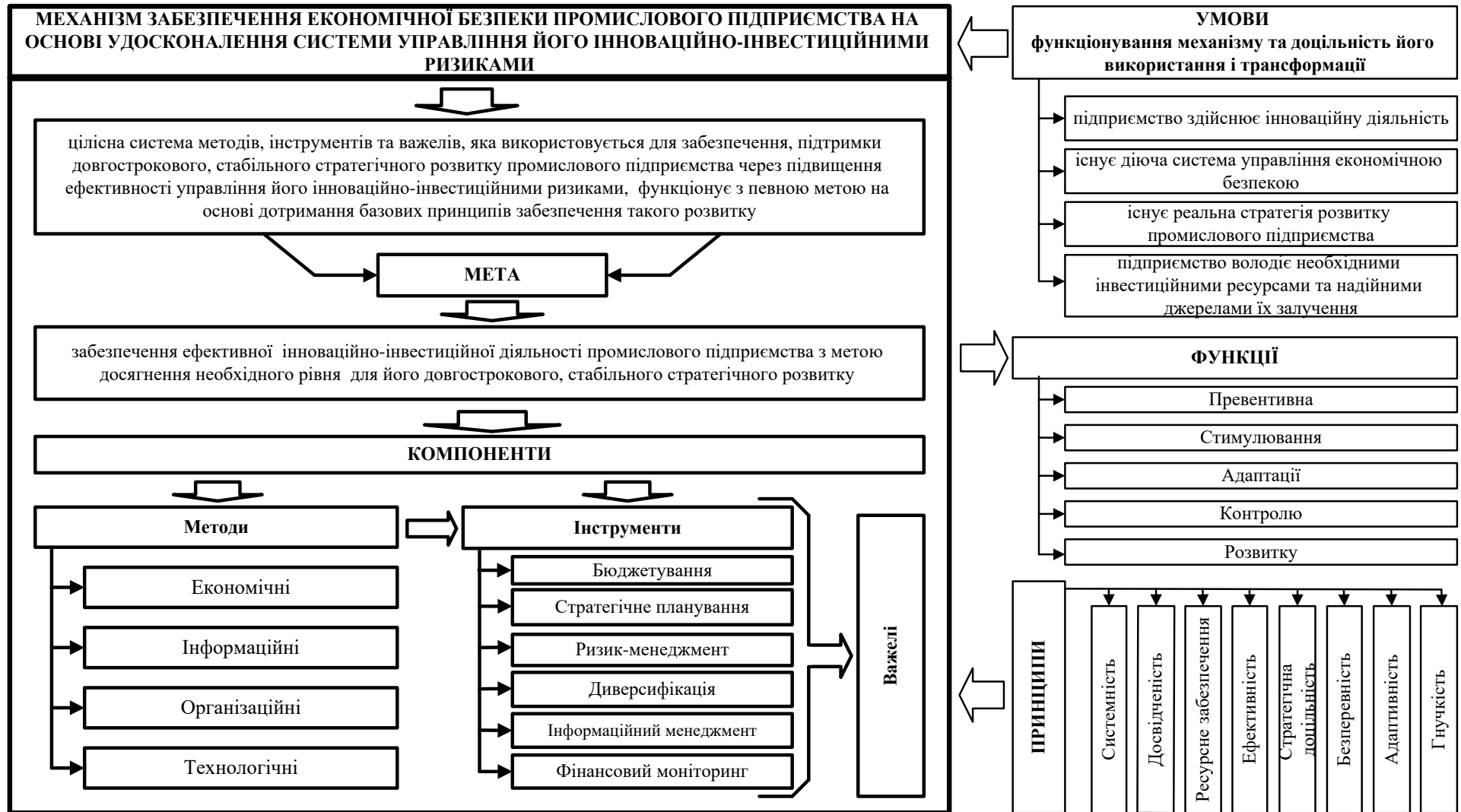

Рис. 3.15. Механізм забезпечення економічної безпеки промислового підприємства

Джерело: розроблено автором.

Механізм забезпечення економічної безпеки промислового підприємства на основі удосконаленої системи управління його інноваційно-інвестиційними ризиками є багатокомпонентним та включає в себе комплекс методів (економічних, інформаційних, організаційних, технологічних) та комплексу інструментів (бюджетування, стратегічне планування, ризик-менеджмент, диверсифікація, інформаційний менеджмент, фінансовий моніторинг).

Ключовими методами виступають:

- економічні (спрямовані на аналіз витрат, доходів, інвестиційної доцільності та розробку економічно обґрунтованих рішень щодо зниження ризиків і підвищення економічної безпеки);
- інформаційні (забезпечують збирання, обробку, передачу та використання інформації про ризики, інноваційні процеси та економічну ситуацію, необхідну для управлінських рішень);
- організаційні (включають структурування процесів управління ризиками, формування відповідних підрозділів, регламентацію процедур і підвищення управлінської відповідальності);
- технологічні (охоплюють використання інноваційних технологій та цифрових рішень для виявлення, оцінювання та контролю інноваційно-інвестиційних ризиків).

Для забезпечення функціонування механізму та доцільність його використання і трансформації потрібні такі умови: здійснення підприємством інноваційної діяльності; існування діючої системи управління економічною безпекою; існування реальної стратегії розвитку промислового підприємства; володіння підприємством необхідними інвестиційними ресурсами та надійними джерелами їх залучення. Умови функціонування механізму є визначальними для досягнення належного рівня економічної безпеки підприємства, оскільки створюють базис для ефективної реалізації управлінських рішень у сфері інноваційно-інвестиційної діяльності. Наявність інноваційної активності, дієвої системи управління безпекою, стратегічного бачення розвитку та доступу до інвестиційних ресурсів забезпечує стабільність, прогнозованість і здатність підприємства протистояти ризикам, адаптуючись до змін зовнішнього середовища.

Основних функцій механізму забезпечення економічної безпеки промислового підприємства є декілька, і вони спрямовані на забезпечення управління ризиками. Першою з функцій є превентивна функція, яка передбачає комплекс заходів із запобігання впливу потенційних ризиків інноваційно-інвестиційної діяльності промислового підприємства. Наступна функція, функція стимулювання передбачає заходи зі стимулювання вибору, впровадження та підтримки функціонування новітніх технологій та інновацій на всіх рівнях виробництва з врахуванням можливих ризиків їх використання. Також до функцій вказаного механізму забезпечення економічної безпеки функція адаптації, головною метою якої є підвищення рівня реагування як механізму, так і всієї системи управління інноваційно-інвестиційними ризиками на підприємстві. Контрольна функція також входить в механізм забезпечення економічної безпеки, основним напрямком якої є контроль за процесами інноваційно-інвестиційної діяльності на підприємстві та своєчасне виявлення ризиків зниження рівня ефективності такої діяльності на підприємстві. І останньою функцією цього механізму є функція розвитку.

Також необхідно формалізувати та описати принципи функціонування механізму забезпечення економічної безпеки промислового підприємства, до яких належить: системність, досвідченість, ресурсне забезпечення, ефективність, стратегічна доцільність, безперервність, адаптивність, гнучкість.

Зокрема, *принцип системності* передбачає комплексний підхід до розробки та впровадження механізму, у якому основними елементами є управлінські структури, процеси, інструменти, ресурси, які взаємопов'язані та взаємодіють як єдине ціле. Цей принцип забезпечує узгодженість дій різних підсистем підприємства при реагуванні на інноваційно-інвестиційні ризики. Системність дозволяє уникнути дублювання функцій і забезпечує логіку функціонування механізму відповідно до цілей економічної безпеки. Застосування цього принципу підвищує надійність і прогнозованість управлінських рішень. Також даний принцип сприяє створенню структурно-функціональної цілісності механізму управління ризиками.

Впровадження та інтеграція наявного досвіду, знань та отриманих чи розроблених експертних оцінок у процес ухвалення управлінських рішень є основним підґрунтям для *принципу досвідченості*, який використовується в механізмі забезпечення економічної безпеки промислового підприємства. Тобто на основі накопиченого власного досвіду менеджерський персонал забезпечує оптимізацію виявленню та ідентифікації інноваційно-інвестиційних ризиків з подальшим вжиттям необхідного комплексу заходів з їх нейтралізації. Дотримання даного принципу сприяє підвищенню якості управління наявними ризиками за рахунок використання вже перевірних підходів, методик або моделей для уникнення аналогічних та типових помилок в управлінні цими ризиками.

Наступним принципом, за яким функціонує механізм забезпечення економічної безпеки промислового підприємства є *принцип ресурсного забезпечення*. Цей принцип передбачає здійснення комплексу заходів з обліку, ефективного управління та пошуку всіх необхідних ресурсів для здійснення господарсько-виробничої діяльності цього промислового підприємства. До таких ресурсів належать фінансові ресурси, матеріальні ресурси, кадрові ресурси та інформаційні ресурси, які в комплексі є однією з ключових основ сталого функціонування вказаного механізму забезпечення економічної безпеки. Дотримання цього принципу не лише забезпечує збалансований підхід між управлінням власними ресурсами підприємства та реалізацією стратегічних цілей щодо рівня його економічної безпеки, а також створює умови для ефективного управління наявними інноваційно-інвестиційним ризиками за рахунок раціонально використовувати доступні ресурси промислового підприємства.

Щодо *принципу ефективності* можна сказати, що цей принцип насамперед орієнтований на забезпечення досягненням максимально можливого результату за умови мінімально можливих витрат наявних ресурсів в процесі ухвалення тих або інших управлінських рішень на підприємстві. Цей принцип передбачає з однієї сторони постійний моніторинг впливу здійснених

заходів на рівень економічної безпеки промислового підприємства, а з іншої оперативне прийнятих змін до раніше ухвалених управлінських рішень, що і основою для досягнення цілей підприємства з мінімальними витратами ресурсів та ризиків економічної безпеки.

Наступним принципом, який також враховується при реалізації механізм забезпечення економічної безпеки промислового підприємства є *принцип стратегічної доцільності*, суть якого полягає в направленні заходів та управлінських рішень (у межах цього механізму) на досягнення довгострокових цілей розвитку промислового підприємства. Реалізація цього принципу в механізм забезпечення економічної безпеки дає можливість забезпечити оптимізацію зав'язків між прийнятими управлінськими рішеннями, заходами їх реалізації та загальною стратегією розвитку промислового підприємства, що в подальшому підвищує рівень інноваційно-інвестиційної стійкості самого підприємства. Іншими словами, принцип стратегічної доцільності забезпечує можливість вибору та ефективної реалізації стратегії управління інноваційно-інвестиційними ризиками, яка також враховує орієнтацію на подальший сталий розвиток промислового підприємства.

Сутність *принципу безперервності*, як одного з принципів механізм забезпечення економічної безпеки промислового підприємства, полягає у постійності характеру процесу контролю ризиків, аналізу отриманих даних та прийняття рішень щодо реалізації необхідних заходів реагування на загрози від виявлених ризиків та їхнього впливу на економічну безпеку підприємства. Реалізація цього механізму передбачає створення системи реалізації заходів контролю реалізації інших принципів, які реалізуються в межах зазначеного механізму забезпечення економічної безпеки. Підхід, заснований на безперервності дає можливість підтримувати необхідний рівень стійкості діяльності підприємства та у разі виникнення потреби забезпечує своєчасність управлінських рішень (з урахуванням динаміки змін внутрішнього та зовнішнього середовища) щодо необхідних змін у діяльності підприємства.

Також механізм забезпечення економічної безпеки промислового підприємства враховує *принцип адаптивності*, який визначає здатність цього механізму здійснювати ті або інші дії як результат реакції на зміни умов ринку збуту продукції, появи нових технологій або технологічних інновацій, пов'язаних з випуском продукції, зміни фінансових умов діяльності підприємства. Іншими словами цей принцип передбачає на підставі виявлених ризиків та потенційних можливостей їх нівелювання обґрунтоване коригування прийнятих управлінських рішень щодо діяльності промислового підприємства або стратегій його подальшого розвитку. Таким чином принцип адаптивності дозволяє в межах механізму економічної безпеки промислового підприємства забезпечувати необхідний рівень ефективності діяльності цього підприємства за умови високої динаміки змін зовнішнього або внутрішнього середовищ.

Принцип гнучкості дає можливість вибору варіативних управлінських рішень, що відповідають поточним умовам діяльності підприємства. Гнучкість дозволяє застосовувати як стандартні, так і інноваційні підходи до подолання ризиків, що в свою чергу вимагає від механізму швидкого перемикавання між стратегічними цілями та оперативними діями в кризових ситуаціях. Завдяки даному принципу система управління здатна балансувати між стабільністю і змінами, а гнучке реагування дозволяє підприємству зберігати економічну безпеку навіть за умов непередбачуваних зовнішніх викликів.

Принципи відіграють фундаментальну роль у функціонуванні механізму забезпечення економічної безпеки, оскільки визначають загальні правила, логіку та межі управлінських дій. Вони забезпечують цілісність, послідовність і ефективність реалізації механізму забезпечення економічної безпеки промислового підприємства, орієнтуючи його на стратегічну доцільність, гнучкість, адаптивність і ресурсну збалансованість. Дотримання принципів дозволяє підприємству системно реагувати на загрози, приймати обґрунтовані рішення та підтримувати стійкість у динамічному середовищі.

3.3. Прикладні аспекти підвищення рівня економічної безпеки промислових підприємств в умовах невизначеності

Ефективність інноваційно-інвестиційної діяльності промислових підприємств та їхня економічна безпека залежать від багатьох факторів, серед яких такі: підвищення продуктивності праці, екологізація виробництва промислової продукції, фінансові, безпекові ризики, інформаційна безпека та ін. Зазначені фактори значно впливають і на рівень економічної безпеки промислових підприємств та можуть забезпечити як їх стійке функціонування і розвиток, так і бути причинами зниження активності таких суб'єктів господарювання, втрати ними конкурентних переваг і взагалі поступового занепаду.

Починаючи із 2000-х років в Україні основні види загроз, що виникали в роботі промислових підприємств, були пов'язані з наднизькою ефективністю їхньої діяльності, дешевими енергетичними ресурсами (згодом змінилася ситуація), тіньовим сектором, неефективною роботою стратегічних державних підприємств, які часто спеціально доводили до банкрутства, регулярним недотриманням правил техніки безпеки, шкідливими процесами промислового виробництва [15].

У 2013-2017 років умови господарювання для промислових підприємств змінилися внаслідок зміни і політичної, і економічної ситуації, виникли інші види загроз, а саме: втрата власності на промислові підприємства, які залишилися в АРК, на окупованих територіях, закриття торгових шляхів через РФ, зменшення ринків збуту інноваційної продукції та ін. [36].

При цьому цілком зрозуміло, що для стимулювання інноваційного розвитку української промисловості необхідно створювати умови для залучення насамперед іноземних інвестицій, які можуть здійснювати лише технологічно розвинуті підприємства з США, ЄС, окремих країн Азії. Також при цьому залишається важливим, враховуючи постійно змінну складну політичну, економічну ситуацію в країні, формувати на кожному з промислових

підприємств власну політику забезпечення економічної безпеки, створювати відповідні підрозділи, які в реальності її будуть впроваджувати. Безпековий аспект ведення бізнесу стає дуже важливим, особливо для здійснення інноваційної діяльності, залучення саме довгострокових інвестицій. Актуальними відповідно стають питання організації функціонування системи економічної безпеки промислового підприємства, у межах якої необхідно впровадити дієві механізми виявлення загроз, ризиків для стабільного функціонування промислового підприємства (рис. 3.16).

Можемо стверджувати, що забезпечити належний рівень економічної безпеки є досить складним завданням, оскільки вимагає поєднання зусиль усіх працівників промислового підприємства, враховуючи наявність значного спектра загроз, які можуть впливати на функціонування промислового підприємства. При цьому здійснення інноваційної діяльності, побудови інноваційної інфраструктури також супроводжується новими ризиками.

Проте в межах свого розвитку будь-яке промислове підприємств, крім виробництва товарів, організації процесу інноваційних розробок, також переважно для власного розвитку впроваджує низку інвестиційних проєктів, які полягають у розширенні діючих потужностей, побудови нових цехів, встановлення нових виробничих ліній. При цьому результати інноваційної діяльності можуть і не використовуватися, проте виникають інвестиційні ризики, які супроводжують процес реалізації інвестиційного проєкту й можуть негативно впливати на його виконання.

Однак здійснення будь-якого інвестиційного проєкту, у процесі його реалізації, призводить до погіршення рівня економічної безпеки підприємства, оскільки виникають нові економічні ризики, які необхідно правильно оцінювати й управляти ними, також залучаються досить часто власні фінансові ресурси, що може погіршувати рівень фінансової безпеки промислового підприємств в короткостроковій перспективі. Відповідно окреслене підтверджує важливість ефективно управляти інвестиційними ризиками промислового підприємства.

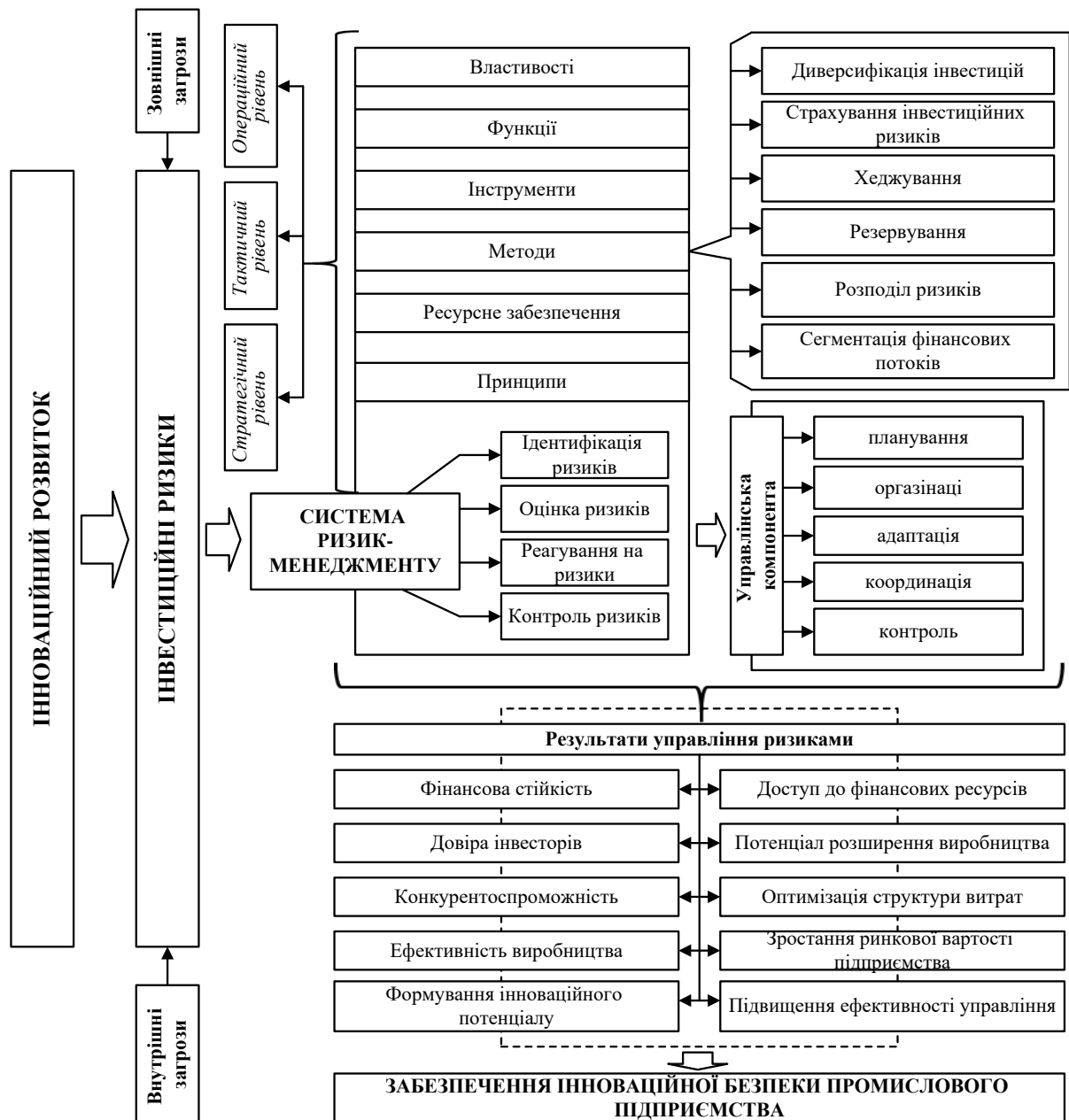

Рис. 3.16. Схема управління інвестиційними ризиками в процесі інноваційного розвитку промислового підприємства

Джерело: складено автором на основі [23; 26; 151].

Загрози економічній безпеці промислових підприємств можна поділити на внутрішні та зовнішні.

Внутрішні загрози можуть бути керованими та піддаватися впливу керівництва промислового підприємства або окремих його підрозділів. Звичайно, від ступеня та швидкості реакції на загрози, що виникають у межах такого підприємства, залежить рівень економічного захисту промислового підприємства

та його спроможність здійснювати інноваційно-інвестиційну діяльність. До таких загроз зазвичай відносять втрату кваліфікованих кадрів, недоліки в організації виробничого процесу тощо [64]. Для прямого впливу на внутрішні загрози, унеможливлення їх необхідно проводити постійний моніторинг впроваджуваних заходів економічної безпеки промислового підприємства, змінювати їх з урахуванням як зміни безпекової ситуації, так і зміни стратегічних напрямків його розвитку.

Не підлягають прямому впливу керівництва промислового підприємства зовнішні загрози, до яких належать: непередбачувана зміна законодавства, макроекономічна нестабільність, торгові війни, світові кризи, зміна державної промислової політики, тіньова економіка тощо. Такі загрози можна лише передбачити та розробити відповідний механізм для протидії їх настанню. Відповідно ці та інші фактори керівництво промислового підприємства повинно враховувати при організації інноваційної діяльності, управляти ними в межах відділу економічної безпеки.

Топменеджмент промислового підприємства або спеціалісти, які відповідають за процес забезпечення прийнятного рівня економічної безпеки, відповідно до своїх посадових обов'язків на підприємстві мають здійснювати моніторинг усіх без винятку потенційних загроз, групувати їх відповідно до ймовірності настання та розробляти заходи унеможливлення їх виникнення або протидії таким загрозам. Отже, забезпечення ефективно побудованих систем економічної безпеки в межах промислового підприємства дозволить підтримати стабільність його функціонування, інноваційного розвитку, проте вимагатиме значних організаційних, інтелектуальних та кадрових ресурсів.

Важливу роль в інноваційному розвитку промислових підприємств та організації їхньої спроможності протидіяти зовнішнім, внутрішнім ризикам відіграють і інституційні чинники. На рис. 3.17 наведено концептуальну схему інституційного забезпечення економічної безпеки промислових підприємств на основі активізації їхнього інвестиційно-інноваційного розвитку.

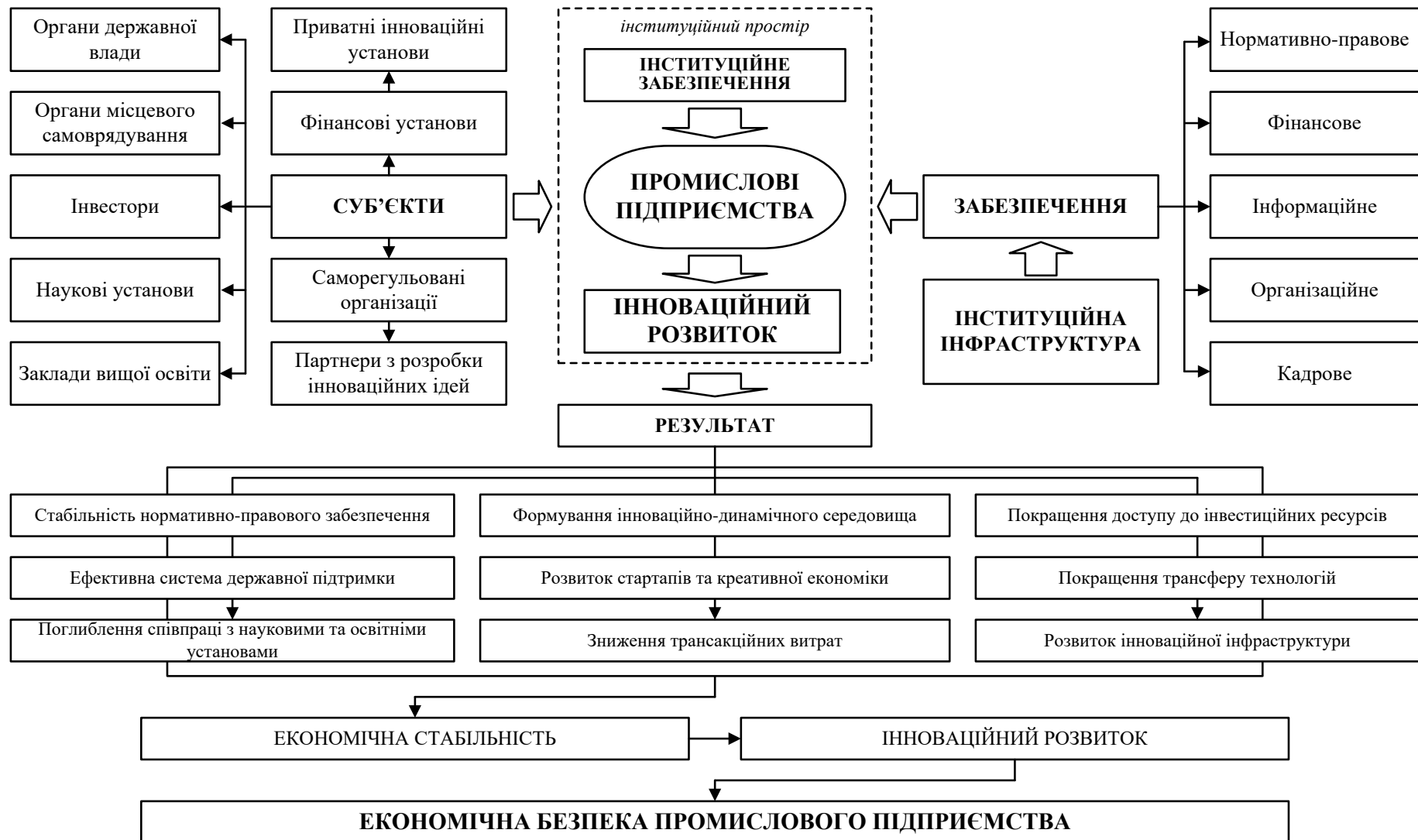

Рис. 3.17. Інституційне забезпечення управління економічною безпекою та інноваційно-інвестиційним розвитком промислових підприємств в Україні

Джерело: розроблено автором з урахуванням [33; 50; 138].

Інституційне забезпечення управління економічною безпекою та інноваційно-інвестиційним розвитком промислових підприємств в Україні допомагає запобігати та протидіяти різним типам загроз та вимагає розробки більш прикладних заходів підвищення якості такого забезпечення, його удосконалення з урахуванням поточної політичної та економічної ситуації в країні. Таке забезпечення можна загалом розглядати як сукупність правових, економічних та соціальних інститутів та інституцій, формування та існування яких формує основу для здійснення інноваційно-інвестиційного розвитку промислових підприємств, забезпечення стабільності такого розвитку в умовах нестабільності зовнішнього середовища. У свою чергу, якість інституційного середовища сприяє залученню внутрішніх та зовнішніх інвестицій, підвищує конкурентоспроможність промислових підприємств на міжнародних ринках товарів, сировини та продукції. Формуванню ефективного інституційного середовища та стабілізації економічної безпеки промислових підприємств сприятимуть такі заходи [272]:

- впровадження довгострокового, середньострокового та короткострокового планування основних економічних показників інноваційного розвитку промислових підприємств з урахуванням прогностичних оцінок зміни економічного та політичного стану в державі;

- розробка економічних заходів щодо модернізації інноваційної інфраструктури для забезпечення активізації інноваційних процесів на промислових підприємствах та підвищення рівня їхньої економічної безпеки;

- удосконалення нормативно-правової та законодавчої бази з метою ефективного впровадження безпекових заходів в інноваційну діяльність промислових підприємств;

- формування нових форм співробітництва держави, громадськості, промислових підприємств, інвесторів, грантодавців та представників міжнародних інституцій щодо удосконалення та реалізації державної інноваційної політики, промислової політики в Україні.

Таким чином, можемо виділити основні фактори внутрішніх загроз забезпечення економічної безпеки промислових підприємств в умовах невизначеності, а саме [273]:

- нерациональна організаційна структура промислового підприємства, відсутність відповідальних за забезпечення економічної безпеки підприємства;
- неефективна система управління промисловим підприємством, що не забезпечує достатньої прозорості в роботі та може призводити до викривлення фінансової інформації, що значно погіршує якість процесу управління економічними ризиками таких суб'єктів господарювання;
- відсутні стабілізаційні та превентивні заходи підтримки інформаційної безпеки, що своєю чергою негативно може впливати на забезпечення конкурентних позицій підприємства на ринку, його здатність продукувати інноваційну продукцію;
- небажання керівництва інвестувати в нові розробки в галузі промислового виробництва, розвитку техніки та технологій;
- нестабільна або ризикова фінансова діяльність промислового підприємства, недотримання основних стратегічних напрямів його інноваційного розвитку, забезпечення належного рівня економічної безпеки;
- невмотивований персонал та промислове шпигунство.

Створення зайвих відділів або підрозділів на промисловому підприємстві може заважати його роботі, безпеці та функціонуванню, що, безперечно, робить промислове підприємство більш вразливим перед різними типами загроз. Відсутність ефективної організації процесу розробки інноваційної продукції також може призводити до внутрішніх ризиків, які негативно впливатимуть на економічну безпеку промислового підприємства [128].

Під загрозою системи управління економічною безпекою промислового підприємства розуміють дії керівництва, його топменеджерів, відповідальних керівників окремих підрозділів або відділів, які є відповідальними за реалізацію конкретних напрямів стратегії розвитку промислового підприємства та здійснення контролю за системою його економічної безпеки [73].

Для промислового підприємства є надзвичайно важливим виробити та впровадити ефективне управління системою економічної безпеки для мінімізації фінансово-економічних та інноваційно-інвестиційних ризиків та загроз. Загрози, що можуть виникати в інформаційній площині, полягають у несанкціонованому віддаленому або прямому доступі до інформації про господарську діяльність промислового підприємства. При недостатньому кіберзахисті можуть відбуватися втрата комерційних даних про нові продукти, товари, а це у свою чергу негативно впливатиме на рівень конкурентоспроможності промислового підприємства. Низький рівень забезпечення керівництва промислового підприємства коректною та правдивою інформацією, яка необхідна для ухвалення відповідних раціональних управлінських рішень, має негативний вплив на економічну безпеку та фінансову стійкість промислового підприємства. Недостовірна або неповністю подана інформація призведе до обрання критичних стратегічних рішень і як наслідок, до фінансових збитків або банкрутства та поглинання конкурентами [249].

Технологічна та технічна безпека полягає в тому, що використання застарілого обладнання та технологій негативно впливає на виробничі процеси промислового підприємства, їхню ефективність. Застаріле обладнання та технології промислового виробництва суттєво та критично впливають на цінову політику й чутливо відображаються на ціні промислового продукту. Відповідно є загроза зробити її неконкурентоспроможною на ринку. Загроза фінансово-економічній безпеці в процесі господарської діяльності промислового підприємства може виникати через неправильно визначену фінансову політику. Це пов'язано з неправильним плануванням фінансової діяльності, що загалом відображається на зростанні витрат, зменшенні доходів такого підприємства, нераціональному використанню витрат на інноваційні дослідження і загалом операційну діяльність. Особливу увагу для підвищення рівня економічної безпеки в такому випадку відіграє якість персоналу, кадровий потенціал підприємства, оскільки саме від працівників, менеджерів

залежить ефективність використання фінансових ресурсів. Основні загрози для інноваційного розвитку підприємства та рівня економічної безпеки з боку персоналу проявляються в таких випадках [20]:

- протиправні злочинні дії найнятого невмотивованого персоналу, що призводять до навмисного неефективного використання виробничого обладнання, непередбачених зупинок промислових процесів;

- порушення узгодженого режиму контролю за збереженням комерційної таємниці, у результаті чого особи, допущені до такої інформації, можуть здійснювати маніпулятивні дії, здатні зашкодити економічній безпеці промислового підприємства;

- неефективне використання ресурсів, комплектуючих, їх невчасна доставка та замовлення. Затримки розрахунків із контрагентами також негативно впливають на репутацію промислового підприємства. При цьому погіршується його репутація і як роботодавця.

У результаті успішного моніторингу фінансово-економічного стану промислового підприємства, варто розробити сукупність заходів з урахуванням отриманих результатів та тактику їх поступового впровадження [95]:

- досягнення стану фінансової стійкості та економічної незалежності, розробка відповідних заходів антикризового фінансового управління, що забезпечує економічну безпеку та активну інноваційну діяльність у майбутньому;

- запровадження комплексу дій і системних заходів із ефективного менеджменту, ринкового маркетингу, для забезпечення організації та захисту конфіденційної інформації, що містить комерційну таємницю;

- організація контролюючих заходів відділом економічної безпеки за роботою структурних підрозділів промислового підприємства і надання їм практичної допомоги з питань безпеки та фінансово-аналітичної роботи;

- проведення заходів з перевірки найнятого персоналу на предмет дотримання правил забезпечення економічної та інформаційної безпеки на промисловому підприємстві;

- збір, обробка та аналіз фінансово-облікової інформації відповідними структурними підрозділами або відділом економічної безпеки з метою недопущення фіктивних угод з недобросовісними партнерами та постачальниками;

- постійний моніторинг дій та проведення відповідних заходів для дотримання балансу між фінансовою безпекою та складовими економічної безпеки промислового підприємства [124; 179].

Відповідно до викладеного вище, можемо представити графічно, матрицю сучасних загроз економічній безпеці промислового підприємства в умовах невизначеності (рис. 3.18). Слід зазначити, що згруповані складові здійснюють негативний вплив на значну кількість виробничих, фінансових та економічних процесів на промисловому підприємстві та пов'язані з неефективністю та непродуманістю прийняття різного роду управлінських рішень керівництвом самого промислового підприємства [162].

Забезпечення економічної безпеки промислового підприємства є складним завданням, оскільки вимагає впровадження значної сукупності напрямів для підвищення ефективності функціонування таких складових. Саме поєднання результатів їхнього розвитку дозволяє сформувати умови для системного й поступового підвищення загального рівня економічної безпеки промислового підприємства. Важливу роль у цьому відіграє якісна оцінка поточного рівня такої безпеки, окремих напрямів її забезпечення в довгостроковій перспективі. Саме тому відповідальні на промисловому підприємстві за аналіз фінансового стану, оцінювання економічної безпеки повинні постійно удосконалювати методичні підходи до її визначення, конкретизації слабих місць у підтримці стабільного розвитку такого підприємства [19; 34; 57].

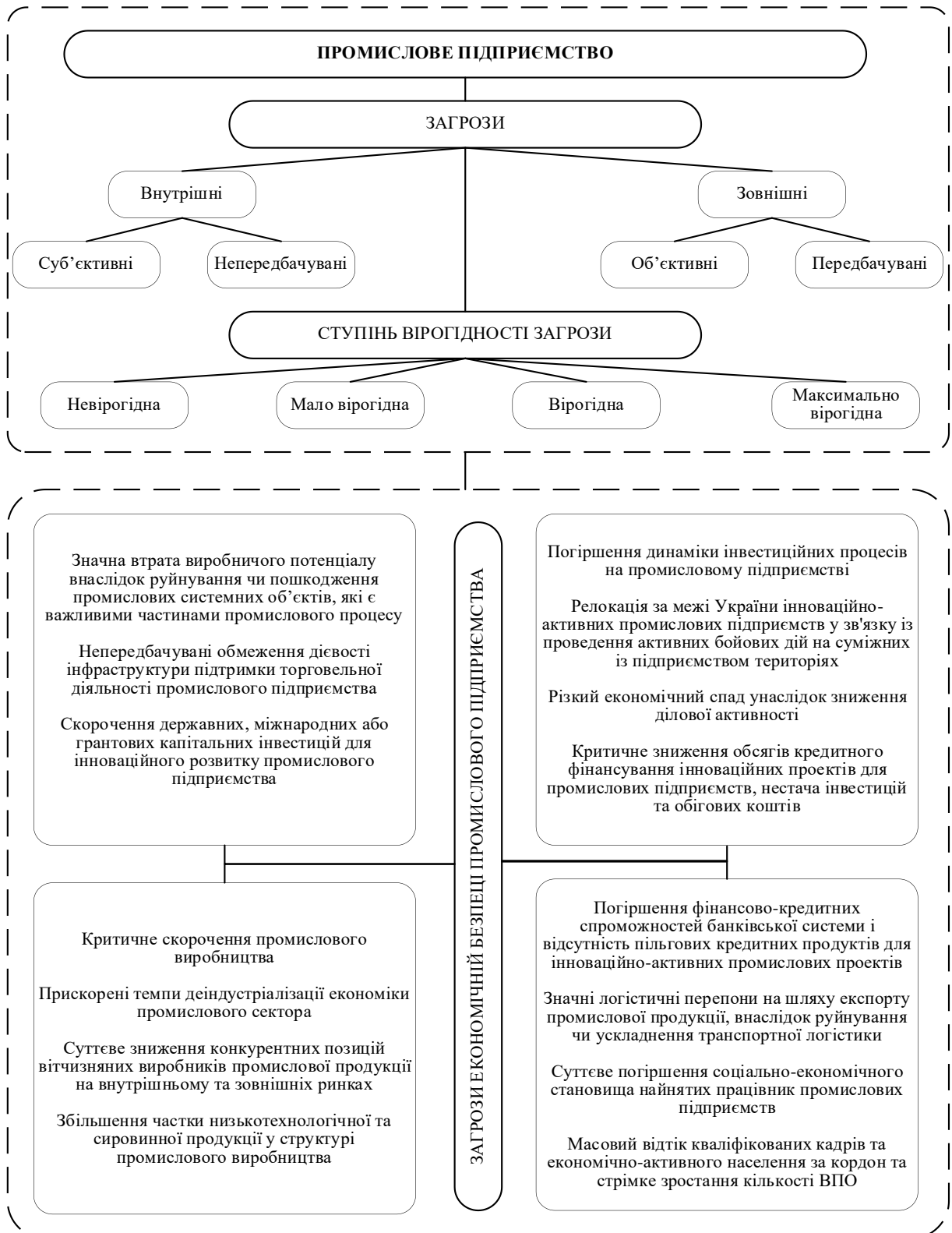

Рис. 3.18. Матриця сучасних загроз економічній безпеці промислового підприємства в умовах невизначеності

Джерело: складено автором.

Впровадження заходів підвищення рівня економічної безпеки промислових підприємств насамперед вимагає реалізації заходів з активізації інноваційно-інвестиційної діяльності цих суб'єктів господарювання, які сукупно формують передумови для розвитку наявної виробничої інфраструктури, створенню інноваційної інфраструктури на промисловому підприємстві. Зазначене сприяє підвищенню рівня інноваційних розробок, формує впевненість працівників у довгостроковій підтримці досліджень у певній сфері.

Фінансово-кредитне забезпечення є першочерговим завданням, яке необхідно вирішити для покращення позицій економічної безпеки, шляхом розширення масштабів середньострокового та довгострокового доступного кредитування інвестиційних потреб промислових підприємств. Таким чином, сценарний підхід для визначення рівня економічної безпеки різних типів промислових підприємств заснований на значенні інтегрального показника економічної безпеки та включає в себе показники інноваційної та інвестиційної діяльності таких підприємств. Саме рівень їх інноваційно-інвестиційного забезпечення є важливим для стабільного розвитку таких суб'єктів господарювання. Чим більше інвестицій здійснюється в інноваційні розробки на промисловому підприємстві, тим стійкіше воно до впливу зовнішніх та внутрішніх факторів, посідає вигіднішу позицію на промисловому ринку і здатне конкурувати з іншими лідерами промислового ринку.

Розглядаючи *інституційне середовище забезпечення економічної безпеки промислового підприємства* необхідно зазначити, що його ключовою складовою є інститути, які опосередковано та не опосередковано формують правила, визначають норми та створюють механізми взаємодії учасників (суб'єктів) як промислової діяльності окремо, так і економічної діяльності загалом (рис. 3.19).

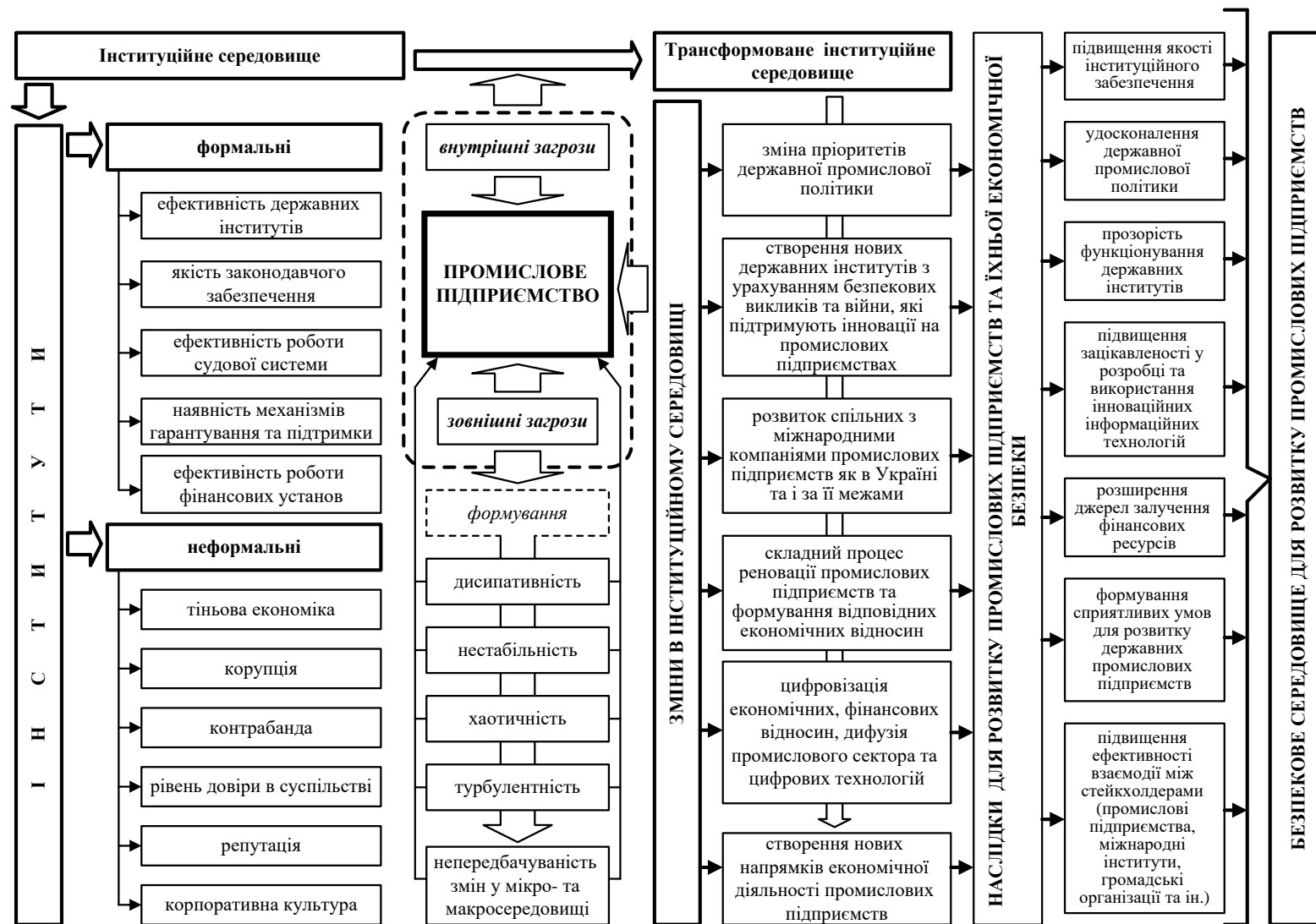

Рис. 3.19. Інституційне середовище забезпечення економічної безпеки промислового підприємства

Джерело: розроблено автором.

Саме інституційне середовище складається з формальних інститутів та неформальних інститутів, де формальні інститути формують правове поле діяльності, забезпечують стабільність функціонування внутрішніх економічних процесів та взаємозв'язків в економічній системі, а не формальні інститути формують «неформальні» умови взаємовідносин учасників (суб'єктів) щодо їхньої діяльності та управління ними.

До формальних інститутів належать державні органи різних рівнів, законодавча система та судова система, фінансові установи державної та іншої форми власності, які в комплексі створюють та забезпечують функціонування правового поля, стандартів та правил ведення фінансової та підприємницької діяльності. Не формальні інститути, такі як тіньова економіка, корупція, контрабанда, рівень довіри в суспільстві, репутація, корпоративна культура – мають великий прихований вплив на загальну економічну безпеку учасників (суб'єктів) при реалізації їхньої промислової діяльності окремо, і економічної діяльності загалом. Саме комплексні взаємозв'язки та взаємодія формальних та неформальних інститутів формують інституційне середовище, яке безпосередньо впливає на економічну безпеку промислового підприємства, адже від впливу формальних та неформальних інститутів залежить загальний економічний-правовий клімат мезоекономічних та макроекономічних систем.

Конструктивним впливом формальних інститутів на економічну безпеку промислових підприємств полягає у сталих гарантіях правових та господарських взаємовідносинах для учасників економічних систем, що гарантує наявне правове поле та законодавче регулювання цієї діяльності. Зниженню рівня потенційних ризиків підприємницької діяльності забезпечується ефективною роботою державних органів влади, судової системи та фінансових установ. Підтримка інвестиційного клімату на високому рівні за рахунок наявності та функціонування різних державних механізмів підтримки цього клімату стимулом для розвитку та впровадження інновацій та цифрових технологій у виробничі процеси промислових підприємств, що в свою чергу підвищує їхню конкурентоспроможність та

економічну безпеку. Щодо конструктивного впливу неформальних інститутів на економічну безпеку промислових підприємств потрібно зазначити, що він такий вплив можливий у разі формування неформальних відносин між суб'єктами господарсько-економічної діяльності, що, з одного боку, забезпечить зниження рівня витрат та відповідно собівартості виробленої промислової продукції, а з іншого – збільшить рівень стійкості до впливів зовнішніх ризиків економічної безпеки підприємств.

Деструктивним впливом формальних інститутів виникає за умови некоректного функціонування самих інститутів або проявів явища «бюрократизму» при взаємодії промислових підприємств з ними, що призводить до збільшення часу та витрат на здійснення господарської діяльності промислових підприємств. Недосконалість законодавчої бази, часті зміни в нормативно-правовій базі, прояви корупції у функціонуванні судової системи також створює додаткові ризики для економічної безпеки промислових підприємств, адже зазначені умови ускладнює також здійснення інвестиційної діяльності, перешкоджає впровадженню інновацій та цифрових технологій у виробництво для розвитку підприємств. Деструктивний вплив неформальних інститутів на економічну безпеку промислових підприємств виникає за умови збільшення відсотків тіньової економіки, виникненню та збільшенню обсягів контрабанди, що призводить до нівелювання конкурентної доброчесності між суб'єктами сфери промисловості, а також зниження рівня конкурентоспроможності тих суб'єктів, які не використовують ресурси, які надходять на ринки як контрабанда.

До загроз, які впливають на економічну безпеку промислового підприємства, належать внутрішні та зовнішні загрози, серед яких внутрішні загрози формуються залежно від стану внутрішнього середовища промислового підприємства, а зовнішні загрози формуються під впливом трансформацій у інституційному середовищі, спричинених непередбачуваністю мікро- та макросередовищі – дисипативністю, нестабільністю, хаотичністю, турбулентністю.

Зміни в інституційному середовищі впливають на промислове підприємство та спричиняють його трансформацію, що відстежуються в таких змінах: а) зміна пріоритетів державної промислової політики, б) створення нових державних інститутів з урахуванням безпекових викликів та війни, які підтримують інновації на промислових підприємствах, в) розвиток спільних з міжнародними компаніями промислових підприємств як в Україні, так і за її межами, г) складний процес реновації промислових підприємств та формування відповідних економічних відносин, д) цифровізація економічних, фінансових відносин, дифузія промислового сектора та цифрових технологій, д) створення нових напрямків економічної діяльності промислових підприємств.

Зазначені зміни в інституційному середовищі призводять до наслідків для розвитку промислових підприємств та їх економічної безпеки, що в подальшому впливає на формування безпекового середовища вказаних підприємств. До зазначених наслідків належать:

- підвищення якості інституційного забезпечення удосконалення державної промислової політики;
- удосконалення державної промислової політики;
- прозорість функціонування державних інститутів;
- підвищення зацікавленості в розробці та використанні інноваційних інформаційних технологій;
- розширення джерел залучення фінансових ресурсів;
- формування сприятливих умов для розвитку державних промислових підприємств;
- підвищення ефективності взаємодії між стейкхолдерами (промислові підприємства, міжнародні інститути, громадські організації та ін.).

Механізм інституційного перетворення сприяє формуванню стабільного, прозорого та сприятливого для інвестицій середовища, що знижує рівень економічної невизначеності. Завдяки цьому підприємства мають змогу не лише зменшити вплив загроз, а й активно використовувати можливості для інноваційного, конкурентоспроможного та безпечного розвитку в умовах нестабільної економіки.

Висновки до розділу 3

1. Детальний аналіз сучасних тенденцій розвитку вітчизняних промислових підприємств дозволив конкретизувати основні перешкоди їх функціонування в Україні на мікро- та макрорівні. Аналіз таких перешкод дав можливість констатувати глибоко деструктивний вплив війни на функціонування різних типів промислових підприємств, значну руйнацію їхньої кількості, втрату власних матеріальних активів, що у підсумку негативно вплинуло на їхні інноваційний потенціал.

2. Розглянуто сутність механізму забезпечення економічної безпеки промислового підприємства, який визначено як специфічну багатофункціональну систему компонентів, за допомогою яких гарантується безпечний інвестиційний розвиток підприємств. Також конкретизовано передумови функціонування зазначеного механізму та його стратегічні складові. У подальшому це дозволило обґрунтувати концептуальну схему управління стратегічним розвитком промислового підприємства.

3. Обґрунтовано механізм забезпечення економічної безпеки промислового підприємства через поглиблення теоретико-методологічних положень функціонування системи управління його інноваційно-інвестиційними ризиками. Це було реалізовано через дослідження структури механізму, конкретизації нових перешкод у діяльності промислових підприємств, які постійно виникають в результаті нестабільності зовнішнього економічного середовища, в якому вони функціонують.

4. На основі детального аналізу основних факторів, які впливають на інноваційно-інвестиційний розвиток та економічну безпеку промислових підприємств розроблено макрозаходи зростання та стимулювання такого розвитку з метою формування належного рівня стабільності їхнього функціонування. Серед таких чинників розглянуто роль державного регулювання у стимулюванні інноваційно-інвестиційного потенціалу промислових підприємств в сучасних умовах з урахуванням існуючих викликів.

5. Розглянуто ризики інвестиційного забезпечення впровадження інновацій на промислових підприємствах, детальний аналіз яких дозволив обґрунтувати методологічні та прикладні положення функціонування системи управління інноваційно-інвестиційними ризиками. У рамках системи виокремлено такі складові: інформаційна підсистема, аналітична підсистема, технологічна підсистема, підсистема методичного забезпечення, ресурсна підсистема та організаційно-управлінська підсистема.

6. Визначено основні компоненти системи формування та стимулювання інноваційно-інвестиційного розвитку промислових підприємств, у межах якої конкретизовано такі елементи: управління та впровадження, ресурсне забезпечення, принципи побудови. Констатовано, що для того, щоб така система активно функціонувала, необхідно вирішити комплекс перешкод та загроз, які притаманні не лише конкретним промисловим підприємствам або окремим галузям промисловості, але загалом покращити інвестиційний клімат в країні, посилити роль держави у процесах підтримки інноваційно активних підприємств в країні.

7. Розглянуто сутність та напрямки удосконалення інституційного забезпечення управління економічної безпеки та інноваційно-інвестиційним розвитком промислових підприємств в Україні. Це реалізовано через побудову матриці сучасних загроз економічній безпеці в умовах невизначеності та стохастичності економічного простору. У рамках такого середовища конкретизовано основні інститути (формальні, неформальні), які впливають на функціонування промислового підприємства, визначені зміни в середовищі та обґрунтовано наслідки таких змін для економічної безпеки промислового підприємства.

Основні положення розділу, результати дослідження і висновки опубліковані в наукових працях автора [147; 195; 331].

ВИСНОВКИ

У дисертації поглиблено теоретико-методичні засади та розроблено науково-практичні рекомендації щодо удосконалення інноваційно-інвестиційного забезпечення економічної безпеки промислових підприємств у сучасних умовах.

1. На основі детального аналізу сутності категорії «економічна безпека підприємства» поглиблено понятійно-категоріальний апарат економічної науки у частині уточнення змісту цієї категорії, що було обґрунтовано через виокремлення двох напрямків розгляду її сутності: модернізаційний (забезпечення умов для розвитку підприємств); ризиковий (забезпечення ефективно функціонуючої системи управління економічними ризиками), ідентифікації окремих концепцій трактування цієї категорії: ресурсно-функціональна, гармонізаційна, конкурентна, захисна, стійкісна. У підсумку, запропоновано економічну безпеку промислового підприємства розглядати як систему суб'єктів, заходів, технологій, процесів, принципів та забезпечення, які в сукупності дають змогу сформувати умови для стійкого функціонування промислового підприємства, його подальшого стабільного розвитку в довгостроковій перспективі.

2. Поглиблено теоретико-прикладні положення трансформації та розвитку системи управління інноваційно-інвестиційними ризиками промислового підприємства в умовах невизначеності, що реалізовано через визначення основних елементів такої системи, їх взаємозв'язку, опису ролі у функціонуванні системи економічної безпеки промислового підприємства.

3. Запропоновано методичний підхід до оцінювання рівня економічної безпеки промислового підприємства, що на відміну від існуючих підходів, було реалізовано через детальний розгляд наявних концепцій до здійснення такого оцінювання (аналітичний, тривимірний, індикаторно-індексний, функціональний, матричний та бухгалтерський), визначення показників, які необхідно аналізувати в рамках кожної з них. Це дало можливість обґрунтувати

власну методику оцінки рівня економічної безпеки промислового підприємства на основі його інноваційно-інвестиційного розвитку.

4. Здійснено аналіз діяльності промислових підприємств, який дозволив виявити як негативні, так і позитивні тенденції. Економічні кризи та війна призвели до значного зниження кількості підприємств, особливо великих та середніх, проте спостерігаються ознаки адаптації бізнесу до нових умов, зокрема зростання кількості суб'єктів у 2023 році та збереження малих підприємств. Спостерігається значне зростання обсягів виробництва малих та середніх підприємств, що свідчить про їхню здатність адаптуватися до нових умов та розвиватися. Зростання частки підприємств, які отримали прибуток, для всіх категорій підприємств промисловості свідчить про покращення фінансових результатів та підвищення ефективності діяльності підприємств. Війна та економічні кризи призводять до відтоку кваліфікованих кадрів, що ускладнює впровадження нових технологій та інновацій, а також знижує продуктивність праці. Прослідковується зменшення витрат на інновації та зниження частки підприємств, що впроваджують інновації, є негативною тенденцією, яка може призвести до зниження конкурентоспроможності підприємств на внутрішньому та міжнародному ринках.

5. Обґрунтовано, що економічна безпека вітчизняної молочної галузі зазнає критичного впливу внаслідок війни та несприятливої економічної кон'юнктури. Це виявляється у знищенні виробничих об'єктів, розриві логістичних ланцюгів, браку молочної сировини й кваліфікованого персоналу, зниженні споживчого попиту, зростанні операційних витрат і загальній турбулентності, що істотно впливає на функціонування всіх суб'єктів галузі.

Виявлено принципово різні рівні економічної безпеки досліджуваних підприємств. ТДВ «Яготинський маслозавод» характеризується відносною стабільністю, позитивною динамікою фінансових індикаторів та активною інвестиційною діяльністю. Інші суб'єкти господарювання зіштовхуються з набагато серйознішими проблемами. ПрАТ «Ічнянський завод сухого молока та масла» і ТДВ «Баштанський сирзавод» знаходяться у стані критично низької (компрометованої) економічної безпеки, що проявляється у від'ємній величині

власного капіталу, катастрофічно низькій ліквідності, систематичній збитковості та (у випадку Баштанського заводу) масштабних руйнуваннях активів унаслідок воєнних дій, що ставить під питання можливість продовження їхньої діяльності.

6. Поглиблено концептуальні положення обґрунтування трансформаційних процесів в інституційному середовищі функціонування промислових підприємств, які базуються на результатах побудови матриці сучасних загроз для забезпечення інституційної підтримки належного рівня економічної безпеки цих суб'єктів господарювання в умовах дисипативності зовнішнього економічного середовища, обмеженості фінансових ресурсів та загроз національної безпеки.

7. Окреслено теоретико-прикладні положення обґрунтування структури системи економічної безпеки промислового підприємства, у межах якої виокремлено такі складові: фінансова, інноваційно-інвестиційна, інформаційна, маркетингова, технологічна, правова, кадрова, що дало можливість конкретизувати сутність таких науково-теоретичних аспектів щодо розгляду змісту зазначеної системи: інноваційний, інвестиційний, інноваційно-інвестиційний, та виокремити основні інноваційно-інвестиційні детермінанти її забезпечення в сучасних умовах (підвищення рівня інноваційного потенціалу промислового підприємства; забезпечення інвестиційної активності промислового підприємства; модернізація виробництва; забезпечення зростання технологічної конкурентоспроможності; активізація фінансування інноваційних проєктів; формування підприємницької культури та удосконалення системи менеджменту інновацій).

8. Запропоновано функціонально-управлінський підхід до опису процесу забезпечення необхідного рівня економічної безпеки промислового підприємства на основі активізації їхньої інноваційно-інвестиційної діяльності, що реалізовано через розгляд базових функцій та складових такого забезпечення, виокремлення і систематизацію принципів функціонування системи економічної безпеки: загальні (законність, економічна доцільність,

комплексність, своєчасність, активність, спеціалізація, закритість та гласність, безперервність) та специфічні (спеціалізація та професіоналізм, інформаційна безпека, стійкість до кризових ситуацій). У підсумку, це дозволило визначити основні ймовірні ризики для економічної безпеки промислового підприємства, які були згруповані за стадіями його життєвого циклу (стадія створення підприємства; стадія зростання підприємства; стадія зрілості та пониження активності підприємств; стадія затухання розвитку підприємств) та описати особливості управління такими ризиками.

9. Розроблено механізм забезпечення економічної безпеки промислового підприємства на основі удосконалення системи управління його інноваційно-інвестиційними ризиками в умовах стохастичності та нестабільності зовнішнього економічного середовища, що реалізовано через дослідження структури механізму, опису трансформації зазначеної системи та конкретизації нових перешкод у діяльності промислових підприємств в умовах дисипативності та непередбачуваності умов здійснення їхньої діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрушків Б. М., Малюта Л. Я., Погайдак О. Б. Адаптивна структурно-компонентна модель забезпечення економічної безпеки підприємства. *Економічний аналіз*. 2016. Том 25, № 2. С. 42-50.
2. Анісімова О. М., Картечева О. С. Інвестиційна безпека підприємства в контексті економічної безпеки: сутність, зміст, оцінка и система управління. *Теоретичні та практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. 2012. Випуск 1, Том 2. С. 293-297.
3. Ареф'єва О. В, Пілецька С. Т., Кравчук Н. М. Адаптивне управління фінансовою стійкістю підприємства при забезпеченні його економічної безпеки. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2020. С. 80-89.
4. Ареф'єв С. О. Титикало В., Коваленко Н. Економічний механізм забезпечення фінансової безпеки підприємств при нестабільності зовнішнього середовища. *Адаптивне управління: теорія і практика. Серія Економіка*. 2023. Том 16, № 32. DOI: [https://doi.org/10.33296/2707-0654-16\(32\)-03](https://doi.org/10.33296/2707-0654-16(32)-03).
5. Бабіна Н. О. Управління економічною безпекою підприємства в умовах нестабільності. *Економіка і управління*. 2016. № 2. С. 67–72.
6. Бандурка О. М., Духов В. Є., Петрова К. Я., Червяков І. М. Основи економічної безпеки : підручник. Київ, 2003. 236 с.
7. Барановський О. І., Мороз М. О. Інвестиційна складова фінансової безпеки. *Financial and credit activity problems of theory and practice*. 2017. Том 1, № 22. С. 46-59. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v1i22.109926>.
8. Безус А. М. Роль інноваційного розвитку у стійкості підприємства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. №8. С. 22-25.
9. Берідзе Т. М., Бугра А. В., Бондаренко О. О. Економічна безпека підприємства як умова стабільного та ефективного функціонування. *Ефективна економіка*. 2025. № 3. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.3.13>.

10. Близнюк А. Економічна безпека транспортного сектору України в сучасних умовах: виклики, загрози та шляхи модернізації. *Сталий розвиток економіки*. 2025. № 3(54). С. 369-373. DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-54-56>.
11. Близнюк А. О. Методичні основи оцінювання економічної безпеки підприємства. *Економічний простір* : зб. наук. праць. 2011. Вип. 55. С. 188-194.
12. Блудова Т. В., Токар В. В. Моделювання інноваційно-інвестиційної діяльності в контексті економічної безпеки підприємства. *Ефективна економіка*. 2013. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1826>.
13. Богдан С. В. Обліковий механізм забезпечення економічної безпеки аграрного бізнесу. *Український економічний часопис*. 2023. Вип. 1. С. 18–22.
14. Богун М. М. Глобалізація та її вплив на розвиток соціально-економічних систем. *Стратегія економічного розвитку України*. 2023. Вип. 48. С. 5–12.
15. Божко Д. О. Сучасні тенденції розвитку економічної безпеки підприємства в Україні. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2021. № 35 (2). С. 112-115.
16. Бондаренко О. М. Оцінка економічної безпеки авіакомпанії : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.07.04. Київ, 2004. 24 с.
17. Булєєв І. П., Брюховецька Н. Е. Капіталізація підприємств: теорія та практика: монографія. Донецьк, 2011. 328 с.
18. Вагонова О. Г., Госалова С. В., Терехов Є. В. Сучасний стан інноваційної діяльності на промислових підприємствах України. *Економічний вісник*. 2020. № 3. С. 189-196.
19. Варічева Р. В. Методичні підходи до оцінки якості економічної безпеки підприємства: облікове забезпечення. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2016. № 3. Т. 1. С. 88-93.
20. Варналій З. С., Онищенко С. В., Маслій О. А. Загрози економічній безпеці України в умовах глобалізації та міжнародної конкуренції. *Безпека та конкурентні стратегії розвитку України в глобальній економіці* : монографія / за заг. ред. А. І. Мокія. Запоріжжя-Львів : ФОП Мокшанов В.В., 2019. С. 198–251.

21. Василега В. Є. Механізм забезпечення економічної безпеки підприємства в умовах впливу зовнішнього середовища. *Бізнес Інформ*. 2024. № 2. С. 146–153. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-2-146-153>.

22. Василішин С. І., Гнатишин Л. Б., Прокопишин О. С. Економічна безпека як складова обліково-аналітичного забезпечення управління підприємствами: теоретичний аспект. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2022. № 14. С. 110–120. URL: <http://tnv-econom.ksauniv.ks.ua/index.php/journal/article/view/315>.

23. Васильєв О. В., Мейта В. І. Формування системи управління економічною безпекою промислових підприємств. *Економічний аналіз*. 2013. Том 14. № 2. С. 139–145.

24. Васильців Т. Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення : монографія. Львів : Арал, 2008. 384 с.

25. Васильців Т. Г., Волошин В. І., Бойкевич О. Р. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення : монографія / за ред. Т. Г. Васильціва. Львів, 2012. 386 с.

26. Васильців Т. Г., Пасічник М. Б. Чинники та джерела загроз економічній безпеці підприємства. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2008. С. 128–135.

27. Ватченко О. Б., Ватченко Б. С., Лежньова А. В. Проблеми інноваційного розвитку України. *Економічний простір*. 2015. № 95. С. 71–81.

28. Вергун А. М., Савченко М. М., Тарасенко І. О. Діагностика рівня фінансово-економічної безпеки підприємства. *International scientific journal*. 2015. № 2. С. 23-26. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2015_2_6.

29. Вергун А. М., Стріжко К. В. Сучасні підходи до оцінки рівня фінансової безпеки підприємства. *Ефективна економіка*. 2015. № 6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2015_6_21.

30. Вовк О. М. Управління розвитком системи економічної безпеки підприємства: теоретичне забезпечення. *Приазовський економічний вісник*. 2018. № 6(11). С. 120-124.

31. Волощук Ю. О. Стратегічні напрями інноваційного розвитку промислових підприємств в контексті неоіндустріалізації. *Інноваційна економіка*. 2021. № 5/6. С. 66–73.
32. Воляк Л. Р., Галіцка А. С. Аналіз виробництва молока і молочних продуктів і Україні. *Економіка і суспільство*. 2018. Вип. №19. С. 1393-1399. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/19_ukr/208.pdf.
33. Гавловська Н. І. Еволюція концептів економічної безпеки підприємства. *Економіка. Менеджмент. Підприємництво*. 2014. № 26 (II). С. 171–182.
34. Гавловська Н. І. Економічна безпека зовнішньоекономічної діяльності промислових підприємств: оцінювання, моделювання, механізм забезпечення : монографія. Хмельницький : ФОП Мельник А.А., 2016. 480 с.
35. Гавриш О. А., Черняк Г. М. Інноваційний розвиток як необхідна складова економічної безпеки сучасних підприємств. *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. 2014. № 11. С. 451-455.
36. Гапак Н. М. Економічна безпека підприємства: сутність, зміст та основи оцінки. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка*. 2013. Вип. 3 (40). С. 62–65.
37. Германюк Н. В., Ткачук О. М. Сучасне удосконалення інноваційної діяльності підприємства. *Економіка і організація управління*. 2020. № 4 (40). С. 91–93.
38. Германюк Н. В. Роль комунікацій в управлінні організаційним процесом. *Ефективна економіка*. 2021. № 10. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=9408>.
39. Гладченко Т. М. Економічна безпека підприємницької діяльності. *Актуальні проблеми міжнародних відносин* : зб. наук. праць. Київ, 2001. Вип. 26. С. 295–299.
40. Глобалізація і безпека розвитку : монографія / О. Г. Білорус, Д. Г. Лукьянко та ін. Київ : КНЕУ, 2001. 733 с.

41. Гнатишин Л., Прокопишин О., Малецька О. Роль інноваційно-інвестиційної діяльності в забезпеченні стратегічного розвитку та економічної безпеки промислових підприємств в умовах цифровізації. *Наукові інновації та передові технології*. 2025. № 8(48). С. 323-335. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/view/27502/27463>.
42. Гнилицька Л. В. Використання концептуальних основ збалансованої системи економічних показників для оцінки стану та рівня економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності. *Фінанси, облік і аудит*. 2011. № 18. С. 263–271.
43. Горбач С., Щебель А., Сидоренко Ю., Куриленко О., Білич В. Економічна безпека підприємств: складові та забезпечення. *Київський економічний науковий журнал*. 2024. № 7. С. 51-55. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-765X/2024-7-7>.
44. Грудцина Ю. В. Інноваційна діяльність в Україні: аналіз та прогнозування. *Бізнес Інформ*. 2019. № 2. С. 78-84. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/innovatsiyna-diyalnist-v-ukrayini-analiz-ta-prognozuivannya/pdf>
45. Грудцина Ю. В. Інноваційна діяльність в Україні: аналіз та прогнозування. *Бізнес Інформ*. 2019. № 2. С. 78–84.
46. Група компаній «Молочний альянс». URL: <https://milkalliance.com.ua/company/enterprises/zolotoniskij-maslorobnij-kombinat/>.
47. Група Компаній «Молочний альянс». Звіт про управління за 2020 рік. URL: https://milkalliance.com.ua/tools/cms/site/download.php?url=/uploads/site_factory_docs/file/0008/31.pdf&name=zvit-pro-upravlinnya-po-grupi-ko.
48. Гук З. Б. Аспекти комплексної оцінки інвестиційної безпеки підприємства. *Інтегроване стратегічне управління: проблеми адміністрування, економічної безпеки та проектної діяльності* : тези доповідей першої міжвузівської науково-практичної конференції; м. Львів 24–26 квітня 2013 року. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2013. С. 25–26.

49. Данілова Е. І. Концепція системного підходу до управління економічною безпекою підприємства : монографія. Вінниця : Європейська наукова платформа, 2020. 342 с.
50. Денисенко М. П., Колісніченко П. Т. Пріоритетні напрями посилення економічної безпеки. *Економіка та держава*. 2017. № 3. С. 31-35.
51. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>.
52. Диба О. М. Інноваційний розвиток підприємств в умовах глобалізації. *Стратегія економічного розвитку України*. 2018. № 42. С. 111–118.
53. Дикань В. Л., Божко К. М. Стратегія забезпечення економічної безпеки промислових підприємств. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2018. № 63. С. 150–158.
54. Дикань В. Л., Корінь М. В. Державне регулювання промислового розвитку України. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2018. № 61. С. 9–19.
55. Дикань В. Л., Назаренко І. Л. Комплексна методика визначення рівня економічної безпеки, оцінки ризиків та ймовірності банкрутства підприємства : монографія. Харків : УкрДАЗТ, 2011. 142 с.
56. Донець Л. І., Ващенко Н. В., Андреева Т. Є. Економічна безпека підприємства : навч. посіб. для студ. вузів. Київ : ЦУЛ, 2008. 240 с.
57. Доценко І. О. Формування системи оцінювання рівня економічної безпеки підприємства з урахуванням впливу підприємницьких ризиків. *Вісник одеського національного університету. Економіка*. 2013. № 18, Вип. 1. С. 69-78. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Vonu_econ_2013_18_1_10.pdf.
58. Дубина М. В., Попело О. П. Теоретико-прикладні положення забезпечення інноваційного розвитку промислових підприємств в умовах цифрової економіки. *Успіхи і досягнення у науці*. 2025. № 2 (12). С. 542-553. DOI: [https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-2\(12\)-542-553](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-2(12)-542-553).

59. Дубина М. В., Решетилів Д. С. Механізм публічного управління інноваційним розвитком агропромислового комплексу регіону: сутність та структура. *Economic Synergy*. 2024. № 3. Рр. 6–29. DOI: <https://doi.org/10.53920/ES-2024-3-1>.

60. Дубина М. В., Федяй Я. І. Фінансові ризики інноваційного розвитку агропромислового підприємства. *Успіхи і досягнення у науці*. 2025. № 1 (11). С. 922-934. DOI: [https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-1\(11\)-922-934](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-1(11)-922-934).

61. Дубина М. В., Чут М. Трансформація системи фінансового менеджменту промислових підприємств в умовах економічної турбулентності. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2025. № 3(43). С. 249–263. DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2025-3\(43\)-249-263](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2025-3(43)-249-263).

62. Дубиніна С. М. Вплив інноваційного розвитку на економічні показники промислового підприємства. *Підприємництво та інновації*. 2020. Вип. 11-2. С. 23–28.

63. Економіка підприємства : підручник / за заг. ред. С. Ф. Покропивного. 3-тє вид., [без змін]. Київ : Вид-во КНЕУ, 2006. 528 с.

64. Економічна безпека підприємства : навчальний посібник / уклад. І. П. Отенко, Г. А. Іващенко, Д. К. Воронков. Харків : Вид. ХНЕУ, 2012. 256 с.

65. Економічна безпека підприємства : навчальний посібник / уклад. Н. П. Сисоліна. Кіровоград : КНТУ, 2014. 226 с.

66. Економічна безпека підприємства: підручник / за заг. ред. А. М. Дідика. Львів : НУ «Львівська політехніка», ТзОВ «Видавнича група «Бухгалтери України», 2019. 624 с.

67. Економічна безпека суб'єктів господарської діяльності в умовах глобальної фінансової кризи: монографія / О. А. Кириченко, М. П. Денисенко, В. С. Сідак та ін. ; заг. ред. Кириченко О. А. Київ : ІМБ Університету "КРОК", 2010. 412 с.

68. Економічна безпека : підручник / за ред. О. Б. Жихор, О. І. Барановського. Київ : УБС НБУ, 2015. 467 с.

69. Економічна енциклопедія. Т. 1 / редкол. С. В. Мочерний та ін. Київ : Видавничий центр «Академія», 2000. 864 с.

70. Євтушенко С. В. Регулювання інвестиційної безпеки видавничо-друкарської галузі : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством» / Університет економіки та права «КРОК». Київ, 2017. https://library.krok.edu.ua/media/library/category/disertatsiji-avtoreferati-vidguki/yevtushenko_2017_disertatsija.pdf

71. Живко З. Б. Механізм управління системою економічної безпеки підприємства. *Науковий вісник Ужгородського університету. Сер. Економіка*. 2014. Вип. 3 (44). С. 37-42.

72. Жупінас О. Національна молочна галузь має стати передовою і технологічною, і для цього насправді є можливість. URL: <https://avm-ua.org/uk/post/nacionalna-molocna-galuz-mae-stati-peredovou-i-tehnologicnou-i-dla-cogo-naspravdi-e-mozlivist>.

73. Зайченко В. В., Коваленко С. В. Економічна безпека підприємства: сутність та основні складові. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*. 2013. Вип. 23. С. 410-414.

74. Залознова Ю. С. Економічні та соціальні проблеми розвитку промисловості : монографія / НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ, 2017. 288 с.

75. Захарін С. В. Стимулювання інвестиційної та інноваційно-технологічної діяльності в контексті реалізації регіональної економічної політики. *Економіка і управління*. 2011. № 2. С. 115-118.

76. ЗВІТ про корпоративне управління ПРАТ «Ічнянський завод СМ та М». URL: <https://izsm.com.ua/wp-content/uploads/2024/05/2023-zvit-pro-korporativne-upravlinnya-prat-2023.pdf>.

77. Звіт про управління за 2020 рік ТОВ «Пирятинський сирзавод». URL: https://milkalliance.com.ua/tools/cms/site/download.php?url=/uploads/site_factory_docs/file/0008/24.pdf&name=zvit-pro-upravlinnya-za-2020-rik.

78. ЗВІТ про управління ПРАТ «Ічнянський завод СМ та М». URL: <https://izsm.com.ua/wp-content/uploads/2023/02/zvit-pro-upravlinnya-za-2021-r.pdf>.

79. Звіт про управління ТДВ "Баштанський сирзавод" за 2020 рік. URL: https://milkalliance.com.ua/tools/cms/site/download.php?url=/uploads/site_factory_docs/file/0008/23.pdf&name=zvit-pro-upravlinnya-za-2020-rik.

80. Звіт про управління ТДВ «Золотоніський маслоробний комбінат» за 2020 рік. URL: https://milkalliance.com.ua/tools/cms/site/download.php?url=/uploads/site_factory_docs/file/0008/27.pdf&name=zvit-pro-upravlinnya-za-2020-rik.

81. ЗВІТ про Управління ТДВ «Яготинський маслозавод» за 2020 рік. URL: https://milkalliance.com.ua/tools/cms/site/download.php?url=/uploads/site_factory_docs/file/0008/34.pdf&name=zvit-pro-upravlinnya-za-2020-rik.

82. Зибарева О. В., Бурачок Я. Є. Економічна безпека підприємств України в умовах сталого розвитку: сучасний стан, чинники та шляхи зміцнення. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2025. № 18. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2025-18-04-10>.

83. Зима Л. М. Організаційно-економічні механізми управління економічною безпекою підприємств стратегічного значення : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.06.01. Донецьк, 2004. 12 с.

84. Зінченко О. А., Зінченко Д. С. Удосконалення підходів до управління економічною безпекою промислового підприємства шляхом підвищення якості рекрутингу та розвитку персоналу. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності : збірник наукових праць*. Маріуполь : ДВНЗ «ПДТУ», 2016. Вип. 14, Т. 1. С. 126-133.

85. Зянько В. В., Єпіфанова І. Ю., Зянько В. В. Інноваційна діяльність підприємств та її фінансове забезпечення в умовах трансформаційних змін економіки України : монографія. Вінниця : УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2015. 172 с.

86. Ібрагімов Е. Е. Принципи побудови системи економічної безпеки підприємства. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Вип. 6. С. 330-333.

87. Іванова Н. В., Кривко Д. А. Інноваційні та інвестиційні стратегії розвитку промислових підприємств як інструмент забезпечення економічної безпеки в умовах цифрових змін. *Успіхи і досягнення у науці*. 2025. № 7(17). С. 404-416. DOI: [https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-7\(17\)](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-7(17)).

88. Іванова Н. С. Економічна безпека : навч. посіб. Кривий Ріг : ДонНУЕТ, 2020. 139 с.

89. Іванова Н., Кривко Д. Стратегічні орієнтири інноваційного розвитку промислових підприємств в умовах цифрової трансформації. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2025. № 1(41). С. 211–223. DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2025-1\(41\)-211-223](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2025-1(41)-211-223).

90. Іващенко О. В. Фінансово-економічна безпека підприємства. Вісник Одеського національного університету. *Економіка*. 2013. Т. 18, Вип. 1(1). С. 142–145. URL: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vonu_econ_2013_18_1\(1\)_33.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vonu_econ_2013_18_1(1)_33.pdf).

91. Івченко Є. А. Організаційно-економічний механізм управління трансформаціями у системі економічної безпеки підприємства. *Економіка. Фінанси. Право*. 2018. №1(3). С. 47-53.

92. Ілляшенко Н. С., Росохата А. С. Формування організаційно-економічного механізму прогнозування перспективних напрямів інноваційного розвитку промислового підприємства. *Ефективна економіка*. 2015. № 1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3737>.

93. Ілляшенко О. В., Погорєлов Ю. С. Передумови формування механізму управління системою економічної безпеки підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2015. № 4(2). С. 151-156.

94. Ілляшенко С. М. Роль інтелектуального капіталу у забезпеченні економічної безпеки України. *Економічна безпека: держава, регіон, підприємство* : матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції. Полтава, 2024. С. 25-28.

95. Ілляшенко С. М. Складові економічної безпеки підприємства та підходи до її оцінки. *Актуальні проблеми економіки*. 2013. № 3. С. 12–19.
96. Ілляшенко С. М., Колодка А. В. Роль іміджу у забезпеченні економічної безпеки підприємства. *Економічна безпека держави: міждисциплінарний підхід* : колективна монографія. Черкаси, 2013. С. 436–445.
97. Кальченко О. М., Шишкіна О. В. Фінансовий аналіз : навч. посіб. Чернівці : Видавець Брагинець О. В., 2018. 524 с.
98. Капітула С. В. Ільченко В. О. Проблема економічної безпеки національного господарства України в умовах фінансово-економічної кризи. *Науковий вісник херсонського державного університету*. 2016. С. 65–71.
99. Капраль О., Секретар І. Змістовні характеристики економічної безпеки будівельних підприємств. *Економіка та суспільство*. 2025. № 74. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-74-6>.
100. Караєва Н. В., Межевич А. О. Теоретико-методологічні основи дослідження інвестиційної безпеки в системі антикризового управління. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2009. Вип. 1. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/PSPE/20091/Karaeva109.htm>.
101. Карачина Н. П., Семцов В. М., Мирончук В. М., Бальзан М. В. Економічна безпека підприємства у термінологічному ланцюгу "розвиток — стійкість — ефективність". *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 10. С. 28–33. DOI: 10.32702/2306-6814.2021.10.28
102. Карачина Н., Скаковський В., Штанько О. Методичні підходи до оцінювання економічної безпеки сучасних підприємств в системі контролінгу. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2025. № 2(17). С. 79–83. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.17-13>.
103. Карвацка Н., Габай В., Глабчастий Н. Управління економічною безпекою підприємства в умовах циркулярної економіки. *Development Service Industry Management*. 2025. № 1. С. 154–159. DOI: [https://doi.org/10.31891/dsim-2025-9\(21\)](https://doi.org/10.31891/dsim-2025-9(21)).

104. Кваша О. С. Інноваційний розвиток економіки України: світовий досвід та рекомендації для України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2016. Вип. 6(1). С. 150–154.

105. Кириленко В. І., Мурашко В. Особливості формування механізмів забезпечення національної безпеки. *Національні інтереси України*. 2024. № 1(1). DOI: [https://doi.org/10.52058/3041-1793-2024-1\(1\)-84](https://doi.org/10.52058/3041-1793-2024-1(1)-84).

106. Кирилов О. Д. Інвестиційна уразливість машинобудівного підприємства. *Часопис економічних реформ*. 2011. № 2. С. 84–86.

107. Кириченко О. С. Інноваційна безпека як невід'ємна складова економічної безпеки та ефективного проектно-орієнтованого розвитку сучасних підприємств. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики: зб. наук. пр.* 2012. Вип. 1, т. 1. С. 94-99.

108. Кирієнко А. А. Механізм досягнення і підтримки економічної безпеки підприємства : автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами» / Київський національний економічний університет. Київ, 2000. 19 с.

109. Клопов І. О. Управління економічною безпекою промислового підприємства. URL: https://web.znu.edu.ua/herald/issues/2011/eco_2011_1/2011_1/043-52.pdf

110. Князева Е. А., Сечняк А. А. Сучасні підходи до визначення суті економічної безпеки підприємства. *Економіка: реалії часу*. 2014. № 6 (16). С. 34-40.

111. Коваленко О. В., Гарбар Ж. В. Інноваційний розвиток промислових підприємств України. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2020. № 4. С. 34–52.

112. Ковальов Д., Плєтнікова І. Кількісна оцінка рівня економічної безпеки підприємства. *Економіка України*. 2001. № 4. С. 35-40.

113. Ковальчук А. М. Чинники стратегічного управління економічною безпекою підприємства в умовах змін. *Економічний вісник НТУУ "КПІ"* 2021. №18 С. 88-93 <https://doi.org/10.20535/2307-5651.18.2021.247231>

114. Ковальчук А. М., Сафонік Н. П. Цифрові технології як передумова інноваційного забезпечення економічної безпеки підприємств: виклики та стратегічні пріоритети. *Бізнес Інформ.* 2025. №5. С. 169–176. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2025-5-169-176>

115. Ковальчук Н. О., Корбутяк А. Г. Підходи щодо оцінювання фінансово-економічної безпеки вітчизняних підприємств. *Бізнес Інформ.* 2014. № 10. С. 249-255. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2014_10_42.

116. Ковальчук С. В. Маркетингові стратегії інноваційного розвитку промислових підприємств : автореф. дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.04 / ХНУ. Хмельницький, 2013. 39 с.

117. Козаченко Г. В., Погорелов Ю. С. Загроза діяльності підприємства як імперативне поняття економічної безпекології мікрорівня. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2019. С. 161-170.

118. Козаченко Г. В., Погорелов Ю. С. Оцінювання економічної безпеки підприємства: аналіз основних підходів. *Менеджмент безпеки держави, регіону, підприємства: проблеми і виклики сьогодення* : кол. моногр. / за заг. ред. З. Б. Живко, І. Г. Бабець. Львів: Ліга-Прес, 2015. С. 238–251. URL: <https://surl.lu/emecsy>.

119. Козаченко Г. В., Погорелов Ю. С., Герасименко Л. В. Оцінювання економічної безпеки держави з використанням конструктивного підходу. *Бізнес Інформ.* 2020. № 9. С. 44–55. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-9-44-55>.

120. Козаченко Г. В., Пономарев В. П., Ляшенко О. М. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення : монографія. Київ : Лібра, 2003. 280 с.

121. Кокнаєва М. О. Особливості формування методичного інструментарію дослідження фінансово-економічної безпеки торговельних підприємств. *Економічний часопис-XXI*. 2012. № 5–6. С. 53–55.

122. Колодяжна І. В. Розвиток інноваційної діяльності підприємства в умовах конкуренції. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. №18. С. 58-62.

123. Колодяжна І. В., Борблік К. Е. Джерела фінансування інноваційної діяльності підприємств України. *Економіка і суспільство*. 2017. № 9. С. 448–453.

124. Колодяжна І. В., Букріна К. А. Економічна безпека в системі сталого функціонування підприємства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2019. Вип. 23. Частина 1. С. 135–140.

125. Конащук В. Л., Кучеренко І. Теоретичні аспекти формування інноваційно- інвестиційної діяльності. *Запорізька державна інженерна академія*. 2014. С. 125–130.

126. Копитко М. І. Комплексне забезпечення економічної безпеки підприємства (на матеріалах підприємств транспортного машинобудування) : дис. ... д-ра екон. наук ; 21.04.02 / ВНЗ «Університет економіки і права «КРОК». Київ, 2015. 478 с.

127. Коротич А. А. Державне регулювання інвестиційно-інноваційної діяльності. *Теорія та практика державного управління*. 2012. № 37. С. 289–296.

128. Костюк В. Стратегія формування конкурентних переваг підприємства в сучасних умовах ринку *Галицький економічний вісник*. 2019. Том 58. № 3. С. 115–120.

129. Кравчук О. Я., Кравчук П. Я., Шегинський О. В. Забезпечення корпоративної безпеки підприємства в умовах глобалізації світової економіки шляхом реалізації його потенціалу. *Економічні науки. Серія “Економічна теорія та економічна історія”*: збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. 2018. Вип. 15 (60). С. 70-80.

130. Краус Н. М., Шевченко О. М. Інноваційна діяльність та венчурний капітал в системній модернізації національної економіки : монографія. Полтава : Дивосвіт, 2013. 183 с.

131. Крейдич І. М., Наконечна О. С., Швець К. М. Діагностика впливу зовнішніх та внутрішніх чинників на процес інноваційно-інвестиційного забезпечення стійкого розвитку промислових підприємств. *Ефективна економіка*. 2013. № 2. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/efek_2013_2_80.pdf.

132. Крисько Ж. Л. Економічна сутність інноваційно-інвестиційної діяльності підприємства. *Економічний простір*. 2014. № 89. С. 168-176.

133. Кузьмін О. Є., Станасюк Н. С. Оцінювання рівня розвитку промислового потенціалу та формування стратегій його нарощування (галузевий аспект). *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2017. Вип. 14, Ч. 1. С. 168–172.

134. Лабунська С. В. Методологічні засади управління витратами інноваційної діяльності підприємства: аспекти економічної безпеки : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.04 / Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця. Харків, 2015. 630 с.

135. Лабунська С. В. Підходи щодо формування показника інноваційної спроможності в загальній системі економічної безпеки підприємства . *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2012. № 39. С. 55–59.

136. Лесько О. Й., Причепа І. В., Лесько О. И., Причепа И. В. Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку промислових підприємств за сучасних умов. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2016. № 1. С. 44-48. URL: <http://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/12069/1875-1935-1-SM.pdf?sequence=1>.

137. Лимич Ю. В. Організаційно-економічний механізм використання інноваційно-інвестиційного потенціалу сталого розвитку. *Менеджер*. 2014. № 1 (67). С. 201–208.

138. Лисак В. С. Управління фінансовою безпекою підприємства. *Молодь: освіта, наука, духовність* : тези допов. XV всеукр. наук. конф., м. Київ, 17-19 квітня 2018 р. Київ, 2018. С. 90–91.

139. Лисенко Н. О., Білошкурська Н. В. Економіко-організаційний механізм формування економічної безпеки агропромислових підприємств : монографія. Умань : ВПЦ "Візаві" (Видавець "Сочінський"), 2014. 257 с.

140. Литвинов В. Латинсько-український словник. Київ : Українські пропілеї, 1998. 583 с.

141. Литовченко М. В. Молочна промисловість України: стан та перспективи розвитку. *Агросвіт*. 2015. № 8. С. 30-34. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/8_2015/7.pdf.

142. Малиш В. В. Інвестиційні аспекти забезпечення економічної безпеки промислових підприємств. *Юність науки – 2024: соціально-економічні та гуманітарні аспекти розвитку суспільства* : збірник тез доповідей XIV Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених (м. Чернігів, 24-26 квітня 2024 р.). Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2024. С. 201-202.

143. Малиш В. В. Інноваційний розвиток як детермінанта економічної безпеки промислових підприємств в умовах цифровізації. *Розвиток підприємництва як фактор росту національної економіки* : матеріали XXI Міжнародної науково-практичної конференції (23 лист. 2022 р.). Київ: ІВЦ Видавництво «Політехніка», 2022. С. 120-121.

144. Малиш В. В. Інноваційні технології як підґрунтя забезпечення конкурентоспроможності підприємств. *Юність науки – 2023: соціально-економічні та гуманітарні аспекти розвитку суспільства* : збірник тез доповідей XIII Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених (м. Чернігів, 26-27 квітня 2023 р.). Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2023. С. 493-495.

145. Малиш В. В. Інноваційно-інвестиційна складова забезпечення економічної безпеки промислових підприємств. *Молодіжна наука: інновації та глобальні виклики* : збірник тез за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених. Полтава : НУПП імені Юрія Кондратюка, 2024. С. 185-186.

146. Малиш В. В. Інноваційно-інвестиційні детермінанти забезпечення економічної безпеки промислових підприємств. *Науковий вісник Полісся*. 2024. № 2(29). С. 308–321. DOI: [https://doi.org/10.25140/2410-9576-2024-2\(29\)-308-321](https://doi.org/10.25140/2410-9576-2024-2(29)-308-321).

147. Малиш В. В. Особливості забезпечення економічної безпеки промислових підприємств на мікрорівні. *Стратегічні імперативи сучасного менеджменту в контексті реалізації глобальних цілей сталого економічного розвитку* : матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 15 жовтня 2025 р.) / Навчально-науковий інститут менеджменту та підприємництва ДУІКТ. Київ, 2025. С. 68-72.

148. Малиш В. В. Праксеологічні підходи до вдосконалення системи економічної безпеки на промислових підприємствах. *Стратегічні орієнтири сталого розвитку в Україні та світі* : збірник тез доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених (м. Чернігів, 21 квітня 2023 р.). Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2023. С. 432-434.

149. Малиш В., Самойлович О. Інноваційний розвиток як фактор забезпечення економічної безпеки промислових підприємств. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2024. № 1(37). С. 81–89. DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-1\(37\)-81-89](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-1(37)-81-89).

150. Маслак О. І., Гришко Н. Є. Підходи щодо оцінювання рівня економічної безпеки підприємств. *Вісник КрНУ імені Михайла Остроградського*. 2011. № 6 (71). Ч. I. С. 183–187.

151. Маслак О. І., Гришко Н. Є. Управління економічною безпекою підприємства на принципах забезпечення її раціонального рівня. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2013. № 1. С. 198-208.

152. Матвієць М. В. Інноваційний розвиток підприємств на ринку високих технологій в Україні. Стратегічні детермінанти соціально-економічного розвитку в умовах трансформаційних перетворень : збірка тез доповідей конф. Київ : ВНЗ «Київський університет ринкових відносин», 2018. С. 74–76.

153. Мацеха Д. С. Функціональні складові економічної безпеки та показники їхньої оцінки для підприємств легкої промисловості. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2013. Вип. 1. С. 128-133.

154. Меліхова Т. О. Економічна безпека підприємства: формування, контроль, ефективність : монографія. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2018. 632 с.

155. Мельник Л. Г., Карінцева О. І. Економіка підприємства : навч. посіб. Суми, 2003. 412 с.

156. Мельникова В. А., Олешкевич С. І. Особливості сучасного інвестиційного клімату України, шляхи та способи його покращення. *Інновації та підприємництво як основа економічного зростання країни*. 2020. № 3. С. 186–188.

157. Микитюк П. П., Крисько Ж. Л., Овсянюк-Бердадіна О. Ф., Скочиляс С. М. Інноваційний розвиток підприємства : навч. посібник. Тернопіль : Принтер Інформ, 2015. 224 с.

158. Михайленко О. В. Молочна промисловість України: аналіз стану та перспективи розвитку. *Інфраструктура ринку*. 2022. № 65. С. 197–200. URL: <https://dspace.nuft.edu.ua/handle/123456789/39419>.

159. Міщенко С. П. Концептуальні аспекти економічної безпеки підприємств у ринковій економіці. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2011. № 2. С. 190–195.

160. Могильна Л., Воробйов І. Стратегії управління інноваційно-інвестиційним розвитком підприємств у сучасних умовах. *Економіка та суспільство*. 2024. № 60. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-140>.

161. Мойсеєнко І. П., Демчишин М. Я. Економетричний аналіз стану економічної безпеки суб'єктів господарювання *Науковий вісник Львівської державного університету внутрішніх справ. Сер. Економіка*. Львів, 2010. Вип. 3. С. 251–263.

162. Мойсеєнко І. П., Марченко О. М. Управління фінансово-економічною безпекою підприємства : навчальний посібник. Львів, 2011. 380 с.

163. Молочний Альянс. URL: https://milkalliance.com.ua/tools/cms/site/download.php?url=/uploads/site_factory_docs/file/0008/74.pdf&name=richna-informatsiya-emitenta-tsi.

164. Нагорна І. І. Особливості процесу планування економічної безпеки на підприємстві. *Економіка і управління підприємствами*. 2021. № 2. С. 67–75. URL: <https://irback.e-u.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e4f815cb-ef96-499c-829e-1df315fe24e0/content>.

165. Нагорна І. І. Оцінка стійкої економічної безпеки промислового підприємства. *Економічний простір*. 2008. № 19. С. 243–255.

166. Наукова та інноваційна діяльність України: статистичний збірник / відп. за випуск М. С. Кузнецова. Київ : Державна служба статистики України, 2023. 137 с.

167. Небава М. І., Міронова Ю. В. Економічна безпека підприємства : навчальний посібник. Вінниця : ВНТУ, 2017. 73 с.

168. Недобой С. Сутність поняття економічної безпеки. *Економіка та суспільство*. 2024. № 67. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-67-72>.

169. Никифоренко В. Г., Кравченко В. О. Розвиток інноваційної діяльності як основа економічної безпеки підприємства. *Економічна безпека в умовах глобалізації світової економіки* : колективна монографія : у 2 т. Дніпропетровськ : "ФОП Дробязко С.І.", 2014. Т. 2. С. 152–159.

170. Никифоренко В. Г., Кравченко В. О. Активізація інноваційного розвитку підґрунтя економічної безпеки підприємства. *Стратегія економічного розвитку України*. 2014. № 34. С. 92-96.

171. Новак І. М., Альошкіна Л. П. Методологічні підходи до формування та ефективного управління кадровою політикою підприємства // *Ефективна економіка*. 2022. № 1. DOI: 10.32702/2307-2105-2022.1.7.

172. Нюнько О. Моделі механізмів формування державного управління інноваційно-інвестиційною діяльністю. *Ефективність державного управління*. 2013. № 36. С. 254–262.

173. Олешко Т. І., Пазюра Я. В. Формування системи забезпечення економічної безпеки на підприємстві. *Науковий Вісник Донбаської державної машинобудівної академії*. 2017. № 3(24Е). С. 127-132.

174. Олійник Т. В. Методичне забезпечення вибору стратегії економічної безпеки машинобудівних підприємств. *Проблеми економіки*. 2015. № 2. С. 153–159.

175. Омелянович Л. О., Долматова Г. Є. Економічна безпека торговельного підприємства : монографія. Донецьк, 2005. 195 с.

176. Орлик О. В. Аналіз факторів впливу на економічну безпеку підприємств та методи захисту від загроз і нейтралізації їх наслідків. *Тренди та інновації в сучасній економіці* : колективна монографія / за заг. ред. О. С. Іванілова. Харків : ХНУБА, 2015. С. 154-165.

177. Особливості гарантування економічної безпеки підприємницької діяльності в ринкових умовах : монографія / О. Ф. Долженков, Ж. О. Жуковська, О. М. Головченко ; за заг. ред. О. Ф. Долженкова. Одеса : ОЮІ ХНУВС, 2007. 208 с.

178. Отенко І. П., Булкіна І. А. Економічна безпека підприємств в умовах глобальної трансформації : монографія. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2018. 253 с.

179. Паламарчук В. Ю., Полторак А. С. Моніторинг чинників впливу на рівень фінансової безпеки України в умовах діджиталізації. *Modern Economics*. 2019. № 18(2019). С. 130-137. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V18\(2019\)-20](https://doi.org/10.31521/modecon.V18(2019)-20).

180. Панченко В. А. Аналізування як функція менеджменту в системі забезпечення економічної безпеки підприємств. *Modern economics*. 2023. № 41. С. 86-92.

181. Паршина О., Небаба Н., Корнєєв М., Стахів О., Веснін С. Напрями забезпечення економічної безпеки підприємств в умовах воєнного стану. *Development Service Industry Management*. 2025. № 2. С. 239–244. DOI: [https://doi.org/10.31891/dsim-2025-10\(31\)](https://doi.org/10.31891/dsim-2025-10(31)).

182. Пересада А. А., Майорова Т. В., Онікієнко С. В., Коваленко Ю. М., Урванцева С. А. Інвестиційний аналіз. 2-ге вид., переробл. та доповн. Київ : Держ. вищ. навч. закл. "Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана", 2008. 544 с.

183. Писаренко Т. В., Кваша Т. К., Рожкова Л. В., Коваленко О. В. Інноваційна діяльність в Україні у 2019 році: науково-аналітична доповідь. Київ : УкрІНТЕІ, 2020. 45 с.

184. Півторак В., Юрій Т., Дендебера О. Проблеми та перспективи підвищення інноваційно-інвестиційної активності малого аграрного підприємництва. *Економіка та суспільство*. 2024. № 67. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-67-74>.

185. Пілецька С. Т., Коритько Т. Ю., Ткаченко Є. В. Модель інтегральної оцінки економічної безпеки підприємства. *Економічний вісник Донбасу*. 2021. № 3 (65). С. 56–65.

186. Пірятінська І. В. Систематизація підходів до оцінки економічної безпеки будівельних підприємств. *Комунальне господарство міст*. 2013. № 106. С. 266–271.

187. Побережна Н. М. Інвестиційна складова економічної безпеки. *Вісник НТУ "ХПІ"*. 2013. № 67 (1040). С. 179-186.

188. Погребняк А. Ю., Кліщ К. А. Інтеграція наукових підходів до оцінювання управління ефективністю використання виробничого потенціалу підприємства з метою підвищення його економічної безпеки. *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. 2023. № 25. С. 49-53.

189. Подлужна Н. О. Організація управління економічною безпекою підприємства : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.06.01. Донецьк, 2003. 20 с.

190. Пойда-Носик Н. Н. Науково-методичні підходи до оцінки рівня фінансової безпеки підприємства. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. 2013. Том 1, № 1. URL: <http://journals.uran.ua/index.php/2225-6407/article/view/16019>.

191. Полозова Т. В., Задорожний С. В., Гулузаде А. Ф. Теоретичні аспекти забезпечення економічної безпеки підприємства. *Сучасні тенденції сталого розвитку: теорія, методологія, практика* : колективна монографія / за заг. ред. д.е.н., проф. Т. В. Полозової. Харків : ХНУРЕ, 2022. С. 273-278.

192. Полозова Т. В., Кривцун Д. Ю. Проблеми інноваційного розвитку підприємства та його фінансове забезпечення. *Economics, management, law: problems and prospects* : Collection of scientific articles. Vol. 1. Agenda Publishing House, Coventry, United Kingdom, 2015. Pp. 260-264.

193. Поляков П. А. Структура системи управління економічною безпекою машинобудівного підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2019. № 2. С. 207-211.

194. Пономаренко В. С. Гонтарева І. В. Методологія комплексного оцінювання ефективності розвитку підприємств : монографія. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2015. 404 с.

195. Попело О. В., Малиш В. В. Адаптивне управління інноваційно-інвестиційним розвитком промислових підприємств як фактор забезпечення економічної безпеки. *Economic Synergy*. 2023. № 1. С. 48–56. DOI: <https://doi.org/10.53920/ES-2023-1-4>.

196. Портнова Г. О., Антоненко В. М. Фінансова безпека підприємств: сучасні погляди щодо сутності та оцінки. *Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. 2012. № 1. С. 345–355.

197. Почерніна Н. В. Інституційне забезпечення інноваційно-інвестиційної діяльності в Україні. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. 2013. № 1(3). С. 192-199.

198. Почтовюк А. Б. Фінансове забезпечення інноваційної діяльності підприємств в сучасних умовах. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2016. № 3 (75). С. 133–140.

199. ПрАТ «Ічнянський завод сухого молока та масла». Річний звіт 2020. URL: <https://izsm.com.ua/wp-content/uploads/2022/01/2021-richnyj-zvit-2020.pdf>.

200. ПрАТ «Ічнянський завод сухого молока та масла». Річний звіт 2021. URL: <https://izsm.com.ua/wp-content/uploads/2023/02/finansova-zvitnist-za-2021-r.pdf>.

201. Приватне акціонерне товариство «Ічнянський завод сухого молока та масла». URL: <https://izsm.com.ua/investoram/>.

202. Примітки 2022 ПрАТ - Ічнянський завод сухого молока та масла. URL: <https://izsm.com.ua/wp-content/uploads/2023/06/prymitky-2022-.pdf>.

203. Про молоко та молочні продукти : Закон України від 24.06.2004 №1870. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1870-15#Text>.

204. Про склад робочої групи з розроблення проектів Стратегії забезпечення економічної безпеки України та Національної програми забезпечення економічної безпеки України на період до 2005 року від 25 травня 1998 р. № 345-р : Розпорядження Кабінету міністрів України від 18.08.2005. (втрата чинності підставі Постанови КМ № 753). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/345-98-%D1%80#Text>.

205. Проблеми управління економічною безпекою суб'єктів господарювання : монографія / О. А. Кириченко, В. С. Сідак, С. М. Лаптев, О. І. Захаров, П. Я. Пригунов та ін. Київ : Університет економіки та права "КРОК", 2008. 403 с.

206. Прокопишин О, Гнатишин Л, Малецька О. Особливості використання цифрових технологій в інноваційно-інвестиційній діяльності промислових підприємств у контексті забезпечення економічної безпеки. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2025. № 2(42). С. 202-213. URL: <http://ppeu.stu.cn.ua/article/view/335048>.

207. Прохорова В. В. Стратегічно-орієнтовані напрями інноваційного розвитку промислового підприємства. *Економічний вісник Національного гірничого університету*. 2020. № 2. С. 132–140.

208. Проценко Н. Б., Проценко А. Г. Методичні аспекти визначення рівня економічної безпеки підприємства. *Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: економіка, управління та адміністрування*. 2018. № 3(85). С. 43–50.

209. Птащенко Л. О. Стратегічне та інноваційне забезпечення розвитку системи економічної безпеки підприємства. Київ : Центр учбової літератури, 2018. 320 с.

210. Рахман М. С., Гризо Д. А. Аналіз ринку молока та молочної продукції України. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна серія «Економічна»*. 2021. № 101. С. 59-67. DOI: <https://doi.org/10.26565/2311-2379-2021-101-06>.

211. Річна інформація емітента цінних паперів за 2021 рік. URL: https://milkalliance.com.ua/tools/cms/site/download.php?url=/uploads/site_factory_docs/file/0008/49.pdf&name=richna-informatsiya-emitenta-tsi.

212. Річна інформація емітента цінних паперів за 2022 рік. URL: https://milkalliance.com.ua/tools/cms/site/download.php?url=/uploads/site_factory_docs/file/0008/57.pdf&name=richna-informatsiya-emitenta-tsi.

213. Річна інформація емітента цінних паперів за 2023 рік. URL: https://milkalliance.com.ua/tools/cms/site/download.php?url=/uploads/site_factory_docs/file/0008/80.pdf&name=richna-informatsiya-emitenta-tsi.

214. Роженко О. В. Стратегії економічної безпеки підприємства. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2015. Вип. 51. С. 51-55.

215. Розвиток стратегічних підходів до управління підприємством у нестабільних умовах : [монографія] / [Кривоногова І. Г. та ін.]; за ред. В. І. Захарченко. Харків : Ноулідж, 2014. 188 с.

216. Руденко І. В., Постольна Н. О., Голованова О. М. Фінансове забезпечення інноваційної діяльності в Україні. *Проблеми та перспективи розвитку підприємництва* : XII Міжнар. наук.-пр. конф. Харків : ХНАДУ, 2018. С. 158–160.

217. Семенова В. Г. Особливості фінансового забезпечення інноваційної діяльності промислових підприємств в Україні. *Інноваційна економіка*. 2017. №1-2 (67). С. 13–18.

218. Скрипко Т. О., Мізюк Б. М. Оцінювання рівня інвестиційної діяльності малих підприємств за допомогою індикаторів інвестиційної безпеки. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка": Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. 2013. № 767. С. 225–232.

219. Смесова В. Л., Іщенко І. О. Інновації як основа підвищення якості продукції та забезпечення конкурентоспроможності підприємства. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент*. 2020. Вип. 43. С. 76–82.

220. Смірная С. М. Формування стратегії фінансово-економічної безпеки підприємства. *Modern Economics*. 2018. № 8. С. 190-198.

221. Смоквіна Г. А. Сучасні підходи до оцінки економічної безпеки промислового підприємства: теоретичний досвід і практичне використання. *Бізнес Інформ*. 2015. № 11. С. 231–239.

222. Совершенна І. О., Леонтович К. О., Миронець О. С. Перспективи розвитку української «Силіконової долини». *Створення інноваційної інфраструктури та залучення венчурних інвестицій у інноваційну діяльність: проблеми та перспективи* : круглий стіл (м. Київ, 15 травня 2018 р.) / відп. ред. Д. Ю. Чайка. Київ, 2018. С. 125-127.

223. Сокач М. І., Цікал А. С., Гаватюк Л. С. Стан та розвиток інноваційно-інвестиційної діяльності в Україні. *Молодий вчений*. 2016. № 1 (28). С. 171–174.

224. Сороківська О.А. Інноваційні напрями підвищення економічної безпеки підприємств малого бізнесу в умовах конфліктних ситуацій : дис. ... д-ра економ. наук : 08.00.04 / Терноп. нац. ун-т імені Івана Пулюя. Тернопіль, 2016. 488 с.

225. Стан і перспективи молочної галузі України та світу. *Молоко і ферма*. URL: <https://milkua.info/uk/post/stan-i-perspektivi-molocnoi-galuzi-ukraini-ta-svitu>.

226. Статистична інформація. *Офіційний сайт Державного комітету статистики України*. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

227. Строченко Н., Ковальова О. Ефективність інноваційно-інвестиційного проєкту оновлення матеріально-технічної бази аграрного підприємства. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2025. № 23. С. 235-241. DOI: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2025.23.28>.

228. Судакова О. І., Брискіна А. О., Долга А. В. Управління мотивацією персоналу підприємства в аспекті підвищення його економічної безпеки. *Економіка та управління підприємствами*. 2018. Вип. 26. С. 253-259. URL: <https://chmnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/07/Sudakova-O.-I.-1.pdf>.

229. Сусіденко В. Т., Сусіденко О. В. Методи оцінки фінансової безпеки торговельного підприємства. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Економічні науки*. 2015. Вип. 14(3). С. 82-85. URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_14/103.pdf.

230. Сучасне управління: ризики, виклики, безпека, перспективність використання та проблеми впровадження в державному та приватному секторах економіки : колективна монографія / ред.: Н. Е. Аванесова, О. Чупир, Д. Терещенко, Т. Андрєєва, О. Гетьман. Харків : Панов А. М., 2021. 634 с.

231. ТДВ "Баштанський сирзавод". Річна інформація емітента цінних паперів за 2021 рік. URL: https://milkalliance.com.ua/tools/cms/site/download.php?url=/uploads/site_factory_docs/file/0008/47.pdf&name=richna-informatsiya-emitenta-tsi.

232. ТДВ "Баштанський сирзавод". Річна інформація емітента цінних паперів за 2022 рік. URL: https://milkalliance.com.ua/tools/cms/site/download.php?url=/uploads/site_factory_docs/file/0008/65.pdf&name=richna-informatsiya-emitenta-tsi.

233. ТДВ "Яготинський маслозавод". Річна інформація емітента цінних паперів за 2022 рік. URL: https://milkalliance.com.ua/tools/cms/site/download.php?url=/uploads/site_factory_docs/file/0008/61.pdf&name=richna-informatsiya-emitenta-tsi.

234. ТДВ "Яготинський маслозавод". Річна інформація емітента цінних паперів за 2023 рік. URL: https://milkalliance.com.ua/tools/cms/site/download.php?url=/uploads/site_factory_docs/file/0008/74.pdf&name=richna-informatsiya-emitenta-tsi.

235. ТДВ «Золотоніський маслоробний комбінат». Річна інформація емітента цінних паперів за 2021 рік. URL: https://milkalliance.com.ua/tools/cms/site/download.php?url=/uploads/site_factory_docs/file/0008/65.pdf&name=richna-informatsiya-emitenta-tsi.

236. Ткаченко А. М., Резніков О. Л. Оцінка рівня економічної безпеки підприємства. *Вісник економічної науки України*. 2010. № 1 (17). С. 101-106. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/45475>.

237. Товариство з додатковою відповідальністю «Баштанський сирзавод». URL: <https://milkalliance.com.ua/company/enterprises/bashtanskij-sirzavod/>.

238. Товариство з додатковою відповідальністю «Золотоніський маслоробний комбінат». URL: <https://milkalliance.com.ua/company/inform/zolotoniskij-maslorobnij-kombinat/>.

239. Товариство з додатковою відповідальністю «Яготинський маслозавод». URL: <https://milkalliance.com.ua/company/inform/yagotinskij-maslozavod/>.

240. Товариство з обмеженою відповідальністю «Пирятинський сирзавод». URL: <https://milkalliance.com.ua/company/inform/piryatinskij-sirzavod/>.

241. Толстова А. В., Хоменко К. В. Методика оцінювання рівня економічної безпеки підприємства. *Вісник економіки транспорту та промисловості*. 2018. № 63. С. 187-195. URL: <http://lib.kart.edu.ua/handle/123456789/1660>.

242. Туленінова Д. М. Формування механізму управління системою економічної безпеки підприємницької діяльності. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*. 2015. Вип. 14(4). С. 98-100.

243. Тульчинська С. О., Чорній Б. П., Салоїд С. В. Механізм оцінювання залучення інвестиційних ресурсів як засіб забезпечення економічної безпеки промислових підприємств : монографія. Київ : Вид-во ФОП Кожуковський І. І., 2018. 170 с.

244. Тульчинська С., Солосіч О., Чорній В. Вплив діджиталізації управлінських процесів на систему забезпечення економічної безпеки підприємства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. Вип. 9. С. 54-58.

245. Турило А. М., Варава Л. М., Ртищев С. А. Антикризове управління ефективністю використання потенціалу підприємства в контексті забезпечення конкурентоспроможності та інноватизації виробничо-економічних процесів. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2022. С. 71-79.

246. Федоренко Р. М. Система управління ресурсами як основа забезпечення економічної безпеки. *Недержавна система безпеки підприємництва як суб'єкт національної безпеки України* : матер. наук.-практ. конф. (м. Київ, 16-17 травня 2001 р.). Київ : Вид-во Європейського. ун-ту, 2003. С. 224-229.

247. Федулова Л. І. Концептуальні засади управління інноваційним розвитком підприємств. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2014. № 2. С. 122-135.

248. Фінансово-економічні механізми інноваційно-інвестиційного розвитку України : монографія / за ред. проф. О. А. Кириченка. Київ : Національна академія управління, 2008. 252 с.

249. Фоміченко І. П., Баркова С. О. Формування системи управління економічної безпеки на підприємствах України. *Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики*. 2013. № 3 (23). С. 57-66.

250. Франчук В. І. Особливості організації системи економічної безпеки вітчизняних акціонерних товариств в умовах трансформаційної економіки : монографія. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2010. 440 с.

251. Франчук В. І. Теоретико-методологічні та управлінські засади розвитку безпекового середовища. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ (серія економічна)*. 2023. № 2. С. 63–73. DOI: <https://doi.org/10.32782/2311-844X/2023-2-8>

252. Хаєцька О. П. Шляхи підвищення міжнародної інвестиційної привабливості України. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2020. № 3. С. 113–130.

253. Халіна В. Ю. Методичний підхід щодо оцінки рівня економічної безпеки підприємства. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки*. 2014. № 1. С. 173–181.

254. Харченко Ю., Тимофєєва Н., Коханець В. Сучасні орієнтири інноваційно-інвестиційного розвитку під впливом цифрових технологій у межах євроінтеграції. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2025. № 3(43). С. 26–34. DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2025-3\(43\)-26-34](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2025-3(43)-26-34).

255. Хобта Ю. М. Правове регулювання забезпечення держави молоком, молочною сировиною та молочними продуктами. *Економіка. Фінанси. Право*. 2024. № 2. С. 49-52. URL: <http://efp.in.ua/en/journal-article/1265>.

256. Худолій Ю. С., Панарін О. В., Регеда Т. С. Інноваційний розвиток підприємства як складова його сталого розвитку. *Сталий розвиток: виклики та загрози в умовах сучасних реалій* : матеріали Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф., 15 черв. 2023 р. Полтава : Національний університет імені Юрія Кондратюка, 2023. С. 173–174.

257. Худолій Л. М. Складові економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності. *Ефективна економіка*. 2011. № 1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=455>.

258. Цегельник Н. І. Методологічні підходи до оцінки економічної безпеки територіальних громад. *Економіка та суспільство*. 2025. Вип. 71. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-71-43>.

259. Цигилик І. І. Економічна безпека підприємства в системі внутрішнього економічного механізму. *Економіка. Фінанси. Право*. 2004. № 12. С. 3–5.

260. Цюцюпа С. В. Вплив конкуренції на інноваційну діяльність підприємства. Вчені записки університету «Крок». 2019. №1 (53). С. 221-229.

261. Чаговець Л. О. Діденко А. С. Моделі оцінки структурних компонент економічної безпеки підприємства. *Управління економічними процесами на макро-і мікрорівні: проблеми та перспективи вирішення* : матеріали III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції молодих учених. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2018. С. 84-86.

262. Шатохін А. Л., Ігнашкіна Т. Б. Сутність та складові елементи механізму управління економічною безпекою підприємства. *Бізнес Інформ*. 2014. № 2. С. 396-401.

263. Шемаєва Л. Г. Економічна безпека підприємств у стратегічній взаємодії з суб'єктами зовнішнього середовища : автореф. дис. ... д-ра. екон. наук. Київ, 2010. 39 с.

264. Шило Ж. С. Технологія діяльності аналітиків з питань фінансово-економічної безпеки : конспект лекцій для студ. спец. 8.18010014 «Управління фінансово-економічною безпекою». Рівне, 2014. 49 с.

265. Шитікова Л. В., Борисенко О. Є. Вплив освітнього рівня підготовки та професійної кваліфікації персоналу на формування товарної політики та розвиток інноваційного потенціалу підприємства. *Причорноморські економічні студії*. 2020. Випуск 60–2. С. 17–23.

266. Шишкіна О. В. Механізм управління фінансовими ризиками промислових підприємств: теорія, методологія, практика : монографія. Чернігів : ЧНТУ, 2020. 318 с.

267. Шишкіна О., Кальченко О. Експрес-аналіз фінансового стану підприємства у системі фінансового і ризик-менеджменту. *Збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції*; 13 жовтня 2017 р. Переяслав-Хмельницький, 2017. Вип. 3. С. 389–395.

268. Шкарлет С. М. Економічна безпека підприємства: інноваційний аспект: монографія. Київ : Книжк. вид-во НАУ, 2007. 415 с.

269. Шкарлет С. М., Садчикова І. В. Трансформація системи фінансово-економічної безпеки підприємства в умовах цифрової економіки. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2019. С. 264-276.

270. Шутяк Ю. В. Діагностика економічної безпеки підприємства : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04. Хмельницький, 2011. 24 с.

271. Юр'єва І. А. Механізм інвестиційного забезпечення економічної безпеки підприємства. *Вісник НТУ "ХПІ"*. 2013. № 67 (1040). С. 186-189.

272. Ярова Ю. О., Артеменко Л. П. Структура економічної безпеки підприємства в умовах кризи. *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. 2016. № 13. С. 257–263.

273. Ярославський А. О., Правдюк Н. Л. Управління економічною безпекою підприємства. *Норвезький журнал розвитку міжнародної науки = Norwegian Journal of development of the International Science*. 2020. № 42 (3). С. 41-44.

274. Ястремська О. М. Стратегічне управління інноваційним розвитком підприємства. Харків : ВД "ІНЖЕК", 2010. 392 с.

275. A heritage of innovation. *Tetra Pak Ukraine*. URL: <https://www.tetrapak.com/en-ua/about-tetra-pak/innovation/heritage-of-innovations>.

276. Agriculture & agri-processing. *UkraineInvest*. URL: <https://ukraineinvest.gov.ua/en/incentives/agriculture/>.

277. Alkema V., Hryhoruk P., Skhidnytska H., Sylkin O. Resilience and strategic management: ways to ensure economic and social security of Ukrainian enterprises during long-term warfare. *Clio. Revista de Historia, Ciencias Humanas y Pensamiento Critico*. 2025. DOI: 10.5281/zenodo.14567108.

278. Apriani D., Apriliyasi D., Maharani A., Hidayat F., Julianingsih J. Integrated guidelines for enterprise economic security enhancement amid digital transformation. *Proceedings of the 2024 3rd International Conference on Creative Communication and Innovative Technology (ICCIT 2024)*. 2024. DOI: 10.1109/ICCIT62134.2024.10701204.

279. Arefieva O., Tulchynska S., Popelo O., Arefiev S., Tkachenko T. The Economic Security System in the Conditions of the Powers Transformation. *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security*. 2021. Vol. 21(7). Pp. 35-42. DOI: <https://doi.org/10.22937/IJCSNS.2021.21.7.4>.

280. Berzin P., Shyshkina O., Kuzmenko O., Yarovenko H. Innovations in the Risk Management of the Business Activity of Economic Agents. *Marketing and Management of Innovations*. 2018. Vol. 4. Pp. 221-233.

281. Blikhar M., Lukianova H., Skochyliias-Pavliv O., Povalena M., Vinichuk M. Economic and legal aspects of ensuring the socio-economic security of enterprises in the context of the introduction of social responsibility and PR communications. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*. 2025. Vol. 3(62). Pp. 445–456. DOI: 10.55643/fcaptp.3.62.2025.4806.

282. Blikhar V., Vinichuk M., Samilo A., Shyshko V., Hurkovskyi D. Institutionalisation of innovative activity of enterprises in the system of strengthening economic security of business entities in the context of globalisation of the processes of postwar economic recovery of Ukraine on the basis of innovative

development. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*. 2024. Vol. 5, no. 58. DOI: 10.55643/fcaptp.5.58.2024.4475.

283. Bochko O., Kosar N., Kuzo N., Zarichna O., Hryniv N., Savchenko Y. Determinants of the development of economic processes in the dairy market of ukraine. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2023. Vol. 5(52). Pp. 402–412. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.5.52.2023.4146>.

284. Borawski P., Dunn J., Harper J., Pawlewicz A. The intra-european union trade of milk and dairy products. *Acta Scientiarum Polonorum. Oeconomia*, 2019. Vol. 18(2). Pp. 13-23. DOI: <https://doi.org/10.22630/ASPE.2019.18.2.15>.

285. Borawski, P.; Pawlewicz, A.; Parzonko, A.; Harper, J.K.; Holden, L. (2020). Factors Shaping Cow's Milk Production in the EU. *Sustainability*, 12, 420. doi: <https://doi.org/10.3390/su12010420>.

286. Burkhanov A.U., Tursunov B.O., Shamsitdinov K.M. Methods for assessing the economic security of enterprises: the example of the textile industry in Uzbekistan. *Advanced Series in Management*. 2024. DOI: 10.1108/51877-636120240000338015.

287. Cheremisina S., Artimonova I., Trofimova H., Sira Y., Shpylina O. Scenarios for increasing the economic efficiency of dairy enterprises in the food market of Ukraine. *Journal of Hygienic Engineering and Design*. 2023. URL: <https://keypublishing.org/jhed/wp-content/uploads/2023/09/19.-Full-paper-Svitlana-Cheremisina.pdf>.

288. Chong S., Pan G. T., Chin J., Show P. L., Yang T. C. K., Huang, C. M. Integration of 3D printing and Industry 4.0 into engineering teaching. *Sustainability*. 2018. Vol. 10(11). Art. 3960. URL: <https://www.mdpi.com/2071-1050/10/11/3960/pdf>.

289. Consumption of milk and dairy products is growing in Ukraine. *Tridge*. URL: <https://www.tridge.com/news/consumption-of-milk-and-dairy-products-is-growing--2>.

290. Dairy Business Ukraine. *Nieuwsbericht - Agroberichten Buitenland*. April 21, 2025. URL:

<https://www.agroberichtenbuitenland.nl/actueel/nieuws/2024/10/10/dairy-business-ukraine-conference>.

291. Dairy export – powerful support for the dairy industry. *Infagro*. April 20, 2023. URL: <https://infagro.com.ua/eng/dairy-export-powerful-support-for-the-dairy-industry/>.

292. Dairy prices skyrocket in Ukraine. URL: <https://www.dairyglobal.net/industry-and-markets/market-trends/dairy-prices-skyrocket-in-ukraine/>.

293. Dubyna M., Kalchenko O., Fediai Y. Теоретико-прикладні аспекти функціонування та трансформації системи фінансового контролінгу агропромислових підприємств. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*. 2025. № 4(18). С. 34-47. URL: <https://journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/595>.

294. Dubyna M., Verbivska L., Shyshkina O., Los A., Fediai Y. Innovative Development and Investment Advancement of Industrial Enterprises in Deriving Conditions of Digital Economy. *Pacific Business Review (International)*. 2024. Vol. 17, Issue 4. Pp. 40-49. URL: http://www.pbr.co.in/2024/2024_month/October/4.pdf.

295. Dumitrescu G. C., Tanase I. A. 3D printing-a new industrial revolution. *Knowledge Horizons. Economics*. 2016. Vol. 8(1). Art. 32. URL: <http://orizonturi.ucdc.ro/arhiva/khe-vol8-nr1-2016/05.%20George%20Cornel%20Dumitrescu.pdf>.

296. EDA to sign MoU with Ukrainian dairy on Europe Day. URL: <https://www.dairyindustries.com/news/44544/eda-to-sign-mou-with-ukrainian-dairy-on-europe-day/>.

297. Enhancing Energy Efficiency in Ukraine's Dairy Sector: Opportunities for Dutch Companies. URL: <https://www.agroberichtenbuitenland.nl/actueel/nieuws/2024/12/30/enhancing-energy-efficiency-in-ukraines-dairy-sector-opportunities-for-dutch-companies>.

298. Gaucheron F. Milk and dairy products: a unique micronutrient combination. *Journal of the American College of Nutrition*. 2011. Vol. 30(sup5). Pp. 400S-409S. URL: <https://hal.science/hal-01454316/document>.
299. Gereles A, Szöllősi L. The current state and latest trends of the ukrainian dairy sector. *Annals PAAAE*. 2019. Vol. XXI, No. (2). URL: <https://publisherspanel.com/api/files/view/1041326.pdf>.
300. Gnatiuk S., Poberezhna Z., Zaliskyi M. Information security and protection from cyber attacks as a component of the economic security system of the enterprise. *CEUR Workshop Proceedings*. 2025.
301. Gnatiuk S., Bakalynsky A., Myalkovsky D., Pakholchenko D. Resilience and constantly of information infrastructure functioning within the national resilience system. *Political Science and Security Studies Journal*. 2022. № 3(1). Pp. 26-31. <https://doi.org/10.5281/zenodo.6385602>
302. Grażyna C., Hanna C., Adam A., Magdalena B. M. Natural antioxidants in milk and dairy products. *International Journal of Dairy Technology*. 2017. Vol. 70(2). Pp. 165-178. URL: <http://www.innocua.net/web/download-6114/gra-yna-et-al-2017-international-journal-of-dairy-technology.pdf>.
303. Grzelak M., Owczarek P., Stoica R.-M., Voicu D., Vilău R. Application of logistic regression to analyze the economic efficiency of vehicle operation in terms of the financial security of enterprises. *Logistics*. 2024. Vol. 8, no. 2. DOI: 10.3390/logistics8020046.
304. Gurl E. SWOT analysis: A theoretical review. 2017. URL: <https://demo.dspacedirect.org/bitstream/handle/10673/792/swot%20pdf.pdf?sequence=1>.
305. Gutsul T., Sulima N., Kuderskyi B. Analysis of the state and prospects of milk production and dairy products in Ukraine in the post-war period. *Animal Science and Food Technology*. 2023. Vol. 14(3). Pp. 35-46. DOI: 10.31548/animal.3.2023.35.
306. Hnatyshyn L., Sheludko L., Prokopyshyn O., Makieieva L. Mathematic instruments for determination of the innovative constituent of farming enterprises

development. *International Journal of Information Technology Project Management (IJITPM)*. 2022. Vol. 13(2). Pp. 1-12. URL: <https://www.igi-global.com/gateway/article/311846>.

307. Ho J. K. K. Formulation of a systemic PEST analysis for strategic analysis. *European academic research*. 2014. Vol. 2(5). Pp. 6478-6492. URL: https://www.academia.edu/download/38097664/ear_formulation_systemic_pest_analysis.pdf.

308. Holistic perspective on dairy production. *Tetra Pak Ukraine*. URL: <https://www.tetrapak.com/en-ua/about-tetra-pak/stories/transforming-dairy-production>.

309. How does the war affect the meat and dairy industry in Ukraine. *Заборона*. URL: <https://zaborona.com/en/impact-of-the-war-on-the-dairy-industry-in-ukraine/>.

310. Hutsaliuk O., Bondar I., Tomareva-Patlahova V., Kalinin O., Navolokina A. Integration of operational and economic security of the enterprise: reorganization, technologies, risks and outsourcing. *Lecture Notes on Data Engineering and Communications Technologies*. 2025. DOI: 10.1007/978-3-031-81557-7_3.

311. Jiang Y., You Q., Chen X., Jia X., Xu K., Chen Q. et al. Preliminary risk assessment of regional industrial enterprise sites based on big data. *Science of The Total Environment*. 2022. Vol. 838. Art. 156609. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0048969722037068>.

312. Khadzhynova O., Simanavičienė Ž., Žaneta Zherlitsyn D., Mints O., Namiasenko Y. Analysis of the EU energy consumption dynamics and its impact on the enterprise economic security. *WSEAS Transactions on Environment and Development*. 2023. Vol. 19. DOI: 10.37394/232015.2023.19.25.

313. Kharchenko Yu., Svyrydenko O., Raskin V., Tieliehin O., Shlapak A. The Role of Innovative Aspects of Strategic Management in Ensuring the Enterprises' Competitiveness under the Conditions of Digitalization. *Pacific Business Review (International)*. 2025. Vol. 17(7). Pp. 50-57.

314. Kramarenko I., Irtysheva I., Boiko Y., Hryshyna N., Ishchenko O. Model of economic security management for agricultural enterprises under market changes. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*. 2025. Vol. 4(63). DOI: 10.55643/fcaptp.4.63.2025.4807.

315. Kutsenko D. M. Methodical approaches to estimating the level of economic security of industrial enterprises. *European journal of economics and management*. 2020. Vol. 1(6). Pp. 77-82. URL: https://eujem.cz/wp-content/uploads/2020/eujem_2020_6_1/eujem_2020_6_1.pdf#page=77.

316. Leigh D. SWOT analysis. *Handbook of Improving Performance in the Workplace*. 2009. Vol. 1-3. Pp. 115-140. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/9780470592663.ch24>.

317. Li G., Tan J., Chaudhry S. S. Industry 4.0 and big data innovations. *Enterprise Information Systems*. 2019. Vol. 13(2). Pp. 145-147. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/17517575.2018.1554190>.

318. Li X., Xue Q. An economic analysis of information security investment decision making for substitutable enterprises. *Managerial and Decision Economics*. 2021. Vol. 42, no. 4. Pp. 1306-1316 DOI: 10.1002/mde.3310.

319. Liezina A., Andriushchenko K., Domina O., Titova O., Petukhova H. Regional clustering of FEC enterprises to strengthen the country's economic security. *Technology Audit and Production Reserves*. 2024. Том 6, № 4(80). Pp. 51–61. DOI: 10.15587/2706-5448.2024.320341.

320. Malyshev V. The role of innovations and investments in ensuring the economic security of an industrial enterprise. *Юність науки – 2025 : збірник тез доповідей XV Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених (м. Чернігів, 23-25 квітня 2025 р.)*. Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2025. С. 200-201.

321. Malyshev V. V. The role of innovative activities of the enterprise in ensuring economic security. *Розвиток підприємництва як фактор зростання національної економіки : матеріали XXII Міжнародної науково-практичної*

конференції 22 листопада 2023 року. Київ : ІВЦ Видавництво «Політехніка», 2023. С. 52.

322. Marhasova V., Garafonova O., Popelo O., Tulchynska S., Pohrebniak A., Tkachenko T. Environmentalization of Production as a direction of ensuring the sustainability of production activities of enterprises and increasing their economic security. *International Journal of Safety and Security Engineering*. 2022. Vol. 12, No. 2. Pp. 159-166. DOI: <https://doi.org/10.18280/ijssse.120203>.

323. Material and sustainability risks of dairy farming. *FAIRR Initiative*. URL: <https://www.fairr.org/news-events/insights/material-sustainability-risks-dairy-farming>.

324. “Milk Alliance” reduced exports by three times. *Business news from Ukraine*. April 15, 2025. URL: <https://open4business.com.ua/en/milk-alliance-reduced-exports-by-three-times/>.

325. Milk Prices Decrease Amidst Market Uncertainty. URL: <https://www.avm-ua.org/en/post/milk-prices-decrease-amidst-market-uncertainty>.

326. News - Milk Alliance. URL: <https://www.milkalliance.cy/news>.

327. Parasii-Verhunenko I., Bezverkhyi K., Hryhorevska O., Matiukha M., Yurchenko O. Analytical procedures in an anti-corruption audit system to ensure the economic security of the enterprise. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*. 2024. Vol. 4, no. 57. Pp. 82–97. DOI: 10.55643/fcaptp.4.57.2024.4376.

328. Petrukha N., Mahas N., Lelyk L., Rybak S., Voronka O. Ensuring financial and economic security of enterprises in conditions of dynamic labour market changes. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*. 2025. Vol. 1, no. 60. Pp. 299–308. DOI: 10.55643/fcaptp.1.60.2025.4598.

329. Popelo O., Butko M., Revko A., Garafonova O., Rasskazov O. Strategy of the Formation and Development of an Innovative Agroindustrial Cluster of the Region in a Context of Decentralization of the Authoritative Powers. *Financial and credit activity: problems of theory and practics*. 2021. Vol. 2(37). Pp. 219-230. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v2i37.230180>.

330. Popelo O., Ivanova N., Ivanets S., Perepeliukova O., Vasyuchenko P. Global Trends in Formation of Regional Innovative Entrepreneurial Ecosystems in the Context of Rapid Development of Artificial Intelligence Technologies. *Pacific Business Review (International)*. 2025. Vol. 18(1). Pp. 12-38.
331. Popelo O., Malysh V. Management of innovation and investment risks of industrial enterprises in the context of ensuring economic security. *Інвестиції: практика та досвід*. 2025. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2025.17.98>
332. Popelo O., Shaposhnykov K., Popelo O., Hrubliak O., Malysh V., Lysenko Z. The influence of digitalization on the innovative strategy of the industrial enterprises development in the context of ensuring economic security. *International Journal of Safety and Security Engineering*. 2023. Vol. 13, No. 1. Pp. 39-49. DOI: <https://doi.org/10.18280/ijssse.130105>.
333. Pravdyvets O., Litvin N., Denysov O., Polishchuk O., Oliinyk V. Strategic directions for innovative development of enterprise financial-economic security systems based on digital technologies. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*. 2024. Vol. 6, no. 59. Pp.273-282. DOI: 10.55643/fcaptp.6.59.2024.4575.
334. Prokhorova V., Budanov M., Budanov P., Zaitseva A., Slastianykova A. Devising a comprehensive methodology for estimating the economic efficiency of implementing an investment project for ensuring energy security of enterprises: organizational-economic aspect. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. 2025. Том 1, № 13 (133). Pp. 59–68. DOI: 10.15587/1729-4061.2025.321965.
335. Samborska O., Rudnichenko Y., Matiukh S., Havlovska N. Methodology for assessing the state of business processes in terms of their impact on the economic security of the enterprise. *Lecture Notes on Data Engineering and Communications Technologies*. 2025. DOI: 10.1007/978-3-031-81557-7_17.
336. Sammut-Bonnici T., Galea D. SWOT analysis. *Wiley Encyclopedia of management*. 2015. Vol. 12(1). URL: <https://kobbytamakloe.wordpress.com/wp-content/uploads/2020/07/swot-analysis-kjm.pdf>.

337. Scott K. J., BISHOP D. R. Nutrient content of milk and milk products: vitamins of the B complex and vitamin C in retail market milk and milk products. *International Journal of Dairy Technology*. 1986. Vol. 39(1). Pp. 32-35. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1471-0307.1986.tb02356.x>.
338. Serebryakova N. A., Volkova S. A., Volkova T. A., Semenenko S. V. Methodological approaches to evaluation of economic security of enterprise. *Journal of applied economic sciences*. 2016. Vol. 11(1). Pp. 325-335. URL: https://www.researchgate.net/profile/Kavita-Chavali-2/publication/301754082_Liquidity_Analysis_of_Select_Firms_Listed_in_Muscat_Securities_Market_-_Sultanate_of_Oman/links/5725beb908ae586b21dbcec2/Liquidity-Analysis-of-Select-Firms-Listed-in-Muscat-Securities-Market-Sultanate-of-Oman.pdf#page=60.
339. Shahrubudin N., Lee T. C., Ramlan R. J. P. M. An overview on 3D printing technology: Technological, materials, and applications. *Procedia manufacturing*. 2019. Vol. 35. Pp. 1286-1296. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2351978919308169/pdf?md5=007fd9c1d56ca826103bffc31f98c5ee&pid=1-s2.0-S2351978919308169-main.pdf>.
340. Shynkar S., Gontar Z., Dubyna M., Nasypaiko D., Fleychuk M. (2020). Assessment of economic security of enterprises: Theoretical and methodological aspects. *Business: Theory and Practice*. 2020. Vol. 21(1). Pp. 261-271. URL: <https://aviation.vgtu.lt/index.php/BTP/article/download/11573/9829>.
341. Smerichevskyi S., Kovalchuk A., Obydiennova T., Suvorova S., Vlasova V., Tryvailo A. Development strategies for marketing and logistics in the innovative ecosystem of e-commerce. *Revista Gestão & Tecnológica*. 2025. Vol. 25(2). Pp. 90–107. DOI: <https://doi.org/10.20397/2177-6652/2025.v25i2.3162>.
342. Struk N., Karpil O., Dorosh-Kizym M., Danchak L., Homolska V. Assessment of the impact of marketing 5.0 on the financial and economic security

of agro-industrial enterprise. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*. 2025. Vol. 2, no. 61. Pp. 297–306. DOI: 10.55643/fcaptp.2.61.2025.4679.

343. The New Agricultural Support System in Ukraine: Who Really Benefits? URL: <https://kse.ua/community/stories/the-new-agricultural-support-system-in-ukraine-who-really-benefits/>.

344. The Oxford Reference Dictionary / ed. by J. M. Hawkins. Oxford : Claredon Press, 1986. 972 p.

345. The Ukrainian Milk Producers Association (UMPA). *DairyNews*. URL: https://dairynews.today/milkypedia/organization/ukrainian_milk_producers_association_7055926?sphrase_id=19951017.

346. Traceable Dairy Supply Chain Implementation in Ukraine for Improved Export Potential. URL: <https://www.mdpi.com/2673-4591/40/1/14>.

347. Tulchynska S., Popelo O., Vovk O., Dergaliuk B., Kreidych I., Tkachenko T. The Resource Supply of Innovation and Investment Strategies of the Microeconomic Systems Modernization in the Conditions of Digitalization. *WSEAS TRANSACTIONS on ENVIRONMENT and DEVELOPMENT*. 2021. Vol. 17. Pp. 819-828. DOI: 10.37394/232015.2021.17.77.

348. Tulchynska S., Vovk O., Popelo O., Saloid S., Kostyunik O. Innovation and investment strategies to intensify the potential modernization and to increase the competitiveness of microeconomic systems. *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security*. 2021. Vol. 21(6). Pp. 161-168. DOI: <https://doi.org/10.22937/IJCSNS.2021.21.6.22>.

349. Ukraine and the Netherlands in the Global Dairy Landscape. Challenges & Opportunities. URL: <https://www.agroberichtenbuitenland.nl/actueel/nieuws/2024/08/08/ukraine-dairy-challenges>.

350. Ukraine comes up with new laws to revitalize dairy industry. *Food Business Africa*. URL: <https://www.foodbusinessafrica.com/ukraine-comes-up-with-new-laws-to-revitalize-dairy-industry/>.

351. Ukraine dairy sector still investing even though Russian missiles destroy over 100 farms. URL: <https://www.thefencepost.com/news/ukraine-dairy-sector-still-investing-even-though-russian-missiles-destroy-over-100-farms/>.
352. Ukraine: Dairy and Products Annual. *USDA Foreign Agricultural Service*. URL: <https://www.fas.usda.gov/data/ukraine-dairy-and-products-annual-8>.
353. Ukraine's dairy industry during the war. *Nieuwsbericht - Agroberichten Buitenland*. URL: <https://www.agroberichtenbuitenland.nl/actueel/nieuws/2024/03/28/ukrainian-dairy-industry>.
354. Ukraine's Dairy Resilience: Adapting to War and Market Shifts. *The Bullvine*. URL: <https://www.thebullvine.com/dairy-industry/ukraines-dairy-resilience-adapting-to-war-and-market-shifts/>.
355. Ukraine's Dairy Sector: Innovation Drives Survival and Growth. *The Bullvine*. URL: <https://www.thebullvine.com/news/ukraines-dairy-sector-innovation-drives-survival-and-growth/>.
356. Ukrainian agriculture. *European Parliament*. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2024/760432/EPRS_BRI\(2024\)760432_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2024/760432/EPRS_BRI(2024)760432_EN.pdf).
357. Uktamov K. F. Problems of Evaluation and Procuring Economic Security At Enterprises. *Asian Journal of Technology & Management Research*. 2020. Vol. 10(01). URL: https://ajtmr.com/papers/Vol10Issue1/Vol10Iss1_P18.pdf.
358. Uktamov K. F. Improving the method of assessing the level of economic security of industrial enterprises under the transformation of the digital economy. In *Proceedings of the 6th International Conference on Future Networks & Distributed Systems*. December 2022. Pp. 355-363). URL: <https://dl.acm.org/doi/pdf/10.1145/3584202.3584253>.
359. Uktamov Kh., Abdullayeva S., Imomov J., Rejapov X. Development of a new approach to ensuring the economic security of Uzbekistan agricultural enterprises. *BIO Web of Conferences*. 2024. Vol. 138. DOI: 10.1051/bioconf/202413803039.

360. Vitamins in milk and dairy products / Fox, P. F., Uniacke-Lowe, T., McSweeney, P. L. H., O'Mahony, J. A., Fox, P. F., Uniacke-Lowe, T., ... & O'Mahony, J. A. *Dairy chemistry and biochemistry*. 2015. Pp. 271-297. URL: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-319-14892-2_6.

361. Vovk M., Zubro T., Omarov E., Kolomiiets B., Hnydiuk V. Modelling the efficiency of technological management of agricultural enterprises in economic security. *Agricultural and Resource Economics*. 2025. Vol. 11(1). DOI: 10.51599/are.2025.11.01.10.

362. Vovk O., Kravchenko M., Popelo O., Tulchynska S., Derhaliuk M. Modeling the Choice of the Innovation and Investment Strategy for the Implementation of Modernization Potential. *WSEAS TRANSACTIONS on SYSTEMS and CONTROL*. 2021. Vol. 16. Pp. 430-438. DOI: 10.37394/23203.2021.16.38.

363. Walsh J. PEST analysis. 2021. URL <https://www.ebsco.com/research-starters/social-sciences-and-humanities/pest-analysis>.

364. Wang S., Wang H. Big data for small and medium-sized enterprises (SME): a knowledge management model. *Journal of Knowledge Management*. 2020. Vol. 24(4). Pp. 881-897. URL: <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/JKM-02-2020-0081/full/html>.

365. Zahedirad M., Asadzadeh S., Nikooyeh B., Neyestani T. R., Khorshidian N., Yousefi M., Mortazavian A. M. Fortification aspects of vitamin D in dairy products: A review study. *International Dairy Journal*. 2019. Vol. 94. Pp. 53-64. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0958694619300275>.

366. Zajac A., Balina R., Kowalski D. Financial and economic stability of energy sector enterprises as a condition for Poland's energy security-legal and economic aspects. *Energies*. 2023. Vol. 16, no. 3, 1442. DOI: 10.3390/en16031442.

ДОДАТКИ

Характеристика методичних підходів до оцінки рівня економічної безпеки підприємств

Підходи	Автор	Суть підходу
1	2	3
Підхід на основі аналізу фінансового стану підприємства	Іванової Н. В. [88]	Обраний алгоритм має п'ять етапів і дозволяє оцінити економічну безпеку підприємств за допомогою комплексного показника. З метою оцінки економічної безпеки підприємств аналізується ряд фінансових показників, яким присвоюється бальна оцінка залежно від розміру відхилення фактичного його значення від граничного. У результаті усереднення бальних оцінок розраховується комплексний показник економічної безпеки
Прибутково-інвестиційний підхід	Шутяк Ю. В. [270]	Окрім розрахунку мінімального прибутку, розраховується абсолютний показник безпеки – запас відтворення та відносний показник безпеки – коефіцієнт відтворення (також різними методами для підприємств, що функціонують за рахунок власних коштів та залучають кредити.
Інвестиційний	Шило Ж. С. [264]	Використовується при розробці заходів «адаптивної реакції підприємства»
Ресурсно-функціональний підхід	Покропивний С. Ф. [35]	Оцінюють рівень економічної безпеки підприємства шляхом визначення сукупного критерію, який, у свою чергу, розраховується на основі значень часткових функціональних критеріїв економічної безпеки підприємства та їх питомої ваги значимості
	Олейніков Є. О. [160]	Оцінюють рівень економічної безпеки підприємства шляхом визначення сукупного критерію, який, у свою чергу, розраховується на основі значень часткових функціональних критеріїв економічної безпеки підприємства та їх питомої ваги значимості.
	Мельник Л. Г., Карінцева О. І. [155]	Оцінку фінансової безпеки підприємства можна виконати на основі аналізу його фінансової стійкості, ступінь якої визначається достатністю оборотних засобів для здійснення виробничозбутової діяльності. Рівень економічної безпеки підприємства в цілому визначається шляхом переведення у відносні оцінки показників рівнів кожної складової, визначенням вагомості кожної складової та розрахунку інтегральної оцінки як середньозваженої складових

Продовження таблиці А.1

1	2	3
	Ільяшенко С. М. [169]	На основі синтезу функціональних складових. Вплив кожного з факторів на ринкову безпеку підприємства має бути оцінений експертами за допомогою коефіцієнтів впевненості за шкалою від -1 до +1
	Кравчук О. Я., Кравчук П. Я. [129]	Пропонується визначати сукупний показник безпеки підприємства як середньозважену часткових показників функціональних складових підприємства. Значення питомиї ваги значимості функціональних складових підібрані шляхом індивідуального підходу на основі експертного методу
	Омелянович Л. О., Долматова Г. Є. [175]	Оцінка здійснюється за складовими. При розрахунках стану економічної безпеки підприємства автори вважають найбільш ефективними методи кореляційно-регресійного аналізу, методи факторного аналізу та головних компонент, методи порівняльного аналізу та бальної оцінки.
	Бойкевич О. Р. [25]	Визначення стану економічної безпеки базується на оцінці рівня застосування ресурсів підприємства за розробленими критеріями
	Вергун А. М., Савченко М. М., Тарасенко І. О. [28]	Пропонується визначати рівень економічної безпеки за допомогою оцінювання ефективності використання фінансових ресурсів
	Клопов І. О. [109]	Оцінювання ефективності використання ресурсів підприємства. Підприємство розробляє комплекс заходів щодо захисту від загроз і за кожним напрямом оцінюється економічний ефект
	Ковальова Д., Плетникова І. [175]	Виділяють: коефіцієнти значущості кожного показника; локальні функції залежності рівня ЕБ від відповідних показників діяльності підприємств; вихідні показники, які характеризують ЕБ підприємства
	Бондаренко О. М. [16]; Зима Л. М. [83]	Пропонується здійснювати окремо ранжування внутрішніх та зовнішніх функціональних складових натуральними числами та за послідовністю рангів, які утворюють арифметичну прогресію, визначати вагу кожної складової з відповідним рангом

Продовження таблиці А.1

1	2	3
Індикаторно-індексний підхід	Ковальов Д., Сухорукова Т. [150]	Оцінка рівня економічної безпеки здійснюється на основі розрахунку відповідних індикаторів
	Бандурка О. М., Духов В. Є., Петрова К. Я., Червяков І. М. [6]	Пропонують використовувати загальні та спеціальні показники. Порогові значення їх можуть бути або на галузевому рівні, якщо йдеться про загальні показники, або мають окрему визначеність. Важливими для характеристики економічної безпеки є показники продуктивності, ефективності підприємництва, платоспроможності, ліквідності та ін.
Індикаторний підхід	Козаченко Г. В., Погорелов Ю. С. [118]	Порівняння фактичних значень показників з їхніми індикаторами.
	Шило Ж. С. [264]	Рівень економічної безпеки визначається за допомогою так званих індикаторів Потребує систематичного збору та моніторингу великої кількості показників фінансово-господарської діяльності та може використовуватися на етапі оцінки й аналізу рівня безпеки
Експертний підхід	Козаченко Г. В., Погорелов Ю. С. [118]	Оцінювання ймовірності реалізації загроз та наслідків реалізації
Матричний підхід		Використовуються алгоритмізовані методи, які базуються на логічних посилах та висновках (матриці BCG, багатокритеріальні матриці – матриця McKinsey, матриця Shell, матриця Г. Дея, матриця Д. Монієсона, матриця Мак Нейма, матриця ХексаМеджлафа)
Оцінки управління ризиками	Шило Ж. С. [264]	Варто використовувати при діагностиці загроз економічній безпеці підприємства
Бухгалтерський	Піратінська І. В. [186]	Передбачає використання критеріїв, що розраховуються на основі інформації бухгалтерського та управлінського обліку, полягає у можливості використання при розрахунках фактичної інформації про господарську діяльність підприємства
Економіко-математичного моделювання	Піратінська І. В. [186]	На основі функціональної залежності рівня економічної безпеки підприємства від відповідних показників діяльності підприємства
	Капітула С. В. [98]	Узагальнена формула розрахунку економічної безпеки підприємства є доволі простою
Оцінки вартості підприємства з використанням дохідного підходу	Шило Ж. С. [264]	Доцільно застосувати при здійсненні операцій купівлі-продажу підприємства, бізнесу, акцій

Джерело: узагальнено автором

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ**Статті в іноземних наукових виданнях:**

1. Popelo O., Shaposhnykov K., Popelo O., Hrubliak O., **Malysh V.**, Lysenko Z. The influence of digitalization on the innovative strategy of the industrial enterprises development in the context of ensuring economic security. *International Journal of Safety and Security Engineering*. 2023. Vol. 13, No. 1. Pp. 39-49. DOI: <https://doi.org/10.18280/ijssse.130105> (1,3 ум. друк. арк.). (наукометрична база: SCOPUS). Особистий внесок: обґрунтовано проблеми промислового розвитку країни та труднощі впровадження принципів цифрової економіки в існуючих умовах (0,2 ум. друк. арк.).

Наукові праці у наукових фахових виданнях України:

2. Попело О. В., **Малиш В. В.** Адаптивне управління інноваційно-інвестиційним розвитком промислових підприємств як фактор забезпечення економічної безпеки. *Economic Synergy*. 2023. № 1. С. 48–56. DOI: <https://doi.org/10.53920/ES-2023-1-4> (1,0 ум. друк. арк.). Особистий внесок: досліджено теоретичні аспекти адаптивного управління інноваційно-інвестиційним розвитком промислових підприємств в контексті забезпечення економічної безпеки (0,6 ум. друк. арк.).

3. **Малиш В.**, Самойлович О. Інноваційний розвиток як фактор забезпечення економічної безпеки промислових підприємств. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2024. № 1(37). С. 81–89. DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-1\(37\)-81-89](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-1(37)-81-89) (1,0 ум. друк. арк.). Особистий внесок: представлено характеристику поняття «економічна безпека підприємства», розкрито зв'язок між поняттями «економічна безпека підприємства» та «інноваційний розвиток підприємства» (0,5 ум. друк. арк.).

4. Малиш В. Інноваційно-інвестиційні детермінанти забезпечення економічної безпеки промислових підприємств. *Науковий вісник Полісся*. 2024.

№ 2(29). С. 308–321. DOI: [https://doi.org/10.25140/2410-9576-2024-2\(29\)-308-321](https://doi.org/10.25140/2410-9576-2024-2(29)-308-321) (1,6 ум. друк. арк.).

5. Popelo O., **Malysh V.** Management of innovation and investment risks of industrial enterprises in the context of ensuring economic security. *Інвестиції: практика та досвід*. 2025. № 17. С. 98-105. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2025.17.98> (0,9 ум. друк. арк.). Особистий внесок: проаналізовано особливості управління інноваційно-інвестиційними ризиками промислових підприємств в контексті забезпечення економічної безпеки (0,7 ум. друк. арк.)

Опубліковані праці апробаційного характеру:

6. Малиш В. В. Інноваційний розвиток як детермінанта економічної безпеки промислових підприємств в умовах цифровізації. *Розвиток підприємництва як фактор росту національної економіки* : матеріали XXI Міжнародної науково-практичної конференції (23 лист. 2022 р.). Київ : ІВЦ Видавництво «Політехніка», 2022. С. 120-121. (0,1 ум. друк. арк.).

7. Малиш В. В. Інноваційні технології як підґрунтя забезпечення конкурентоспроможності підприємств. *Юність науки – 2023: соціально-економічні та гуманітарні аспекти розвитку суспільства* : збірник тез доповідей XIII Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених (м. Чернігів, 26-27 квітня 2023 р.). Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2023. С. 493-495. (0,2 ум. друк. арк.).

8. Малиш В. В. Праксеологічні підходи до вдосконалення системи економічної безпеки на промислових підприємствах. *Стратегічні орієнтири сталого розвитку в Україні та світі* : збірник тез доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених (м. Чернігів, 21 квітня 2023 р.). Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2023. С. 432-434. (0,2 ум. друк. арк.).

9. Malysh V.V. The role of innovative activities of the enterprise in ensuring economic security. *Розвиток підприємництва як фактор зростання національної економіки* : матеріали XXII Міжнародної науково-практичної

конференції 22 листопада 2023 року. Київ : ІВЦ Видавництво «Політехніка», 2023. С. 52. (0,1 ум. друк. арк.).

10. Малиш В. В. Інвестиційні аспекти забезпечення економічної безпеки промислових підприємств. *Юність науки – 2024: соціально-економічні та гуманітарні аспекти розвитку суспільства* : збірник тез доповідей XIV Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених (м. Чернігів, 24-26 квітня 2024 р.). Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2024. С. 201-202. (0,1 ум. друк. арк.).

11. Малиш В. В. Інноваційно-інвестиційна складова забезпечення економічної безпеки промислових підприємств. *Молодіжна наука: інновації та глобальні виклики* : збірник тез за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених. Полтава : НУПП імені Юрія Кондратюка, 2024. С. 185-186. (0,1 ум. друк. арк.).

12. Malysh V. The role of innovations and investments in ensuring the economic security of an industrial enterprise. *Юність науки – 2025* : збірник тез доповідей XV Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених (м. Чернігів, 23-25 квітня 2025 р.). Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2025. С. 200-201. (0,2 ум. друк. арк.).

13. Малиш В. В. Особливості забезпечення економічної безпеки промислових підприємств на мікрорівні. *Стратегічні імперативи сучасного менеджменту в контексті реалізації глобальних цілей сталого економічного розвитку* : матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 15 жовтня 2025 р.) / Навчально-науковий інститут менеджменту та підприємництва ДУІКТ. Київ, 2025. С. 68-72. (0,3 ум. друк. арк.).

Довідки про впровадження**ТОВ «Торговий дім «ВІАТ»**

просп. Миру, 139, м. Чернігів, 14000

ЄДРПОУ: 37095234

E-mail: viat2007@gmail.com

№ вих.54 від 20 лютого 2026 р.

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи
аспіранта кафедри менеджменту та адміністрування
Національного університету «Чернігівська політехніка»

Малиша Володимира Володимировича

на тему «Інноваційно-інвестиційне забезпечення економічної безпеки промислових підприємств»

Результати дисертаційної роботи Малиша В.В. впроваджені у практичну діяльність ТОВ «Торговий дім «ВІАТ» з метою підвищення конкурентоспроможності товариства, зміцнення його економічної безпеки та удосконалення підходів до управління ризиками в умовах нестабільного ринкового середовища.

Розроблені у дослідженні науково-практичні підходи до забезпечення економічної безпеки підприємства на основі удосконалення системи управління інноваційно-інвестиційними ризиками в умовах стохастичності та нестабільності зовнішнього економічного середовища були використані у процесі оновлення стратегічних підходів до розвитку ТОВ «Торговий дім «ВІАТ»», зокрема у частині прийняття управлінських рішень щодо безпеки процесів цифровізації торговельної діяльності, розвитку електронних каналів збуту, впровадження сучасних організаційних і технологічних рішень, а також підвищення стійкості бізнес-процесів.

Наукові результати дослідження можуть бути використані при формуванні та вдосконаленні стратегії управління ризиками в ТОВ «Торговий дім «ВІАТ»», що дозволить підприємству більш ефективно реагувати на виклики, пов'язані з ринковою нестабільністю, зміною споживчого попиту, конкурентним тиском на ринку, а також необхідністю постійного оновлення технологічних і управлінських рішень.

Практичне значення результатів дисертаційної роботи полягає у можливості підвищення конкурентоспроможності товариства та забезпечення його економічної безпеки шляхом використання запропонованих підходів до удосконалення системи управління інноваційно-інвестиційними ризиками. Це сприятиме більш обґрунтованому прийняттю інвестиційних рішень, підвищенню ефективності використання ресурсів, зниженню ризиків при впровадженні нових організаційних рішень, посиленню адаптивності підприємства до змін ринкового середовища та забезпеченню стабільності його функціонування.

Застосування результатів дослідження є доцільним для ТОВ «Торговий дім «ВІАТ» з огляду на те, що діяльність компанії безпосередньо пов'язана з потребою у постійному оновленні бізнес-процесів, впровадженні інновацій, управлінні інвестиціями та мінімізації економічних ризиків. Це створює підґрунтя для підвищення рівня економічної безпеки підприємства та зміцнення його позицій на ринку.

Директор
ТОВ «Торговий дім «ВІАТ»

Віктор БЕЛІЧЕНКО

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І
НАУКИ УКРАЇНИ

MINISTRY OF EDUCATION AND
SCIENCE OF UKRAINE

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ЧЕРНІГІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

тел. +38(0462) 665-103;
факс +38(0462) 665-105
E-mail: cstu@stu.cn.ua
www.stu.cn.ua
Код ЄДРПОУ 05460798

CHERNIHIV POLYTECHNIC
NATIONAL UNIVERSITY

вул. Шевченка, 95, Чернігів, 14030,
Україна

95, Shevchenko str., Chernihiv, 14030,
Ukraine

22.12.2025 № 22/01-3095/BC
На № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Малиша Володимира Володимировича на тему:

«Інноваційно-інвестиційне забезпечення економічної безпеки промислових підприємств»

Основні теоретичні та методичні положення і висновки щодо інноваційно-інвестиційного забезпечення економічної безпеки підприємств, що розроблені в рамках підготовки дисертації Малиша Володимира Володимировича з метою отримання ступеня доктора філософії за спеціальністю 073 Менеджмент використані у навчальному процесі кафедри менеджменту та адміністрування Національного університету «Чернігівська політехніка» при розробці методичних матеріалів, а також під час проведення лекційних та практичних занять з навчальних дисциплін «Інноваційно-інвестиційна політика підприємств», «Стратегічний менеджмент», «Управління бізнес-процесами організації».

Ректор

Олег НОВОМЛИНЕЦЬ

Ольга ПОПЕЛЮ
0937671789

Система управління якістю сертифікована
за ДСТУ ISO 9001:2015 (ISO 9001:2015, IDT)

The quality management system is certified according to the
ISO 9001:2015

ЧЕРНІГІВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

вул. Шевченка, 7, м. Чернігів, 14000, тел./факс (0462) 67-57-39,
 E-mail: der_post@cg.gov.ua, сайт: www.economy.cg.gov.ua, код згідно з ЄДРПОУ 02742119

від _____ № _____ На № _____ від _____

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертаційної роботи
аспіранта кафедри менеджменту та адміністрування
Національного університету «Чернігівська політехніка»
Малиша Володимира Володимировича
на тему «Інноваційно-інвестиційне забезпечення економічної безпеки
промислових підприємств»

Департаментом економічного розвитку Чернігівської обласної державної адміністрації можуть бути використані у практичній діяльності основні науково-методичні положення та практичні рекомендації, що є концептуальним базисом результатів дисертаційної роботи Малиша В.В.

У дисертації автором удосконалено концептуальні положення обґрунтування трансформаційних процесів в інституційному середовищі функціонування промислових підприємств. Ці положення базуються на результатах побудови матриці сучасних загроз для забезпечення інституційної підтримки належного рівня економічної безпеки цих суб'єктів господарювання в умовах дисипативності зовнішнього економічного середовища, обмеженості фінансових ресурсів та загроз національній безпеці.

Практичне значення дисертації полягає в розробці механізму забезпечення економічної безпеки промислового підприємства на основі удосконалення системи управління його інноваційно-інвестиційними ризиками в умовах стохастичності та нестабільності зовнішнього економічного середовища.

Таким чином, наукові результати дисертаційної роботи Малиша В.В. є важливими і актуальними та можуть бути використані при розробці стратегічних напрямів розвитку економіки регіону, Стратегії сталого розвитку Чернігівської області та Плану заходів з її реалізації.

Директор,
 Кандидат економічних наук

Олександра ХОМИК

р.н. 01.01-20/258
 від 2026-02-10
 Хомик Олександра Дмитрівна
 3FAA9288358EC00304000000EA8B1D00CB46E400

Торгово - промислова палата України

**ЧЕРНІГІВСЬКА РЕГІОНАЛЬНА
ТОРГОВО - ПРОМИСЛОВА ПАЛАТА**

The Ukrainian Chamber of Commerce & Industry

**THE CHERNIHIV REGIONAL CHAMBER
OF COMMERCE AND INDUSTRY**

вул. Ринкова, 7, м. Чернігів, 14000, Україна
 р/р UA583531000000000026006021967 в АТ "Полікомбанк", МФО 353100, ЄДРПОУ 02944780
 Тел./факс: (0462) 67-77-32, (0462) 67-74-45, e-mail: info@chamber.cn.ua, http://chamber.cn.ua

№ 18/01 від "09" 09 2026 р.

на №

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційної роботи
 аспіранта кафедри менеджменту та адміністрування
 Національного університету «Чернігівська політехніка»
 Малиша Володимира Володимировича
 на тему «Інноваційно-інвестиційне забезпечення економічної безпеки
 промислових підприємств»**

Результати дисертаційної роботи на тему «Інноваційно-інвестиційне забезпечення економічної безпеки промислових підприємств» враховані Чернігівською Регіональною Торгово-Промисловою Палатою під час розробки рекомендацій для суб'єктів господарювання області щодо інноваційно-інвестиційного забезпечення економічної безпеки. Отримані наукові положення щодо оцінки рівня економічної безпеки промислового підприємства на основі його інноваційно-інвестиційного розвитку, в рамках якої запропоновано здійснювати три етапи (системний аналіз фінансового стану промислового підприємства; оцінка інноваційно-інвестиційного розвитку промислового підприємства; індексний аналіз визначення рівня економічної безпеки промислового підприємства) були використані при підготовці інформаційних матеріалів та заходів з підтримки бізнесу.

Практичне застосування результатів дослідження дало змогу поглибити аналітичну роботу Чернігівської РТПП, зокрема, шляхом впровадження нових методик оцінки економічної безпеки підприємств, що підвищило ефективність рекомендацій для суб'єктів господарювання області та сприяло їхньому інноваційно-інвестиційному розвитку.

Довідка видана без фінансових зобов'язань.

Президент

Костянтин ІВАНОВ

АТІЛОС

ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ
«БАГАТОПРОФІЛЬНЕ ПІДПРИЄМСТВО «АТІЛОС»
ТОВ «АТІЛОС»

вул. Текстильників, 2, м. Чернігів, Україна, 14001
тел./факс: (+380 462) 664-552, 664-142, 664-718
www.atilos.com.ua, e-mail: at@atilos.com.ua

рахунок IBAN UA74 3006140000026008500101799
ПАТ «Креді Агріколь Банк» в м.Київ, МФО банку 300614
Код ЄДРПОУ 14228451, Свідоцтво платника ПДВ № 33874231
ІПН 142284525265, Платник податків на загальних підставах

№ 22 від 3.03.2016р.

На № _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи Малиша Володимира Володимировича на тему «Інноваційно-інвестиційне забезпечення економічної безпеки промислових підприємств»

Основні результати дисертаційної роботи на тему «Інноваційно-інвестиційне забезпечення економічної безпеки промислових підприємств» використані у діяльності ТОВ «Багатопротильне підприємство «АТІЛОС». Отримані концептуальні положення обґрунтування трансформаційних процесів в інституційному середовищі функціонування промислових підприємств були використані при формуванні стратегічних пріоритетів розвитку підприємства та впровадженні інноваційно-інвестиційних рішень, що сприятимуть підвищенню конкурентоспроможності.

Практичне застосування результатів дослідження дозволило ідентифікувати ключові напрями для інвестиційної діяльності, що відповідають потребам ринку та можливостям підприємства. Результати дослідження слугували основою для створення механізму моніторингу інноваційних проєктів, що дозволить оцінити їх ефективність та вплив на загальний рівень економічної безпеки підприємства. Це, у свою чергу, забезпечить підприємству можливість своєчасно реагувати на зміни в зовнішньому середовищі та адаптувати свої стратегії відповідно до сучасних викликів.

Довідка видана без фінансових зобов'язань.

Директор

Анатолій ХРУЩ